Mărioara Rogozan-Moldovan

Voiniceni

Însemnări monografice

Mulțumiri celor care m-au susținut moral și material să întreprind acest demers de suflet: colegilor profesori Mihai Stavilă, Bartha Zoltán, †Marioara Elena Pop, domnilor dr. Liviu Boar, dr. Ioan Ranca, dr. Pál-Antal Sándor, dr. Márton László, Ilarie Gh. Opriș, Valer Molnar și fiicei mele, Roxana Rogozan.

MĂRIOARA ROGOZAN-MOLDOVAN

VOINICENI

Însemnări monografice

Cuvânt înainte de
Liviu Boar

Editura VERITAS Tîrgu Mureş
2017

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ROGOZAN-MOLDOVAN, MĂRIOARA
Voiniceni / Mărioara Rogozan-Moldovan ; – Tîrgu Mureș : Editura VERITAS, 2017

Bibliogr. – 276 p.:il.–
ISBN 978-973-8116-11-5

I. Boar, Liviu (Cuvânt înainte.)
821.135.1-92

Coperta şi tehnoredactarea: Alexandru Tcaciuc
Lector: Mariana Ciurca
Toate drepturile rezervate
Copyright © Mărioara Rogozan-Moldovan

Tiparul executat la S.C. INTERMEDIA GROUP
Tîrgu Mureş, str. Revoluţiei nr. 8, telefon: 0265-216666
ROMÂNIA

Cuvânt înainte

Monografie, Monografii, substantiv feminin = Studiu științific amplu asupra unui subiect anumit, tratat detaliat și cvasiexhaustiv. Din franceză: monographie. Este definiția pe care o dă Dicționarul Explicativ al Limbii Române (Ediția 2009) acestui gen de lucrare, al cărei scop este prezentarea istoriei unei localități, în cazul de față Voiniceni, sat aparținând comunei Ceuașu de Câmpie, lucrare datorată profesoarei *Mărioara Rogozan,* pasionată cercetătoare a istoriei locale din județul Mureș.

Am remarcat-o de-a lungul anilor pe doamna profesoară în sala de studiu a Arhivelor Naționale Mureș, instituție pe care am condus-o peste 25 de ani, ca o cercetătoare perseverentă, mereu în căutarea unor noi mărturii documentare pe care să le utilizeze în lucrările pe care le elabora.

Zecile de ore petrecute în sala de studiu a Arhivelor Mureșene cu documentul de arhivă în față, în sala de lectură a Bibliotecii Județene în compania cărților de istorie, geografie, etnografie și folclor, de sociologie, au stat la baza elaborării monografiilor așezărilor mureșene: Trei Sate, Voiniceni, Șoimuș și Bărdești, precum și a celei a Școlii Gimnaziale „Vasile Săbădeanu” din Voiniceni, aflată în manuscris în așteptarea tiparului, excepție Bărdești.

Iată că Monografia satului Voiniceni vede astăzi lumina tiparului. Publicarea monografiilor localităților, în special a celor rurale, are vechi tradiții în cultura românească. Dascălii (învățătorii și profesorii), preoții, dar și alți intelectuali ai satelor românești, au fost cei care au adunat materiale din arhive, biblioteci, de la fața locului și au elaborat monografii, unele publicate, altele rămase în manuscris. În perioada interbelică, prestigioasa Școală de Sociologie de la București, fondată de profesorul Dimitrie Gusti, a inițiat cercetări monografice ale satelor românești din provinciile reunite în România Mare după 1 Decembrie 1918.

Prima cercetare monografică s-a desfășurat în anul 1925, la Goicea Mare (jud. Dolj), sub atenta îndrumare a lui Dimitrie Gusti. Aceasta este urmată de campaniile monografice de la Rușețu – jud. Brăila (1926), Nereju – Vrancea (1927), Fundu Moldovei – Câmpulung (1928), Drăguș – Făgăraș (1929, 1932, 1933, 1938), Runcu – Gorj (1930), Cornova – Basarabia (1931); în total s-au realizat campanii monografice în 626 de sate, orașe și regiuni.

Lucrarea este structurată pe 8 capitole, care abordează cadrul natural, apoi dezvoltarea istorică a localității din antichitate până în zilele noastre.

Un capitol important este cel consacrat celor două instituții fundamentale ale evoluției neamului românesc: biserica și școala. Valoros este și capitolul de Obiceiuri și tradiții, bine documentat pe teren.

Ultimul capitol este dedicat eroilor comunității căzuți în cele două războaie mondiale În încheiere sunt menționate sursele bibliografice folosite de autoare la elaborarea lucrării, precum și fondurile arhivistice studiate la Arhivele Mureșene, care conțin informații inedite din istoria localității și care ridică valoarea documentară a lucrării.

Felicitări autoarei și urarea de a continua laborioasa muncă de cercetare a istoriei locale.

dr. Liviu BOAR

Prefață

Localitatea *Voiniceni*, sat având 1106 locuitori în 2012, aparține comunei Ceuașu de Câmpie, județul Mureș, Transilvania, România, sud-estul Europei. Este străbătută de paralela de 46° 36' 49" latitudine nordică și se află la 24° 31' 29 " longitudine estică. În urma noilor cercetări întreprinse, am descopetit un nou document care menționează Voinicenii sub topicul *Zabad,* la 2 mai 1451, din timpul guvernatorului Ungariei Iancu de Hunedoara.

Astfel, în lumina acestui document, Săbadul-Voiniceni în acest an, 2017, va împlini 566 de ani de atestare documentară, mândrindu-se cu un trecut glorios. În amintirile locuitorilor, confirmate de documentele istorice depistate, trăiește faptul că populația localității, pe lângă munca de zi cu zi pe ogor pentru existență, a participat alături de întregul popor român la mișcările național-sociale pentru un trai mai bun, pentru drepturi și libertăți, pentru unitate națională.

Tradițiile istoriografiei noastre, precum și orientarea actuală a cercetării istoriografice privind istoria locală, scot în evidență importanța studierii fiecărei așezări omenești. Pornind de la acest fapt, am socotit o importantă îndatorire cetățenească evidențierea într-o monografie istorică a trecutului localității începând cu anul 1451, anul primei sale atestări documentare, până în anul 1918, anul desăvârșirii unității statului național unitar român, *România Mare,* și la reforma agrară din 30 iulie 1921. Mai recent, pe baza declarațiilor culese, am realizat un capitol pentru perioada interbelică și cea dintre anii 1940–1945, vremea celui de Al II-lea Război Mondial. Prezint și câteva din obiceiurile și tradițiile folclorice moștenite de generații, ca și *Biserica* și *Școala,* care au fost factori de menținere și dezvoltare a conștiinței de neam, au contribuit la răspândirea renumelui satului *Voiniceni*.

Aici mi-am desfășurat activitatea în calitate de profesoară de istorie-geografie, anii școlari 1990–2010. Satul nu beneficia de o astfel de încercare monografică. M-am apropiat cu căldură, cu dorința de a cunoaște această așezare și pe oamenii ei, din cele mai vechi timpuri până în epoca contemporană. Cunoscând trecutul istoric al satului, l-am făcut cunoscut elevilor, locuitorilor, cu ocazia orelor de istorie, a concursurilor de istorie și a diverselor comemorări de la Monumentul Eroilor și la Căminul cultural. Urmează ca tânăra generație să ducă mai departe tradiția sărbătoririi trecutului, să-i facă mândri de acest trecut, să-i facă iubitori ai ținutului natal pe trăitorii acestui plai mioritic. Lucrarea poate fi aprofundată cu precădere pentru epoca contemporană-perioada comunistă și a democrației originale, ceea ce sper că va face unul dintre elevii sau consătenii mei.

Mărioara ROGOZAN-MOLDOVAN

I. Mutații pedo-climatice în Câmpia Transilvaniei, în satul Săbad-Voiniceni

Subunitate pedoclimatică a Transilvaniei era, și este, Câmpia Transilvaniei despre care târgumureșanul Borsos Tamás, mărturisea la 1615: „Din Nicopole pornind de la Dunăre o zi și jumătate am parcurs o câmpie foarte frumoasă asemănătoare cu Câmpia transilvană numai că pământul nu e așa de gras ca cel al Câmpiei transilvănene, este mai slab, fără apă."[1]

La 1713, hotarul satului era prezentat astfel de conscriptor: „...au ogoare către dealuri și bucăți, părți mai bune, chiar și în așezare. Le ară de două, trei ori în părțile inferioare și pe dealuri fiind suficient nefiind diferențe în rodnicie. Au fânețe pe suprafața de câmpie, pe pășune... crescând fân bun... suficient pentru uzul acestui sat..."[2] La mijlocul secolului al XIX-lea (1860), hotarul satului era prezentat astfel de profesorul Benkő Károly: „În partea de nord-est a Câmpiei Transilvaniei se află satul Săbad (Voiniceni) având 111 case, 648 locuitori din care greco-catolici 632, ... hotarul în partea sa centrală este drept, dar spre vest este mai ridicat; Dealurile: Dealul Furcii, în partea de nord a satului, spre sud de acesta este un loc de 10 stânjeni lățime și tot atâția lungime, apa de pe acest loc cu pământ negru pe care se află o apă verzuie, animalelor plăcându-le să o bea, sătenii numind-o sărătură, niciodată nu seacă, împrejurimea este albă de parcă ar fi fost presărată cu sare; Dealul Horgoșa și Dealul Fața Mare spre răsărit, Dealul Coasta Viilor la apus, ultimele două la capăt au vii, săbăzenii producând un vin bun. Pâraiele izvorăsc din coasta de vest a hotarului și de la Ceuaș, acestea în partea de răsărit a satului unite, deseori înnămolind locurile de fâneață, curg spre răsărit spre Bărdești. Apa de băut: Fântâna Buna de la apus, are apă bună de băut, un izvor bun, din acesta trăiesc cei mai mulți locuitori, și spre nord sunt fântâni bune. Suprafața hotarului în parte și per total: arabil 991 jugăre 843 stânjeni, fâneața 296 jugăre 631 stânjeni, vie 10 jugăre 1164 stânjeni, pășune 306 jugăre 664 stânjeni, pădure 461 jugăre 379 stânjeni, neproductiv 61 jugăre 190 stânjeni, în total *2127 jugăre 667 stânjeni*; părțile deluroase au sol alb, restul solului este negru, dens, râturile deseori sunt inundate de apă."[3]

---

[1] Borsos Tamás, *Vásárhelytől a Fényes Portáig,* Ed. Kriterion, Buc., 1968.

[2] D.G.A.S. Mureș, Fond: Scaunul Mureș, Pachet: Conscripții fiscale, nr. act 828, Anul 1713, fila 16.

[3] Benkő Károly, *Marosszék ismertetése*, Cluj, 1868/1869, pag. 350.

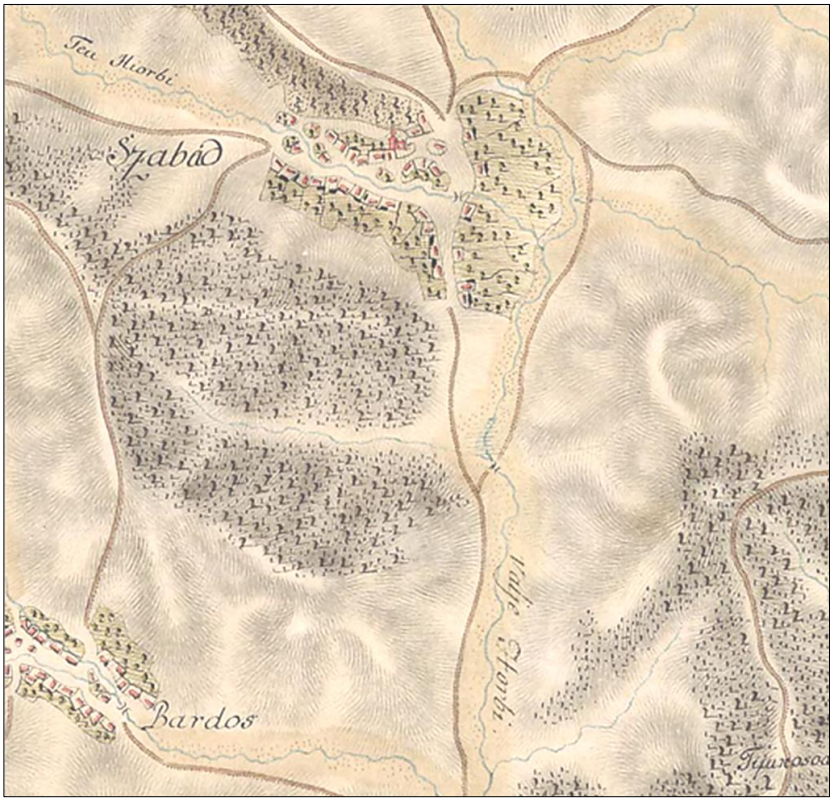

Harta satului la 1769-1773 în cadrul hărții iozefine, Scaunul Mureș, Comitatul Turda.

Harta satului la 1769-1773 în cadrul hărții iozefine, detaliu

Am remarcat că pârâul Bulboana se numea pârâul Hiorbi, fiind consemnat „Teu (Tăul) Hiorbi” sau Lacul Hiorbi, iar din jos de acesta era părăul Gitara ambele vărsându-se în „Valje Horbi” devenită „Valea Săbadului”, azi „Valea Voiniceni”. Orbán Balázs descriptorul secuimii în 1870, scrie cum a denumit el valea ce străbătea mijlocul hotarului „Szabadi völgy” respectiv „Valea Săbadului”, azi „Valea Voiniceni”, fosta „Valje Horbi” pe harta iosefină de mai sus, având în vedere că era singurul sat situat pe valea principală, celelalte sate (Ceuaș, Porumbeni, Bărdești) fiind așezate pe micii afluenți ai văii principale[4].

Privind clima Transilvaniei, Szántó Ștefan-zis Arator, scria din Cluj la 1 septembrie 1581: „Când am ajuns la granița Transilvaniei am fost atât de împotmoliți de troiene mari de zăpadă, încât, nu se mai vedea nici o urmă a drumurilor, și am suferit atât de mult de frig, încât aproape ne-am făcut aici de gheață, iar zăpada ne era aruncată în ochi și în obraji de violența vânturilor...” era în februarie 1581[5]. În concluzie acesta era cadrul fizico-geografic al localității în trecutul său istoric: așezată în Transilvania, Scaunul Mureș, plasa Șamșud apoi Mădăraș, zona centrală a hotarului netedă, depresionară, mai ridicată spre vest și est, mărginită de dealurile: Dealul Furcii, Dealul Horgoșa, Dealul Fața Mare, Dealul Coasta viei, cu pâraie, care, unindu-se spre est deseori se revărsau înnămolind fânețele-râturile, izvorul de apă sărată de la poala Dealului Furcii (Acăstăi) era loc de adăpare a vitelor, fântâni de apă potabilă fiind la nord și „Fântâna Buna” la apus.

Climă blândă în cursul anului, prezenta ierni aspre cu zăpezi abundente și vânturi puternice. Astăzi Voinicenii având 301 de case și 1106 de locuitori[6], sat aparținând comunei Ceuașu de Câmpie, județul Mureș, este așezat în partea de nord-vest a județului, în valea pârâului Voiniceni, la 8 km de reședința județului, municipiul Tîrgu Mureș. Satul se învecinează la sud cu satul Bărdești, la sud-est cu satul centru de comună Sântana de Mureș și satul Curteni, la est și nord-est cu satul Chinari, la nord-nord-est cu satul Porumbeni, la nord cu satul centru de comună Ceuașu de Câmpie, la nord-vest satul Herghelia, iar la vest-sud-vest cu satul Cuieșd.

Localitatea are o suprafață de 920,53 ha, din care, suprafața intravilană este de 66,73 ha, iar restul de 853,80 ha constituind teren arabil, pășuni, vii, livezi, fânețe, teren nearabil, restul reprezentându-l extravilanul[7].

[4] Orbán Balázs, *Székelyföld leirása*, Ráth Mór kiadása, Pest, 1870, pag. 193.
[5] *Călători străini despre Țările Române*, București, 1970, pag. 48.
[6] Arhiva Primăriei Ceuașu de Câmpie, *Recensământul populației din 2012.*
[7] Arhiva Primăriei Ceuașu de Câmpie, 1993.

Vedere din satelit

Vedere asupra Râtului mare din valea pârâului Voiniceni și Fâneței Dos-Horgoșa

Relieful

Satul Voiniceni este situat în Podișul Transilvania, subunitatea Câmpia Transilvaniei, o regiune colinară larg valurită, cu altitudini ce nu depășesc 500 m, dar cu denivelări evidente care ajung uneori la 150 m, cu văi săpate în argile și marne, în nisipuri, flancurile acestor văi fiind puternic fragmentate de torenți activi, cu frecvente alunecări de teren, caracteristici întâlnite în teritoriul satului. Dealurile Mădărașului situate la est de valea Comlodului și până în valea Luțului constituie o unitate bine individualizată a „Câmpiei”.

Relieful satului constituind diviziunile acestei subdiviziuni a „Câmpiei”, 75 %: Dealul Hodaia Mare (432 m) al, Dealul Viilor (408 m) Dealul Nergheșa (346 m), Dealul Furcii-Acăstăi (420 m), Dealul Dosului, Dealul Horgoșa (456 m), Dealul Gitara (458 m) cu microrelieful corespunzător fiecărui deal. Restul satului se întinde în zona de șes, luncă a pâraielor: Bulboana (392 m la izvor și 328 m altitudine în locul de vărsare), Gitara, Porumbeni (328 m altitudine în locul de vărsare), care se varsă în pârâul Voiniceni (333 m altitudine la intrarea în hotarul satului și 323 m altitudine la ieșirea din hotar), respectiv Râtul Ceuașului și Râtul Mare, 25 %.

Clima

Trăsăturile climatice sunt o consecință a faptului că se încadrează zonei climatice temperat-continentale, definită de circulația și caracterul maselor de aer din vest și nord-vest. Durata de strălucire a soarelui este ridicată. Temperatura medie anuală este de 8,6 grade Celsius. Precipitațiile atmosferice sunt răspândite neuniform. Regimul eolian este reprezentat prin bătaia vânturilor dominante din doua direcții, iarna dinspre N-NE și NV, iar vara dinspre V-SV, rezultă că iarna este rece, iar vara este mai puțin călduroasă cu variații de temperatură. De la sfârșitul secolului al XX-lea asistăm la așa-numita „încălzire globală” și, deci, la mutații climatice, manifestate prin ierni blânde, cu puține zile într-adevăr geroase, cu zăpadă puțină sau cu lipsa ei în general, cu veri călduroase și chiar secetoase.

Hidrografia

Ea aparține bazinului Mureș, care colectează apele de suprafață și subterane printr-o rețea relativ dezvoltată în zona așezării. Valea Voiniceni (Săbad) izvorând din hotarul Ceuașului (est) colectează apele pâraielor Bulboana, Gitara, Bărdești, curgând dinspre vest și Porumbeni (Sidisora) curgând dinspre est, ape rezultate din

precipitații care astăzi rar provoacă inundații în lungul văii, mai ales primăvara, provocând stricăciuni fâneței, culturilor.

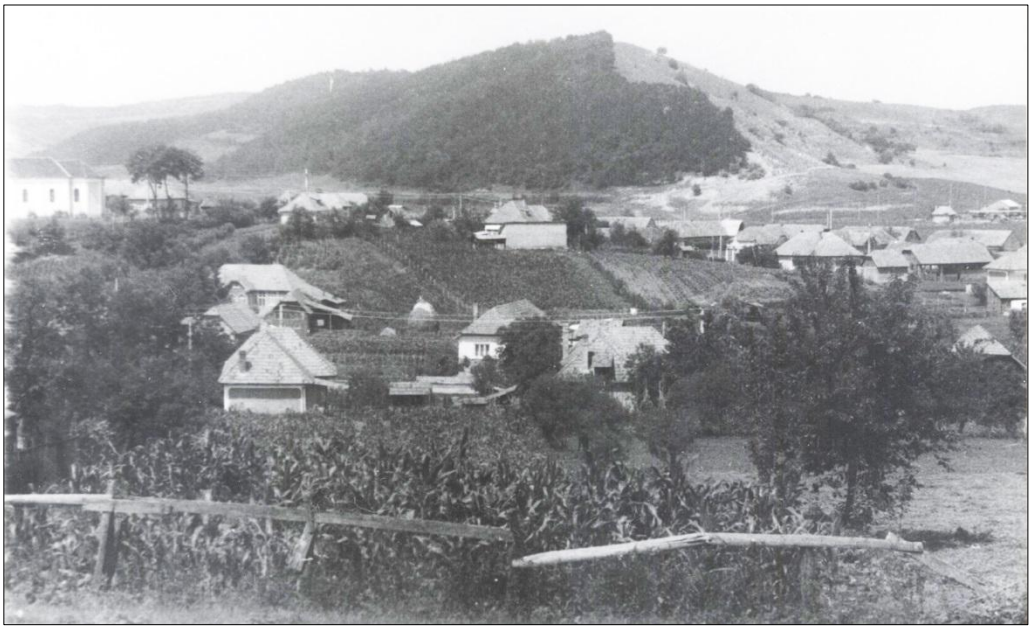

Vedere generală spre zona depresionară de confluență a pârâului Bulboana cu pârâul Voiniceni

Nivelul pânzei de apă freatică este în funcție de altitudinea microreliefului fapt identificat prin fântânile răspândite pe întreg teritoriul satului. A dispărut izvorul de apă sărată de la poala dealului Acăstăi sau Furcii. A dispărut fântâna Buna. Au dispărut și cele două lacuri menționate în unele documente de danie (împroprietărire) ca de exemplu „Tăul Hiorbi”.

Flora și fauna

Acestea aparțin zonei de dealuri a Câmpiei Transilvaniei. Dealurile sunt împădurite cu gorun și fag, alți arbori fiind: ulm, carpen, paltin, frasin, jugastru. La marginea pădurii întâlnim arbuști precum: alun, soc, măcieș. Sunt și dealuri neîmpădurite a căror pantă și culme prezintă o vegetație de stepă ierboasă. În luncile pâraielor se dezvoltă fânețe bogate, dar și stufăriș. Pe pășuni se dezvoltă arbuști de măcieș și porumbar.

În flora localității un loc important îl ocupă și plantele medicinale, care cresc în mod spontan ca: mușețelul, socul, urzica, coada șoricelului, izma, (menta), limba oii, păpădia, sunătoarea, gălbeneaua, brusturele, macul. În culturile de plante întâlnim mohorul, măzărichea, pălămida, albăstrelele, volbura, rapița. Pe teritoriul satului întâlnim următoarele animale sălbatice, mamifere carnivore: viezurele, dihorul; mamifere insectivore: ariciul, cârtița; mamifere omnivore rozătoare: veverița, șoarecele de casă, șoarecele de câmp, hârciogul, iepurele, mamifere rumegătoare: căprioara, țapul. Dintre păsări putem aminti: ciocănitoarea, gaița, turturica, cinteza, coțofana, mierla, vrabia, cucuveaua, cioara, uliul, țarca, corbul, barza, rândunica, fazanul; amfibieni: brotacul de arbori, broasca râioasă, broasca de iarbă; reptile: șarpele comun, șopârla. Animalele domestice crescute de om sunt: porcinele, bovinele, ovinele, albinele și păsările de curte: rațe, găini, gâște, curci.

Solurile

Predominante sunt cernoziomurile instalate pe marne și argile, solul brun de pădure, soluri silvestre brune gălbui tipice și podzolice. Se întâlnesc și soluri hidromorfe spre baza versanților. Pe terasa pâraielor pe un strat aluvionar au luat naștere solurile aluvionare humificate.

Având în vedere condițiile fizico-geografice și pedo-climatice, dar și modificările social-economice, structura ocupațională a locuitorilor, de după 1989, se urmărește valorificarea la maximum a potențialului terenului prin asociație agricolă de grup sau prin valorificare familială.

Prin hărnicia locuitorilor, satul Voiniceni se prezintă călătorilor ca o așezare închegată, cu case frumoase, gospodării bine rânduite, locuite de oameni vrednici[8].

[8] Aurel Chibeleanu, Traian Dușa, Oliviu Marcu, Ioan Chiorean, Rátz Zoltán, *Județul Mureș. Ghid turistic,* Ed. Poligrafică, Tîrgu Mureș, 1972, pag. 8–2.

II. Dezvoltarea istorică a localității Voiniceni din antichitate până în feudalism

Antecedente istorice

Condițiile pedoclimatice din această zonă au oferit din cele mai vechi timpuri posibilitatea dezvoltării așezărilor omenești. Pe teritoriul satului nu s-au desfășurat săpături arheologice organizate, activitatea de cercetare s-a concretizat prin perigheză (periere) de teren, rezultând descoperiri întâmplătoare, aparținând epocii bronzului și anume „Cultura Noua”, de la sfârșitul mileniului al II-lea î.Hr. Ea se caracterizează prin așezări mici, construite pe movile plate, nivelate, cu locuințe-colibe și vetre, cu inventar sărac, pietre de râșniță, obiecte de os, ceramică: cești cu toarte cu butoni sau creste etc.; silex, lut ars, bronz: ace cu protuberanță pe corp.

Purtătorii acestei culturi erau păstori veniți din stepele răsăritene, indo-europeni care, asimilând populația neolitico-eneolitică, au dat naștere tracilor, strămoși direcți, iar în final, traco-dacilor, numele culturii trăgându-se de la un cartier al Brașovului[1].

Tot o descoperire întâmplătoare din timpul aratului, probabil în 1906, este o monedă de aur PHOKAS (602-610) din secolul al VII-lea, aflată în colecțiile Muzeului de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca. Determinarea a fost făcută la 6 aprilie 1907 de către Ștefan Kovács, care subliniază reversul monedei: „Victoria = A AVCCC”, colecția mumismatică 48/1907[2].

Această descoperire dovedește continuitatea postromană, a daco-romanilor ce au înfruntat valuri succesive de populații migratoare în secolele III-VII, păstrând vatra satului, limba, cultura materială și spirituală[3].

---

[1] Herad Kurt, *Studii și cercetări de istorie veche*, nr. 1, 1950, partea a II-a, pag. 125.

[2] Zrinyi Andrei, *Repertoriul localităților județului Mureș, cu descoperiri arheologice din secolele IV–XIII d.Hr.*, în Marisia, VI, Tîrgu Mureș, 1976, pag. 382–383 și 441.

[3] Valeriu Lazăr, *Antichități ale județului Mureș*, Ed. Ardealul, Tîrgu Mureș, 1998, pag. 15, 52, 135–139.

III. Dezvoltarea localității Zabad-Szabad-Săbad-Voiniceni în epoca feudală

În pragul mileniului al II-lea procesul formării poporului român era încheiat. Sub aspect social, obștea sătească (teritorială) s-a consolidat. Ea a cuprins într-un sat (latină fossatum) comunitatea dintr-un spațiu, cu pământ comun, cu conducere aleasă (adunarea obștii, jude) care avea atribuții administrative și judecătorești. Treptat, conducătorii își însușesc loturi din pământul obștesc, mai mari și mai bune, membrilor de rând revenindu-le loturi mai mici; era procesul de feudalizare din interiorul obștii. Câte așezări organizate au existat în obști e greu de precizat, dar pe baza logicii istorice și pe baza cunoașterii legilor de dezvoltare a proceselor istoriei ele existau, iar arheologia feudală vine în ajutorul logicii istorice cu dovezi concludente[1].

Pe plan politic, la începutul secolului al XI-lea începea cucerirea organizată, a Transilvaniei de către regalitatea ungară, încheiată până la sfârșitul secolului al XII-lea, și se constituie în voievodat autonom. Regele și voievodul deveneau stăpânii țării, pământurilor, făceau danii nobililor, fruntașilor, pentru servicii credincioase, iar pentru consolidarea puterii au fost colonizați treptat secuii și sașii. Secuii sunt „o populațieie rezultată din amestecul mai multor populații călărețe: huni, avari, cazari, pecenegi, care, trăind în aceleași locuri, având un mod de trai asemănător, o limbă asemănătoare, obiceiuri asemănătoare, au dat naștere unei populații noi, secuii”[2]. Istoricul maghiar Győrffi Gy. îi crede rămășițe ale triburilor cazaro-cabare (mongoli), care au precedat cu un an sau mai mulți cucerirea Panoniei de triburile maghiare (șapte), sub conducerea lui Arpad la sfârșitul secolului al IX-lea[3].

S-au maghiarizat, dar s-au opus feudalizării, împărțirii societății lor grupate pe neamuri, în nobili și iobagi, părăsind Panonia îndreptându-se spre Transilvania prin Bihor, întemeind așezări, părăsite pe măsură ce înainta cucerirea treptată a ungurilor, apoi pe Târnave și, în final, la poalele Carpaților Orientali, la începutul secolului al XIII-lea. Nemaiputând înainta spre răsărit, deoarece teritoriile est-carpatice erau dominate de cumani, secuii au fost nevoiți să se oprească și să ajungă la înțelegere cu regalitatea ungară. Ei vor îndeplini slujba de grăniceri-paznici la hotare, mobilizare generală la nevoie, în schimb, statul ungar le recunoștea, prin legi, modul

[1] Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, Ed. Dacia, Cluj, 1972, pag. 152–153.
[2] Ștefan Pascu, *op. cit.*, vol. I, Cluj, 1972, pag. 107.
[3] Ștefan Pascu, *op. cit.*, pag. 107.

de organizare în obști libere scutite de impozite și taxe, scutite de dijme. Teritoriul locuit de ei s-a numit Terra Siculorum (Pământul secuilor).

Secuii au găsit o populație românească stabilă de agricultori și crescători de vite cu care au convieţuit și care se va secuiza-maghiariza de-a lungul timpului, nu și în cazul nostru. Au fost colonizați și sașii în secolul al XII-lea, ca apărători ai hotarelor, agricultori și meșteșugari cu privilegii, pentru consolidarea puterii regale ungare. Sașii își împart teritoriul locuit de ei în „Scaune", iar după modelul lor și secuii. La 1408-1410, era menționat *Scaunul Mureș* în frunte cu un *Căpitan,* cu centrul în cetatea Gurghiu, cu atribuții militare, judecătorești, administrative și politice. Scaunul judeca procesele locuitorilor prin *Comisia de Judecată* formată din căpitanul scaunului, judecătorul scaunului, judecătorul regesc și 12 juraţi, fiind renumerați din amenzile dictate celor vinovați. Scaunul își trimite delegați la Dieta țării unde participă la votarea legilor sau dezbaterea altor probleme importante.

Șpanul secuilor este numit de rege dintre nobilii cei mai de seamă. Șpanul prezidează Adunarea națională a secuilor. Din secolul al XV-lea, voievozii Ardealului deţineau și funcția de Șpan, iar din secolul XVI-XVII, principii Ardealului, până ce, sub dominația austriacă, epoca principilor-șpani ardeleni dispare pentru totdeauna[4]. Boierii români în slujba regalității ungare treptat s-au catolicizat, iar prin înnobilare și danie în feud (moșie) cu act pecetluit de voievod sau rege, s-au maghiarizat. Pierderea actului de danie și înnobilare, distrugerea sau furtul însemna pierderea proprietății, a rangului. Actele erau păstrate în loc de taină. Exemplul cel mai concludent este familia lui Iancu de Hunedoara, tatăl Voicu cu cei doi frați, care, pentru servicii militare aduse Regalității ungare, la 1409 era dăruită cu Castelul Hunedoarei și moșia cu peste 30 de sate.

Cei care nu s-au catolicizat și maghiarizat, dându-se și o lege în acest sens la 1366, treptat și-au pierdut posesiunile deţinute în baza „obiceiului românesc", legii nescrise românești, neavând acte emise de regalitate, de voievodat, decăzând în rândul țărănimii dependente, lipsiți de proprietăți și de libertate.

Pe cale legislativă urmează o mulțime de măsuri asupritoare și țărănimea căzu repede în stare grea de robie, grație Uniunii celor trei națiuni din Transilvania, ungurii, secuii și sașii (Unio trium nationum-septembrie 1437), căci românii nu erau considerați națiune, ci sectă, în baza decretelor regelui Ladislau la 1514 și „Aprobate și Compilate" ale lui Verbőczy (1517), „.... locuitorii ce se țân de secta romanilor sau grecilor se tolerează provizoriu în țară până când le va plăcea principilor și pământenilor, ... în interesul țării." Acestea erau dispozițiile principale ale Constituției transilvane cu privire la elementul român în secolele 16, 17 și 18[5].

Românii și-au pierdut clasa conducătoare care se va reface treptat, în secolele XVII-XVIII, din rândul preoților, dascălilor, a iobagilor fruntași, a grănicerilor, a avocaților, a unor meșteșugari și negustori. Regatul ungar era un mic imperiu

[4] Traian Popa, *Monografia orașului Tîrgu Mureș*, Editura Ansid, 2005, pag. 7–8.
[5] Ion Rusu Abrudeanu, *Moții,* Editura Cartea Română, București, 1928, cap. XXVII.

datorită cuceririi și supunerii altor popoare, menținându-se până la 29 august 1526 când a fost înfrânt de Imperiul Otoman, la Mohács, intrând sub suzeranitate otomană, iar la 29 august 1541 este desființat. Turcii ocupă Buda și Ungaria este împărțită în 3 părți: cea de nord revenea Austriei, cea centrală și sudică devenea pașalâc turcesc, Pașalâcul de la Buda, condus de turci, iar Transilvania, Banatul și Partium (subregiunea de nord-vest a Transilvaniei) se organiza ca *stat, Principatul Transilvania,* principat autonom sub suzeranitate otomană, condus de nobilimea maghiară, fruntașii secuilor și sașilor, stat plătind tribut turcilor[6].

Atestare documentară

Așezările menționate în documente sunt doar cele intrate, într-o formă sau alta, în relații juridice feudale: donații, confirmări, adeveriri, imunități, hotărnicii, litigii etc. În secolul al XIV-lea, lista localităților este mult mai completă în cazul celor ce erau locuite într-o proporție oarecare de populație catolică (maghiari, secui, sași) și aveau preot și care, astfel, n-au scăpat dijmuitorilor papali în anii 1332–1337. Săbadul-Voinicenii nu este menționat în Registrul de dări papale, deci, nu era locuit nici de unguri, nici de secui. Rămâne incompletă lista așezărilor locuite exclusiv de populație ortodoxă, românească, care nu era obligată atunci la dijme față de biserica catolică[7]. Deci, după jumătatea secolului al XIV-lea, au fost așezați-colonizați secuii în arealul *Hodaia Mare - Ioarba Mare - Nergheșa,* la drumul ce lega Ulița de sus (dosului) cu Herghelia, „la vest de biserica din lemn a românilor aflată în mijlocul satului, în apropierea cimitirului fiind o movilă mare de oase omenești, la ploi torențiale apa scoțând și mai multe, dovadă a vechilor locuitori secui adunați și decapitați în biserica lor la 1661 de Ali Pașa cu oastea sa” afirma Benkő Károly în lucrarea sa „Marosszék ismertetése”[8] la care vom mai reveni. Deci, secuii așezați-colonizați pe baza organizării militare în decanate, „tized”, zece familii de secui rezultând o așezare, un cătun (hodály), cred eu. Conducătorul era un primipili (conducător militar) devenit fruntaș al satului. Fluctuația locuitorilor era mare din cauza expedițiilor militare, a deceselor, bolilor (holeră), mutărilor, schimbului de moșii-proprietăți, atracția Tîrgu Mureșului[9]. Era ZABAD, după cum se menționa în limba latină, limba oficială a Cancelariei voievodale, acolo unde era deja o comunitate liberă românească neaservită, LIBERĂ-SLOBODĂ.

Pământul liber, comun și individual, moștenit în baza legii nescrise românești, care s-a dat cu acte, intravilan, extravilan și „aparținătoare”, considerat ZABAD-MEZŐ, SZABAD = CÂMP LIBER, de către Cancelaria voievodală, la colonizarea

[6] *Istoria lumii în date*, Editura enciclopedică română, București, 1972, pag. 122.
[7] Ștefan Pascu, *Istoria Transilvaniei*, vol. I, Ed. Dacia, Cluj, 1972, pag. 222–223.
[8] Benkő Károly, *Marosszék ismertetése*, p. 350.
[9] Pál-Antal Sándor, *Sigiliile instituțiilor mureșene,* Ed. Mentor, Tîrgu Mureș, 2013, pag. 59.

de secui pentru fapte de credință în slujba voievodului și a regelui. Prin *„aparținătoare”* se înțelegea forța de muncă a iobagului român cu intravilanul lui, considerat de autoritate chiriaș, cu obligații față de nobil. Deci, numele vechi și cunoscut al localității este *„ZABAD”,* în documentele redactate în limba latină de Cancelaria voievodală de la 1451 și 1495, documente păstrate, iar apoi în documentele maghiare, oficiale, până la 1 Decembrie 1918, figurând sub denumirea de *„MEZŐ-SZABAD”*. Românii l-au numit *„SĂBAD”*[10].

Actuala denumire de *„VOINICENI”,* a fost dată din anul 1919. Șandor Augustin, născut în anul 1905, în vârstă de 88 de ani, mi-a spus că actuala denumire se datorează faptului că „fruntași din sat, printre care și tatăl meu, s-au întâlnit cu preotul Cioloca, care le-ar fi spus: - Ce faceți, măi voinicenilor?, așa să-i ziceți comunei voastre, „VOINICENII”. (1993, nr. casă 76). Gabor Samson, născut în anul 1905, în vârstă de 88 de ani, spunea că numele satului Voiniceni s-a dat după Marea Unire, pentru că „oameni înalți, voinici, mergeau la manifestații la Tîrgu Mureș, noi fiind cei mai voinici”. Prefectura, la sugestia generalului Moșoiu sau Neculcea, în prezența cărora a avut loc defilarea din sfârșit de decembrie 1918, în fața căreia săbezenii în costume populare s-au oprit și au jucat impresionând, a hotărât ca satului să i se dea numele de Voinicenii. (1993, nr. casă 132). Pavel Maria, de 95 de ani, născută în anul 1898, (1993, nr. casă 247) dă și ea aceeași explicație actualei denumiri a satului.

Consider că satul Voiniceni este atestat documentar pentru prima dată, eu nedescoperind un document mai vechi din care să rezulte danii de feud-moșie unor fruntași secui, la *2 mai 1451* printr-un act de succesiune-testament redactat de cancelarie în urma Adunării generale a nobilinii (Dietă) de la Sebeșul Săsesc, din vremea guvernării lui Iancu de Hunedoara. Conform documentului, o parte a moștenirii lui Ponyafi Mihály, primipillus-om important (din Sâncrai-scaunul Mureș), din mai multe localități ale Scaunului Mureș: Sântana, Secuieni, Curteni și *ZABAD* se împărțeau legal astfel: lui Alárdfi Jakab din Mureșeni și fiicelor lui Gerőfi István din Micești, respectiv Margit și Mártha și alți urmași. „... molendina et loca molendinorum, terras arabiles cultas et incultas agra, prata fenilia aquas,... În territorijs villarum Zenthanna, Zekesfalwa, Oduarfalwa et ZABAD nec non pertinencijs earundum villarum....” (... mori și locuri de mori, terenuri arabile necultivate și cultivate, ogoare, livezi, ape... pe teritoriile satelor Sântana, Secuieni, Curteni și ZABAD...)[11].

În lucrarea sa de căpătâi „Maros Megyei Életrajzi Lexicon-MMÉL” aflată deocamdată în manuscris, d-na bibliotecară Fülőp Mária menționează la litera P pe Ponyafi Mihály primipilus (nobil cavalerist) în Scaunul Mureș prin următoarea cerere: „La solicitarea lui Mihály, fiul lui Ponya, Capitlul de la Buda transcrie pentru

[10] Coriolan Suciu, *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, București, 1967, pag. 256.

[11] Szabó Károly, *Székely Oklevéltár*, I kőtet, Kolozsvártt, 1872, pag. 161.

el și fiii săi la 2 iulie 1379, patenta regală din 1317 a regelui Carol. Guvernatorul Ungariei Iancu de Hunedoara la *1451* împarte proprietățile lui Ponyafi Mihály, aflate în mai multe localități din Scaunul Mureș, pe de o parte între Alárd Jakab din Mureșeni, pe de altă, parte fetelor defunctului Gerőfi István din Micești, Margareta și Martha, și alți descendenți ai pomenitului Mihály" trimițându-ne la „Székely Oklevéltár" (Diplomatariul secuiesc) volumele I, III și IV, pentru detalii. (Capitlul era o instituție a diecezei romano-catolice având o activitate de adeverire larg juridică, de atestare a proprietății pe baza declarațiilor de martori.) Un al doilea document păstrat de la sfârșitul secolului al XV-lea, 6 aprilie 1495, în care se menționează localitatea sub toponimul de ZABAD, este cel privind un schimb de feud, moșie, între *„Nicolaus Thoth de Zenth Anna"* și *„Blesius Thoth* frater carnalis dicti Nicolai de eadem *Zenth Anna",* schimb realizat în fața Conventului de la Cluj-Mănăștur, originalul fiind în limba latină[12].

În Târgu Secuilor (Tîrgu Mureș), din nou la 10 august 1496, sub toponimul de ZABAD este menționată localitatea alături de alte 28 de localități, unde Gyulakuti Miklos deținea parte de feud, aceasta dovedită de Telegdi István vicevoievod al Transilvaniei[13]. Era etapa 1438-1514 a unei puternice ofensive feudale, a extinderii și dezvoltării relațiilor feudale în zona până acum ferită, din cauza împotrivirii obștilor țărănești libere, slobode, românești și a „colonizării" de secui liberi din inițiativa unor „căpitani secui"[14]. Românii, autohtonii, săbăzenii, erau considerați chiriași ai sesiilor din intravilan-vatră și a extravilanului (arabil, fâneață), pentru care datorau slujba iobăgească: claca sau robota de 2–4 zile, muncă gratuită pe moșia stăpânului, dijma în produsele lotului extravilan și censul - darea în bani. Fac precizarea că, în Scaunele săsești și secuiești obligațiile iobagilor erau mult reduse, pentru a se preveni răscoalele în zona de hotar, față de comitatele din interiorul Transilvaniei. După îndeplinirea robotei față de stăpânul feudal, își lucra lotul sau sesia proprie extravilană și intravilană, anul de robotă începea la 12 martie și dura până la 29 septembrie.

[12] *Székely Oklevéltár*, vol. VIII, Budapesta, 1934, pag. 162–163.
[13] *Székely Oklevéltár,* vol. I, Cluj, 1872, pag. 284.
[14] Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvania*, vol. II, pag. 47, Ed. Dacia, Cluj, 1979.

Toponimia

Deși hotarele așezării nu sunt prea întinse și nici nu merg până la depărtări mari față de sat, aceasta pentru că terenul fiind accidentat, toponomia este bogată abundă în denumiri legate mai cu seamă de forma și poziția terenului, de natura solului, de cultivarea pământului în anumite epoci istorice, altele, mai puține, se referă la plantele ce cresc spontan într-o parte de hotar sau în alta, ori la animalele care au trăit cândva în aceste locuri. Câteva toponime provin de la foști proprietari: Ulița Mare, Ulița din Jos, Ulița Dosului, Părăul Boulboana (cu vârtejuri), Hodaia (cătun) Mare, Hodaia bisericii, Grui (colină), Gruiu Mazării, Șipot (izvor), Rugini, Dâlmile Sonci, Pădurea Răzoare, Răzoare, Calea Boilor, Oitoiu, Toagu (luminiș, loc neted) Porcilor, Râtu Fundăturii, Locul Domnesc, Legheleu (pășune), Pădurea Capra, Pădurea Legheleu, Pădurea Pojar, Pădurea din fundu Gitări, Gitora, Telep, Pădurea Gitări, Sărături, Râtul Mustății, Locul Taurilor, Horgoșa, Sidișora, Fundu Dosului, Ciscul Mogoși, Calea Morii, După Făgădău etc.

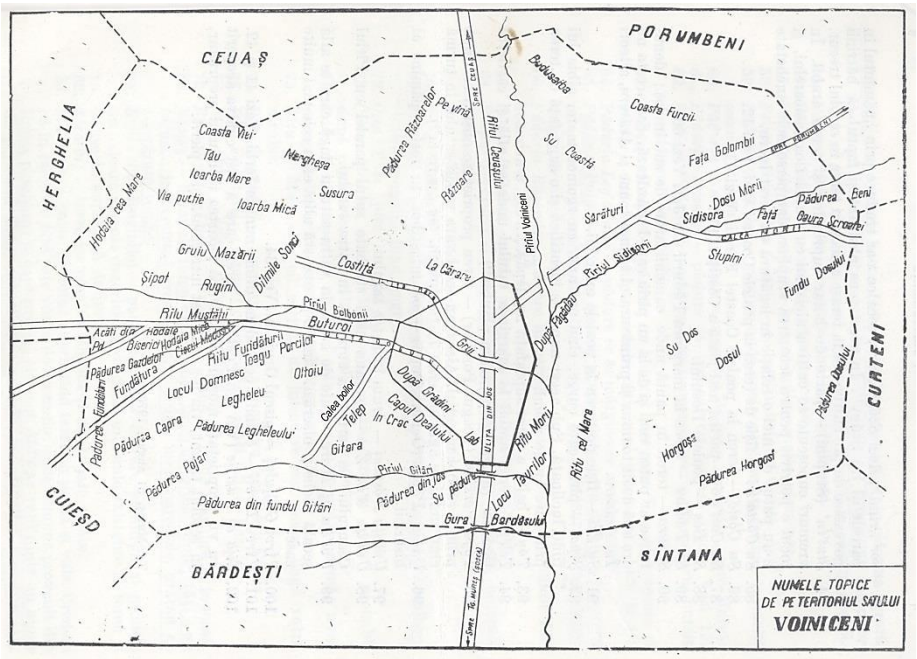
CEUAȘ
PORUMBENI
HERGHELIA
CUIEȘD
BĂRDEȘTI
SÎNTANA
CURTENI
Coasta Vei
Tău
Icarba Mare
Via puție
Icarba Mică
Susura
Hodaia cea Mare
Gruiu Mazării
Șipot
Rugini
Dâlmile Sonci
Pădurea Răzoarelor
Pe vîrfu
Răzoare
Costiță
La Cărare
Piriul Bolboanii
Buturoi
Râtul Mustății
Râtul Fundăturii
Toagu Porcilor
Oitoiu
Locul Domnesc
Legheleu
Pădurea Capra
Pădurea Legheleului
Pădurea Pojar
Pădurea din fundul Gitări
Gitara
Piriul Gitări
Pădurea din Jos
Su pădure
Gura Bardăsului
Telep
Calea boilor
Capul Dealului
In Crac
Après Gradini
Lab
Râtul Morii
Râtul cel Mare
Locu Taurilor
Piriul Voiniceni
Piriul Sidișorei
După Făgădău
Boulboana
Su Coastă
Coasta Furcii
Fața Golombii
Sărături
Dosu Morii
Sidișora
Fața Gaura Scroafei
Pădurea Beni
Slupini
Fundu Dosului
Su Dos
Dosul
Pădurea Dosului
Horgoș
Pădurea Horgoș
Grui
Râtul Fundăturii
Pădurea Gardelor
Fundătura
Pădurea Fundăturii
Azăți din Tău
Hodaie
Biserica Hodaia Mică
Ciscul Mogoș
Calea Morii
Calea Ferată
Linia Ferată
Drumul Bărdeștilor
Drumul Sîntanei
Drumul Curtenilor
Drumul Cuiașului
Drumul Cuiașului
Drumul Bărdeștilor
Drumul Sîntanei
Drumul Curtenilor

Calea Chiejdului, Calea Morii, singurele căi de comunicație din hotarele localității în denumirea cărora intră ca prim element cuvântul de origine latină CALE, celelalte purtând denumirea de drumuri cu sensul de „drum prin pădure”; Coasta Vii, Coasta Furcii, Dosu Stupinii; - 8 topice de origine slavă, reține atenția substantivul ULIȚA care intră în compunerea denumirii a trei căi de acces din vatra satului: Ulița Dosului, Ulița Mare și Ulița din Jos. Investigațiile făcute au dus la concluzia că, în vremurile mai vechi satul era grupat în jurul acestor uliițe, iar căile de acces deschise odată cu extinderea vetrei satului au primit denumirea de drumuri;-31 nume topice compuse care au la bază cel puțin un apelativ românesc de origine slavă sau latină; - 14 topice de origine maghiară între care Gitara (git tera=pământ lutos), Legheleu (legelő=pășune), Rât (rét=fânaț), Nergeșa (nyerges=șauă), Șurgău (csórgo=izvor), Iorba (csorba=știrb), Horgoșa (horgos=strâmb), Hodaie (hodály=cătun), Tău (Tó=lac), După Făgădău (fogadó =crâșmă), se referă la destinația, forma terenului și mai puțin la istoricul locului excepție, cred eu, Hodaie (cătun)[15].

Examinând în teren diferitele topice, se desprinde concluzia că cele formate din elemente de origine latină sau slavă privesc mai ales acele hotare sau părți de hotar despre care se știe că au fost în stăpânirea sătenilor români, iar cele de origine maghiară se află pe fostele proprietăți feudale (maghiare, secuiești). În fosta vatră a satului există un singur topic în componența căruia a intrat un apelativ de origine maghiară: „După Făgădău” (după birt, după crâșmă). Când proprietățile feudale s-au destrămat, locuitorii români au intrat în proprietatea pământurilor preluând odată cu ele și denumirile, adaptarea lor la rostirea în limba română neconstituind o greutate pentru ei. Sensul pe care-l aveau aceste denumiri nu i-a interesat.

Deci, dacă locuitorii români ar fi fost colonizați în totalitate (după 1661) de către nobilii maghiari, aceștia ar fi transmis coloniștilor români toponimia maghiară, care ar fi fost adaptată limbii române. Dar, în general, toponimia este româno-slavă, ceea ce denotă primatul de locuire a românilor pe aceste locuri, maghiarii au preluat această toponimie și au menționat-o în lucrările lor. Existența populației românești, din cele mai vechi timpuri pe aceste meleaguri este dovedită.

După cum am mai arătat, scriitorul Benkő Károly în lucrarea „Marosszék ismertetése”, scrisă la 1860-1861, menționează satul „Szabad” cu o descriere a hotarului în care utilizează toponimele românești cu ortografie maghiară „Gyalul Furcsilor”, „Fatza Mare”, „Kaszta Zsiilor”, fântâna „Buna”, de asemenea, Orbán Balázs, descriptorul secuimii, în lucrarea „A Székelyföld leirása”, I. V. Marosszék, din anul 1870, pag. 194, face același lucru.

[15] Vasile Cristureanu, *Toponimia satului Voiniceni, în Limba Română*, nr. 1, 1971, pag. 70–71.

ZABAD-SZABAD-SĂBAD în secolul al XVI-lea

Acesta a fost un secol al confruntărilor militare dintre statele din jur, cu lupte și pe teritoriul Transilvaniei. Este secolul în care, la 1541, Regatul Ungariei dispare și este creat statul numit *Principatul Transilvania* sub *suzeranitate otomană,* plătind tribut turcilor, condus de nobilimea maghiară, de fruntașii secuilor și sașilor. Chiar de la începutul secolului, privilegiile secuilor încep a fi încălcate de principi. În Dieta ținută la Sibiu, în *1566,* principele Kornis Mihály, în calitatea sa și de Șpan al secuilor, își asuma o pătrime din cheltuielile pentru ridicarea noii cetăți a Sebeșului, urmând ca fiecare poartă de secui să plătească o taxă de 25 de dinari[16]. Documentul următor, datat la *1567*, ne arată împărțirea pe porți fiscale a taxei de 25 de dinari în Scaunul Mureș, ZABAD figurând cu *6 porți* (1 poartă fiscală = 5 familii), deci, *30 de familii de secui* plătitori ai taxei, la Bardos erau 2 porți fiscale, la Ceuaș erau 9 porți, la Band erau 21 porți, la Bozed erau 2 porți etc.[17]

La 9 iulie *1575,* a avut loc lupta de la Sânpaul dintre principele Transilvaniei Ștefan Bathory și pretendentul la tron Békes Gáspár, câștigată de primul. Principele înnobilează și dăruiește cu moșii, printre alții, și pe Zeleméry Péter primipili-om important din Nazna și pe Bernáld János primipili-om important din Șincai[18]. La 16 martie *1586,* în orașul Mediaș, principele Transilvaniei Sigismund Bathory dăruiește cu titlul „de drept și pe vecie” pe *Bernáld János* din Scaunul Mureș cu părți de moșii la: Mezeo Madras (Mădărașul de Câmpie), Samsud (Șincai), Buand (Band), Uraj (Oroi), Grebenes (Grebeniș), Keowesd (Cuiejd), Harczo (Hărțău), Menes (Herghelia), Fele (Câmpenița), Keolpen (Culpiu), Zabed (Săbed), ZABAD (Săbad-Voiniceni), Galambod (Porumbeni) și Bardos (Bărdești)[19].

Un document din arhiva orașului Tîrgu Mureș menționează ca posesori ai unor moșii cu „aparținătoare” pe Péter Zeleméry de Nazna și pe Bernáld János de Mădărașul de Câmpie cu fânaț în „Gura Bardășului”, care, în partea de jos se învecina cu fânațul *Clarei Poliák,* soția lui Toldalagi János din *hotarul Săbadului* (cu aparținătoare, sesii cu iobagi în intravilan). De asemenea, din document rezultă că *Zeleméry Péter* a dat 140 de florini lui Bernáld János pentru *un arabil* al acestuia din hotarul Săbadului, la *1587,* urmând a se cerceta cu martori[20].

Cancelaria principatului de la Alba Iulia emitea un document, la *10 mai 1597,* prin care principele Sigismund Bathory recunoștea în fața Dietei că moștenise

---

[16] *Székely Okleveltár*, új sorozat, VII, (1566-1653), Demény Lajos, Kolozvár, 2004, pag. 59.
[17] Szabó Károly, *Székely Okleveltár*, II kőtet, (1520–1571), Kolozsvárt, 1876, pag. 216, 218.
[18] Barabás Samu, *Székely Okleveltár*, I, 1267–1776, Budapest, 1934, pag. 302 și 308.
[19] *Az erdélyi Káptalan jegyzőkőnyvei*, Cluj, 2006, pag. 167, punctul 444.
[20] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Primăria municipiului Tîrgu Mureș*, Acta politica, grupa 1/101, anul 1608, ianuarie 1.

în Scaunul Mureș părți de moșie-feud, în baza obiceiului secuiesc întărit de lege (a lui Iancu de Hunedoara, din 10 ianuarie 1451), pe linie maternă, de la Bernald János de Mădărașul de Câmpie, de Band, de Șincai, de Urisiu, de Grebeniș, de Culpiu, de Hărțău, de Herghelia, de Săbed, de SĂBAD, de Porumbeni, de Bărdești[21].

„Cartea de Aur" a parohiei Voiniceni, județul Mureș, inițiată de parohul Maximilian Octavian (11 noimbrie 1959 – mai 1969) menționează: „... pe lângă secui liberi au fost în Săbad și părți de moșii (cu iobagi-români) pentru danii, așa de exemplu Principele Transilvaniei Sigismund Bathori la 23 iunie 1583 donează lui Mindszenti Francisc, Horváth Ádam și János Benedikt, un conac cu moșia aparținătoare; Jánossy Ioan pentru uciderea soției lui Lázár Ioan pierde Dreptul (Arhiva Capitlului de la Alba Iulia, Registrul Sigismund Bathory, I pag.186). Familia Mindszenti a fost propietară în comuna Săbad înainte de aceasta, fapt ce rezultă din ordinul lui Bathori Sigismund din 1582, prin care Midszenti Benedikt e numit tutore a lui Kornas Catarina din Săbad; alt document din același an (1582) menționează o curie primipilară din Săbad, folosită de Szakolosi Ioan, și care acum este donată unui partizan de-a lui Mindszenti Benedikt[22], iar apoi ambele moșii trec în propietatea orașului Tîrgu Mureș...."

Orbán Balázs, în lucrarea sa de căpetenie *„A székelyföld leirása. IV Marosszék* (Descrierea pământului secuilor)*", din 1870,* scrie despre sat: „Săbadul este astăzi un sătuleț românesc, olah, dar care în trecut conform tradițiilor și datelor arhivistice din Tîrgu Mureș era locuit de secui liberi de la care provine și numele așezării „Szabad"; în registrul de dări din 1567 „ZABAD" figurând cu 8 porți. Mai târziu, sunt menționați și iobagii români, pentru că o parte a satului, fiind deținută de orașul Târgul Secuilor-Tîrgu Mureș, ceea ce rezultă dintr-o scrisoare din 1609, este schimbat de Târgul Secuilor cu Mikó Ferencz și soția Toldalagy Erzsébet, pentru satul Secuieni inclus orașului, primind în ZABAD *12 sesii locuite de iobagi* cu tot ce aparținea de ele și 460 de Florini.

Acest document, menționează autorul, este precedat de un altul de la 1582, prin care minora Kornasd Katalin din Săbad este dată sub tutela lui Mindszenti Benedek, de către voievodul Transilvaniei; în același an, 1582, voievodul Transilvaniei, Sigismund Bathori, dăruiește unui credincios al lui Mindszenti Benedek, o casă primipilară deținută anterior de Szakolosi János. Nimicirea populației secuiești este pusă pe seama expediției lui Ali Pașa de la 1661. El o atrăsese în biserica din sat decapitând-o, de aceea ar mai apărea în cimitir multe oase omenești în timpul ploilor torențiale."[23]

[21] Barabás Samu, *Székely Okleveltár (1219-1776)* , vol. I, Budapest, 1934, pag. 324.
[22] Benkő Károly, *Marosszék ismertetése*, pag. 351.
[23] Orbán Balázs, *op. cit.*, pag. 194.

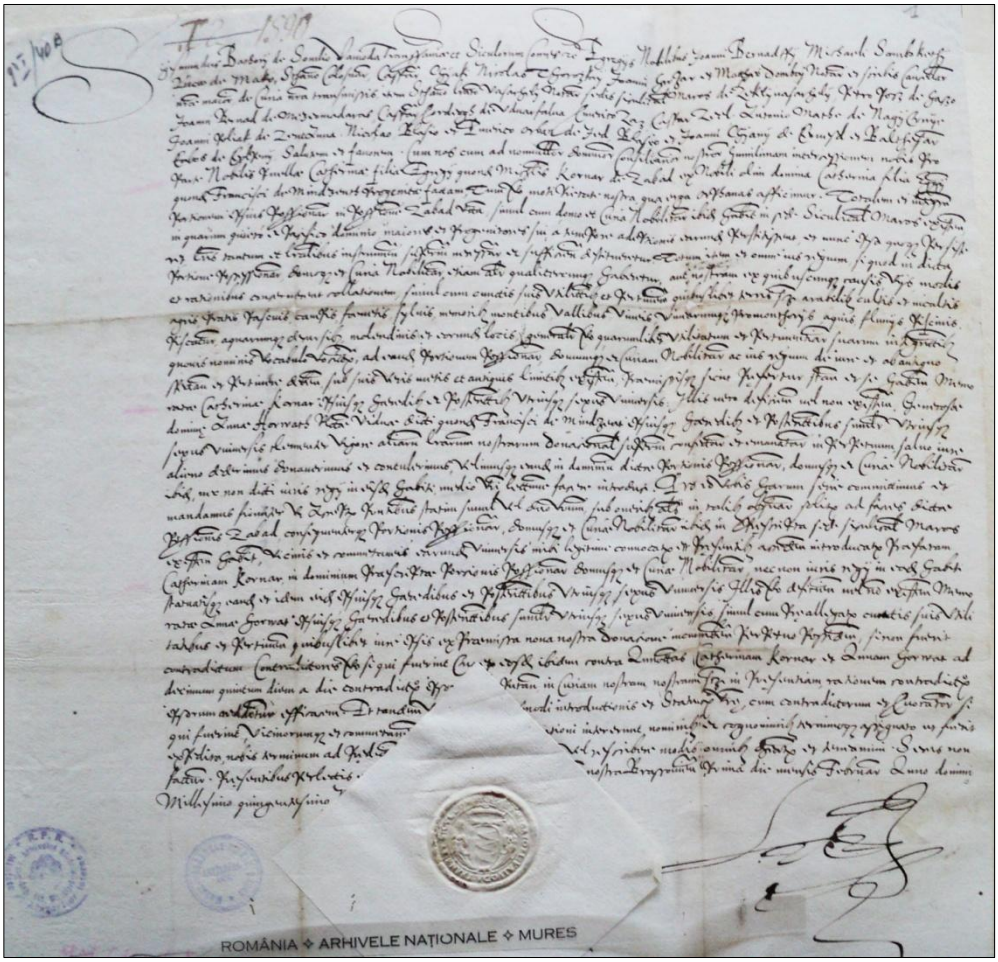

Sigismund Bathory, poruncește lui Benedict de Mindszenti, cancelarul său, să pună pe Caterina Kornard, fiica răposatului Mihail Kornard de Zabad (Săbad), în posesiunea moșiei părintești de la Zabad împreună cu casele și apartenențele.

De la *1 februarie 1590* datează documentul prin care voievodul Transilvaniei, șpan al secuilor, Sigismund Bathory, poruncește lui Benedict de Mindszenti, cancelarul său, să pună pe Caterina Kornard, fiica răposatului Mihail Kornard de Zabad (Săbad), în posesiunea moșiei părintești de la Zabad împreună cu casele și apartenențele, cu drept de propritate perpetuă pentru ea și urmașii săi.

Fac precizarea că, prin *„apartenențe*” se înțelegea forța de muncă, mijloacele de muncă, iobagii și jelerii români, cu sesiile intravilane și extravilane, considerați chiriași[24].

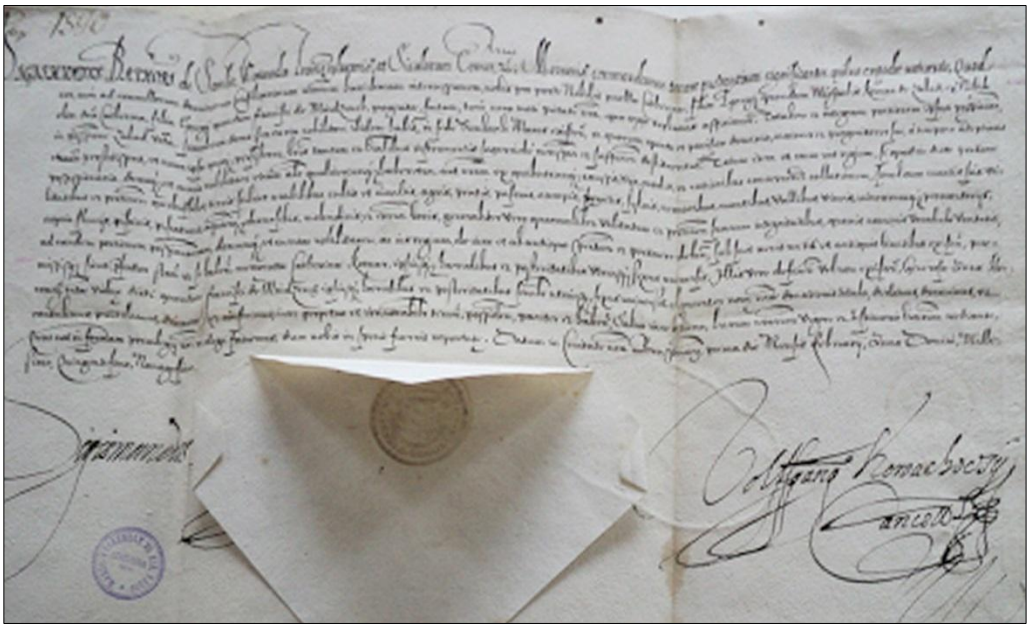

Documentul din 1 februarie 1590 dat de Cancelaria voievodală de la Alba Iulia cu semnătura originală a voievodului Sigismund Bathory, pecetea și semnătura cancelarului Volfgang Korvacsoczij

Documentul de mai jos, din 18 mai 1590, reprezintă porunca prin care principele Sigismund Bathory conferă lui Benedict Mindszenty, cancelarul său, dreptul de a încasa a zecea parte (arendare-decimena) din veniturile moșiei Zabad ce aparținea nobilei Catarina, fiica repausatului Mihail Kornard[25].

[24] D.G.A.S.Mureș, *Fond Primăria municipiului Tîrgu Mureș*, Acta politica, grupa I, Nr. actului 40 B, anul 1590.

[25] D.G.A.S. Mureș, *Fond Primăria municipiului Tîrgu Mureș*, Acta politica, grupa I, Nr. actului 39 E, anul 1590.

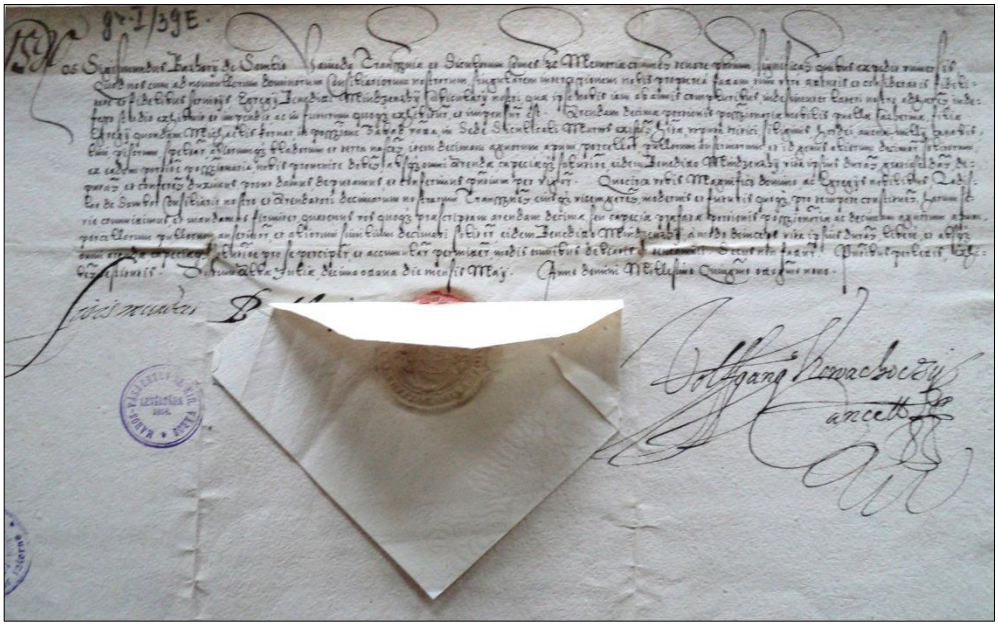

Documentul dat din Alba Iulia, la 18 mai 1590, cu semnătura voievodului, pecetea și semnătura cancelarului

O altă dovadă a existenței românilor-ortodocși este prezența la biserica din sat a tipăriturilor în limba română ale lui Coresi, tipărite în prima jumătate a anului *1565:„*Cazania" și „Molitvelnicul calvinesc". Tîrgu Mureșul fiind unul din primele orașe care au îmbrățișat calvinismul, și-a luat și angajamentul să intensifice opera de reformare a bisericii ortodoxe românești, de a-i aduce pe români la calvinism-reformație. Cărțile au fost predate de preotul Vasile Dănilă (1858-1866) din Săbad lui I.N. Moldovan de la care au ajuns la Biblioteca Centrală din Blaj[26]. Găsim utilizarea topicului „SZABAD" într-un document păstrat, din *10 mai 1597,* când scaunul de judecată de la Alba Iulia a Principelui Transilvaniei, Sigismund Báthory, decidea ca părțile de feudă ale lui Bernáld János, care renunța la ele din „SZABAD" să revină surorii lui, Bernáld Klára, soția lui Lázár Farkas, pe baza vechilor drepturi secuiești și a legilor privind moștenirea secuilor făcute în vremea lui Iancu de Hunedoara[27].

Din cele prezentate rezultă că la Zabad-Szabad (Voiniceni) era câmp liber, comun, considerat feud, cu iobagi români ortodocsi, ceea ce a constituit danie, cu acte, acordată de voievodul, iar apoi de principele Transilvaniei nobililor și primipilus (fruntaș), țăranilor secui pentru fapte de credință, de eroism.

---

[26] Nicolae Sulică, *Contribuții la istoria vechimii elementului românesc*, în „Reînvierea", ianuarie-martie, 1938, Tîrgu Mureș, pag. 11–21.

[27] *Székely Okleveltár*, vol. VIII, Budapesta, 1934, pag. 324.

ZABAD-SZABAD-SĂBAD, în secolul al XVII-lea

Sfârșitul secolului al XVI-lea cunoaște evenimente politice importante, legate de luptele cu turcii, în care datorită tratatelor diplomatice încheiate de principele și șpanul secuilor Sigismund Bathory cu Mihai Viteazul, domnul Țării Românești și Ștefan Răzvan, domnul Țării Moldovei, acesta devenea conducătorul celor trei țări și trimitea în ajutorul lui Mihai Viteazul armata secuilor, din care făceau parte și secui mureșeni, în lupta ce s-a dat la Călugăreni în august 1595. Au fost alături de Mihai Viteazul în lupta de la Șelimbăr (Sibiu) contra lui Andrei Bathory (Sigismund Bathory renunțase la tron), care este decapitat de secui. Mihai Viteazul este recunoscut de Dieta Transilvaniei din Alba Iulia ca principe și șpan al secuilor, luând Târgul Secuilor (Tîrgu Mureș) sub protecția sa, dându-i privilegii, întărindu-le pe cele vechi (1599).

Este însoțit și în cucerirea Moldovei, în mai *1600, acțiune prin care devenea primul domn român al celor trei țări, „Domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată Țara Moldovei”.* Dar această Țară (Transilvania) este râvnită și de Austria, astfel că Mihai Viteazul este trădat și ucis de generalul austriac Gheorghe Basta, la Câmpia Turzii, la 9 august 1601. Asistăm la luptele austriecilor și mercenarilor lor pentru ocuparea Transilvaniei, alipirea ei la Austria, fapt ce se va încheia la *1689 prin recunoașterea suveranității austriece.* În tot acest timp *iobagii*, inclusiv săbăzenii, trebuiau să-și îndeplinească obligațiile față de nobili (robotă, dijmă, cens) pentru a asigura hrana, fânul, transportul, necesare armatei autohtone, obligații impuse de dușman. Generalul Gheorghe Basta pierde o parte a Ardealului pentru că nobilimea maghiară și secuimea trec de partea reîntorsului la tron, Sigismund Bathory. Austriacul Gheorghe Basta reîncepe cucerirea Ardealului la începutul anului 1602.

La 30 mai, trecând peste Câmpie intră în Târgul Secuilor (Tîrgu Mureș) ucigând și prădând, plecând apoi în grabă prin *Săbad* spre Ceuașul de Câmpie, temându-se de răzbunarea secuilor. La 19 iunie 1602, Sigismund Bathory renunță din nou la tronul Transilvaniei. Cete de haiduci ai lui Gheorghe Basta revin asupra Târgului Secuilor. Fruntașii orașului (primar Borsos Tamás) se refugiază la Brașov. Văzând rolul însemnat al Cetății Brașovului în vremuri de primejdie, se hotărăsc să facă o cetate locuită și, deci, extinsă din Mănăstirea-cetate dărâmată de mercenarii generalului austriac Gheorghe Basta, *o cetate-oraș*.

Reîntorși în Târgul Secuilor (Tîrgu Mureș) munca înaintează repede[28] și se va încheia în anul 1657. „Pe lângă meșteșugari, la construirea cetății participă și alte

[28] Traian Popa, *op. cit.*, pag. 100–101.

categorii de cetățeni ai orașului, dar și *iobagii din împrejurimi,* ca și cei de la Bărdești și Săbad, îndeplinind muncile cele mai variate și grele."[29]

Generalul austriac Gheorghe Basta, nevrând să abandoneze Transilvania și dorind secuimea de partea împăratui-rege austriac Rudolf al II-lea, organizează în capitala secuimii conscrierea și jurământul de credință față de putere, oglindite în două documente-conscripții: Conscripția militară a nobililor, primipili, pușcașilor, pedestrașilor și țăranilor liberi secui, din *16 august 1602,* care menționează *Zabad–Púzta* (pustiu), la Bardos erau 3 recenzați, la Herghelia erau 6 recenzați, la Ceuaș erau 9 recenzați, la Porumbeni erau 8 recenzați etc.[30]

La *28 ianuarie 1603,* Gheorghe Basta scrie cetățenilor orașului că și haiducii sunt gata să-i ajute cu brațe și bani la restaurarea școlii și a bisericii distruse de ei și la cetate.[31] Luptele pentru tron continuă. Conscripția militară din *7 februarie 1603, este* legată de Conscrierea nobililor secui, primipilus, pușcașilor, pedestrașilor, țărani liberi secui, care depuneau jurământ de credință împăratului austriac în prezența reprezentantului acestuia, generalul Gheorghe Basta, pentru ca Transilvania să revină Imperiului Romano German-Regatul Austria, habsburgilor, nu turcilor, nu celor trei națiuni privilegiate transilvane: ungurii, secuii, sașii.

În documentul din *3 februarie 1603* se menționează *„Zabad-deserta est"* rezultă că satul era parăsit de locuitorii secui recrutabili, refugiați din cauza evenimentelor, față de satele vecine, Porumbeni 9 recruți, Bărdești 5 recruți, iar la Ceuașu de Câmpie 20 recruți[32]. În *martie 1603,* la Brașov, generalul Basta sprijinit de domnul Țării Românești, Radu Șerban, înfrâng oastea lui Moise Secuiul, iar în iulie încep a jefui țara. Izbucnește o criză de cereale. Țăranii își potolesc foamea cu carne de câine și de pisică și pâine de ghindă. Semănăturile se usucă de secetă, vitele pier de boli, iar oamenii sunt seceraţi de *holeră, credem că și la Săbad.*

Se știe din documente că de-a lungul secolului al XVII-lea, în Scaunul Mureș, sunt așezați iobagi veniți cu precădere din Țara Făgărașului[33]. La *25 octombrie 1608,* Lázár János din Tămășeni Ciuc și soția, Judit, vând pentru 60 forinți (monede de aur) orașului Tîrgu Mureș proprietățile din hotarul Săbadului constând în: loc de casă pustiu, arabil, fâneață, pădure și lac, iar în *decembrie 1608,* văduva lui Mindszenti Benedek, Bánffi Anna, vindea orașului Tîrgu Mureș toate bunurile din hotarul Săbadului pentru 1300 de forinți (monede de aur)[34].

---

[29] Ioan Eugen Man, *Tîrgu Mureș, istorie urbană*, vol. I, Ed. Nico, 2006, pag. 86.
[30] *Székely Oklevéltár, Új sorozat*, Vol. IV, Ed. Erdély Muzeum, Cluj-Napoca, 1998, pag. 132.
[31] Traian Popa, *op. cit.*, pag. 101.
[32] *Székely Oklevéltár*, Új sorozat, vol. IV, Cluj, 1998, pag. 152.
[33] Pál-Antal Sándor, *op. cit.*, vol. I, pag. 59.
[34] Sebestyén Mihály, *Időtár I, Marosvásárhely tőrténeti kronológiája a kezdetektől 1848-ig*, Ed. Mentor, Tîrgu Mureș, 2009, pag. 55.

Deci, Orașu-Târgul Secuilor era mare proprietar de feud la Zabad-Szabad-Săbad fapt pentru care, la *23 ianuarie 1609,* principele Gabriel Báthory (1608-1613) ajuns pe tron cu ajutor turcesc, confirmă schimbul de proprietăți dintre Orașul Târgu Secuilor și Mikó Ferenc și soția Toldalagy Erzsébet, care, în schimbul moșiei lor din Secuieni primesc la *Zabad* un teren cu 12 intravilane iobăgești și toate dependențele și suma de 460 de florini, însă pădurea Bitha cu *locul (lac) de pește,* situată între satele Săbad (Voiniceni) și Bărdești, le păstrează orașul. Schimbul era condiționat, în caz de nerespectare, de plata sumei de 100 de florini. Nobilul Mikó Ferenc ocupă cu forța pădurea. Valoros prin informațiile oferite nouă este și documentul din anul 1611, cuprinzând lista sumelor de bani încasate de Oraș-Feudal în urma parcelării și vânzării pădurilor orașului din hotarul comunelor Secuieni, Bărdești și Săbad. Cumpărători ai parcelelor erau cetățeni ai orașului. S-au vândut loturi de pădure între 16 ulnar = 2 iugăre și 80 ulnar = 10 iugăre. Un lot de 16 ulnar = 2 iugăre era vândut cu 1 Rfl. (Florin Renani), 24 ulnar = 3 iugăre cu 2 Rfl., 37 ulnar = 4,6 iugăre cu 3 Rfl., 40 ulnar = 5 iugăre cu 4 Rfl., 48 ulnar = 6 iugăre cu 5 Rfl. și 80 ulnar = 10 iugăre cu 6 Rfl. În hotarul Pădurii Ponia (Ponya)-Săbad s-au format 43 de loturi de pădure obținându-se suma de 171 Rfl., iar în hotarul Pădurii Bala-Săbad 22 de loturi vândute cu 80 Rfl.

Orașul avea nevoie de bani pentru plata tributului turcesc, pentru construirea cetății etc[35]. *Conscripția militară a secuilor din 17-23 februarie 1614,* nobili, primipili-oameni importanți, cavaleriști, pușcași, țărani liberi, iobagi, jeleri și slugi, din vremea principelui Gabriel Bethlen, din motive necunoscute nu cuprinde localitatea *Zabad*[36]. Orașul-Târgul Secuilor înaintează la *14 aprilie 1627* o plângere principelui Gabriel Bethlen (1613–1629) în care arată că în urmă cu 12 ani a făcut un schimb de pământuri cu nobilul Mikó Ferenc, dar că acesta nu a respectat cele stabilite în comun. Tot în aceeași lună Orașul-Târgul Secuilor cere darea în judecată a nobilului și obligarea acestuia la plata sumei de 100 florini conform contractului stabilit. La *11 septembrie 1627,* principele dă câștig de cauză orașului în procesul cu Mikó Ferenc, care, prin samavolniciile sale a ocupat pădurea Bitha, cu un loc arător, violând astfel contractul comun[37].

Conscripția militară de la 1635 utilizand topicul *„Szabad”,* mentionează că *nobilul Mikó Josup,* avea obligații militare, deci *1 recrut,* urmaș al celui din 1609[38]. Rezultă, din 4 Conscripții militare, doar un singur recrut, nobilul Mikó Josup, în anul 1635, la Szabad-Săbad. „Depopularea satelor de secui a pornit la începutul anilor 1600 atunci când Tîrgu Mureș și o însemnată parte a Scaunului Mureș a devenit teatru al operațiunilor militare și al repetatelor prădări făcute de trupele

[35] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Primăria Tîrgu Mureș,* Pachet I, nr. act 1, an 1611.
[36] *Székely Oklevéltár*, Új sorozat., vol. IV, Cluj, 1998, pag. 197, 198.
[37] Sebestyén Mihály, *op. cit.*, pag. 52.
[38] *Székely Oklevéltár,* vol. I, pag. 153, Budapesta, 1934.

imperiale austriece conduse de generalul Gheorghe Basta. Este de remarcat că în momentul depopulării lor, aceste așezări (secuiești) erau abia viabile, fiind locuite doar de câteva familii. În anul 1609, populația secuiască redusă a satelor Secuieni, Bărdești și Sântana se mută la Tîrgu Mureș."[39]

Se mută și secuii de la Zabad-Szabad după cum am arătat. Au rămas familiile de iobagi români, deținute de nobilul Mikó și de orașul Tîrgu Mureș. Orașul deținea pământuri și sesii iobăgești la Săbad, ca și la Bardos etc., beneficiind de produsul muncii iobagilor, având nevoie de produsele moșiilor-feudelor și de bani, pretinse de diferite tabere aflate în conflict. Crescuse substanțial moșia de lucrat (în urma defrișărilor) și, deci, prestațiile în muncă ale iobagilor și jelerilor. Se impunea asigurarea permanenței brațelor de muncă și, astfel, s-a recurs la instituția *chezășiei,* cunoscută în Transilvania încă din secolul al XVI-lea și extinsă în secolele XVII-XVIII. Ea însemna a garanta pentru cineva din punct de vedere material sau moral.

Dacă inițial chezășia a slujit stăpânului feudal, nobilului, în cazul unor iobagi ce s-au făcut vinovați de diverse delicte, fuga de pe moșie cu precădere și readucerea lor, în secolul al XVII-lea se înmulțesc actele care cuprind punerea preventivă sub chezășie a iobagilor fără antecedente penale pentru a nu îndrăzni să fugă. În cazul nostru, am găsit în arhivă acte de chezășie, *chezașii-garanții* fiind *iobagi din Săbad.* Menționez două documente în acest sens. Actul de chezășie din *15 octombrie 1648,* al Scaunului de judecată al orașului Tîrgu Mureș pentru iobagul orașului Suciu Ioan din Bărdești. Conform actului, erau 8 chezași iobagi dintre care trei erau din Săbad: Nijogos Gorgolij (.... Gheorghe), *Kis Kolomán (Micu Coloman) și Csizmadia János (Birnicu Ioan)*[40]. Actul de chezăsie din *5 mai 1653* menționează cazul a doi iobagi, tată și fiu, din Bardos, Gergeli János și Gergeli István, fugiți la Săbad și pentru care garantau cu câte 40 de florini fiecare chezaș: *Szalma János* (Pai Ioan), *Fogarasi Miklos (*Făgăraș Nicolae), *Sarmasazi Miklos (*Sărmășan Nicolaie), iobagi ai nobilului domn Keménij János din Săbad. Dacă fugarii nu voiau să revină pe domeniul orașului de la Bărdești puteau să rămână la Săbad, unde se refugiaseră, dar chezașii trebuiau să plătească prețul, nu erau scutiți[41].

Deci, la Zabad-Szabad-Săbad erau capi de familii iobăgești - români și înainte de acel an fatidic pentru secuii din Zabad-Szabad-Săbad, anul 1661, septembrie, când secuii, câți mai erau, au fost decapitați de turcii lui Ali Pașa în biserica lor după cum povestesc Benkő Károly (1860) și Orbán Balázs (1870) în lucrările pe care le-am menționat. S-au păstrat formule de jurământ românești, databile în secolul al XVII-lea, utilizate și în secolul următor, fiind între cele mai vechi, însemnate pe

[39] Pál-Antal Sándor, *Sigiliile instituțiilor mureșene,* Ed. Mentor, Tîrgu Mureș, 2013, pag. 119.

[40] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Primăria municipiului Tîrgu Mureș,* Acta politica, anul 1648, nr. act 266 A.

[41] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Primăria municipiului Tîrgu Mureș,* Acta politica, anul 1653, nr. act 271 D.

colecții de legi săsești tipărite și păstrate în Biblioteca din Sighișoara. „Juramentum Walachorum”: Așa ție ajute Dumnezeu, Sfântul Tată, Fiul și Duhul Sfânt, o Sfântă Troiță, cum tu vei jura drept, înaintea Dumnezeului și a lui lume, cu inimă curată, pe Sfânta Maria, pe sfinții patru evanghelişti, pe doisprezece Apostoli, pe sfânta Duminică, pre sfinte sărbătorile mari, pe sfânta cuminicătură și pre toate rugăciunile, pe Sfânta Cruce, pe postul mare, care ai postit în zilele tale și care vor posti până vor trăi, pe sfânta biserică, pe sfânta liturghie, pe sfânta Vinere mare, pe ziua care te-ai născut, pe pita, pe vin și pe sare - cum tu cu mare dreptate vei mărturisi ce vei ști de acest lucru, și nu vei căuta către rudenie, frăție, mită, pizme, nici minciună sau ceva dat † așa ție ajute Dumnezeu Duhul Sfânt la moartea ta. Și de nu vei jura drept, să nu te sufere pământul în sine când vei fi mort, iară să te lepede afară, ca o spurcăciune rea, înaintea lui Dumnezeu, să vadă și toată lumea strâmbătatea ta cum ai fost jurat strâmb, înaintea lui Dumnezeului. Așa ție ajute Dumnezeu.”

În traducere modernă „Juramentum Valachicum”: Așa să ajute Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt o Sfântă Troiță, pe Sfânta Maria Doamna, pe sfinții patru evanghelişti, pe doisprezece apostoli, pe sfânta biserică, pe sfânta liturghie, pe sfânta cuminecătură, cea de mort, pe patru posturi pe care le ții într-un an. Cum tu cu mare dreptate vei mărturisi ce vei ști de acest lucru, de ce vom întreba, așa să te ajute Dumnezeu în credința cea dreaptă.”; „Aliut. Așa ție ajute Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt, și Sfânta Troiță, toți sfinții ai lui Dumnezeu, cui te rogi, patru posturi ale tale care ți într-un an, și pită și sare, și cuminicătură, a cea de mort, eu jur în acest chip vor spune în dreaptă parte de ce vor întreba de mine, așa să-mi ajute Dumnezeu.”[42]

Am redat aceste formule de jurământ pentru că membrii reprezentativi din comunitatea noastră ca: jude, juraţi, martori, preot, curatori, erau determinaţi de Autoritatea nobiliară să-l depună. Jurământul era depus și de către membrii obștii în fața adunării generale, în fața sfatului oamenilor buni și bătrâni, când se rezolvau neînțelegeri din interiorul comunității sau în fața unor autorități superioare.

O problemă frecventă a lumii satelor era cea a graniței, a marginii hotarelor dintre sate, în cazul nostru, dintre Bărdești și Săbad, în dealul Gitara. Documentul, din *12 decembrie 1651*, menționează că bărdășenii, iobagii orașului, în frunte cu primarul Harkucz Radulij, susțineau ca hotar părăul Ghitara până la pod, iar *săbăzenii* susțineau ca graniță marginea pădurii Bita (vezi pe harta iozefină). Această problemă a dus la deschiderea unui proces desfășurat pe mai mulți ani, ajungându-se la instanța supremă a principelui Transilvaniei.

[42] Nicolae Edroiu, *Vechi formule românești de jurământ, însemnate pe colecții de legi săsești*, în „Marisia”, VII, 1977, Tîrgu Mureș, pag. 105-106.

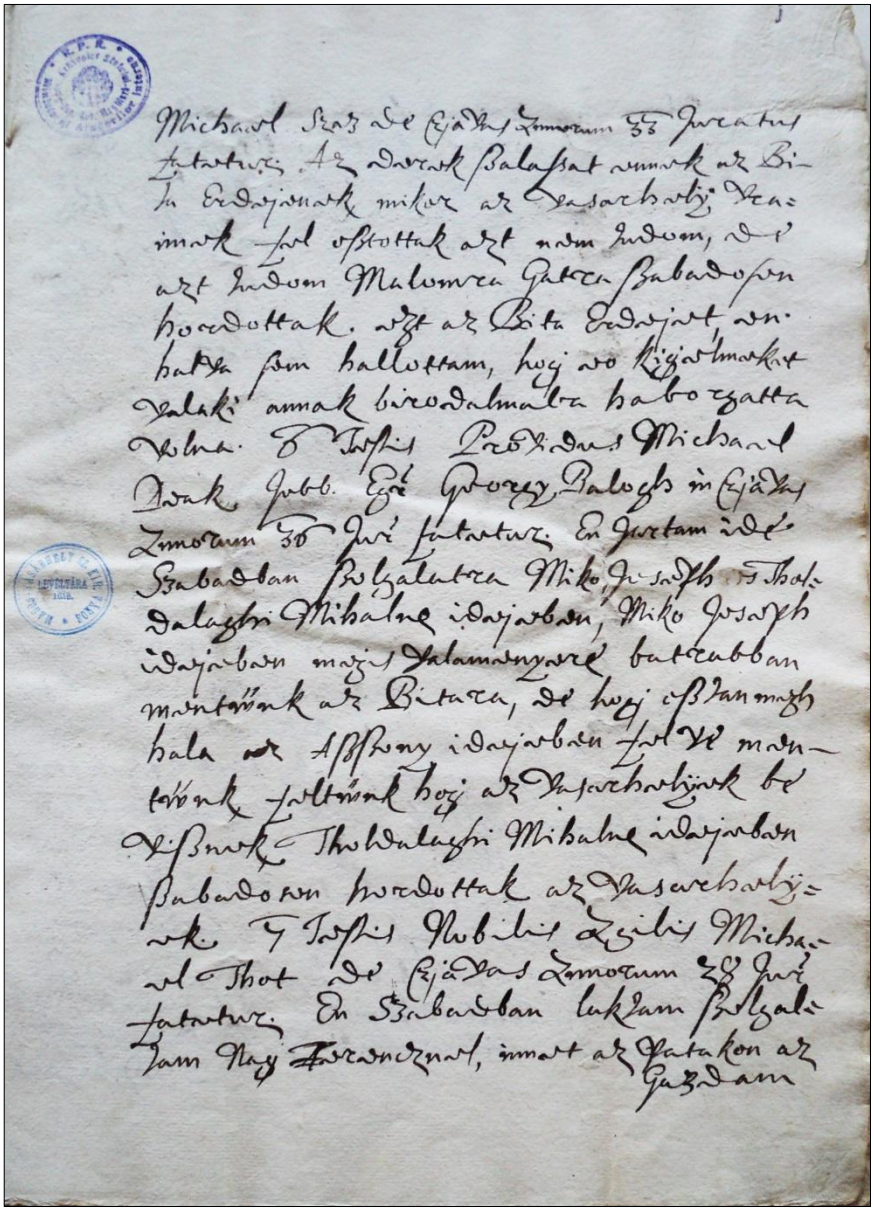

Fragment din procesul pădurii Bita

La *1699*, în baza declarațiilor de martori și din alte sate, precum Ceuaș, Porumbeni, Culpiu, Sântana, se dă soluție favorabilă orașului, stăpânul alodiului-moșiei Bărdești[43]. La această soluție finală, dată după 48 de ani, au contribuit și evenimente politice, cum a fost expediția turcească în frunte cu Ali Pașa din vara și toamna anului 1661, pe care o detailez.

Expediția turcească, de la 1661 în Transilvania, se produce cu ocazia luptelor pentru tronul Principatului autonom al Transilvaniei dintre Barosay și Kemény János, ultimul sprijinit de partizanii lui Gheorghe Rakozi al II-lea, adept al luptei antiotomane. Turcii însă nu recunosc cu niciun preț pe Kemény János ca principe al Transilvaniei, fiindcă acesta nu era omul care să li se închine lor, ci era un aliat al Vienei. Kemény János, încunoștințat de venirea turcilor, se pregătește de luptă, vine la Tîrgu Mureș trecând în revistă oștirea secuilor, îmbărbătând-o.

Puhoiul armatelor turcești se revarsă asupra Transilvaniei, orașele și satele cad unele după altele. Kemény János, neavând forțe suficiente, se retrage pe Mureș în jos, spre vestul Transilvaniei, când este părăsit treptat și de unitățile de secui. Dovadă, Ordonanța din tabăra de la Mirăslău (Aiud), din 11 iulie 1661, prin care ordona căpitanului secuilor să-i omoare, să-i măcelărească, fără judecată, pe secuii care au fugit din tabără sau nu s-au prezentat[44].

În final, Ali Pașa vine la Tîrgu Mureș, unde trece în revistă pe cei 16.000 de prizonieri creștini. La 15 septembrie 1661, la Tîrgu Mureș este ales principe al Transilvaniei Mihai Apafi (1661-1690) omul turcilor[45]. Semnificativ este faptul că, în Săbad nu a existat o curie nobiliară (conac-castel) nici înainte nici mai târziu, viața românilor desfășurându-se cu mai puține hărțuieli și șicane.

La sfârșitul secolului al XVII-lea, în *ianuarie 1689*, Transilvania a fost ocupată de austrieci. Cucerirea Transilvaniei la sfârșitul secolului al XVII-lea de către austrieci a atras după sine, printre altele, o riguroasă evidență a resurselor materiale și umane din provincie. Conscripții: militare, fiscale, urbariale. Principele Transilvaniei, Mihai Apafi, a fost obligat să accepte armata imperială austriacă, obligații în bani și produse pe care autoritățile imperiale le pun.

Raportul din *1694*, privind încartiruirea soldaților austrieci în satele scaunului Mureș, menționează satul *Szabad*, sat românesc pe care domnul Kemény János îl stăpânește și care *n-a încartiruit soldați austrieci*[46]. Conscripția fiscală, din *9 decembrie 1694*, menționează obligațiile pentru armata austriacă până în anul 1696 în produse/localitatea Szabad (Săbad): 3 cubi grâu, 4 cubi orz, 7/21 care fân (1 cub=4 mierțe). Cantitățile nefiind defalcate pe familii, n-am putut face o apreciere demografică privind numărul de locuitori contribuabili ai satului, nici o apreciere

[43] D.G.A.S.Mureș, Fond: Primăria municipiului Tîrgu Mureș, Acta politica, Anul 1651, nr. act 269 B; Anul 1656, nr. act 288 A; Anul 1699, nr. act 300 B.
[44] Szádeczky Lajos, *Székely Oklevéltár*, vol. VI, Cluj, pag. 233.
[45] Traian Popa, *Monografia orașului Tîrgu Mureș*, Tîrgu Mureș, 1938, pag. 123.
[46] *Székely Oklevéltár*, vol. IV, Cluj, 1895 pag. 336.

privind antroponimele (nume-prenume) românești[47]. Conscripția fiscală din *5 octombrie 1700,* privind impunerile de fân pe lunile octombrie și noiembrie în scaunul Mureș, menționeaază localitatea noastră cu 4 care de fân de predat pentru armată[48].

Deci, în primele documente de la 1451, 1495, 1567, 1582, 1597, 1603, 1608, așezarea figurează sub topicul „ZABAD", apoi „SZABAD" unde mici nobili, apoi mari nobili (Midszenti, Orașul, Mikó, Kemény) dețineau părți de feud cu sesii iobăgești locuite de români, unii nominalizați în scrisorile de chezășie. Populația românească, ortodoxă, nenominalizată, era considerată chiriașă și tolerată. Existența ei rezultă din toponimia locului, preluată de domnii de pământ secui și maghiari, de autorii lucrărilor despre aceste locuri, de „Cazania" și „Molitvelnicul calvinesc" în limba română, tipărite de Coresi la Brașov, în 1565, găsite la biserica din sat și predate de protul Vasile Dănilă (1858-1866), ajunse la Biblioteca Centrală din Blaj.

Evoluția demografică (1567-1785)

Menționăm că pentru perioadele istorice mai îndepărtate, prezentarea evoluției demografice este mai greu de realizat în mare parte din cauza lipsei izvoarelor. Pentru a prezenta evoluția populației la Voiniceni m-am folosit de registrele de dări, dijme, conscripții militare și, în special, conscripțiile fiscale și urbariale. Dar aceste izvoare prezintă unele inconveniente, ele nu cuprind întreaga populație, ci doar partea contribuabilă a acesteia față de puterea centrală și față de stăpânul feudal, în cazul populației dependente. Orbán Balázs, în lucrarea citată, indica pentru anul 1567 din registrul de dări papale că „ZABAD" figurează cu 8 porți, (poarta=unitate fiscală)[49]. Pornind de la premisa că o poartă cuprindea 5 familii a 5 membri, rezultă că, în anul 1567, la Săbad erau 200 de locuitori catolici[50]. Erau 200 secui liberi, catolici, nu erau cuprinși iobagii ortodocși români.

Conscripția militară de la 1602 și 1603, făcută din ordinul generalului austriac Gheorghe Basta, fiind mai aproape în timp de anul 1567 ar fi mai corespunzătoare scopului urmărit, dar în cazul Săbadului, conscripția menționează „Szabad"... „Deserta est", deci nu putem face o apreciere demografică pentru că din cauza evenimentelor, a luptelor, localitatea fusese părăsită de locuitorii secui-maghiari recrutabili, românii iobagi neavând obligații militare.

Pentru anul 1609, Orbán Balázs menționează un schimb de moșii dintre orașul Tîrgu Mureș, care lua în posesiune satul Secuieni de la Mikó Ferenc și soția

[47] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Scaunul Mureș*, Seria: Conscripții fiscale, nr. act 2, anul 1694, fila 3.
[48] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Scaunul Mureș*, Seria: Conscripții fiscale, nr. act 4, anul 1700 octombrie 5.
[49] Orban Balázs, *op. cit.*, pag. 194.
[50] Liviu Moldovan, *op. cit.*, pag. 86.

acestuia, primind în schimb, în posesiune, 12 sesii iobăgești locuite, în satul Săbad. Rezultă, deci, cu certitudine în Săbad 60 de locuitori români-iobagi.

Conscripția militară de la 1635, din timpul lui Gheorghe Rákoczi I, menționează doar pe nobilul Mikó Josup[51]. Iezuitul Andreas Freyberger, în anul 1702, în prima lucrare istorică despre unirea românilor transilvăneni cu biserica Romei, spunea că românii reprezintă populația cea mai numeroasă a provinciei, arătând că „sunt răspândiți în toată Transilvania și în această secuime, ba și în scaunele sașilor. Nu există sat, nu există oraș care să nu-și aibă românii săi...”[52].

Secolul al XVIII-lea este bogat în izvoare scrise privind satul Săbad-Voiniceni: conscripții fiscale, conscripții urbariale, din care am putut realiza o evaluare aproximativă a numărului de locuitori. *Conscripția fiscală din 1702* a scaunului Mureș, privind repartizarea pe familii a impozitului de 8400 Florini renani anual, menționând numărul de familii impozabile la Săbad-Voiniceni, am putut realiza o evaluare a numărului de locuitori, și anume, un total de 55 de familii iobăgești[53]. Considerând că o familie avea 5 membri, rezultă că la 1702 erau 275 locuitori la Săbad. Desigur, puteau fi mai mulți locuitori, dar neimpozabilii clerul, nobilii, scutelnicii, cei fără nici un venit nu erau conscriși.

Un alt document din 1713, *Conscripția fiscală din 12 octombrie 1713,* ne informează asupra numărului de familii contribuabile și anume 45, supuse fiscului[54]. Considerând că o familie era formată din 5 membrii, populația Săbadului era de 225 de locuitori. Comparativ cu anul 1702, mai mică cu 50 de locuitori. Dar având în vedere evenimentele istorice desfășurate: răscoala antihabsburgică, a curuților, condusă de Francisc Rákoczi al II-lea la care au participat și țărani iobagi români, ca și holera ce a bântuit în scaunul Mureș în anul 1709, făcând ravagii, înregistrându-se 18.000 de morți, populația a putut înregistra o descreștere[55].

O nouă *Conscripție fiscală de la 1722*, vine să ne întregească cunoștințele demografice, astfel, conform acesteia, la Săbad erau 64 de familii contribuabile[56]. Rezultă 64 X 5=320 de locuitori ai satului, o creștere a locuitorilor cu 95 de persoane, aceasta o consider posibilă prin decăderea unor necontribuabili în categoria contribuabililor, prin așezarea de noi familii de iobagi și jeleri pentru a se popula sesiile pustii de după holeră, pentru ca nobilimea să-și asigure brațe de muncă pe rezerva feudală. Față de anul 1702, sporul populației nu este atât de semnificativ, doar 45 de locuitori, aproximativ 8 familii. (vezi Tabelul nr. 1)

---

[51] D. G. A. S. Mureș, *Fond: Conscripții militare*, act nr. 2/1635, fila 153.
[52] *Istoria românilor*, vol. VI, Ed. Enciclopedică, București, 2002, pag. 93.
[53] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Conscripții fiscale*, act nr. 20, anul 1702.
[54] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Conscripții fiscale* nr. act 828, an 1713.
[55] Traian Popa, *op. cit.*, pag. 132.
[56] Pál-Antal Sándor, Aurel Chertes, P*opulația Scunului Mureș la începutul secolului al XVIII-lea în Studii și materiale*, vol. 3–4, Tîrgu Mureș, 1972, pag. 183–193.

Până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, principalele surse pentru o evaluare demografică au fost: *Conscripția fiscală din anul 1750,* din care rezultă un număr de 356 de locuitori[57].

Din Conscripția fiscală din 1777 rezultă 494 de locuitori[58]; din *Conscripția urbarială* din 16 septembrie 1785 rezultă un număr de aproximativ 320 de locuitori[59]. Evaluarea demografică am realizat-o în baza conscripțiilor fiscale care nu include pe cei scutiți, considerându-se că aceștia reprezintă 25 % din cei impozabili.

Tabelul nr. 1
Tabel cu evoluţia numerică a locuitorilor

Satul	1702	1713	1722	1750	1777	1785
Săbad	275	225	320	365	494	320-578

Pentru anul 1785 am dispus de date noi publicate în lucrarea „Az első Magyarországi népszámlálás 1784–1787” (Primul recensământ al populației Ungariei 1784-1787), lucrare apărută la Budapesta în anul 1960.

Conform datelor din această carte, la pagina 344, poziția 200, Szabad-Săbad-Voiniceni avea o populație de drept de 572 locuitori, plecați 9, străini 15, prezenți 578. Erau 83 de case. După sex: masculin-bărbătesc, căsătoriți 109 și necăsătoriți 185, deci un total masculin de 294 persoane; sex feminin 278 persoane. Despre bărbați se preciza că erau 3 preoți, 46 de țărani-cetățeni moștenitori (iobagi); Jeleri 67; și Alții 15. Privind minorii: între 1-12 ani 83 și între 13-17 ani 27, deci, un total de 110 minori.

În general, urmărind tabelul, remarcăm creșterea numărului de locuitori de la 1702 la 1785, datorită sporului natural, așezării de noi iobagi și jeleri, chiar și țigani, aduși de nobili pentru a popula sesiile rămase pustii după ciumă, sau nou-create în urma deșelenirilor și defrișărilor pentru a-și asigura forța de muncă pe domeniu-feud (moșie). A existat și o conscriere religioasă a Bisericii Unite cu Roma, după cum o prezint în tabelul de mai jos.

Tabelul nr. 2
Evoluţia numerică a locuitorilor redată prin conscripţii religioase

1733	1755	1762	1779
200 uniţi	434 uniţi	75 uniţi-195dezuniţi	250uniţi-20 dezuniţi

[57] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Conscripții fiscale*, nr. act 304, anul 1750.
[58] D.G.A.S..Mureș, *Fond: Conscripții fiscale*, nr. act 128, anul 1777.
[59] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Conscripții urbariale*, nr. act 102, anul 1785.

Mă simt datoare cu o explicație. Până în secolul al XV-lea, țăranii în marea lor majoritate, nu aveau decât nume de botez. Nume biblice de origine ebraică (evreiască): Adam=pământ roșu, Ana=îndurare, Avram=tatăl marii mulțimi, Dan =judecător, Gabriel, Gavril=eroul lui Dumnezeu, Iacov=ține călcâiul, Ilie =Dumnezeul meu este Iehova, Ioan=Dumnezeu este milos, Iosif=Dumnezeu să înmulțească, Lazăr=Doamne ajută, Maria=amărăciune, Matei=dar de la Domnul, Mihail=cine este cu Dumnezeu, Naum=care consolează, Simeon= împlinirea dorinței, Solomon=pașnic, Toma=geamăn, Zaharia=Domnul și-a amintit.

Nume biblice de origine grecească: Alexandru=care îi ajută pe oameni, Andrei=bărbătesc, Anghel=înger, Atanasie=viață eternă, Damian=medic, Anastasia=înviere, Andronic=victorios, Dumitru=credinciosul Demetrei, Ecaterina=pură, Elena=lumina strălucitoare, Filip=iubitor de cai, Gheorghe= agricultor, Grigorie=atent, Iliana=lumină, Haralambie=strălucește cu bucurie, Miron=ulei parfumat, Nestor=călător, Nichita=biruitorul, Nicolae=învingătorul poporului, Parascheva=pregătirea sărbătorii (vineri), Sofia=înțelepciune, Stelian=sprijin, Ștefan=coroană, Teodor=darul lui Dumnezeu, Vasilie=rege, Varlaam=veneratul, Veronica=purtătoare de victorie.

Nume biblice de origine latină: Adrian=bărbat din nordul Italiei, Antonie=nepriceput, Constantin= stabil-durabil, Ignatie=foc, Dominic=stăpân, Ilarie=vesel, Luca=de origine latină, Marin=de la mare, Natalia=zi de naștere, Ovidiu=păstor, Pavel=mic-puțin, Petru=piatră, Roman=cetățean al Romei, Valentin=puternic, Victor= victorie, Varvara=femeie străină.

Nume biblice de origine slavă: Bogdan=darul lui Dumnezeu, Dragu-Dragomir=iubitor de pace, Dragoș=iubitor de glorie, Mircea=pace, pașnic, Radu=vesel, Vlad=conducere glorioasă, Vadim=ceartă[60].

Din secolul al XV-lea, cei dintâi care și-au adăugat un al doilea nume, au fost nobilii, apoi orășenii și după aceea țăranii. Nume de familie putea fi: o poreclă, așezarea de origine, numele tatălui, o trăsătură fizică, o meserie, o ocupație, numele nobilului etc. Exemplific cu nume de familie din localitatea noastră: Pastor=păstor în latină, Man=jude în slavă, Mănișor=diminutiv de la Man; Togan=mantie în latină = togă, iar Togănel=diminutiv de la Togan; Pavel=mic de la Paulus în limba latină; Pop=popă de la urmașul unui preot; Florea=de la substantivul latin floare; Ghibuț=gheb=cocoașă=ghibuț sau de la Ghebă (e)=ciuperca; Cozma = podoabă în greaca veche; Dan=jude în ebraica veche; Joja =jude de la latinul judex-judecător: etc.[61]

Csizmadia=birnic, contribuabil, în maghiară; Maior=cel mare în latină; Fekete=negru, în maghiară; Feier=alb, în maghiară; Kis=mic, în maghiară; Nagy=mare, în maghiară; Tánczos=dansator, în maghiară; Țifrea=fercheș, din ungurescul czifra; Oltian=de pe Olt; Moldovan=din Moldova, etc.

[60] Teodor Oancă, Istoria numelui la români din antroponimia românească, în Cuvântul Liber, joi, 26 ianuarie 2017, pag. 4.

[61] V. Cristureanu, *op. cit.*

SZABAD-SĂBAD în secolul al XVIII-lea

Acest secol a însemnat consolidarea dominației austriece în Transilvania, în condițiile schimbării jugului de lemn turcesc, cu jugul de fier austriac. Principatul a cunoscut răscoala antihabsburgică a nobilimii maghiare din 1703–1711 condusă de Francisc Rakoczi al II-lea, la care a fost atrasă și iobăgimea românească.

Este epoca în care a domnit împărăteasa Maria Tereza (1740–1780) și fiul acesteia, împăratul Josif al II-lea (1780–1790). A avut loc cunoscuta răscoală a iobagilor români în frunte cu Horea, Cloșca și Crișan, de la 1784–1785. Epoca a cunoscut o seamă de războaie interne pentru succesiune la tron și cu alte state pentru supremație. La sfârșitul secolului are loc Revoluția franceză (1789), iar apoi războaiele napoleoniene (1796–1815).

Situația economico-socială

Principala ramură economică era agricultura, cu cele două domenii: cultura plantelor și creșterea animalelor. În toată Transilvania condițiile de viață din secolul al XVIII-lea se caracterizează prin ponderea mai mare a culturii vegetale. Prin faptul că, pentru semănăturile de toamnă ogorul era arat de două ori, chiar și de trei ori, se manifestă grijă pentru menținerea productivității solului, pământul arabil fiind gunoit.

Se cultiva grâu, secară, ovăz, orz, mei, tătarcă, cânepă, in, tutun, fasole, se cultiva viță de vie, pomi fructiferi, iar în grădinile din intravilan, de lângă casă: zarzavaturi, morcovi, pătrunjel, ceapă, varză, salată. Creșterea animalelor era răspândită în gospodăriile iobagilor și jelerilor, deoarece asigura principala forță de tracțiune în muncile agricole, carne, piele pentru încălțăminte și îmbrăcăminte, lână, completarea hranei cu lapte, caș, brânză, procurarea prin vânzarea acestora a unor sume de bani necesare achitării impozitelor către stat, comună, biserică, pentru întreținerea trupelor austriece din scaunul Mureș.

Gospodăriile țărănești se bazau pe locul de casă și grădină din interiorul satului, din vatra satului, sesia intravilană, de care aparțineau de regulă pământurile arătoare, fânețe și vie-extravilane, folosite individual, aflate în posesiune pe bază de învoială după „obiceiul vechi” sau prin contract. Dreptul de posesiune era perpetuu și relativ stabil, în sensul că, de regulă, sesiile nu se schimbau atât timp cât se îndeplineau obligațiile ce decurgeau din folosirea lor[62]. Peste dreptul de posesiune al țăranului dependent continuă să se suprapună cel de proprietate al nobilului. Întinderea intravilanului era destul de mare. Deseori întinderea extravilanelor și

[62] Liviu Botezan, *Organizarea sesiei iobăgești*, în Marisia, vol. VI, Tîrgu Mureș, 1976, pag. 226.

chiar a intravilanelor, puteau fi determinate de gradul de divizare a sesiilor ca urmare a obiceiului împărțirii lor între toți urmașii de sex bărbătesc: extravilanele sesiilor intravilane întregi erau mai întinse decât ale celor de jumătate, de un sfert sau de optime; exista deosebire între suprafața sesiilor iobăgești și jelerești, între cele noi și vechi etc.[63]

Dar noul stat, austriac-habsburgic, găsea în Transilvania o bază fiscală cu totul insuficientă în raport cu nevoile sale. În pragul secolului al XVIII-lea are loc o *Conscripție fiscală a iobagilor și jelerilor, din 1701,* grupați în funcție de numărul de animale de jug și fără de animale de jug, urmând să se stabilească apoi obligațiile față de nobil și stat, obligația de clacă pe pământul nobilului și transport sau cărăușie.

Mai jos redau lista iobagilor și jelerilor din sat:

„Jobbágj rendek *(Iobagii)*:
1. Kosztin László (Costin Vasile)... boi 2
2. Tanczos András (Jucăuș Andrei)..boi 2,unul al Domnului său Szekeres János;
3. Pásztor András (Pastor Andrei)... boi 2
4. Pap Kosztin (Pop Costin)... boi 2, Domnul său Berzenczei i i-a dat;
5. Román Gzőrgy (Roman Gheorghe)... boi 1, Domnul său Bán Samuel i l-a dat;
5. Fekete Thodor (Fechete Teodor)... boi 2, unul i la dat D-nul său Szekeres J.;
6. Pétrás János (Petraș Ioan)... boi 2
7. Csizmadia János (Birnicu Ioan)... boi 6
8. Pásztor János (Pastor Ioan)..boi 4
9. Kis János (Micu Ioan)... boi 2
10. Pásztor Jancsi (Pastor Ionel)... boi 4
11. Kozma Matyi (Cozma Urs) ... boi 4
12. Dombi János (Dombi Ioan)... boi 4
13. Antal János (Antal Ioan)... vaca 1
14. Moga Gyergely (Moga George)... vaca 1
15. Kis Győrgy (Micu Gheorghe)... vaca 2
16. Kirnita László (Chiriță Vasile)... vaca 2
17. Major János (Ciobanu Ioan)... vaca 1
18. Kiseb Kis János (Micu Ioan junior)... vaca 1
19. Erkedi János (Erkedi Ioan)... măgar 1
20. Togan Miklos (Togan Nicolae)... vaca 1
21. Pop János (Pop Ioan)... măgar 2
22. Valya Miklos (Valea Nicolae)... vacă 1
23. Jozsa János (Joja Ioan)..._
24. Miklos Geczi (Gheți Nicolae)..._
25. Moldvai Gábor (Moldovan Gavrilă)..._

[63] Ibidem.

26. Czifra János (Țifrea Ioan)..._
27. Oltyán Dán (Oltean Dan)..._

Sellérek *(Jeleri)*:
1. Tolfalvi László (Tolfalvi Vasile), cerșetor venit
2. Serfőző András (Berar Andrei)
3. Moldvai Miklos (Moldovan Nicolae)
4. Moldvai Gábor (Moldovan Gavrilă)
5. Moldvai Gligor (Moldovan Gligor)
6. Posa János (Posa Ioan)."[64]

Analizând tabelul, rezultă un număr de 27 iobagi din care: 4 iobagi au câte 4 boi fiecare, 7 iobagi au 2 boi fiecare, 1 iobag are 6 boi, deci, erau în total *36 de boi*, 2 iobagi aveau fiecare câte 2 vaci, 6 iobagi aveau fiecare câte 1 vacă, deci, un total de *10 vaci*, 1 iobag avea 1 măgar, 1 iobag avea 2 măgari, deci, un total de *3 măgari*, iar 5 iobagi nu aveau animale de tracțiune. Cei 6 jeleri nu aveau animale de jug.

Jelerul era țăranul liber sărăcit care nu avea teren de cultură propriu sau era foarte puțin, neasigurându-i existența. Trăia la curtea sau pe terenul alodial-moșia stăpânului și primea în folosință o bucată de pământ pe termen limitat din care putea să-și asigure existența. În schimb, era obligat la robotă sau la alte munci după cum s-a înțeles cu stăpânul de feud-moșie. Au fost conscriși cei care aveau ceva avut impozabil. Cei fără casă, cât și cei care lucrau doar pământ alodial, neimpozabil, au fost omiși de la conscriere[65]. Noi sarcini *fiscale, militare,* se revărsau peste cele vechi, în primul rând asupra iobăgimii care o secătuiesc, o fac să se alăture nobilimii maghiare contra dominației austriece. (Răscoala antihabsburgică condusă de Francisc Rákoczi al II-lea). Aici amintesc și obligația fiscală pentru armată de *33 Rfl. și 6 xr. (crăițari) a localității pe anul 1702,* iar apoi, *de 70 de Rfl.,* 2 cubi grâu, 6 cubi orz și 4 care fân *pe anul 1710*[66]. Victoria habsburgilor, tratatul de pace de la Satu Mare din 1711, pune învingătorului problema refacerii bazei fiscale a țării, problema iobăgimii și totodată prevenirea solidarizării iobăgimii cu nobilimea contra austriecilor și aceasta, prin reglementarea sarcinilor senioriale ale iobagilor față de nobilime.

---

[64] Pál-Antal Sándor, *Székely székek a 18 században*, I Marosszék 1701–1722 között, Ed. Mentor, 2007, Tîrgu Mureș, pag. 72.

[65] Pál-Antal Sándor, Chertes Aurel, *Populația Scaunului Mureș*, în Studii și Materiale, vol. III-IV, Tîrgu Mureș 1972, pag. 191.

[66] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Scaunul Mureș,* Seria: Conscripții fiscale nr. act 20/1702 martie 16, fila 5, și nr. act 28, an 1710 aprilie 15, fila 3 și 5.

Rezultatul a fost *Conscripția fiscală* din *12 octombrie 1713* pentru localitatea Săbad[67]. Documentul debuteaază cu o descriere succintă a hotarului în limba latină pe care am tradus-o:

„Borna de hotar împarte în două părți pământul cultivabil. Au ogoare către dealuri și bucăți de părți mai bune chiar și în așezare. O treime spre sud, o treime spre vest, au pământ o treime mai departe spre est și pământ spre nord destul de fertil și suficient pentru nevoile lor. Îl ară de două trei ori în părțile inferioare, pe dealuri, fiind suficient nefiind diferențe în robustețe, de rodnicie. Au fâneață pe suprafața de câmpie, pe pășune. Pe fiecare dintre coloanele de fân care se întind crescând fân bun, are chiar între dealuri, împart suficient pentru uzul acestui sat. Satul este situat la un sfert de milă distanță de cetate (Tîrgu Mureș), în mod asemănător față de mori. Și ieșind în Via Marsuala se înrăutățesc (fânețele) prin coborâșuri dese."

Conform conscripției, supuși fiscului erau cei *25 de* capi de familie-*iobagi*, și *10* capi de familie-*jeleri* cu sesie. Sunt menționați și *10* capi de familie-*jeleri* fără sesie și, deci, *neimpozabili*. Este un recensământ mai complex, cuprinzând întreg inventarul averii fiecărei familii: intravilan, teren arabil, fâneață, vie, suprafața terenului semănat primăvara și toamna, recolta culeasă, cu enumerarea cerealelor cultivate, animalele posedate și alte surse de venit. S-a luat în evidență și gradul de îndatorare a locuitorilor, cu specificarea sumei datorate statului de fiecare familie în parte.

Rubricatura foii de recensământ era următoarea:

1. Nomina personarum-Numele persoanei
2. Sessiones (nr.)-Sesie intravilană
3. Sementa în terris rusticanos cultae (cub. m.)-Sămânța în arabil (cub. m.)
4. Vinorum (ur.)-Vie (urne)
5. Fossorum (nr.)-Țărani

6.-7. Sementa rusticorum în terris nob. cult. (cub. m.)-Semănătură lucrată în pământ nobiliar străin (cub. m.)

8. Terrae arabiles-Pământ arabil (cub. m.)
9. Foeneta (cur.)-Fâneață (car)
10. Hordei-Orz (cub. m.)
11. Avenae-Ovăz (cub. m.)
12. Milii-Mei (m. oct.)
13. Pisa-Mazăre (m. oct.)
14. Lentis-Linte (m. oct.)
15. Triticum indicum-Grâu (m. oct.)
16. Equi et equae-Armăsar și iapă (nr.)
17. Boves et juvenci-Boi și juncani (nr.)

[67] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Conscripții fiscale*, nr. act 828/1713, fila 16.

18, Vaccae et juvencae-Vaci și juninci (nr.)
19. Porci-Porci (nr.)
20. Oves et caprae-Oi și capre (nr.)
21. Apum alvearium-Stupi/Coșuri de albine (nr.)
22. Molae aquaticae-Moară de apă (nr.)
23. Cacabi cremati-Vas de fiert țuică/pălincă (nr.)
24. Braxatoria-Fierbător de bere (nr.)
25.-26. Debita alias habita/aliorum apud se habita (fl.)-Datorie (florin crăițar)
27. Interesse-Profit (procent)[68].
Situația economică, s*electivă,* am reflectat-o în urmatoarele tabele.

Tabelul nr. 3
Cultivarea pământului, creșterea animalelor

Numele iobagilor	Sămân-ța în arabil cub. m	Arabil *cub. m*	Fânea ță *car/f*	Ovăz *cub. m*	Grâu *m./oct .*	Boi *nr.*	Vaci *nr.*	Porci *nr.*	0 i *nr.*
Pasztor László	4 1	10 -	4	1 1	- 8	4	1	3	-
Hoszszu János	3 2	6 -	2	1 1	- 8	-	2	3	-
Major János	4 -	6 -	4	1 1	- 8	4	2	5	10
Kirinla János	6 -	12 -	4	2 -	- 8	6	4	6	15
Kozma Máté	8 -	14 -	8	2 -	- 8	8	5	12	30
Táncsos András	2 -	4 -	3	- -	- -	1	1	2	10
Fekete Todor	6 -	12 -	4	- 2	- 8	4	1	5	6
Togány Mihály	8 -	14 -	2	1 2	- -	6	3	10	24
Bardos Demeter	3 -	6 -	4	- 2	- 8	2	3	4	10
Erkedj Georgj	6 -	12 -	4	- 3	- 8	4	2	5	2
Kiss Miklos	8 2	20 -	5	2 -	- 8	4	3	10	24
Erkedj Filep	4 -	8 -	4	- 3	- 6	2	2	3	7
Bika Demeter	3 -	5 -	2	- -	- -	2	1	1	4
Csizmadia János	10 -	20 -	16	3 -	1 -	6	5	14	20
Kozma János	6 2	13 -	4	1 -	1 -	5	5	13	16

[68] *Székely Székek a 18. században*, I. Marosszék, pag. 290–291 și 292–293.

Kiss Makaria	4 -	6 -	3	- 2	-	2	1	3	10
Kiss Géorgj	- 2	9 -	4	1 -	- 8	2	1	2	15
Kirinla Demeter	7 -	14 -	5	1 -	1 -	1	2	6	15
Josa Gabor	5 -	10 -	3	1 -	- 8	4	1	2	4
Szabó Péter	- -	- -	-	- -	- -	-	-	-	-
Romány Georgj	2 1	4 2	-	- 1,5	- 6	2	1	2	-
Tánczos János	2 -	4 -	2	- -	- 4	-	1	2	5
Kiss Gergely	1 2	3 -	3	- 3	- 8	2	-	2	4
Pap Kosztin	- -	- -	-	- -	- -	-	-	-	-
Vékony Tamás	- -	- -	-	- -	- 3	-	-	-	-
Summa 25	109	212 2	92	22,5	109	72	47	115	230
Numele jelerilor									
Dombi János	5 -	10 -	5	- 1	- 12	3	2	7	-
Pásztor János	12 -	22 -	6	2 -	- 8	6	1	15	35
Kosztin Vaszily	6 -	12 -	6	2 -	- 9	4	1	8	10
Pásztor Lőrincz	4 -	8 -	2	- -	- 8	2	2	5	10
Câmpeán Simon	3 -	6 -	4	1 -	- 8	2	3	2	15
Moldován Gligor	3 -	6 -	3	1 -	- 8	2	-	3	5
Moldován Gerg.	2 2	5 -	3	- -	- 8	2	2	2	5
Pásztor Simon	8 -	16 -	3	2 -	- -	6	-	5	16
Sava Opre	3 -	6 -	3	- 2	- 8	-	-	2	5
Oltejan Ráduly	4 -	8 -	4	- -	- -	4	1	1	14
Summa 10	50 2	99 -	39	8 3	5 5	31	12	50	115

Tabelul nr. 4
Tabel privind sesiile și datoria la stat/sat

Satul Săbad	Nr. familii	Sesii intravilane	Datorie la stat	Interese
Iobagi	25	25	215 florini	10 %
Jeleri	10	10	35 florini	10 %

În medie pe cap de familie de iobag rezulta 8,5 câble teren arabil, 3,6 care fân de fâneață, iar pe cap de familie de jeler rezulta 9,9 câble teren arabil și 3,9 care fân de fâneață. (1 câblă, găleată, cubulus = 1/2 iugăr arabil, 2 căble, găleți, cubulus = 1 iugăr arabil și 1 car fân = 1/2 iugăr fâneață 2 care fân = 1 iugăr fâneață, 1 iugăr = 0,5775 hectare). Jelerul era țăran liber cu drept de strămutare după îndeplinirea obligațiilor față de nobil, dacă avea în folosință sesie intravilană cu extravilan (arabil, fâneață), pe baza unei înțelegeri. Conform conscripției, rezultă o situație economică mai bună a jelerilor față de iobagi. Presupunem a fi și o stratificare economică și, deci, socială în cadrul fiecărei categorii neoglindită de conscripție. În ceea ce privește creșterea animalelor, cai, boi, vaci, porci, oi/capre, situația se prezenta astfel:

Tabelul nr. 5
privind numărul de animale crescute la 1713

Categoria socială	Cai	Boi	Vaci	Porci	Oi/Capre
Iobagi (25)	8	74	47	12	230
Jeleri (10)	2	33	12	40	115
TOTAL	10	107	59	52	345

În medie, pe familie de iobag reveneau: 0,3 cai, 3 boi, 2 vaci, 5 porci, 9 oi/capre. Din acest calcul, rezultă că majoritatea familiilor de iobagi nu aveau cai, cel mult 8 familii au cal, din 25 de familii; 3 boi de familie ar fi fost ideal, dar erau și familii fără boi, boul era principalul animal de tracțiune utilizat la muncile agricole. În funcție de numărul lor erau stabilite zilele de lucru pe săptămână pe domeniu-rezerva feudală. Dacă o familie alcatuită din 5 membri avea 2 vaci era o situație bună, ca și 5 porci ca sursă de hrană și valorificare pe piață pentru a câștiga un ban pentru plata impozitelor; 9 oi/capre de familie, din nou o medie pozitivă sursă de hrană și îmbrăcăminte.

În concluzie, rezultă că exista o situație economică bună și foarte bună a iobagilor. În cazul jelerilor, în medie pe familie reveneau: 0,2 cai, 3,3 boi, 1,2 vaci, 4 porci, 11,5 oi/capre deci, o situație apropiată de a iobagilor, chiar mai bună la boi și oi/capre. În fruntea scutiților stătea nobilimea, stăpână de pământuri și iobagi în virtutea obligației ei de a apăra țara cu armele. Darea o plătesc supușii nobilului de pe domeniu, după pământul iobăgesc-sesia din cadrul domeniului feudal.

Urma ca pe baza conscripției să fie stabilită darea, impozitul către statul austriac. Mai erau scutiți: preotul, cantorul, paznicul pădurii, administratorul moșiei, judele satului, jurații, paznicul de câmp, de vie, păstorul satului, văduvele, bătrânii, infirmii, bolnavii.

Conscripția fiscală din anul 1715 oglindește repartizarea pe plăși și pe sate a obligațiilor necesare pentru întreținerea de cetăți și aprovizionarea armatei. Pentru scaunul Mureș însemna 2000 de bucăți de lemne (trunchiuri de copaci) pentru palisadă cereale și furaje în valoare de 281 Florini renani. *Săbad*ului i-a revenit predarea a *15 lemne* (trunchiuri) și produse în valoare de 2 Florini[69]. Pe anul *1720*, tabelele despre predarea contribuției militare și a impozitelor în natură de către satele din scaunul Mureș pentru localitatea noastră *Szabad-Săbad* consemnează: 92,3 cubi grâu, 11 cubi orz și 5,5 care fân./trimestrul I; 172 Florini renani, 6 cubi grâu, 6 cubi orz, și 3 care fân/trimestrul II; 22 Florini renani/trimestrul III; 45 Florini renani, 6 cubi grâu, 6 cubi orz, 3 care fân/trimestrul IV. Rezultă un TOTAL de *104,3 cubi grâu, 23 cubi orz, 11,5 care fân și 239 Florini renani*[70]. CONSCRIPȚIA FISCALĂ *din anul 1722*[71] oglindește o nouă situație social-economică la doar 9 ani de anterioara conscripție: 31 de capi de familie iobagi, anterior 25, și 24 de capi de familie jeleri, anterior 10, rezultând o sporire a numărului contribuabililor, de la 35 anterior la 55 acum, prin reducerea scutelnicilor, așezarea de noi familii de iobagi și jeleri. Situația economică a iobagilor și jelerilor în localitate și, în general, în scaunul Mureș și celelalte scaune era mai bună, obligațiile mai reduse, inclusiv impozitele, pentru a se preveni mișcări sociale acolo unde privilegiații aveau obligații militare față de stat. Au avut loc deșteleniri, defrișări pentru extinderea terenurilor arabile, de fâneață-rât, în intravilan se înființează și se împart noi sesii pentru înființarea de noi gospodării. Recensământul averii locuitorilor impozitați din Possessio Szabad-Săbad avea 34 de rubrici de completat, dacă era cazul, după cum urmează:

1.-2. Sessiones populosae/desertae (no.)-Sesii (intravilane) locuite/pusti (nr.)
3. Boves (no.)-Boi (nr.)
4. Vaccae (no.)-Vaci (nr.)
5. Juvenci, juvencae (no.)-Juncani/juninci (nr.)
6. Equi, equae (no.)-Armăsar, iepe (nr.)
7. Oves, caprae (no.)-Oi. capre (nr.)
8. Sabelici (no.)-Porci (nr.)
9. Apum alvearium (no.)-Stupi (coșuri) de albine (nr.)
10.-11. Terrae cultae/incultae (cub. m.)-Pământ cultivat/necultivat (cub. m.)
12. Sementa autumnalia (cub. m.)-Semănătură de toamnă (cub. m.)
13. Tritici siliginis (gel.)-Grâu de-a întâia (snopi)
14. Avenae, hortei, speltae (gel.)-Ovăz, orz, alac (specie de grâu)
15. Milii et panicii (gel.)-Mei și mei panificabil (snopi)
16. Canabis et limi (gel.)- Cânepă și în (snopi)

[69] *Ibidem*, nr. act 57/1715, fila 3.
[70] Ibidem, nr. act 94, anul 1720.
[71] Páll-Antal Sándor, A. Chertes, *op. cit.*, pag. 183–193.

17. Pisorum, lentis fabris (cub. m.)-Mazăre și linte (cub. m.)
18. Foeneta prata (cur.)-Fâneață (car)
19. Foeni hoc anno (cur.)-Fân pe an (car)
20. Vineae fossorum (no.)-Butuci de viță de vie (nr.)
21. Vini urnae (no.)-Urne de vin (nr.)
22. Cacabi cremati (no.)-Firbător de țuică (nr.)
23. Braxatoria (no.)-Fierbător de bere (nr.)
24. Proventus (fl.)-Producție (florini)
25. Molae (no.)-Mori (nr.)
26. Proventua (cub.)-Producție (cub.)
27. Densatoria (fl.)-Presă de ulei (florini)
28. Fagopiri (cub. m.)-Porumb (cub. m.)
29. Prunorum (no.)-Pruni (nr.)
30. Tabaci (lib.)-Tutun (legături)
31. Proventus exmanufact. (fl.)-Venit din meșteșug (florini)
32.-33. Debita activa/pasiva (fl.)-Datorie activă/pasivă (florini)
34. Interese (fl. dn.)-Profit (florini).

Cele două tabele de mai jos oglindesc nominal, pe cap de familie, domeniile de interes economic ale săbăzenilor, respectiv creșterea animalelor și cultivarea pământului.

Tabelul Nr. 6
Creșterea animalelor

Numele, prenumele capilor de familie	Boi nr.	Vaci nr.	Jun. nr.	Cai nr.	Oi/capre nr.	Porci nr.	Stupi nr.
Iobbagiones- Iobagii							
(1) Linke Makarja (Linca Macarie)	1	1	-	1	-	1	-
(2) Kis Gergely (Micu George)	-	-	-	-	8	-	-
(3) Táncsos Andras (Jucăuș Andrei)	2	2	-	-	15	5	-
(4) Johannes Tancsos (Jucăuș Ioan)	-	1	-	-	3	3	-
(5) Kis Győrgy (Micu Gheorghe)	4	3	-	-	5	1	-

(6) Ladislaus Pavel (Pavel Lăurean))	4	3	-	-	-	3	-
(7) Pop Kosztin (Pop Costin)	-	-	-	-	-	5	-
(8) Pastor Karatson (Pastor Crăciun)	-	-	-	-	-	1	-
(9) Petrus Sipos (Fluier Petru)	-	-	-	1	14	2	-
(10) Román Győrgi (Roman Gheorghe)	-	4	-	1	-	2	-
(11) Fekete Thodor (Negru Todor)	5	3	2	1	14	3	-
(12) Táncsos Peter (Jucăuș Petru)	2	2	-	-	5	1	-
(13) Kis Makarja (Micu Macarie)	-	2	-	-	-	1	-
(14) Gabriel Josa (Josa Gavrilă)	6	1	-	1	10	2	-
(15) Petrascu János (Pătrașcu Ioan)	4	3	-	1	6	5	18
(16) Petrascu Jeremia (Pătrașcu Ieremia)	2	2	-	1	6	5	3
(17) Demeter Krinta (Crinta Dumitru)	4	2	-	-	10	6	2
(18) Krinta Simion (Crinta Simion)	-	-	-	-	33	2	-
(19) Tzogan Mihaly (Togan Mihai)	-	1	6	4	11	4	-
(20) Kozma Janos (Cozma Ioan)	8	3	2	2	30	5	1
(21) Kenisz Makaria *(Chinezu Macarie)*	8	6	4	2	40	15	-
(22) Nisztor Major (Nistor Păstor)	6	3	-	1	15	5	-

(23) Kis Miklos (Micu Nicolae)	6	3	2	1	12	6	1
(24) Kozma Sandor (Cozma Alexandru)	6	6	-	2	50	7	7
(25) Erkedi Philep (Erchedi Filip)	2	1	-	-	6	2	-
(26) Pogány Istvan (Pogon Ștefan)	-	1	-	2	6	1	-
(27) Kis Mathe (Micu Matei)	4	3	-	1	4	4	-
(28) Bardos Demeter (Bărdășan Dumitru)	2	-	-	-	8	2	-
(29) Timar János (Tăbăcaru Ioan)	-	-	-	-	-	2	-
(30) Vekony Thomas (Slabu Toma)	-	3	-	-	-	-	-
(31) Thodor Pavel (Todor Pavel)	4	3	-	1	10	5	-
Inquilini-Jelerii							
(1) Georgius Drepte (George Drepte)	2	2	-	-	-	1	-
(2) Thodor Seres (Todor Sereș)	4	3	2	1	-	2	-
(3) Kosztin Lászlo (Costin Vasile)	2	1	-	-	10	4	-
(4) Oltyan Opre (Oltean Oprea)	-	2	-	-	5	6	-
(5) Pastor Lőrincz (Pastor Lăurean)	4	3	2	-	10	3	-
(6) Pastor Simon (Pastor Simon)	6	1	-	1	20	9	-
(7) Pastor János (Pastor Ioan)	6	3	-	2	30	6	6

(8) Oltyan Miklos (Oltean Nicolae)	6	1	-	2	30	7	-
(9) Dombi János (Dombi Ioan)	2	3	-	-	-	5	-
(10) Moldvai Gergely (Moldoveanu George)	-	1	-	-	-	1	-
(11) Moldvai Gergely sen. (Moldoneanu Grorge senior)	4	3	-	-	15	3	-
(12) Szőcs Aliman (Suciu Aliman)	-	-	-	2	23	2	-
(13) Moldvai Janos (Moldoveanu Ioan)	2	2	-	-	-	1	-
(14) Oláh Dimian (Românu Damian)	-	-	-	-	-	-	-
(15) Dombi Kosztin (Dombi Costin)	-	1	2	-	-	2	-
(16) Kiváran Thomas (Chiorean Toma)	-	3	2	-	-	-	-
(17) Jklandi János (Iclănzan Ioan)	2	1	-	1	8	2	-
(18) Leias Kis Nyulasi (Leias...)	-	2	-	-	-	1	-
(19) Eget Boros János (Eget....)	-	-	-	-	-	2	-
(20) Rosca János (Roșca Ioan)	2	-	-	-	5	-	-
(21) Kiboran Elias (Chiorean Ilie)	2	-	-	-	-	-	-
(22) Pasztor Lászlo (Pastor Vasile)	2	1	-	-	-	-	-
(23) Krinta Onya (Crinta Oanea)	-	1	-	-	-	1	-
(24) Urszul Molnar (Ursu Morar)	-	1	-	1	4	-	-

Vagii-Pribegii							
(1) Bardosi Thodor (Bărdășan Todor)	-	1	-	1	-	-	-
(2) Szabo Mihaly (Croitoru Mihai)	-	-	-	-	14	1	-
(3) Csizmadia Peter (Birnicu Petru)	-	1	1	-	-	-	-
(4) Moldvai Sándor (Moldoveanu Alexandru)	2	3	-	-	2		
(5) Moldvai János (Moldovean Ioan)	-	2	-	-	-	-	-
(6) Moldvai Zaharia (Moldoveanu Zaharie)	-	2	-	-	-	2	-
(7) Alexius Moldvai (Alexa Moldoveanu)	-	-	-	1	4	1	-
(8) Moldvai Demeter (Moldoveanu Dumitru)	-	-	-	-	-	1	-
(9) Moldvai Nyisztor (Moldoveanu Nistor)	-	1	-	-	-	-	-
Summa	128	107	25	34	496	169	38

În ceea ce privește suprafețele de pământ cultivate cu grâu, mei, cânepă, mazăre, linte, fânețele și suprafețele de vie deținute de familii, situația se prezenta după cum urmează mai jos.

Talelul nr. 7
Repartiția suprafețelor de pământ a extravilanului

Numele, prenumele capilor de familie	*Arabil câble mi.*	*Grâu snop*	*Cânepă snop*	*Fâneață car./fân*	*Vie/zi sapă*
Iobagii					
Linke Mákarja	6	9	6	4 4	-
Kis Gergely	2	-	2	-	-
Tancsos Andras	6	-	3	2 2	-
Johannes Tancsos	3	5	4	2 2	-

Kis Győrgy	12	40	3	4 4	3
Ladislaus Pavel	12	16	2	5 3	-
Pap Kosztin	2	-	4	1 1	-
Pastor Karatson	2	1	2	1 1	1
Petrus Sipos	6	-	3	3 3	2
Roman Győrgi	6	-	1	1 1	2
Fekete Thodor	12	12	4	4 4	3
Tancsos Peter	4	-	2	3 3	-
Kis Makarja	6	5	2	3 3	-
Gabriel Josa	12	16	3	4 4	3
Petrascu Janos	7	13	1	3 3	1
Petrascu Jeremia	6	18	2	2 2	-
Demeter Krinta	10	1	6	4 4	2
Krinta Simion	6	-	2	3 3	6
Tzogan Mihaly	14	28	3	5 5	3
Kozma Janos	14	50	6	6 16	2
Kenisz Makarja	30	52	5	15 20	-
Nisztor Major	12	17	4	5 5	2
Kis Miklos	16	40	4	5 5	6
Kozma Sandor	22	32	15	12 12	-
Erkedi Philep	10	10	2	4 4	2
Pogány Istvan	6	2	3	3 3	-
Kis Mathe	12	9	4	5 5	-
Bardos Demeter	6	7	2	4 4	4
Timar Janos	8	2	2	3 3	-
Vekony Thomas	2	-	2	2 2	-
Thodor Pavel	8	25	5	3 3	3
Jelerii					
Georgius Drépte	2	4	1	- 1	-
Thodor Seres	10	20	3	5 5	-
Kosytin Lászlo	14	13	3	6 6	3

Oltján Opre	4	-	1	3 3	2
Pastor Lőrincz	8	12	9	3 6	4
Pastor Simon	16	20	6	6 12	4
Pastor Janos	18	52	3	7 17	2
Oltyan Miklos	7	20	1	4 10	-
Dombi Janos	8	1	5	5 5	-
Moldvai Gergely	2	4	4	2 2	-
Moldvai Gergely Sen.	14	20	3	4 10	4
Szőcs AAliman	-	-	2	- -	-
Moldvai Janos	-	4	1	- 2	-
Olah Dimian	-	-	2	- -	-
Dombi Kosztin	-	-	3	- 1	-
Kiváran Thomas	-	4	-	- 10	-
Jklandi János	-	-	1	- 4	-
Leias Kis Nyulasi	-	-	1	- 1	-
Eget Boros Janos	-	-	-	- -	-
Rosca János	-	-	1	- 1	-
Kiboran Elias	-	-	-	- 3	-
Pasztor Lászlo	-	-	2	- 2	-
Krinta Onya	-	-	-	- 1	-
Urszul Molnar	-	-	1	- -	-
Pribegii					
Bardosi Thodor	-	-	-	-	-
Szabo Mihaly	-	-	-	-	-
Czizmadia Peter	-	-	3	-	-
Moldvai Sandor	- 1	-	1	-	-
Moldvai Jaanos	- 2		2		
Modvai Zaharia					
Alwxius Moldvai					
Moldvai Demeter	- -	-			
Moldvai Niysztor	- 2	-	1	-	-

Tabelul nr. 8
suprafața arabilă și de fâneață

Categoria socială	Teren arabil-câble	Fâneață/rât – Care de fân
Iobagi 31	280	121
Jeleri 24	104	45

Remarcăm, față de anul 1713, o creștere a arabilului, de la 311 câble la 384 câble arabil și, de asemenea, a suprafețelor de fâneață-rât, de la 131 care fân fâneață la 166 în 1722 care fân fâneață. Remarcăm de asemenea, că unei familii de iobagi îi revine 9 câble teren arabil și în medie 4 care fân-teren, fâneață-rât. (1 câbla = 1/2 iugăre și 1 car fân = 1/2 iugăr fâneață). Aceasta reprezintă o ușoară îmbunătățire a situației iobagilor și jelerilor față de anul 1713. Conscripția de la 1713 nu menționează suprafața cultivată cu viță de vie, „zile sapă la vie”. Am remarcat locul de vie rezervat din terenul arabil atât de iobagi, cât și de jeleri la 1722, oglindit în tabelul de sinteză următor:

Tabelul nr. 9
Tabel cu „zilele de sapă” la vie
1 zi de sapă = 94–106 stânjeni pământ

Categoria socială	Vii-„zile de sapă”
Iobagi (31)	45
Jeleri (24)	19

Un iugăr de vie era constituit din 16–17 „zile de sapă”. Constatăm totodată faptul că permițându-și să rezerve un lot de vie din terenul arabil, iobagul și jelerul dispuneau de suficient teren arabil pentru restul culturilor necesare hranei familiei și animalelor. În ceea ce privește crșterea animalelor, aceasta se prezenta astfel, la 1722:

Tabelul nr. 10
numărul de animale din gospodărie

Categoria	Cai	Vite	Oi/Capre
Iobagi (31)	23	158	321
Jeleri (24)	10	89	160
TOTAL	33	247	481

Față de anul 1713, constatăm aproximativ aceeași situație la animale, ba chiar o îmbunătățire a situației jelerilor cu sesie. Nu sunt amintiți porcii crescuți în gospodărie. Pe *plan politic, la 19 aprilie 1713,* a fost dată *„Sancțiunea Pragmatică”* de regele Austriei și împăratul Imperiului Romano German, Carol al VI-lea (1711–1740), care stabilea succesiunea la tronul Austriei și în linie feminină și indivizibilitatea teritoriilor monarhiei de Habsburg, ceea ce va asigura tronul și fiicei sale, Maria Tereza de Habsburg, 1717– (1740 urcă pe tron) –1780.

Va urma o serie de războaie de succesiune la tronul Austriei și pentru întâietate în Europa, care vor necesita noi taxe și impozite pentru susținerea statului implicit a armatei.

În anul 1750 se întreprinde și pentru Transilvania o C*onscripție generală* spre a inventaria la nivelul de acum resursele fiscale ale țării și a crea o bază solidă pentru reformarea sistemului fiscal. Conscripția trebuia făcută om de om (cap de familie) după declarațiile dregătorilor, juzilor curții, juzilor și juraților satului sub prestare de jurământ. În tabel trebuia să se dea mai întâi date generale asupra satului, dacă e în loc productiv sau nu, ce produse se vând de obicei, dacă are 2 sau 3 câmpuri, cu câte vite se ară, dacă se gunoiește și la câți ani, câte găleți se seamănă, câte clăi sau cruci produce găleata de cereale cultivate, câte vedre de must produce via și la ce preț. Dacă satul are pădure, pășune suficientă sau din belșug[72]. Beneficiem de o descriere a unor realități ale satului:

„*PAGUS SZABAD Este așezat într-un ținut de fertilitate medie. Nu beneficiază de niciun fel de comerț. Locuitorii se întrețin în general mai cu seamă din roadele pământului. Ei își desfac produsele în orașul Tîrgu Mureș, la două ore/de drum/distanță. Acest loc deține două părți de hotar. Se ară de obicei cu patru și șase animale de jug. Este nevoie de îngrășăminte după trei sau patru ani. Un cubul de semănătură de toamnă produce doisprăzece clăi și claia treierată două măsuri de grăunțe. Dealul cu vii dă un vin de calitate mediocră. Urna de must se vinde, într-o perioadă de fertilitate medie, cu 18 crăițari. Pădurile nu produc ghindă, dar în schimb ele sînt potrivite și ajung pentru nevoile de foc. Din când în când, locuitorii obișnuiesc să aducă pe piața amintită mai sus câte un car două de lemne. Un car încărcat, tras de două animale de jug, valorează 12 crăițari. Locul asigură pășunat suficient. Majoritatea fânețelor este cosită anual. Nu există străini care să posede/pământ/în acest sat.”*[73]

Apoi s-a înscris individual numele capului familiei contribuabile, sesia sau subdiviziunea ei, pământurile de arătură exprimată în găleți de semănătură, semănăturile de toamnă, de primăvară, de grâu, orz, ovăz, mei, porumb, vitele de

[72] David Prodan, *Problema iobăgiei în Transilvania*, București, 1989, pag. 22.

[73] Gyémánt L., R. Câmpean, A. Dorner, *Conscripția fiscală a Transilvaniei din anul 1750*, Ed. Enciclopedică, București, Vol. II, 2009, pag. 1937–1938.

tracțiune, apoi vaci, juninci, viței, oi/capre, porci, stupi, restanța dării din 1748 și anul 1749[74].

La cei scutiți de dări trebuiau înscrise titlurile de scutire. Nu trebuiau înscriși nobilii stăpâni de iobagi. Trebuiau înscriși nobilii de o sesie fără iobagi. Trebuiau înscriși jelerii fie că aveau sesie fie că nu, văduvele, hoinarii (vagii), țiganii. În tabelul de mai jos, oglindind starea economică a localnicilor, precizez că unitățile de măsură ale epocii feudale raportate la zilele noastre sunt următoarele: *1 cubulus (cub.),* 1 câblă (câb), 1 găleată = *1/2 iugăr* cadastral sau 800 stânjeni (stj), iar *2 cubuli* = 1 *iugăr* = 58 de ari. 2 iugăre = 1 hectar și 16 ari. 1 ar = 100 metri pătrați (m. p.).1 stânjen = 3,5 metri pătrați (m. p.) În cazul fâneței unitatea de măsură a suprafeței era „car de fân" = 1/2 iugăr cadsatral sau 800 stânjeni pătrați. 2 „car fân" = 1 iugăr fâneață. Unitatea de măsură a suprafeței de viță de vie era „zi sapă". 1 iugăr de vie era = 16–17 zile sapă. Pentru a semăna 1 iugăr de pământ trebuiau 2 găleți (cubuli-câble) de sămânță (boabe). Mierța = 30 litri boabe.

Tabelul nr. 11
Starea economică a familiilor impozabile[75]

Nomina Patrium et Matrium Familias comtribuentium	*Arabil cub./mert.*	Fâneață *„car fân"*	*Vie „zile sapă"*
Nobili cu o sesie - nulla			
Văduvele lor – nulla			
Libertini (țărani liberi) - nulla			
Văduvele lor - nulla			
Iobagii			
(1) Paulus Zaharia	12	4	4
(2) Theodorus Manisor	14	3	1
(3) Ioannes Togán	12	3	15
(4) Arhidán Iuvan	4	3	1
(5) Constantinus Szoss	10	2	-
(6) Petrius Pavel	19	4	20
(7) Ladislaus Manisor	13	4	4

[74] David Prodan, *op. cit.*, pag. 23.
[75] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Scaunul Mureș,* Inventar 129, Seria: Conscripții fiscale, nr. act 304, an 1750, file 1–8.

(8) Petrus Joán	13	1	10
(9) Petrus Pásk	6	-	3
(10) Josa Lup	8	3	5
(11) Simeon Togán	10	3	5
(12) Simon Krinta	9	3	-
(13) Georgius Krinta	9	3	-
(14) Ioanes Manisor	5	3 1/2	-
(15) Elias Josa	4	1 1/2	-
(16) Ioannus Timár	3	1 1/2	-
(17) Simon Pap	10	3	1
(18) Krátsun Krinta	-	-	-
(19) Makaria Kis	17	4	4
(20) Theodorus Togán	12	3	4
(21) Filipus Manisor	13	3	3
(22) Alexander Pavel	13	4	8
(23) Theodorus Mány	19	8	-
(24) Philippus Mán	15	8	5
(25) Demetrus Mány	10	2	-
(26) Gregorius Archidán	4	2	-
(27) Lukás Tántzos	10	3	-
(28) Ladislaus Fekete	7	3	5
(29) Szimon Taántzos	5	1 1/2	2
(30) Krátson Fekete	5	3	-
(31) András Román	9	3	5
Total-Summa	300	93	105
Văduvele lor - nulla			
Jeleri cu casă și aparținătoare			
(1) Demetrius Csismás	27	15	10
(2) Ioannes Pásztor	18	2	20

(3) Demetrius Dombi	7	1 1/2	1/2
(4) Ladislaus Moldován	3	1	-
(5) Ioannes Moldován	1	1	-
(6) Koratsțn Gligor	9	3	-
(7) Pakulár Marian Simion	13	4	-
(8) Oltyan Pintje	1	1	-
(9) Junior Pásztor Marian	16	5	-
(10) Junior Ioannis Pásztor	13	5	4
(11) Demetrius Pasztor	13	4	1
(12) Ioanes Pap	9	4	1
(13) Vophanyus Roska	13	3	1
(14) Moldován Szánduly	13	3	-
(15) Alexándor Pap	3	3	-
(16) Ladislaus Nyisztor	13	4	-
Total-Summa	172 1/2	59 1/2	37 1/2
Văduvele lor - nulla			
Jeleri cu casă fără aparținătoare			
(1) Georgius Flora	-	1	1
(2) Moldován Nyisztor	-	1	-
(3) Opra Páskuly	-	-	-
(4) Consztantinis Pásztor	-	-	1
(5) Moldován Mitre	-	-	-
(6) Joannes Moldován	-	-	-
(7) Philippus Bondás	-	-	-
(8) Szigismmundus Monsar	-	-	-
Total-Summa	-	2	2
Văduvele lor-nulla			
Pribegi-Vagi			
(1) Ioannus Oltyan	-	-	-

(2) Ieremias Oltyan	-	-	-
(3) Iakobus Moldovan	-	-	-
(4) Petrus Moldovan	-	-	-
(5) Demetrius Moldovan	-	-	-
(6) Payotsan Obreta	-	-	-
(7) Nikolaus Oltyan	-	-	-
(8) Duka Kadaru	-	-	-
(9) Ladislaus Prazila	-	-	-
(10) Csizmas Paskuly	-	-	-
(11) Moldovan Nikulaj	-	-	-
(12) Lupuj Kosta	-	-	-
(13) Ioannis Vintzular	-	-	-
(14) Mihael Marsian	-	-	-
(15) Duka Zaharia	-	-	-
Total-Summa	-	-	-
Văduvele lor			
(1) Văduva lui Zaharie Duka	-	-	-
(2) Văduva Anna Horpets	-	-	-
(3) Văduva lui Vaszilaj	-	-	-
(4) Văduva Safrati Yisza	-	-	-
(5) Văduva lui Oltyan Flora	-	-	-
(6) Văduva lui Pavel Todoszu	-	-	-
Total-Summa	-	-	-
Țigani (Zsigani)-nulla			
Suma totală-Universa summa	472 1/2	154 1/2	144 1/2

Rezultatul Conscripției de la 1750 a fost introducerea noului sistem de DARE, pe cap de familie, stabilind darea pe baze reale, adaptată condițiilor economice ale supusului. Stratificarea socială este evidentă: 31 capi de familie-iobagi: Paulus Zaharia, Tudorus Mănișor, Ioanes Togan, Filipus Man, Ladislaus Fekete, Ioanes Timar, Petrus Pavel etc.; 16 capi de familie jeleri cu casă și sesie: Moldovan Nistor,

Oprea Pastor, Constantin Pastor, Filip Botoș etc.; jeleri cu casă și doar părți de sesie 8 capi de familie: Ioanus Oroian, Petru Moldovan, Luca Petru etc.; sunt menționați 15 vagi sau hoinari (țigani șătrari); 6 văduve[76]. Terenul arabil și fâneața deținute de diferitele categorii sociale se prezenta astfel:

Tabelul nr. 12
suprafața de teren arabil și fâneață

Categoria socială	Teren arabil (cub)	Fâneață
Iobagi (31)	300	93
Jeleri cu casă și aparținătoare (16)	172 1/2	59,5
Jeleri cu casă și fără aparținătoare	--------	2
TOTAL	472 1/2	154 1/2

Conscrierea individuală scoate în evidență o puternică stratificare socială în cadrul iobăgimii în sensul că, erau iobagi înstăriți ca Petrus Pavel, care poseda 19 câble arabil, dublul suprafeței medii 9,7 câble arabil, și 4 care fân-fâneață, cu un car peste media de 3 care fân-fâneață; sau Teodorus Mănișor cu 14 câble arabil și 3 care fân-fâneață, iar la polul opus erau iobagi săraci ca Lucas Tanțoș cu ½ sesie intravilană, 4 câble arabil, 1 car fân- fâneață. În ceea ce-i privește pe jelerii cu casă și sesie aparținătoare, 16 capi de familie, dețineau în medie 10,7 câble arabil, mai mult ca iobagii și 3,7 care fân-fâneață, din nou mai mult ca iobagii.

Și în cadrul acestei categorii exista o stratificare social-economică: Demetrios Csizmas deținea 27 câble arabil și 15 care fân-fâneață (era birăul-administratorul contelui Kemeny); Ioanes Pastor cu 18 câble arabil, 2 care fân-fâneață; Kovețan Gligor cu 9 câble arabil și 3 care fân-fâneață; la polul opus Ladislau Moldovan cu 3 câble arabil, 1 car fân-fâneață; Ioanus Moldovan cu 1 câblă arabil și 1 car fân/fâneață. Erau apoi cei 8 capi de familie jeleri fără arabil și fâneață: Ioanus Oroian, Petru Moldovan, Luca Petru. Din terenul arabil s-a rezervat o suprafață pentru cultivarea viței de vie, exprimată în „zile de sapă”, oglindită în tabelul următor.

Tabelul nr. 13
Viile „zile de sapă” la 1750

Categoria socială	Vie - „zile de sapă”
Iobagi	105
Jeleri cu aparținătoare	37,5
Jeleri fară aparținătoare	2
TOTAL	144,5

[76] D.G.A.S. Mureș. *Fond: Conscripții fiscale*, nr. act 304, an 1750.

Remarcăm o sporire a suprafeței ocupate de vii, exprimată în „zile de sapă” față de 1722, când s-au înregistrat 64 „zile de sapă”; suprafața medie pe cap de locuitor-iobag a crescut de la 1,5 „zile de sapă” în 1722 la 3 „zile de sapă” în 1750. Interesant este faptul că jelerii fără aparținătoare aveau o mică suprafață de vie, ca și de fâneață, cred pe sesia intravilană. Deci, vinul asigura nu numai consumul familiei ci și o sursă de venit prin vânzare. Cei înstăriți, iobagi și jeleri, dețineau suprafețe mai mari de vie. Creșterea animalelor o oglindesc mai întâi în tabelul de mai jos:

Tabelul nr. 14
efectivele de boi, vaci, oi/capre, porci, albine la 1750

Categoria socială	Boi	Vaci	Oi/capre	Porci	Albine
Iobagi (31)	87	60	209	32	28
Jeleri cu aparținătoare (16)	65	30	206	47	65
Jeleri fără aparținătoare (8)	11	8	41	3	-
TOTAL	163	98	456	82	93

Comparativ cu situația din 1722, remarcăm o scădere a efectivelor de boi, vaci, porci, ceea ce denotă o scădere cauzată de boli, molime, tăieri. Efectivele de animale variază și în funcție de diferențele sociale din aceeași clasă socială: iobagul înstărit Petru Pavel avea 7 boi, 3 vaci, 19 oi, 1 porc; Teodoru Mănișor avea 2 boi, 2 vaci, 6 oi, 1 porc; Paulus Zaharia avea 2 boi, 3 vaci, 10 oi, 3 porci. La clasa jelerilor cu aparținătoare remarc pe Demetrius Csismas care avea 11 boi, 5 vaci, 45 oi, 16 porci; Ioanes Pastor avea 5 boi, 3 vaci, 15 oi, 5 porci; Ladislaus Moldovan avea 2 boi, 2 vaci, 9 oi, 2 porci; dar la polul opus erau jelerii fără vaci, oi, porci. Conscripția menționează impozitul plătit în 1748 și 1749 de diferitele categorii de țărani dependenți ca și individual, după venit.

Tabelul nr. 15
Impozitele pe categorii sociale pe anii 1748, 1749

Categoria socială	Impozitul pe 1748-Rf. xr.	Impozitul pe 1749-Rf. xr.
Iobagii	178 Rf.---------21,11/24 xr.	196 Rf.---------27,1/2 xr.
Jeleri cu aparținătoare	112 Rf.--------- 19,1/2 xr.	100 Rf. ------52,00 xr.
Jeleri fără aparținătoare	21 Rf.----------44,1/4 xr.	23 Rf.---------- 0,1/2 xr.
Vagii (Hoinarii)	15 Rf.----------10,1/2 xr.	15 Rf.----------22,1/2 xr.

Remarc impozitul sporit plătit de iobagi față de jeleri, deși, în medie situația economică a jelerilor cu aparținătoare era mai bună decât a iobagilor, situație explicată prin dorința de fixare a jelerilor prin obligații mai reduse în localitate. Bineînțeles că impozitul varia și în funcție de situația economică a capului de familie, astfel: Petrus Pavel cel mai înstărit iobag avusese un impozit stabilit pe anul 1748 de 14,1 Rf., iar pe 1749 de 12,1 Rf.; Teodorus Mănișor avusese un impozit stabilit pe anul 1748 de 8,18 Rf., iar pe anul 1749 un impozit de 9,20 Rf etc.

Iobagii săraci, ca de exemplu, Krăciun Fekete, avusese un impozit stabilit de 6 Rf. pe anul 1748 și tot de 6 Rf. pe 1749, iar Krăciun Krinta nu fusese impozitat din cauza sărăciei veniturilor. Cel mai înstărit jeler cu aparținătoare era scutit de impozit fiind birăul contelui Ladislau Kemény; Alexandru Pop avusese un impozit stabilit pe anul 1748 de 14 Rf. și 55 xr, iar pe anul 1749, un impozit de 11 Rf. și 2,5 xr; sau Ladislau Moldovan, pentru anul 1748, avusese un impozit de 5 Rf., iar pentru anul 1749, de 8 Rf.

Prin Conscripția fiscală, repartizarea dării pe baza veniturilor, pe baza stării economice a contribuabilului, devenea mai echitabilă. Dar ridicând sarcinile fiscale față de stat și nereducând sarcinile senioriale, față de nobil, putea fi un impuls în continuare față de emigrare pe lângă mișcările confesionale românești din timpul lui Inochentie Micu-Klein și de după el. Satul Săbad, conform conscripției religioase cerute de Inochentie Micu-Klein, era un sat de credincioși greco-catolici, uniți, în general. Înființarea regimentelor grănicerești constituia o altă cauză sau prilej de emigrare. Emigrarea din localitate (și prin căsătorie) o susțin pentru că, în intervalul dintre Conscripția de la 1722 și Conscripția de la 1750, numărul familiilor iobăgești a rămas același, 31, ca și a familiilor jelerești, 24, în decurs de 28 de ani nu am constatat o sporire a populației și, deci, a masei contribuabile. Dările privind susținerea armatei statului austriac o exemplific mai jos prin *Conscripția contribuabililor satului Săbad*-Voiniceni, plasa Șamșud (Șincai) pentru iarna anului 1753 (originalul în limba latină), fila 13.

Tabelul nr. 16
Dările către armată din iarna anului 1753[77]

Categorii socială *Iobagi*	Capi-*tația*	Porci *nr.*	Oi *nr.*	Miere	Cereale *Cub. Met.*
Josa Lupuly	1/2	-	1	-	1-1 1/2
Vonyisor Todor	1/2	-	2	-	1-3
Pavel Sándor (Alexandru)	1/2	1	-	-	1-2

[77] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Scaunul Mureș*, Inventar 129, Seria: Conscripții fiscale, nr. act 304, an 1753, fila 13–14 și 19.

Vonnyisor Juon	1/2	-	-	-	- 3 1/2
Josa Illye	1/2	1/2	-	1/2	- 1
Kirnta (Chiriță) Simion	1/2	-	-	-	1 -
Togan Vonya	1/2	1	-	1	1-2
Paskulér (Păcurar) Pétre	1/2	1 1/2	2 1/2	-	1-1 1/2
Pavel Zaharia	1/2	1/2	2 1/2	1/2	1-2 1/2
Petre Sztánea (Stan)	1/3	1	3 1/2	-	1- 3
Vonyisor Filip	1/2	1/2	-	-	1-2
Togan Simion	1/2	1	3	-	2- 2 1/2
Timár (Tăbăcar) János (Ioan)	1/2	1/2	-	-	- 2
Vonyisor Vászile	1/2	1	4	1	2-1 1/2
Pável Todor	1/2	1	3	1	3-2
Pap Simion	1/2	1	2	1	1 -
Togán Todor	1/2	1 1/2	2 1/2	2 1/2	3 -
Vonyisor Makaria	1/2	1/2	4	-	2 -
Román Andrika	1/2	1/2	3 1/2	-	1-2
Mány Filip	1/2	1/2	2 1/2	-	2-1
Arkudány Iuon	1/3	1	1 1/2	-	- 3
Arkudány Gora	1/2	-	-	-	- 2
Many Demeter	1/2	1	2	-	1-1 1/2
Fekete (Negru) Lászlo (Vasile)	1/2	1	4	-	1-3
Fekete Krasson (Crăciun)	1/2	1/2	2 1/2	-	1-1/2
Táncsos Simion	1/2	-	4	-	1 -
Táncsos Luka	1/2	1	5	-	2 -
Văduvele lor – nici una	-				
Jeleri					
Oltyán Demeter	1/2	-	1 1/2	-	2 -
Nyisztor Vaszily	1/2	1	2 1/2	-	1-2

Pásztor János	1/2	1/2	5	-	2 -
Moldován Vaszily	1/2	1/2	1	-	1 -
Pásztor Marián	1/2	1	1 1/2	-	2 -
Kivorán (Chiorean) Marián	1/3	1/2	1	-	1 -
Oltyán Pintye (Pintea)	1/2	1/2	-	-	1-3
Pásztor Győrgy (Gheorghe)	1/2	1/2	1	-	- 2
Roska Lupuly	1/2	1	1 1/2	-	1-1
Pásztor Kosztin	1/2	-	-	-	1-1
Pásztor Márian	1/2	2	4	-	3 -
Pap János	1/2	-	1 1/2	-	2-1
Moldován Jákab (Iacob)	1/2	-	2 1/2	-	- 2 1/2
Pásztor Demeter	1/2	1/2	1 1/2	1/2	2-2
Pap Iuon	1/3	-	-	-	- 2 1/2
Moldován Sándor	3 1/2	-	7 1/2	-	2-3
Pap Sándor	3 1/2	2	15	1/2	2-3
Văduvele lor - nici una	-				
*Pribeg*i – nici unu	-				
Slugi de curte					
Csizmas Demeter	-	2 1/2	12,5	4	4 -
Many Todor	-	1 1/2	1	-	2 1/2
Păstori ai satului					
Bosor Miklos (Bujor Nicolae)	-	-	2	-	- -
Moldován Sandor	-	-	-	-	- 1
Pakular Miklos (Păcurar Nic.)	-	-	-	-	- -
TOTAL	22	39	117,5	12,5	77-1 1/2

Se impunea reglementarea raporturilor urbariale, senioriale, ușurarea lor, ori în continuare nobilimea prin Dieta Transilvaniei sub diferite pretexte „constituționale” se opunea, amâna. Așa s-a ajuns la ordonanța provizorie din 1769 „CERTA PUNCTA” cuprinznd 4 capitole.

Primul capitol se ocupa de problema capitală a slujbelor iobagilor și jelerilor: iobagul să facă pe săptămână cu palmele 4 zile, cu vitele „în puterea sa” 3 zile, împreună cu altul 4 zile; jelerul cu sesie, pertinențe și vite, 2 zile, fie cu palmele fie cu vitele, jelerul cu sesie fără pertinențe 1 zi numai cu palmele, cu aceeași rezervă, dacă nu are învoială cu stăpânul sau pentru mai puțin[78].

Al II-lea capitol numește celelalte prestații ale supusului: dijma, nona, darurile, referindu-se însă la Aprobate și la obiceiurile locale.

Al III-lea capitol numește „Beneficiile” cu care este dator stăpânul față de supus: „iobagilor și jelerilor din cuprinsul moșiei sale stăpânul e dator să le defalce potrivit stării lor loc de casă îndestulător să le dea după varietatea hotarului pământuri, să le dea de arătură și fânețe..”, „... Stăpânul e dator să lase pentru vitele supușilor săi loc de pășune în câmpul lăsat imaș. E dator, de asemenea, să le lase pentru vite adăpătoare liberă. Unde sunt păduri comune sau libere stăpânul e dator să lase iobagilor și jelerilor săi gratuit lemne de foc și de clădit de care au nevoie, sau dacă n-ar fi de loc păduri libere, să le dea voie să ia și din pădurea sa lemne căzute și uscate, cu știrea și în prezența paznicilor de pădure.” Bunurile mobile ale țăranului socotindu-se averea lui proprie, stăpânul n-are voie să o ia după placul său de la supuși, împotriva voinței lor.”. Văduvelor, stăpânul e dator să le cedeze fără vreo scădere a treia parte din bunurile mobile rămase de la soții lor.

Capitolul al IV-lea prevedea ca dacă iobagul sau jelerul nu voia să-și facă slujba datorată, să nu fie pedepsit cu bani, ci potrivit delictului, cu pedeapsa corporală[79].

Ordonanța a avut efect, și-a făcut tot mai mult loc ideea că raporturile urbariale-senioriale sunt și ele de drept public, problemă de stat, idee acceptată vrând-nevrând și de nobilime. Aceasta rezultă cu precădere din Conscripția urbarială din 1785. Dar până la conscripția din 1785 ne stă la dispoziție *Conscripția fiscală din 1777*, tabelul de impunere a localității Săbad, care, la o distanță de 27 de ani față de cea din 1750, reflectă o sporire a numărului contribuabililor iobagi cu 17 capi de familie, iar a numărului de jeleri cu 21 capi de familie, ceea ce ne face, să concluzionăm că *„Certa puncta” din 1769* a avut urmări pozitive ușurând obligațiile feudale, stopând emigrația, sporind numărul contribuabililor. Tabelul centralizator al Conscripției fiscale din 1777 indică o suprafață arabilă aflată în folosința țăranilor dependenți de 295,3/8 iugăre, fâneață de 98 iugăre, suprafața de vie de 18 iugăre. Contribuția în bani pe anul 1777 fusese stabilită la 538 Rf. 5 xr., care, comparativ cu impozitul stabilit pe anul 1749, de 335 Rf. 1 xr., era mai mare cu 61 % având în vedere și sporirea masei contribuabile prin creșterea numărului de locuitori, a brațelor de muncă. În plus față de conscripția anterioară, noua conscripție menționează și categoria meșteșugarilor, 23 de bărbați și 7 femei și slugile, 22 bărbați și 1 femeie, cu un impozit total de plată de 185 Rf. 20 xr. Creșterea

[78] David Prodan, *op. cit.*, pag. 49.
[79] David Prodan, *op. cit.*, pag. 51–52.

numărului animalelor este oglindită de totalul de 130 de boi, 25 vaci, 198 oi, 16 capre, 25 stupi de albine, 25 porci, recenzați. Remarcăm scăderea efectivelor de animale față de 1750. Consider că motivul ar fi prin nedeclarare și datorită unor boli la animale[80].

După răscoala țărănească condusă de Horea, Cloșca și Crișan servitutea personală-șerbia a fost desființată prin *Patenta imperială din 1785*, aceasta și datorită spiritului iluminist al împăratului Josif al II-lea (1780–1790). Dar problema cea mai mare era pregătirea reglementării urbariale promisă și prevăzută, conscripția urbarială pe țară trebuia să-i servească de temelie. Curtea de la Viena era interesată în creșterea producției și a populației impozabile a cărei capacitate de plată a dărilor către stat să fie cât mai mare, o impuneau nevoile imperiului.

Împăratul Josif al-II-lea voia să oblige și pe nobili la plata impozitului asupra pământului. Deci, în 1785, a ordonat măsurarea întregului pământ, inclusiv nobiliar și efectuarea în acest scop a primului recensământ general al populației din Transilvania, cuprinzând și pe nobili, care până atunci erau scutiți de orice fel de recensământ. Scopul final al recenzării populației a fost *îmbunătățirea sistemului de impunere și de recrutare* pe baza cunoașterii mai bune a raporturilor feudale existente la acea dată, adică situația economică și obligațiile iobagilor și jelerilor față de nobili. Actele *Conscripției urbariale din 16 setembrie 1785* cuprind 9 întrebări, așa-zise puncte, împreună cu răspunsurile țăranilor iobagi și jeleri din sat, consemnate într-o coloană în limba maghiară, iar în altă coloană alăturată, în limba latină. În acest scop s-au deplasat în localitate 2 conscriptori de la Comitat, care au invitat în fața lor pe judele satului, Timar Filip, de 30 de ani și pe reprezentanții iobagi ai principalilor nobili din sat: Pavel Peter, iobag de 63 de ani, Pavel Gheorghe, iobag de 45 de ani, Kis Ilie, iobag de 63 de ani, ai Contelui Kemény F.; Man Sava, iobag de 55 de ani, Man Simion, iobag de 63 de ani, Man Dumitru, iobag de 63 de ani toți iobagi ai Baronului Henter Anton; Fekete Petru, iobag de 28 de ani al Contelui Bethlen Ladislau; aceștia fiind întrebați asupra celor 9 puncte din instrucțiuni și care cunoșteau mai bine terenurile deținute și slujbele pe care le aveau de făcut la Domnul lor de pământ[81].

I. (întrebare) „Are acum locul acesta urbarium? De care ce fel e acela? De câtă vreme s-au adus înlăuntru?” (Răspuns) Acest sat nu are urbariu.

II. (întrebare) „Dacă n-are urbariu, pe lângă contractus sau legătură fac slujba cea iobăgească și iobagii și jelerii? Câtă vreme este acuma de când aceste obiceiuri s-au început s-au au pășit la această legătură locul acesta cu domnii locului? Nu-i așa dară că și până a se face acest urbariu sau contractus au fost altele? Și de au fost ce feluri și când s-au început împlinirea acestor datorii, acestui deacum obicei. (Răspuns) Aici fiind mulți proprietari, slujba este de mai multe feluri, despre care nu se poate vorbi acum, în mod deosebit, ci când iobagii și jelerii vor spune fiecare din ce constă slujba sa, precum și felu cum o face, după învoială sau după obiceiuri vechi.”

[80] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Conscripții fiscale*, nr. act 128, anul 1777.
[81] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Conscripții urbariale*, nr. act 102.

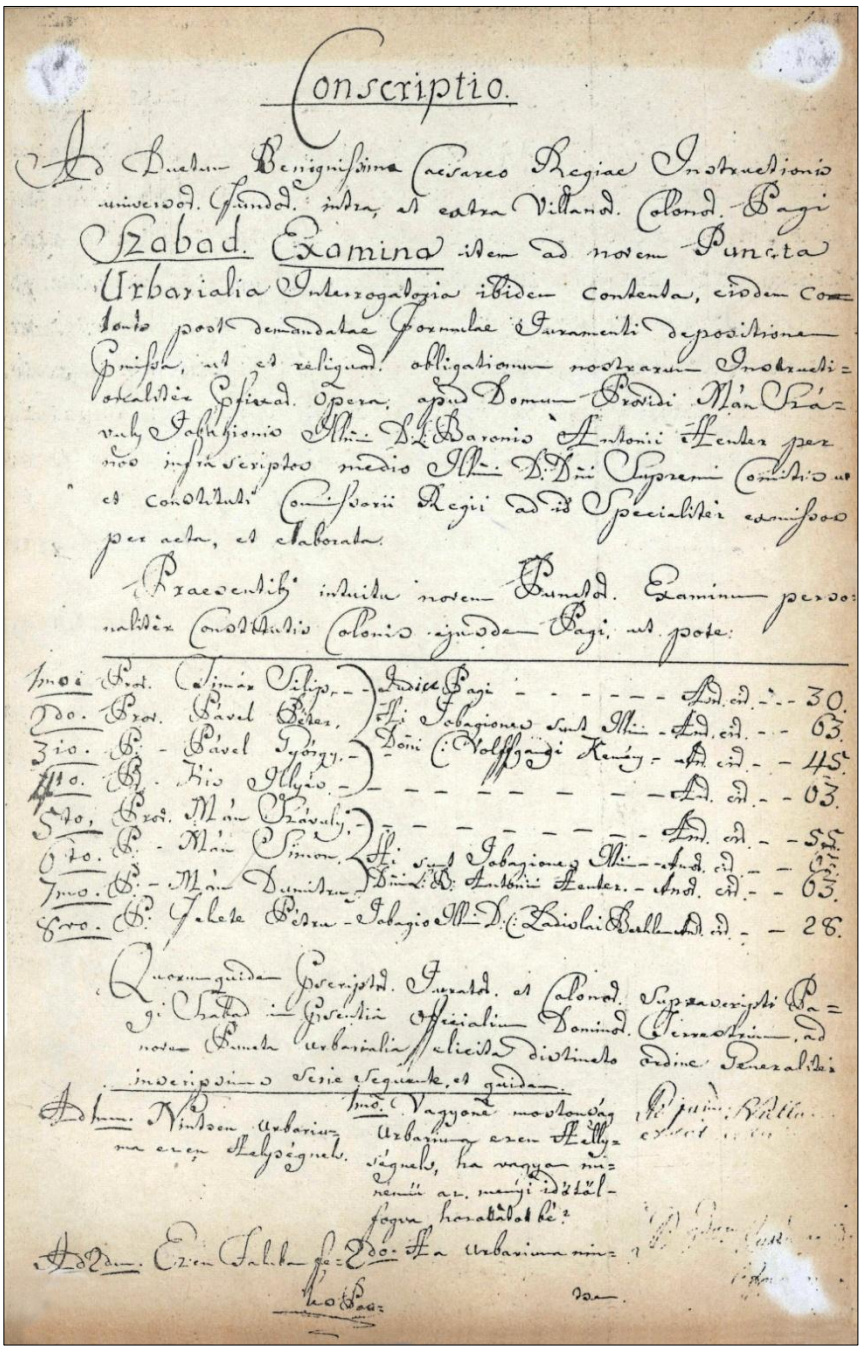

Conscriptio.

Ad Audam Serenissima Caesareo Regiae Instructionis universod. Fundd. intra, et extra Villand. Colond. Pagi Szabad. Examina idem ad novem Puncta Urbarialia Interrogatoria ibidem contenta, eiusdem Comitatus post demandatae Formulae Juramenti depositione Jurisdictionalis, et religiosae obligationum nostrarum Instructionis Cotidie Coniuncta Opera, apud Domum Praedii Mán Szávuly Johannis Illmi D. Baronis Antonii Hender per nos infra scriptos medio Illmi D. Dni Supremi Comitis et constituti Commissarii Regii ad id Specialiter commissos per acta, et elaborata.

Praecedentibus inducta novem Fundd. Examinum personalitas Constitutis Colonis ejusdem Pagi, ut pote:

1mo.	Prot. Simon Filip.	Judex Pagi	Ind. cd.	30.
2do.	Prot. Pavel Beher.	Jobagiones sub Illmi D. Dni Wolffangi Kenéz	Ind. cd.	63.
3tio.	G. Pavel György.		Ind. cd.	45.
4to.	G. Tio Illyés.		Ind. cd.	63.
5to.	Prot. Mán Szávuly.		Ind. cd.	55.
6to.	G. Mán Simon.	Jobagiones sub Illmi D. Dni Antonii Hender.	Ind. cd.	63.
7mo.	G. Mán Dumitru.		Ind. cd.	63.
8vo.	G. Jalota Petru	Jobagio Illmi D. Nicolai Ballo	Ind. cd.	28.

Quorum quidem Conscriptorum Fundd. et Colond. Supraescripti Pagi Szabad in Conscriptionis Officialium Dominorum Commissarium ad notam Punctorum Urbarialium Jurisdictionalium distincte ordine Generalitas inscriptorum serie sequente, et quidem.

Ad 1um. Nincsen Urbarium ezen Helységnek.	1mo. Vagyone mostanában Urbarium ezen Helységnek, ha vagyon nincsenek az. mely idő alatt fogva hanyatlott le?	Nincs Urbarium.
Ad 2dum. Ezen Jalota Petru	2do. Ha Urbarium nincsen	

III. (întrebare) Unde nu-i nice urbariu, nice contractus, din ce stă darul, slujba și datoria iobăgească și jelerească către domnii locului, care acuma s-a obișnuit? Când și în ce chip, s-au adus înlăuntru acea datorie și alte datorii?

La această întrebare au răspuns la punctul II.

IV. (întrebare) Ce feluri de venituri și dobânzi are locul și hotarul acesta? Sau iarăș ce feluri pagube s-au scăderi și lipse au obișnuit a ajunge locul și hotarul acesta?

VENITURI. (Beneficia): 1. Locuri de arătură. 2. Fânețe. 3. Târguri. 4. Pășuni și râturi. 5. Ape pentru adăpat vitele. 6. Lemne de foc și construcție. 7. Dealuri de vii. 8. Jir sau ghindă. 9. Dacă plătesc arendă fiscului. 10. Livezi de pomi și grădini de legume. 11. Trestie. 12. Exploatarea și cărăușia sării. 13. Posibilități de câștig la mine sau fabrici apropiate. 14. Pescuitul și folosirea apei navigabile. 15. Alte izvoare de câștig în locuri de muncă învecinate. 16. Dacă se practică arderea cărbunilor sau a varului. 17. Alte venituri comune ale satului. 18. Ape de topit cânepă. 19. Mori.

PAGUBE. (Maleficia): 1.-5.ca și la „Venituri” 6. ca la punctul 15 de la „Venituri”, 7. ca la punctul 19. de la „Venituri”.

IV. (Răspuns). VENITURI. 1. Acest sat are două câmpuri cu pământuri arătoare care dacă sunt bine arate fără a se gunoi, cereale multe fac, o mică parte a pământurilor arătoare numai dacă se gunoiesc produc cereale, cu câte 4 boi se pot ara bine amândouă câmpurile.

IV. 2 Se află aici un rât pe loc neted care se poate cosi de două ori pe an, se întâmplă uneori ca pârâul care curge prin rât pe timpul ploilor vijelioase îl năpădește și îl acoperă cu nămol, în unele locuri rătul produce atâta fân, cât și otavă de soi bun, de care vitele se îngrașă foarte bine. O parte însă a acestui rât produce de obicei rogoz foarte rău care nu este potrivit pentru hrana vitelor. Producția unui iugăr este în mijlociu de două care bune de fân în greutate de 12 măj.

IV. 3. Locul de târg al acestei localități este la Tîrgu Mureș la o depărtare de o jumătate de milă de aici drumul este foarte bun și ușor, produsele naturale duse acolo se pot vinde cu preț potrivit.

IV. 4. Pășune bună, care să poată sluji pentru îngrășarea vitelor n-avem, ci vitele și viteii abia au ce paște din pricina multor oi și porci. Nu s-a întâmplat ca vitele să fie duse la pășunat pe alte hotare sau de a fi slobozite în locuri oprite, înainte cosit.

IV. 5. În ce privește adăpatul, vitele noastre nu suferă de sete.

IV. 6. Lemne de construcții nu se află, dar cu prilejul construcțiilor, domnii de pământ obișnuiesc a ne da din pădurile alodiale. Lemnele de foc sunt însă din belșug, atât pentru treburile noastre, cât și pentru vânzare altora pe bani.

IV. 7. Se află pe acest hotar o singură vie producătoare de vin mijlociu, pe care o lucrară locuitorii aici, altora însă pe bani nu obișnuiesc a lucra ci fiindcă este aproape de aici orașul, cu plugul și cărăușia își câștigă locuitorii acele ceva bani spre a se ajuta.

IV. 8. Deoarece nu sunt păduri de acest fel nici ghindă nu se face la noi.

IV. 9. În acest loc arenda și dijma nu sunt în obicei, din nici un fel de produse naturale, nici iobagii nici jelerii nu dau nimic.

IV. 10. Grădină de legume și de fructe avem pe sesiile unde locuim, în alte locuri nu sunt.

IV. 11. Trestie nu se face.

IV. 12.----------

IV. 13.----------

IV. 14.----------

IV. 15. În vecini și anume la Culpiu, Câmpenița și Șamșud (Șincai) sunt vii, producatoare de vinuri bune.

IV. 16.----------

IV. 17.----------

IV. 18. Ape pentru topit cânepa sunt destule.

IV. 19. Aici nu sunt mori, ci oamenii se duc la Mureș, sau la Niraj, care nu sunt prea departe de aici.

PAGUBE. 1. După cum am spus la veniturile acestui loc, cea mai mare parte a hotarului nostru este roditoare și produce grâu bun, partea mai mică însă, dacă nu este gunoită rămâne stearpă; se întâmplă uneori ca ploile mari, vijelioase să ducă la vale atât gunoiul, cât și arătura.

2. O parte a râtului nostru, după cum am spus și mai sus este foarte rău, și este nepotrivit pentru hrana vitelor, căci acolo nu crește decât rogoz, iar pârâul care curge prin el deseori îl înămolește.

3. La punctul 3 de la „Venituri” am arătat care oraș se află în apropiere și întrucât atunci n-am fost întrebați o apucăm acum că fără vamă nu putem trece peste pod.

4. La întrebarea aceasta am răspuns la „Venituri”.

5. Idem.

6. Idem.

7.-----

V. Câte și ce feluri de ierdașe (ierdașul sau ferdașul era o unitate de măsură pentru suprafețe, egală cu 1 iugăr, și care se semăna cu 2 găleți 3 feldere de Sibiu) de arat și de fânețe are o gazdă întreagă și câte ferdele cu feldera Sibiului poate semăna într-un ierdaș de arătură? De acest fel în râturile, ca și de două ori să le poată cosi?

(Răspuns) Numărul fânețelor și al pământurilor arătoare al iobagilor și jelerilor care au o sesie întreagă și câte mierțe de Sibiu pot să semene în ele nu le putem spune, dar când iobagul și jelerul vor fi întrebați pe rând le vor putea înșira.

VI. Câtă slujbă a făcut până acuma o gazdă și cu câte vite trăgătoare? Și când s-au dus și când s-au întors de la slujbă, socotindu-le-o calea și umblarea în zilele slujbei?

(Răspuns) La această întrebare fiecare iobag și jeler, când vor fi întrebați vor răspunde. Noi, iobagii domnului Conte Kemény Farkas, lucrăm cu vitele 3 zile pe săptămână, iar cu munca manuală 4 zile, jelerii însă lucră cu munca manuală câte

5 săptămâni pe an. Noi, iobagii Baronului Henter Anton, lucrăm după vechile reglementări, iar jelerii după cum s-au înțeles cu domnul pământului, 3 zile pe săptămână, jelerii săptămânal cu boii sau cu munca manuală 1 zi pe săptămână. Noi, doi iobagi ai domnului Conte Bethlen Ladislau, lucrăm cu doi boi câte 3 zile pe săptămână, dar muncă manuală nu facem. Eu, singurul jeler al domnei Apor, lucrez cu vitele în jug 3 zile pe an, iar cu munca manuală 5 săptămâni, în afară de aceasta trebuie să fac 2 drumuri lungi. Noi, doi jeleri ai domnului Michael Berkei, îl slujim cum ne înțelegem peste an cu boii 4 săptămâni, cu mâna de lucru 3 săptămâni și, pe lângă aceasta, în fiecare an dăm 300 pari de vie. Eu, iobagul doamnei lui Miholcsaiánae Gabriel, în afară de felul slujbei de mai sus trebuie încă să torc 2 fonț de cânepă pe an, iar în unii ani să țes 30–40 de colț de pânză. Eu, jelerul domnului Nicolaie Bogdan, am slujit până acum 5 săptămâni, pe an 3 zile cu boii, iar 2 zile cu munca manuală, dar de 6 ani încoace plătesc taxă anuală 6 florini.

VII. Dau locuitorii de aici domnului locului a noua? Dacă dau din ce feluri de venituri crescute din pământ și averi o dau aceea? Și de câtă vreme? Și este în obicei aceasta? Și pe alte domenii în această cinstită verneghie? Afară de aceasta ce au obișnuit până în ziua de azi să mai dea pe un an iobagii domnului sau în rândul altora feluri de daruri la acele? Și mai ales darurile acelea acăr în bani, acăr în altceva, din ce au fost?

(Răspuns) Până acum n-a fost în uz plata nonei, dar iobagii și jelerii unor domni de pământ obișnuiesc a da anual domnilor lor de pământ câte 4 mierțe de ovăz și 10 pui. Noi nu dăm nona domnului de pământ Kemény Farkas, din nici un fel de produse, însă cei doi înstăriți dăm câte 4 mierțe de ovăz și câte 10 pui, altceva nimic, dar fiecare soție de iobag și de jeler toarce obișnuit câte 4 fonți de cânepă sau câlți. Noi, jelerii domnului Baron Henter Anton, nu dăm nona sau dijma din nici un fel de produse, ci femeile noastre obișnuiesc a toarce pe seama curții 2–3 fonți de cânepă sau de câlți. Eu sunt iobag la doamna Józmai Gheorghe, fac slujba după vechiul obicei, iar noi, jelerii, slujim doamnei de pământ după cum ne putem înțelege.

VIII. Câte ocini sau locuri de casă sunt în locul acesta pustii? De câtă vreme pentru ce pricină s-au pustiit? Și acele locuri cu cele ce se țin de ele cine le stăpânește?

(Răspuns) Domnii noștri de pământ n-au nici o sesie pustie.

IX. Locuitorii locului acestuia sunt iobagi de uric sau ba?

(Răspuns) Noi, în afară de jeleri suntem iobagi și știm că suntem iobagi moșteniți.

Conscripția din septembrie 1785 are, evidente intenții urbariale, dar chiar dacă nu are intenții declarate fiscale, putea servi și asemenea scopuri, sau i le putem bănui. Țăranii erau neîncrezători față de orice asemenea conscripții, ceea ce a dus la declarații inexacte, mai ales în ceea ce privește pământul arabil, fânețe, pășuni și calitățile lor, conscriptorii trebuind să se mulțumească cu declarațiile nemăsurând sesiile extravilane, intravilanul putând fi controlat. Trebuie să ne închipuim și

încurajarea declarațiilor în minus din partea stăpânului pământului, interesat ca supusul să declare mai puțin, pentru a-l sustrage de la dare pe seama statului sau pentru a i se stabili sesia la mai puțin, pentru a nu fi nevoit să dea un intravilan și un extravilan mai extinse din pământul alodial.

Am remarcat marea fărâmițare a Domeniului Săbadului, existența a 8 domni de pământ, prin numărul de iobagi și jeleri, 2 fiind mai mari, Contele Kemény Wolfgang (Farkas), cu 20 de iobagi și 15 jeleri, al doilea, Baronul Henter Anton, cu 9 iobagi și 6 jeleri, alți domni fiind Contele Bethlen Ladislau, cu doi iobagi, domnul de pământ Michael Berkei, cu 2 jeleri, domnul de pământ Kerezoian Ladislau, cu un iobag, doamna de pământ, văduva lui Miholczai, cu 1 iobag, domnul de pământ Nicolae Bogdan, cu un jeler.

În urma declarațiilor individuale ale iobagilor și jelerilor în fața conscriptorilor avem următoarea situație: varietatea obligațiilor în muncă de la domn de pământ la domn de pământ și de la iobag la jeler, uneori chiar de la om la om în funcție de starea sa. Astfel, după cum am citat din conscripție, iobagii și jelerii Contelui Kemény Farkas lucrau 3 zile pe săptămână cu vitele și 4 zile cu mâna; în schimb, iobagii și jelerii Baronului Henter Anton lucrau cu boii 2 zile pe săptămână, iar cu mâna 3 zile pe săptămână iobagii, iar jelerii cu boii sau cu mâna 1 zi pe săptămână. Am remarcat situația mai ușoară a iobagilor și jelerilor Baronului Henter Anton. În cazul celorlalți iobagi și jeleri, 2 sau 1 la un domn de pământ, situația era și mai ușoară, iar singurul jeler la un domn de pământ Nicolae Bogdan, acesta își răscumpărase de 6 ani printr-o taxă anuală de 6 florini obligația în muncă. Iobagii, jelerii, de pe frânturile de feud a unor mici sau mari nobili, prestau slujbe mai puține sub cantitățile în obicei: „Eu, singurul jeler al doamnei Ápor lucrez cu vitele 3 zile pe an, iar cu munca manuală 5 săptămâni, în afară de aceasta trebuie să fac 2 drumuri lungi.” și „Noi, 2 iobagi ai domnului Conte Bethlen Ladislau lucrăm cu 2 boi 3 zile pe săptămână, dar muncă manuală nu facem.” Din declarațiile țăranilor dependenți ai Contelui Kemény Farkas și ai Baronului Henter Anton știm că nona și dijma nu se obișnuiesc din niciun produs, dar că iobagii și jelerii înstăriți ai Contelui Kemény dau 4 mierțe de ovăz, 10 pui și 4 fonți de cânepă sau câlți de la fiecare soție de iobag și jeler, iar ai Baronului Henter, doar soțiile iobagilor și jelerilor dau 2–3 fonți de cânepă sau câlți.

Deci, comparativ cu alte sate, iobagii și jelerii din Săbad puteau să-și lucreze intravilanul și extravilanul, să dispună de veniturile lor, să aibă o situație materială bună și foarte bună. Căutând o corespondență între slujba datorată și mărimea sesiei sau întinderea pământului care-i aparține, o găsim rar sau deloc. Astfel, iobagii Contelui Kemény Farkas, 20 în total, iobagi ereditari, au declarat următoarea situație în ceea ce privește întinderea intravilanului și extravilanului aparținător, oglindită în tabelul alăturat:

Tabelul nr. 17
Tabel oglindind neconcordanța dintre intravilan și extravilan în cazul iobagilor și jelerilor contelui Kemény Farkas

IOBAGI	Intravilan /stânjeni	Arător /iugări	Fâneață /iugări	Vie /octalitas
Togan Gavrila	1.512	5-3/8	2-1/4	1/4
Kapusan Vonuly	1.512	6-4/8	1-3/4	1/4
Togan Teodor sen.	0.594	13-3/8	2 --------	1/4
Timar Szandui	1.372	8-1/8	1-1/2	1/4
Timar Filip Lupuly	0,600	7-2/8	1-3/4	1/4
Krinta Vonya și Petre	0.868	9-6/8	1-1/4	2
Kozma Nilka	1.600	10 1/8	2-1/4	1/4
JELERI				
Szabo Mihaly	2.359	6 1/8	1-3/4	1/4
Pop Teodor și Lazar	0.374	4	1-3/4	1/2
Almasan Senia	0.134	----------	----------	----------

Remarcăm stratificarea socială existentă în cadrul aceleiași categorii sociale. În cazul iobagilor și jelerilor Baronului Henter Anton, acesta având 9 iobagi ereditari și 6 jeleri, în localitate, constatăm aceeași neconcordanță dintre intravilan și extravilan reprezentată în tabelul de mai jos:

Tabelul nr. 18
Tabel oglindind neconcordanța dintre intravilan și extravilan în cazul iobagilor și jelerilor Baronului Henter Anton

IOBAGI	Intravilan /stânjeni	Arător /iugări	Fâneață /iugări	Vie /octalitas
Many Teodor sen.	0,512	9-1/4	2-1/4	1/4
Many Vonuly Teo.	0,320	3-1/4	1	1/4
Many Urszuly	0,828	11-1/8	1-3/4	1

Many Vonuly	1,232	10	2-1/4	2
Many Szavuly Teo.	0,576	12-3/8	2-3/4	1-1/4
Arkidan Vonuly și Andreica	0.580	6-1/2	1-3/4	1/2
JELERI				
Pastor Peter Senior	0,400	1-1/8	1/2	--
Pastor Szanduly	0,286	1-1/8	3/4	1/4
Moldovan Todor	0,840	2-3/4	3/4	1/4
Roman Mitra	1,120	9	1-1/2	1/4

Am observat aceeași stratificare socială în cadrul celor două categorii sociale de țărani, dar și între țăranii Baronului Henter, care lucrau cu boi doar 2 zile și cu mâna 3 zile, iar jelerii cu boi sau cu mâna 1 zi; față de cei ai Contelui Kemény Farkas, iobagii cu boi 3 zile pe săptămână, iar cu mâna 4 zile pe săptămână, iar jelerii 5 săptămâni pe an. Putem calcula aproximativ cantitatea de cereale obținută pe un iugăr de pământ cultivat, știindu-se că 2 câble-găleți-=1 iugăr de pământ, iar 4 mierțe=1 câblă găleată. Astfel, Togan Gavrilă, pe cele 5 iugăre arabil, obținea 10 găleți de cereale sau 40 mierțe; Kiss Petru, pe cele 10 iugăre arabil, obținea 20 găleți cereale sau 80 mierțe cereale; Togan Ilie, pe cele 7 iugăre arabil, obținea 14 găleți cereale sau 56 mierțe cereale, cu toții iobagi ai Baronului Kemény cei înstăriți dând o dijmă de 4 mierțe ovăz, după declarația iobagilor. Iobagii Baronului Henter Aron nu dădeau dijmă din niciun produs.

De regulă, toți țăranii aveau rezervate parcele pentru fiecare plantă cerealieră în toate celulele. Producția medie ce se obținea la 1 mierță semănată era de 2–3 mierțe, sau chiar 3–4 mierțe în terenuri bine arate și gunoite. Explicația mediei mai scăzute la fânețe constă în faptul că, peste tot unde pământul era propice agriculturii era puțin, țăranii considerau că era mai profitabil pentru ei să-l cultive cu cereale, lăsând pentru fâneață strictul necesar întreținerii animalelor pe timpul iernii. Unde au fost consemnate fânețe mai mari și media pământurilor arătoare era mai întinsă. De pe 1 iugăr de fâneață se obțineau aproximativ 2 care de fân, în greutate de 12 măji. Fâneața reprezenta terenuri mai îndepărtate de râuri, situate de regulă pe coastele dealurilor, unde iarba nu se putea cosi decât o dată pe an. Prin râturi, țăranii înțelegeau terenurile rezervate pentru cosit în lunca râurilor pe care le puteau cosi de două ori pe an.

Terenurile cultivate cu viță de vie erau anexe ale extravilanelor iobăgești. Ele au rămas la proporții extrem de reduse în comparație cu pământul arabil, rar depășind suprafața de 1/4 (un sfert) de iugăr, aceasta, datorită volumului mare de muncă pretins de terenul întins cultivat cu viță de vie. La această situație a contribuit și monopolul seniorial al cârciumăritului și chiar impozitul față de statul habsburgic,

impozitul pe vii se fixa după producția medie[82]. Cu toate acestea, viile prezentau importanță pentru gospodăriile țărănilor iobagi și jeleri, produceau vin pentru consum, sau bani prin valorificarea unei părți a vinului obținut, ca și prin fructele culese de pe pomii cultivați în jurul terenurilor viticole, pruni cu precădere (din prune făcându-se pălincă și magiun), apoi nuci.

De posibilitatea de valorificare țăranii nu se plângeau, târgurile fiind frecvente și nu departe, Tîrgu Mureș în special. În concluzie, sesia iobăgească se confunda cu gospodăria țăranului, formată din intravilan și extravilan, țăranii dependenți fiind obligați să dea renta feudală în muncă, mai puțin în natură, deoarece peste dreptul lor de posesiune se suprapunea dreptul de proprietate al domnului de pământ. Conscripțiile vor constitui bun prilej pentru autoritățile Transilvaniei să reia tactica încercată a amânării până la reglementarea urbarială imaginată de împărat.

SZABAD-SĂBAD până la mijlocul secolului al XIX-lea

La sfârsitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea Curtea de la Viena nu se mai arăta grăbită cu reglementarea urbarială a relațiilor feudale, de teama mișcărilor sociale sub influența Revoluției franceze și apoi a războaielor napoleoniene. Din perioada războaielor napoleoniene s-a păstrat *Conscripția fiscală a anului 1803, trimestrul I,* privind contribuția către armată: încartiruire, transport, ovăz, fân și bani[83]. În tabelul de mai jos am cuprins repartizarea obligațiilor către armată, pe capii de familie din localitatea noastră.

Tabelul nr. 19
Repartizarea obligațiilor către armată pe cap de familie, 1803 (fragment)

NUMELE	Zile /încartiruit	Orz /mierță	Fân/ majă	Transport	Bani/ Rf.xr.
Man Teodor	------	1	1	------	6
Szabadi Petru	2	2	2	------	14
Joja Gavrilă	4	2	2	------	16
Pastor Ioan	------	2	2	------	12
Tanczos Ioan	------	2	2	------	12
Tanczos Sandul	4	4	4	------	28

[82] Botezan Liviu, *Posesiuni obștești ale țăranilor din județul Mureș* în Marisia, nr. IX, 1979, pag. 175–200.
[83] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Conscripții fiscale*, nr. act 633, an 1803.

Fekete Mitra	4	4	4	------	28
Pavel Obreșa	4	3	3	------	22
Many Irimia	6	3	3	------	24
Moldovan Teo.	8	4	4	------	32
Mănișor Vasilia	4	4	4	------	28
Togan Ilie	------	3	3	------	18
Roman Pavel	------	2	2	-----	12
Kozma Szavuj	-----	4	4	-----	24
Czizmas Lupuy	-----	3	2	-----	16
Pasztor Gavrilă	-----	2	2	2	36
Togan Lupuy	-----	1	1	-----	6
Many Szanduy	-----	2	2	2	36
Many Szava T	-----	-----	-----	2	24
Many Urszuy	-----	-----	-----	2	24
TOTAL (20)	61	106	106	8	13 Rf. 13 xz.

S-a păstrat, de asemenea, *Conscripția fiscală* de impunere *pentru armată* din anul *1804*, din care am observat dublarea numărului contribuabililor, 48 la număr față de 20 contribuabili, în 1803, zilele de încartiruire crescând nesemnificativ la 68 de zile, dar apare darea în grâu de 121 mierțe, iar darea în orz se dublează la 216 mierțe ca și la fân, 216 măji, iar taxa atinge suma de 25 Rfl. 7,03 xr. Dispare obligația de transport în folosul armatei austriece[84].

Conscripția fiscală pentru armată a anului *1806* stabilea pentru comuna Săbad, contribuția în bani de 561 Rfl.și 31 xr, în sat fiind 70 de impozabili. Față de primii ani ai instaurării dominației habsburgice, când în anul 1702, impunerea față de armată era de 33 Rf. și 6 xr. În sat erau 55 capi de familie impozabili: rezultă că, impozitarea din 1806 era de 17 ori mai mare, chiar cu 70 de capi de familie, sau dacă în 1702 pe cap de familie revenea 0,6 Rfl., în 1806, pe cap de familie revenea 8 Rfl. Imperiul Habsburgic se confrunta cu Napoleon Bonaparte. O reglementare urbarială a relațiilor senioriale ar fi condus la o dislocare masivă de obișnuințe cu grave consecințe economice, creșterea sarcinilor iobăgești, scăderea resurselor vitale, foamete, migrații în acei ani și așa grei din cauza războaielor.

[84] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Conscripții fiscale*, nr. act 633/1804.

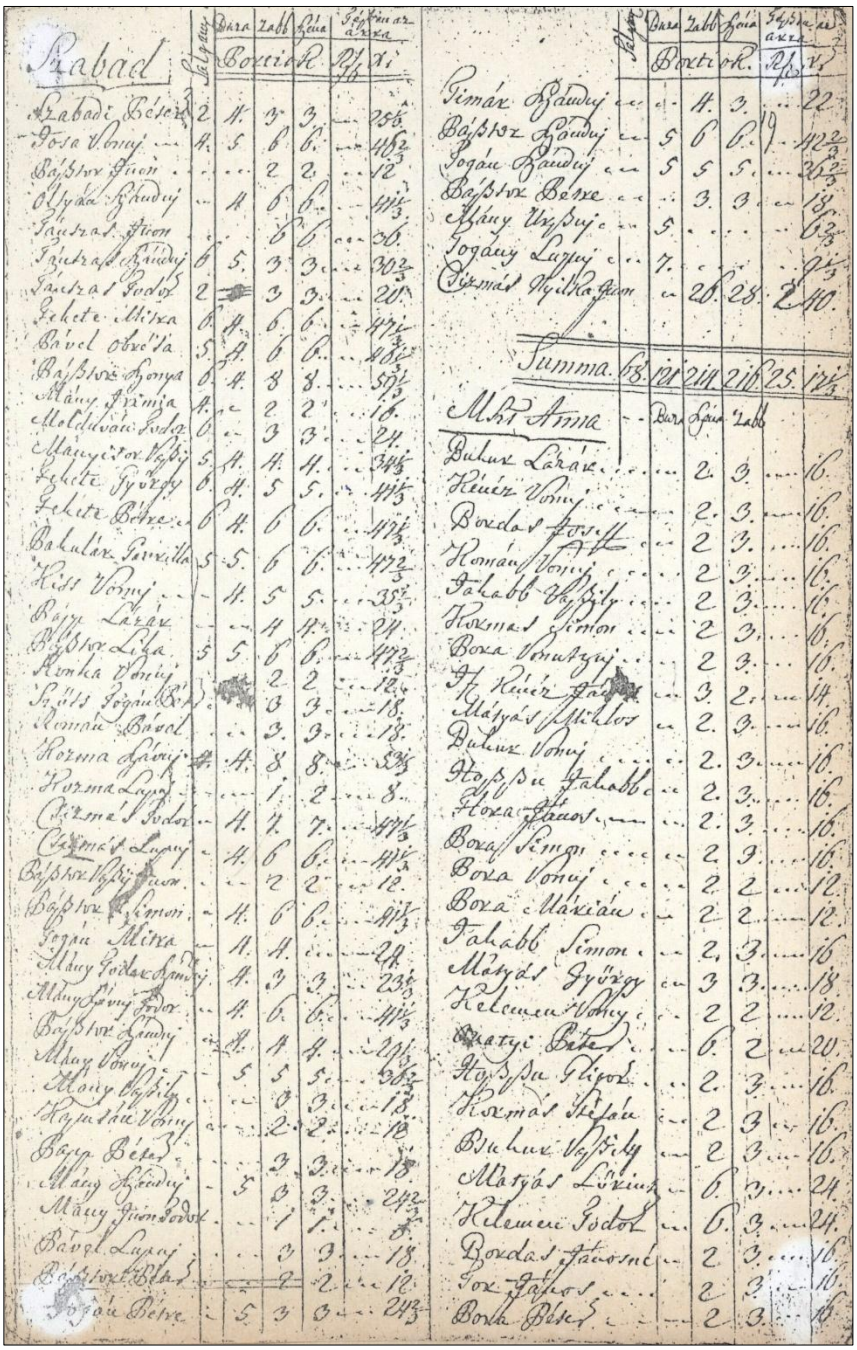

Tabele de impunere a locuitorilor din Sabad în vremea Războaielor Napoleoniene pe anii 1803-1804

Reluarea problemei reglementării urbariale are loc în 1820, cuprinzând întreaga țară, numită *Conscripția Cziráky* după numele președintelui cameral, ungurul Anton Cziráky, ajutat de 3 comisari. Ea a început în primăvara anului 1820 și s-a încheiat în toamna aceluiași an, din însărcinarea împăratului Francisc I[85].

Conscripția urbarială a satului Săbad-Voiniceni s-a făcut la *4 iunie 1820,* sub mărturia judelui satului Tantzos Sanduy, a domnului Gáll Elek și jurătorii Pastor Todor și Szonka Vonuy, țăranii dependenți ai doamnei Kemény Sámuel; jurătorii Fekete Mihai, Togan Szanduy și Pastor Todor, țăranii dependenți ai domnului Kemény Simon; și jurătorul Huszar Petre, țăran dependent al domnului Henter Anton, alți slujbași ai stăpânilor de pământ[86].

Sătenii au fost întrebați:

1. După ce urbariu își fac slujbele și de când?

2. Dacă au urbariu, reglementează slujbele, slujesc după contract sau după obicei, și de când?

3. A fost mai înainte în un alt contract sau urbariu și dacă da, ce fel? Dacă nu e nici urbariu nici contract, care e slujba în obicei și de când?

4. Care sunt beneficiile locului, așezare, bunuri și drepturi comunale, alte izvoare de câștig? Care răutățile?

5. Care e mărimea sesiei întregi, de câte câble vieneze e un iugăr? Dacă se poate cosi și otava?

6. Câtă e robota în zile, și cu câte vite în jug se face? Li se socotește și mersul și venitul?

8. Dijma, nona de când și din ce dau oamenii slujitori? Sunt în uz și în alte părți ale jurisdicției? Dau și alte daturi? Câte sesii pustii sunt în sat, de când și de ce sunt pustii, cine le folosește?

9. Din pădurea lor țăranii pot tăia liber și pentru negustorie? Pot folosi pădurea doamnei și de pe alte hotare? În sfârșit, pot să-și vândă, să-și cumpere liber sesiile?[87]

Efectuarea Conscripției s-a desfășurat în perspectiva unei reglementări urbariale și chiar a unei rectificări fiscale și, astfel, părțile vizate, țăranii aserviți și stăpânii de pământ, au căutat să procedeze după interesul lor și anume în vederea unei impozitări mai reduse. Conscripția ne înfățișează un tablou complex și mai concret asupra urmatoarelor aspecte: stăpânii de pământ și stratificarea lor, 12 la Săbad; populația aservită: *71 de iobagi și jeleri;* pământul și animalele de jug aferente în posesie și proprietate; stratificarea juridică și economică după pământul arabil deținut; obligațiile față de stăpânul de pământ și față de stat; tehnologia cultivării pământului, sistemele de cultivare a pământului, sistemele de culturi, de refacere a fertilității solului; uneltele și atelajele utilizate în cultivarea pământului, recolta obținută, exploatarea fânețelor, a intravilanului, a pășunilor, a pădurilor, a

[85] David Prodan, *op. cit.,* pag. 308.

[86] D.G.A.S. Mureș. *Fond: Conscripția cirakiană,* colecția de microfilme, rola 713, cadru 113–135.

[87] David Prodan, *op. cit.,* pag. 308.

fântânilor de apă sărată; resursele de venituri bănești ale țăranilor aserviți; morile, meseriile țărănești, ocupațiile suplimentare ale aserviților. Mi se pare surprinzător de mare numărul stăpânilor de pământ în Săbad-Voiniceni, 12 la număr, dar doar unul foarte mare Contele Kemény Simon, cu 28 de iobagi și 2 jeleri, urmat de Baronul Henter Anton, cu doar 11 iobagi, sub mai mult de 50 % din numărul iobagilor Contelui, și 3 jeleri, iar alții ca, Berzentzei Mihail cu 4 iobagi și un jeler, ca Gáll Elek de Ștefănești cu 2 iobagi, ca Nagy József cu 2 iobagi și Székely Elek cu 1 jeler etc.[88]

Primii trei stăpâni de pământ aveau domenii cu țărani aserviți în mai multe localități, ceea ce am reflectat în tabloul alăturat:

Tabel nr. 20
numărul total de iobagi și jeleri din care iobagi și jeleri la Săbad

Nobilul	Total		Săbad	
	Iobagi	Jeleri	Iobagi	Jeleri
Kemény Simon	1125	106	28	2
Henter Anton	91	17	11	3
Berzentzei Mihail	44	16	4	1

După cum vedem din tabel, Contele Kemény Simon stăpânea la Săbad doar 2,4 % din numărul total al iobagilor săi; Baronul Henter Anton stăpânea în Săbad 12 % din totalul iobagilor săi. Conscriptorii au trecut în tabelele de anexe conscripției, țăranii aserviți, ținând seama de starea lor materială, pământurile folosite, și nu de starea juridică de dinaintea desființării servituții personale a iobagilor. Astfel, în categoria de coloni (iobagi) au fost înscriși toți cei care aveau în folosință intravilan și extravilan, adică indiferent dacă erau de „stare iobăgească” sau „de stare jelerească”. În categoria „inquilini” (jeleri) au fost trecuți cei care aveau în folosință intravilan, dar nu aveau pământ extravilan, fapt oglindit în tabelul de mai jos:

Tabelul nr. 21
țărănimea aservită la 1820

Localitatea	*Coloni (iobagi)*	*Inquilini (jeleri)*
Săbad-Voiniceni	64	7

În lista iobagilor erau trecuți cu titlu facultativ și aceia care locuiau în casa acestora fără a avea obligația de a presta robota sau alte obligații față de stăpânul de pământ, era cazul rudelor: părinți, socri, frați, minori și a unor străini, situație neîntâlnită în cazul jelerilor la Săbad. De exemplu: în sesia intravilană a iobagului

[88] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Conscripția czirakiană,* colecția de microfilme, rola 713, cadru 114.

Togan Vasile, aparținând Baronului Kemény Simon, sunt conscriși și Togan Petru și Kardoși Dănilă; sau iobagul Pavel Simion, al Baronului Kemény, în intravilanul său mai locuiau Pavel Obreja și Pavel Lupuy; iobagul Baronului Henter Anton, Man Teodor Sanduy, în sesia sa intravilană avea conscris pe Man Todor[89].

Obligațiile țărănimii aservite față de nobili variau în funcție de nevoile nobilului, apoi de starea materială a iobagului și a jelerului. Astfel, *iobagii Contelui Kemény* declarau Comisiei de conscriere: „iobagii cu 4 boi, 3 la număr, servesc săptămânal 2 zile, sau în locul boilor când curtea o cere, 2 zile cu palmele; cei cu 2 boi care servesc 2 zile cu boii, sau în locul lor 2 zile cu palmele la ceea ce li se cere, pe săptămână; prestează claca la bătut de cânepă, greblat, plivit, vânturat de cereale, tors cânepă, la unele munci participând cu soțiile”[90].

Iobagii Baronului Henter Anton declarau: „sînt 3 iobagi cu 4 boi servind 2 zile pe săptămână cu aceștia, sau când Curtea o cerea, 3 zile pe săptămână cu palmele; 8 iobagi servesc astfel: 2 iobagi servesc 3 zile săptămânal, 3 iobagi servesc 2 zile săptămânal și 3 iobagi servesc 1 zi pe săptămână când Baronul o cere la transport, la Tîrgu Mureș, iar soțiile lor participă la spălat albituri, vânturat cereale, la țesut în clacă[91]. Iobagii domnului de pământ Berzentzei Mihail, 4 la număr, din care 2 cu 4 boi servesc 5 săptămâni pe an la ce li se poruncește: la arat primăvara 1 săptămână, o săptămână primăvara în vie, și în afară de aceasta, 1 săptămână la prășit porumb; cu palmele servesc 1 săptămână; un iobag servește cu palmele 6 săptămâni. În clacă, soțiile au tors 2 fonți cânepă sau au țesut 3 colți pânză”[92]. Singurul iobag al domnului Berzentzei Ferenc având 4 boi servește 5 săptămâni pe an, iar cu palmele 4 săptămâni și pe lângă aceasta, soția lui în tors 3-4 caiere de cânepă și a țesut”[93]. Cei 2 iobagi ai Domnului Gáll Elek având 2 boi servesc 2 zile pe săptămână, iar când Curtea o cere servesc cu palmele 2 zile pe săptămână”[94].” Domnul Nagy Jozsef are un om care servește în tot anul, vara cu palmele 5 săptămâni, în afară de aceasta în clacă soția lui toarce 3 caiere cânepă sau țese lână”[95]. „Jelerul domnului Székely Elek servește pe an 2 săptămâni cu palmele, iar omul lui Toth Márton plătește anual 30 xr. drept răscumpărare a robotei, fiind de fapt singurul din sat în această situație”[96].

În concluzie, stăpânii de pământ pretindeau robota după nevoile proprii: la aratul de primăvară, la însămânțat, la aratul de toamnă, la plivit, la prășit, la cărat, la gunoit, la transportul lemnelor de foc, la transport în alte localități, la seceriș, la clădirea stogurilor, la îmblătit, la vânturat etc. Robota cu animalele și cu palmele era

[89] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Conscripția cirakiană*, rola 713, cadru 114.
[90] Ibidem, cadru 115.
[91] Ibidem, cadru 116.
[92] Ibidem, cadru 117.
[93] Ibidem, cadru 117.
[94] Ibidem, cadru 117.
[95] Ibidem, cadru 117.
[96] Ibidem, cadru 118.

prestată alternativ, dar se practicau în același an ambele forme. Robota prestată cu „ruptul” se pretindea la muncile agricole principale de către domnii de pământ.

Tabelul nr. 22
tipurile robotei (clăcii) țăranilor aserviți[97]

Localitatea	*Numărul țăranilor Robota cu „ruptu”*	*aserviți care prestau: Robota continuă*	*Nu au robotă*	*Plătea taxă*
Săbad	7	42	21	1

Bărbații mai prestau robota în locul judelui satului, 1 zi pe an, pe seama notarului satului plătit de stăpânii de pământ, 1 zi pe an, dar angajat de comunitatea sătească, unii dintre țărani prestau robotă și pentru taurul asigurat de unul sau altul dintre stăpânii de pământ, aceste obligații în muncă erau condiționate însă de avantajele asigurate de stăpânii de pământ.

Tabelul nr. 23
mărimea robotei (clăcii) țăranilor aserviți[98]

Localitatea	Robota prestată anterior	cu „ruptu”	1 zi	2 zile	2-3 zile
Săbad	4	7	3	37	3

Din cele prezentate, rezultă faptul că, față de perioada anterioară, Conscripția urbarială din 1785, cuantumul robotei (claca) a fost redus în general în Câmpia Transilvaniei, în speță satul Săbad. Obligațiile de muncă ale soțiilor și fetelor de iobagi și de jeleri erau prestații peste robota stabilită: la smuls și prelucrat cânepa, tors, țesut, la plivit, la vânturat cereale, la albit pânză, la cules de prune, de alune, de coarne, de fasole, la sădit și plivit plantele.

Renta în natură, dijma din toate produsele câmpului nu era în obicei „la noi niciodată n-a fost vorba de ea” declară țăranii jurați; totuși „unii dau caș, iar alții obișnuiesc să dea dijmă din strugurii din dealul «Coasta Jiilor», de Crăciun dau o găină și 10 ouă”[99]. *Totalizatorul Conscripției cirakiene* urbariale, precizează că într-un an în satul Săbad se efectuează: 448 de zile muncă cu 4 boi; 1024 zile cu 2 boi; 3304 zile muncă cu palmele (brațele); se dau 130 de găini și 800 de ouă; se torc 146 caiere de cânepă și lână pentru țesut; se țes 208 colți pânză, iar impozitul anual

[97] N. Szabo, I. Pop, *Câmpia Transilvaniei. Conscripții urbariale din 1819–1820. Studiu economic social privind țărănimea aservită*, în manuscris, pag. 47.
[98] N. Szabo, I. Pop., *op. cit.*, pag. 107.
[99] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Conscripția cirakiană*, colecția de microfilme, rola 713, cadru 126.

este de 400 forinți, defalcat desigur pe familii, după stare și venit[100]. Pământul cucerit de la natură constituia principala sursă de subzistență pentru țăranii aserviți. Ei primeau de la stăpânul de pământ în folosință intravilanul cu casă și cu „apartenențele", extravilanul-pământ arabil, fâneață, vie, pentru care, în schimb, efectuau robota-claca, dijma cât era stabilită.

Tabelul nr. 24
(repartizarea extravilanului aflat în folosința țăranilor dependenți)

Localitatea	Pământ arabil	Fâneață	*Vii*
Săbad	438,25 iugăre	85,5 iugăre	4,4 jugăre

Pe familie reveneau în medie 6,1 iugăre pământ arabil, 1,2 iugăre fâneață și 0,6 iugăre vie. Conscripția urbarială oglindește și o stratificare economico-socială a iobagilor și jelerilor. Astfel, Contele Kemény Simon stăpânea iobagi înstăriți ca Togan Lup cu 14 iugăre arabil și 1,2 iugăre fâneață; Jozsa Vonya deținea 13 iugăre arabil și 1,2 iugăre fâneață; sau Fekete Samson și Kozma Szanduy fiecare cu câte 12 iugăre arabil, 1,5 iugăre fâneață și 1,9 iugăre vie; în schimb, iobagul Pop Todor deținea doar 0,5 iugăre arabil. Baronul Henter Anton stăpânea iobagi înstăriți ca: Many Todor Sanduy și Huszar Sanduy, fiecare cu câte 15 iugăre arabil, fiecare cu câte 2 iugăre fâneață și fiecare cu peste 1 iugăr de viță de vie; dar iobagii Many Vasile Savuy și Many Lupuy dețineau fiecare câte 3 iugăre de pământ arabil, 0,4 iugăre fâneață și nu aveau vie; iobagul domnului Berzenczei Mihail numitul Pasztor Iuon deținea doar 1 iugăr de arabil[101].

Tabelul nr. 25
stratificarea socială a țărănimii aservite

Localitatea	*Fără pământ arabil*	*0-2 iugăre arabil*	*2-5 iugăre arabil*	*5-8 iugăre arabil*	*8-15 iugăre arabil*
Săbad	21	2	9	13	26

Am remarcat o pătură numeroasă a tărănimii fără pământ, 30 % din numărul total, 71, al țăranimii aservite, iar la polul opus, 36,3 % țărani aserviți înstăriți, o pătură destul de numeroasă. Stratificarea socială a fost determinată și de numărul de animale aflate în proprietatea țăranului dependent. Potrivit mentalității dominante a vremii, la începutul secolului al XIX-lea se foloseau ca animale de tracțiune boii și,

[100] *Ibidem*, cadrul 121.
[101] *Ibidem*, cadrul 114.

foarte rar, caii. Țăranii foloseau vacile ca animale de tracțiune eventual la muncile efectuate pe pământurile aflate în folosință proprie. Deci, din tabelul de mai jos observăm din nou stratificarea socială a țărănimii aservite după numărul de boi deținut.

Tabelul nr. 26
stratificarea socială a țăranilor, după numărul de boi[102]

Localitatea	*cu 4 boi*	cu 2 boi	*fără boi*	*cu situație neclară*
SĂBAD	9	13	48	1

Rezultă că 69 % din țărănimea aservită nu avea boi de tracțiune, robota o făcea cu brațele, cu palmele, rezultă o sărăcire a țărănimii mijlocașe, 20 %, și chiar din rândul celor înstăriți. Fenomenul care a determinat această situație trebuie privit în strânsă legătură cu calamitățile naturale dintre anii 1813–1818, ani ploioși, când țăranii au sacrificat până și animalele de jug pentru a scăpa de foametea ce bântuia printre ei. Țărănimea înstărită sau mijlocașă cu pământ suficient, dar rămasă fără animale de tracțiune era amenințată de sărăcie, fenomen care prevestea vigurozitatea participării la luptele ce vor izbucni în primăvara anului 1848. În ceea ce privește plantele cultivate: dintre cereale amintim grâul de toamnă, orzul, secara, grâul cu secară alacul, *porumbul*, ovăzul și cânepa, după cum reiese din conscripție. În grădinile amenajate în intravilan se cultivă: tutun, *cartofi*, varză, zarzavaturi, pomi fructiferi; vița de vie era cultivată pe pantele însorite de pe dealul „Coasta Jiilor”.

Toate acestea sunt cunoscute din răspunsurile pe care țăranii le-au dat cu privire la asolamentul practicat, la robotă[103]. Țăranii aserviți au precizat „în hotarul satului sunt 2 câmpuri arabile, pe care cu schimbul, prin rotație, le coseau, dacă nu, în fiecare an obișnuiau să cuprindă o solă la semănatul porumbului, mare parte a hotarului era prielnică oricărei culturi cerealiere”. Exista o mică parte de hotar cu sole slabe unde se făceau cerealele nepretențioase. După o mierță semănată obțineau 3 mierțe recoltă”[104]. Cerealele panificabile se cultivau în pământuri bune și dădeau recolte bune.

La Săbad se practica asolamentul trienal plus gunoierea, se ara tot terenul arabil, nu se lăsa solă, ogor, să se odihnească. Alacul, ovăzul, orzul, erau cultivate și în pământuri slabe. Alacul era o cereală nepretențioasă cu paie lungi bune și preferate la acoperirea caselor și anexelor gospodărești. Prelucrarea plantelor cultivate se făcea în gospodăria țărănească, fie de meseriașii țărani din sat. Aratul,

[102] *Ibidem*, rola 713, cadrul 121.
[103] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Conscripția cirakiană*, colecția de microfilme, rola 713, cadrul 117.
[104] *Ibidem*, cadru 119.

grăpatul, căratul gunoiului, fânului, recoltei, se efectua cu 1-4 atelaje și cu 1-4 oameni, fiecare atelaj fiind tras de două animale (boi). Însămânțatul se făcea prin împrăștierea cu mâna a semințelor, grăunțelor pe pământul destinat cultivării păioaselor, porumbului. Întreținerea porumbului necesita 2 prașile, cerealele erau plivite cum rezultă din conscripție. Recoltarea se făcea mai întâi pe domeniul alodial-feud, și după aceea pe pământurile aflate în folosința țăranilor aserviți. Recoltarea păioaselor se făcea cu secera, păioasele erau legate în snopi, care erau clădiți în clăi formate din 26-32 de snopi[105].

Căratul păioaselor se putea face prin efort comun al mai multor familii de țărani, căci încărcarea căruțelor amenajate în mod special prin utilizarea unor carâmbi pentru lărgirea suprafeței de încărcare, legarea încărcăturii pe căruță-car, protejarea încărcăturii în timpul transportului, descărcarea carului-căruței, în șură, sau în curtea gospodarului, clădirea stogurilor, puteau fi făcute numai de mai mulți țărani împreună.

Recoltarea porumbului se făcea prin participarea mai multor familii. Pentru căratul porumbului carul-căruța a fost aranjat pentru a spori spațiul de încărcătură cu niște scânduri sau un coș[106]. Îmblătitul păioaselor, al porumbului se făcea toamna târziu cu participarea bărbaților și femeilor, care executau vânturatul, curățatul grăunțelor de paie.

Creșterea animalelor a constituit o importantă ramură a agriculturii țărănești, sursă de venituri, hrană, îmbrăcăminte, pe lângă forța de tracțiune. Fâneața era în șes, lunca pârâului Săbad, doar 1/3 era pe loc înalt fiind cosită de 2 ori pe an, dar în caz de ploi torențiale, 2/3 din fâneață se înămolează și „în anul următor numai o coasă putem face, crește rogoz, râtul produce fân bun pentru cai și pentru boi”.

Cositul fânețelor și a râturilor se făcea destul de târziu, după ce terminau cu secerișul pe pământurile aflate în folosință proprie. Fânul cosit, împrăștiat, întors și apoi strâns în căpițe era cărat în curtea sau șura țăranului, căci animalele erau din nou „slobozite” pe locurile respective de cosit. Producția de fân de pe un iugăr de fâneață era de 2 căruțe, iar de pe un iugăr de „rât” era de 3 căruțe fân[107]. Localitatea având în hotarul său 2 ogoare, în fiecare ogor era o bucată cu tufișuri unde pășunau boii, junincile, vacile, oile, porcii. De asemenea, se pășuna și în locurile de unde s-au recoltat cerealele, nu se pășuna în hotarul altor sate[108]. Obștea sătească a angajat păstori pentru fiecare cireadă, asigurând acestora casă și intravilan, care, de obicei era propietatea comunei-obștii. La Săbad erau 2 jeleri ai satului în această slujbă, menționați de conscripție, locuind un intravilan al obștii. Săbadul dispunea de pășuni și peste nevoile proprii, pășunea obștii închiriindu-se altor localități, astfel se câștiga

[105] Nicolae Szabo, Ioan Pop, *op. cit.*, pag. 158–176.
[106] *Ibidem*, pag. 199.
[107] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Conscripția cirakiană*, cadrul 119.
[108] *Ibidem*, cadrul 121.

un venit suplimentar al comunei[109]. Existau două locuri de adăpat caracterizate ca foarte bune și bune[110].

Pădurea era în general proprietatea stăpânilor feudali, Contele Kemény și Baronul Henter, care, după cum mărturisesc țăranii dependenți „după dorință ne dau lemn pentru construcții gospodărești”[111]. „În ce privește lemnul de foc este în hotarul satului, a obștii, de unde ne aducem lemn de foc.”[112]

„Satul nu are pădure de ghindă, dar este în hotarul satului pădure de stejar a domnului de pământ, de unde pe plată când se face ghinda, o dată pe an obișnuim să culegem. Trestie nu crește în hotar. Saline nu sînt.”[113] Locuitorii satului exploatând rațional intravilanul și cultivând mai intens plantele căutate pe piețele de desfacere. Tîrgu Mureșul este la o distanță de 2 ore cu carul tras de 2 boi, acolo putând vinde bine deoarece săptămânal era piață, iar pe an erau 4 târguri; la Reghinul Săsesc era piață săptămânal și 2 târguri anual; bâlciuri obișnuiau să fie la Ghindari, Sânpetru, Glodeni, Urmeniș, Miercurea Nirajului, la aceste târguri se obișnuia să se plătească vamă[114].

O altă sursă de venit era cărăușia: la nisip, la pietriș și mărfuri; plutăritul și aratul la Tîrgu Mureș. Prezența muncii cu plată la Săbad atestă existența „brațelor de muncă libere”, condiție de încetățenire a relațiilor de muncă capitaliste care-și făceau apariția la orașe și sate. Prin practicarea acestor activități rezultă un venit bănesc, un câștig, bun, alteori moderat, necesar achitării dărilor, cumpărării sării, achiziționării uneltelor agricole, dar în cazurile categoriilor sociale fără animale de tracțiune și chiar fără pământ doar pentru cele strict necesare traiului zilnic[115].

În sat erau și meseriași care satisfăceau nevoile locuitorilor, un fierar, un rotar, un dulgher, un croitor și 2 măcelari, pe lângă faptul că după obiceiurile tradiționale se cuvenea ca fiecare familie de țărani să se priceapă la confecționarea hainelor, încălțămintei, la construirea caselor, la confecționarea uneltelor agricole[116].

Astfel, așa-numita Conscripție Cziráky a rămas un vast act informativ asupra raporturilor urbariale, un izvor de informație, dar o reglementare a relațiilor feudale, nobilime-țărănime aservită, dintre nobilime-putere nu a reușit să facă. Evoluția iobăgiei la Săbad a fost continuă din momentul menționării ei, ca și cea a jelerilor ca sursă a iobăgiei. Imaginea ultimelor realități social-economice și fiscale de natură feudală din prima jumătate a secolului al XIX-lea o oferă *Conscripția fiscală* de la

[109] *Ibidem*, cadrul 121.
[110] *Ibidem*, cadrul 122.
[111] *Ibidem*, cadrul 122.
[112] *Ibidem*, cadrul 122.
[113] *Ibidem*, cadrul 122.
[114] *Ibidem*, cadrul 121.
[115] Nicolae Szabo, Ioan Pop., *op. cit.*, pag. 283–327.
[116] Ibidem, pag. 325.

sfârșitul lunii *decembrie 1830* și începutul lunii *ianuarie 1831* a satului Săbad, ordonată de guberniu în vederea unei evidențe statistice, fiind puse 21 de întrebări, la care s-a răspuns.

Prima întrebare se referă la numărul gospodăriilor din hotarul Săbadului, iar dintre acestea câte erau curii (curte nobiliară) și dacă domnii pământului locuiesc în localitate. Răspunsul informa că în localitate erau 55 de gospodării, dintre care 3 erau curii (mici conace) a Contelui Kemény László și a soției, a Baronului Henter József și a soției, iar a treia a lui Székely Elek Mihai arendată unui evreu, alte gospodării erau: a preotului, a cantorului, a domnului Csiki Márton „care o posedă în custodie de la Berzenczei Ferenc pe care o consideră curie însă comunitatea nu i-o recunoaște și susține că pe acest teren au îndeplinit obligațiile comune și în afara celor spuse mai sus acest teren se află sub impozit.” Alți nobili menționați: văduva Contelui Kemény Samuel și excelența sa Berzenczei Mihai, Lázár Samuel, Nagy Jozsef de Kali, văduva Járni Győrgy, niciunul nelocuind în localitate[117]. Rezultă fărâmițarea hotarului domeniului Săbadului.

A II-a întrebare se referea la scutelnici, la armaliști, secui liberi, coloni (iobagi), jeleri. Se răspundea „scutiți de impozit cei menționați mai sus, iar în sat locuia un (1) țăran liber, 46 coloni și 3 văduve de coloni, 42 de jeleri și 3 văduve de jeleri, 9 țigani, și 1 evreu”.

A III-a întrebare se referea la exceptații de impozite prin atribuțiile ce le aveau la curțile nobiliare sau în cadrul obștii. Răspunsul specifica cine erau: „Many Urszuy Vonuy-birăul Baronului Henter József, Tanczos Vasi-paznicul de pădure al domnului Lázár Sámuel, Fekete Gyorgy Szanduy-paznicul pădurii văduvei grofului Kemény Sámuel, Many Irimie Lup-paznicul pădurii Baronului Henter József, Czizmas Petru-locuind la curia Contelui Kemény László ca birău al acestuia, Many Simion datorită bărăneții și neputinței, Cânpean Arszintya-neavând extravilan, Togan Petru-paznicul pădurii de sus a Contelui Kemény Lászlo și Togan Szanduy-paznicul pădurii de jos, Pasztor Todor-curatorul bisericii uniților, Szabadi Todor-gornic, Moldovan Iuon-îngrijitorul curții lui Járni Győrgy, de asemenea, erau scutiți de impozit în fiecare an cei doi primari (primarul și ajutorul de primar)[118].

Din următoarele întrebări puse aflăm că pe lângă români în localitate mai erau 9 țigani și 1 evreu, era o biserică și un preot greco-catolic, toți locuitorii fiind greco-catolici, „altă casă de rugăciune nefiind”[119].

Urmau întrebările cu conținut economic, privind îndeplinirea sarcinilor colective ale satului: „cu câți boi, cai, vaci sau dacă animale de tracțiune n-ar fi, de câte brațe de muncă ar fi necesare ca să se facă acele munci grele „răspunzându-se” că aceste munci erau efectuate cu 8 cai, 46 boi de jug, 57 vaci, dacă acestea nu sunt

[117] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Conscripții fiscale*, an 1831, nr. act 752.
[118] Ibidem.
[119] Ibidem.

de-a făta". Ca mijloace de transport sunt amintite 5 căruțe, 10 care și 12 brațe de muncă utilizate la încărcatul și însoțirea carelor, căruțelor"[120].

Întrebarea a X-a se referea la hotar, răspunzându-se că acesta este de dimensiuni mijlocii, producția de cereale și fân fiind bună doar că râtul fiind apos, deseori crescând rogoz[121]. În ceea ce privește via se preciza că era un deal al viilor, dar cel întrebat făcând aprecierea că acesta era în general pustiu și chiar după multă muncă vinul produs era rău[122]. Cred că se face această afirmație privind vinul pentru a nu fi impozitați producătorii cu sume importante.

La întrebarea privind pădurea comunală a obștii aflăm că era formată din 3 suprafețe cu tufișuri din cauza cărora locul de pășunat fiind puțin, de calitate inferioară, în aceste păduri pășteau vite care nu creșteau mari. În fiecare an aceste păduri erau împărțite în parcele, în funcție de câte gospodării se aflau în sat și erau utilizate după condiții la pășunat, la cultivat tutun, la semănat cereale. Remarc că este vorba, de fapt, de o fostă pădure a obștii, defrișată de-a lungul timpului pentru lemn de foc și de construcție. La 1830, satul avea 1 cojocar, 1 croitor, 2 dulgheri[123].

Din punct de vedere *fiscal*, satul a contribuit cu 465 Rfl.și 22 xr. către stat, iar cheltuiala comunei a fost de 69 Rfl. și 35 xr. Sunt menționate cheltuielile satului pentru: gornist, armalist, fierar, păstorul vitelor, hăitașul la vânătoare de lupi, contribuția benevolă a sătenilor pentru sinistrații inundațiilor de la Viena, pentru lemnul podului din sat, în fondul sătesc pentru caz de inundații, contribuția pentru primar, pentru repararea instalațiilor pompierilor, pentru taurul satului, pentru pădurea satului, contribuția pentru armata staționată, contribuția pentru repararea grajdului regal militar de la Cioc (Trei Sate), pentru notarii sătești adunați aici, pentru scrierea contractului și a repartiției contribuțiilor privind construirea unui grajd militar, pentru plata Executorului trimis în legătură cu neîndeplinirea dispozițiilor[124].

Produsele în natură predate au fost următoarele: 331 porții grâu, 303 porții orz, 304 porții fân și paie, 8 brațe de lemn uscat pentru armată. Întrebați despre sursele de venituri ale comunei, țăranii au precizat că: „comuna nu are, ci după achitarea impozitului regal, se plătesc și cheltuielile comunale conform reparizării". Sunt întrebări și răspunsuri privind starea de sănătate a locuitorilor, precizându-se că toți copiii au fost vaccinați preventiv, iar de când se practică vaccinarea preventivă nici holeră nu a mai fost." „Tabloul centralizator" ne indică o suprafață de 261 6/8 iugăre teren arabil, 45 3/4 iugăre fâneață, 10 iugăre vie, 59 boi, 15 vaci, 72 de oi,

[120] Ibidem.
[121] Ibidem.
[122] Ibidem.
[123] Ibidem.
[124] Ibidem.

12 capre, 29 de porci, deținute de iobagi. Jelerii dețineau 86 7/8 iugăre teren arabil, 13 3/4 iugăre fâneață, 6 iugăre de vie, 51 de boi, 14 vaci, 57 de oi, 9 capre, 6 porci.

Remarc numărul redus de animale pe cap de locuitor, explicabil prin sacrificările de la sfârșit de an, ca și valorificarea pe piață pentru achitarea contribuțiilor bănești, condițiile meteorologice, vremea ploioasă.

Întrebarea a XX-a, se referă la modul de aplicare a Dispoziției de cultivare a *cartofului*, răspunzându-se că acesta a fost cultivat și lucrat într-un lot al obștii și, de asemenea, s-a cultivat în grădinile oamenilor, dar din cauza condițiilor climatice „puțini cartofi s-au făcut”[125].

Ultima întrebare, a XXI-a, se referea la producția de grâu, porumb și câți oameni nevoiași sunt în sat din cauza producției. Răspunsul, citez: „Gospodarii nu obișnuiesc să-și măsoare cantitatea recoltei și, deci, nu se știe câte mierțe de grâu și porumb s-au obținut în sat, însă este adevărat că la grâu nu s-a produs nici atât cât să fie suficient pentru însămânțat și porumb s-a făcut puțin, încât doar 3 gospodari au avut 30 de mierțe de cereale, alți 10 posedând sub această cantitate, iar restul n-au niciun bob de cereale, au însă animale sau au avut. Vânzând din acestea, cu aceste câștiguri puteau cumpăra cereale și-și câștigau pâinea prin muncă.”[126] Tabelul de mai jos reflectă concentrat scăderea efectivelor de animale datorită condițiilor meteorologice și, deci, a sacrificării lor de țăranimea aservită.

Tabelul nr. 27
Numărul de animale pe categorii sociale

Categoria socială	*Boi*	*Vaci*	*Oi*	*Porci*
Coloni (iobagi 46)	59	15	72	29
Jeleri (42)	51	14	57	16
TOTAL	110	29	129	45

În concluzie, rezultă că în satul Săbad, la 1830, erau 55 de gospodării, din care 3 erau curii nobiliare și alte 9 gospodării mici părți de domeniu-neimpozabile, lor adăugându-li-se cele 13 gospodării din sat exceptate de impozite prin atribuțiile capului de familie la curtea nobilului, în interesul obștii, al bisericii. Producția a fost scăzută la cultura mare, datorită timpului nefavorabil, ploios. *Impozitul* către stat era *de 465 Rfl. 22 xr.*, raportat la numărul contribuabililor și venituri. Obligațiile militare persistă cu precădere cele în produse, dar și în bani, mult reduse față de perioada războaielor napoleoniene. Remarcăm apariția asistenței medicale, a vaccinului contra holerei și vaccinarea copiilor.

[125] Ibidem.
[126] Ibidem.

„Cartea de aur” a parohiei Voiniceni din județul Mureș, scrisă de parohul Maximilian Octavian (noiembrie 1959 – mai 1969), consemna: „În anul 1838 Baronul Kemény Samu a acaparat din pământul obștesc (comun) a Săbadului, mai mult pământ de la oameni (râturi, arătoare, pădure) pentru care oamenii, au încercat să le câștige înapoi.” Din pământul acaparat de Contele Kemény Samu dându-se pământ pentru înființarea unei parohii reformate, cu toate că erau numai trei unguri în sat, „fapta a contribuit la starea de tensiune din preajma anului revoluționar 1848”.

S-a păstrat Evidența impozitului impus și administrat locuitorilor, întocmit pe sat, împărțit pe cele patru trimestre ale anului 1845 și din care rezultă că Szabad - Săbadul, în trimestrul I, a achitat 10 Rfl, în trimestrul II (iunie) a achitat 331 Rfl. 23 xr., în trimestrul III a achitat 26 Rfl, iar în ultimul trimestru IV s-au achitat 13 Rfl. 37 Xr.= 380 Rfl. 60 xr.[127]

Pentru anul 1846 s-a păstrat Lista de obligații de „naturalii” întocmită pe sate și contribuabili, pentru armată, Szabad - Săbadul figurând cu un impozit de 90 Rfl., 288 mierțe grâu, 288 mierțe orz și 288 porții fân[128].

Am observat că obligațiile față de armata austriacă au scăzut. Trecută din Dietă în Dietă problema reglementării raporturilor senioriale nu va ajunge la capăt decât în Dieta din 1846-1847, în ajunul Revoluției de la 1848, care a făcut-o de prisos. Progresul se făcea mai ales în afara domeniului feudal, în industrii orășenești camerale sau de stat, domeniul feudal fiind o frână a progresului economic. Definitiv și detaliat desființarea iobăgiei se va face de regimul imperial prin Patentele din 1853–1854 încheindu-se un lung ciclu istoric, feudal, iar în cadrul lui a iobăgiei.

[127] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Conscripții fiscale*, nr. act 813/1845, fila 10.
[128] *Ibidem*, nr. act 816/1846, fila 22.

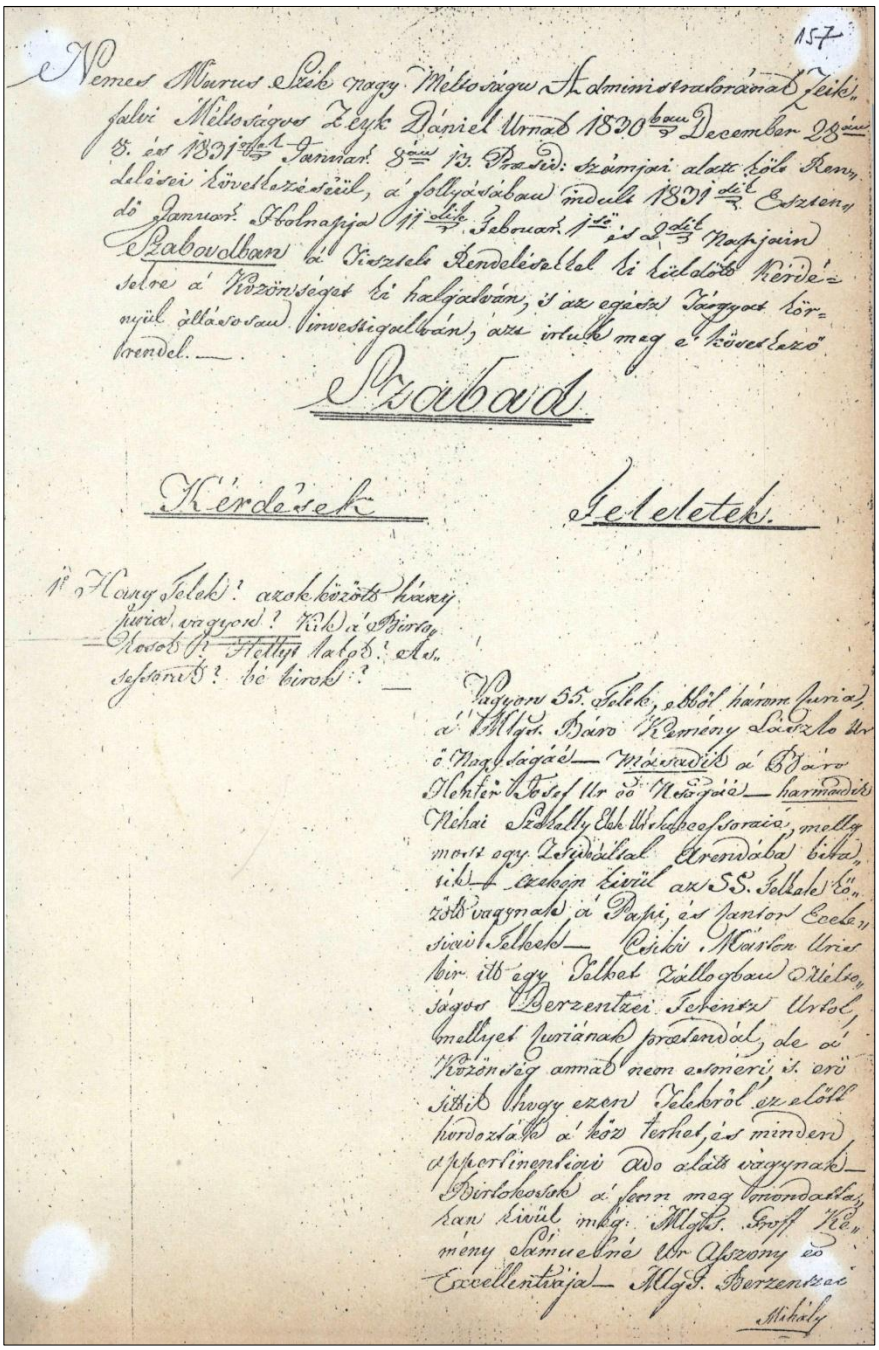

157

Nemes Murcs Szék nagy Méltóságu Administratoriának Jeik falvi Méltóságos Jeyk Daniel Urnak 1830 December 28 napján és 1831 Januar 8 napjáig Praesidi szérnyai alatt élő Renderlelési Körvetlenjeszül, a sollyádsabau indult 1831 Eztendő Januar Holnapja 11 dik Februar 1 és 2 dik Napjain Szabadban a Vitezlő Rendelésektől ki kiküldött Kérdésekre a Közönséget ki hallgatván, s az egész Tárgyot környül állásosau investigallván, azt intik meg e Következő rendel. —

Szabad

Kérdések — Feleletek.

1° Hány Falek? azok közöttt hány furia van? Kik a Birtokosok? Hellyt Nalok? Assessorok? be birok? —

Vagyunk 55. Falek, abból három furia, a Mlgs. Báró Kemény László Ur ő Méltóságáé — Második a Báró Mohter József Ur ő Méltóságáé — harmadik Nihai Szabolcs Ebk Urhelbecs Sorai, mellyek most egy Tsiszálal Erendába bitatnak — azokon kívül az 55. Falbeli Közönség vagynak a Papi, és Tanitó Ecclesiai Falkek — Ezekben Mártan Uriszkir itt egy Falkes Zöllogbau Méltóságos Berzentzei Jerenz Urtól, mellyet furiának protestanál, de a Közönség annak nem akarnéri, s erősitik hogy ezen Falakról az alott hordozták a köz terhet, és minden a Superlinenkiai ado alatt vagynak — Birtokosok a fenn meg nevezettek, kivül mkg. Mlgs. Groff Kemény Samuelné Ur Asszony ő Excellentiája — Mlgs. Berzentzei Mihály

Fragment din Conscripția fiscală din anul 1830

Mișcările sociale și naționale de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și din prima jumătate a secolului al XIX-lea

Răscoala țărănească condusă de Horea, Cloșca și Crișan, în zona Munților Apuseni din anul 1784/1785, cerând „nobilimea să nu mai fie", a avut un puternic răsunet în rândul țărănimii dependente românești, în primul rând, din scaunul Mureș unit cu comitatul Târnava, deci în comitatul Mureș-Târnava. Iobagii se găseau la sfârșitul anului 1784 într-o stare de răzvrătire contra exploatării feudale.

În ciuda pregătirii iobagilor de aici, dacă răsculații vor veni și prin părțile lor și a atașamentului lor față de răscoală, acțiunile lor n-au depășit stadiul de răzvrătire din cauza depărtării, față de zona Munților Apuseni, focarul răscoalei, datorită măsurilor luate de autoritățile Comitatului, reieșite din documentele studiate.

În conceptul unui raport de confirmare a primirii Patentei guberniale din 8 noiembrie 1784 se preciza că pentru înăbușirea încercărilor de răscoală Tabla Continua de la Tîrgu Mureș a dispus ca toți nobilii, după posibilitatea lor să se înroleze în Cete organizate, echipați de luptă, adunându-se în locul indicat, unde să se organizeze în Pichete de pază veghind zi și noapte pentru a zădărnici din timp orice mișcare a țărănimii[129].

Într-un raport al comandantului taberei nobiliare de la Gănești, Bethlen Ladislau și Tholdalagi Ladislau, se arăta că toate satele sunt pregătite și așteaptă numai momentul potrivit spre a proceda cu nobilii așa cum au procedat iobagii din Zarand, Hunedoara și Alba Iulia; același raport mai preciza că „țăranii din *Ceuaș* au împărțit pădurea Contelui Bethlen Pál și n-au executat ordinul de a nu-și mai confecționa lănci"[130].

Autoritățile de la Tîrgu Mureș, Tabla Regească și Tabla Continuă a Comitatului Mureș-Târnava (Tribunale) se constituie într-o comisie pentru a lua măsuri pentru reprimarea oricăror manifestații de răzvrătire. Într-un ordin către pretori comisia arăta că ar fi informată că sub oarecare pretexte s-ar fi colectat câte 14 creițari de la fiecare țăran, fără a se ști din ce localități, sumă ce nu se știe însă cum au folosit-o, dar se crede că ar fi fost cheltuită pentru procurarea de arme; în continuare comisia dispune efectuarea unor severe cercetări în fiecare sat (și Săbad) interzicându-se în același timp preoților români de a se întruni spre a ține ședințe sau consfătuiri „pentru a nu-i duce pe nobili la pieire veșnică"[131].

Pentru pacificarea Principatului Transilvania, Guberniul, în așteptarea instrucțiunilor Curtii Imperiale de la Viena, a publicat Patentele de liniștire din 11,

[129] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Documente referitoare la răscoala lui Horea*, nr. act. 2, an 1784.
[130] Ioan Ranca și Liviu Moldovan, *Contribuții privind răscoala lui Horea*, în Studii-Revistă de istorie, nr. 2, 1968, pag. 277.
[131] Ibidem, pag. 179.

18, 22, și 23 noiembrie 1784. În aceste patente, după ce Guberniul „dorește tuturor și fiște căror răzvrătitori și celorlalți care se cuvine, pașnică și grijnică întoarcere arată că a înțeles cu mare neplăcere că unii n-ar vrea a îndeplini voia și porunca tisturilor și domnilor săi precum sunt datori, nici nu ar vrea a îndeplinii slujbele hotărâte prin lege și porunci împărătești «îi dojenesc și le poruncesc» să nu se însoțească cu acei învrăjbitori, să fie mai departe cu toată ascultarea de tisturi și domnii locurilor, precum și prin lege s-a hotărât de nu li voia să cadă sub grea pedeapsă”[132].

Într-un raport al pretorului supleant al Circumscripției Gănești, Nemeș Gheorghe către Tabla Continuă din Tîrgu Mureș, aflăm că Patentele au fost urmate de o Ordonanță a Gubernului care preciza pentru localnici „obligația de a aresta persoanele care fac agitație, iar pentru acest fapt de fidelitate față de patrie și regele lor vor primii câte 30 de florini, pe persoana prinsă, ca premiu, în caz contrar, dacă o comună ar găzdui astfel de oameni, primarul comunei împreună cu încă două persoane vor fi trași în țeapă conform legii în vigoare”[133].

Publicarea Patentelor imperiale s-a făcut în fiecare sat prin adunarea de către primari, aflați în subordinea pretorilor, a poporului de rând și a preoților care trebuiau să semneze Raportul pretorilor către Comisia-Tablei Continue, de luare la cunoștință a patentelor. Acest fapt rezultă și din Raportul pretorului Szalai Farkas al plasei Șamșud (Șincai) din care plasă făcea parte satul Săbad, privind felul cum au fost primite patentele gubernului de liniștire a țăranilor către Tabla Continuă[134].

Știrile triste pentru nobilime, ce veneau din Munții Apuseni fac pe nobilii din oraș și împrejurimi să trimită gărzi în diferite centre din comitat, cu menirea de a împiedica orice revoltă a românilor de pe valea Mureșului și de pe Câmpie. Centrele cele mai important unde s-au concentrat gărzile sunt: Iernut, Râciu, Band, Pănet, Mădăraș, Căpuș, iar patrule circulau prin sate și încearcau să afle starea de spirit a românilor bănuiți că simpatizează cu răsculații lui Horea; pe mulți îi rețin și-i execută la fața locului, iar pe alții îi trimit ferecați în lanțuri la închisoarea din Tîrgu Mureș[135].

La marginea satelor s-au ridicat, în locuri ce dominau așezarea, Furci și Spânzurători pentru înspăimântarea țăranilor. Ca reminescență tristă a acelor vremi s-a păstrat în toponimia locală a satului Săbad denumirea de „Dealul Coasta Furcii” sau „Dealul Acăstăi” (de la Akasztó=Spânzuratoare) ce domină localitatea, la ieșirea din biserică în uliță privind spre dreapta, sau în marginea hotarului pe stânga deasupra fabricii de mobilă. Răscoala n-a ajuns să cuprindă regiunea de răsărit a Transilvaniei, nici comitatul Mureș-Târnava, fiind înfrântă de forțele armate ale regimului nobiliar.

---

[132] Ibidem pag. 285.
[133] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Documente referitoare la răscoala lui Horea*, nr. act 48, an 1784.
[134] Ibidem, nr. act 80, an 1784.
[135] Ioan Ranca și Liviu Moldovan, *op. cit.*, pag. 281.

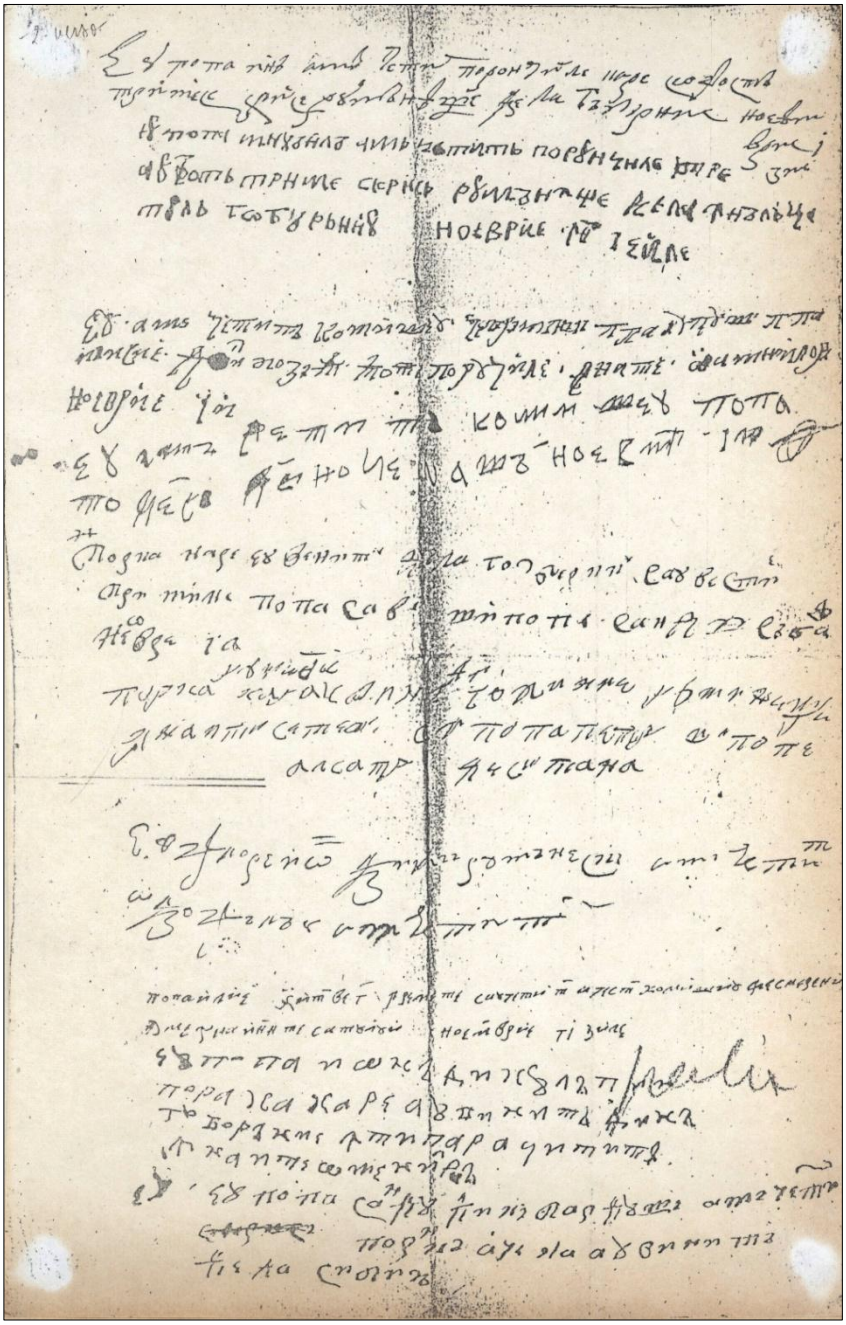

Versoul raportului lui Szalai Farkas cuprinzând iscăliturile de luare la cunoștință a patentelor gubernului de către preoții satului din plasa Samșud (Șincai)

Anul 1848, supranumit „primăvara popoarelor”, are o semnificație deosebită pentru istoria modernă a Europei, declanșarea revoluțiilor burghezo-democratice, afirmându-se dorința de emancipare socială și națională în cadrul unor state burgheze moderne. „Au sosit anul epocal, anul speranței, anul libertății și a egalei îndreptățiri naționale, anul 1848, care prin evenimentele întâmplate prin el, va cuprinde o pagină neagră în istoria Transilvaniei.”[136]

Până la 1848, Tîrgu Mureș fusese centrul tinerilor din Transilvania pentru că găzduia reședința *Tablei Regești* (Tribunalul Suprem al Principatului Transilvania), tinerii cei mai înzestrați se adunau aici la Tribunalul suprem al țării pentru a câștiga experiență și cunoștințe în domeniul juridic, numiți cancelești. Dintre tinerii români se aflau aici: Avram Iancu, Ioan Oros Rusu, Al. Papiu-Ilarian, Ioan Buteanu, S. Poruțiu, Ioan Bologa etc. Prin prezența lor și a celorlalți tineri maghiari, germani, în primăvara anului 1848, Tîrgu Mureșul „ocupă o pagină de frunte în istoria noastră națională”[137].

Prin colindarea satelor românești din jurul Tîrgu Mureșului, Avram Iancu și ceilalți tineri, au avut posibilitatea de a cunoaște nemijlocit situația insuportabilă a țăranilor iobagi din Câmpie și aspirațiile lor. Discuțiile lor cu preoții satelor, cu *Pop Ladislau* și învățător *Pop Teodor,* relatările presei românești, le-au întărit hotărârea de a lupta pentru emanciparea neamului lor, pentru libertatea lui socială și națională[138].

La 13 martie 1848, izbucnea Revoluția la Viena, împăratul recunoscând egalitatea naționalităților din imperiu, apoi se retrăgea la Insbruck pregătind contrarevoluția. La 15 martie 1848, la Budapesta a izbucnit Revoluția având loc o mare Adunare, care votează o moțiune (program) cuprizând 12 puncte: 1. Minister maghiar independent și responsabil; 2. Desființarea cenzurii; 3. Dietă anuală la Budapesta; 4. Libertate religioasă și egalitate în fața legii; 5. Îndepărtarea din țară a miliției străine și înființarea armatei naționale; 6. Armata va depune jurământ pe Constituție; 7. Gardă națională maghiară; 8. Eliberarea deținuților politici; 9. Libertatea instrucțiunii; 10. Înființarea curții cu juați; 11. Despărțirea Cancelariei Aulice și a Locotenenței; 12. Unirea Transilvaniei cu Ungaria.

Această moțiune a fost adusă la Tîrgu Mureș de Gh. Urházi, cancelștii maghiari de la Tabla Regească convocând o Adunare la 25 martie 1848 și invitându-i și pe cancelștii români și germani[139].

Tinerimea maghiară a formulat o Petițiune către Guberniul de la Cluj conținând cele 12 puncte ale Moțiunii de la Budapesta, cerându-se convocarea de urgență a Dietei Transilvaniei pentru a vota Unirea Transilvaniei cu Ungaria. Cancelștii sași-germani în frunte cu Theodor Fabini, după lungi dezbateri, nu

[136] Oros, alias Rusu Ioan, *Memorii*, București, 1989, pag. 30.
[137] *In memoriam Avran Iancu,* Tîrgu Mureș, 1972, pag. 41.
[138] Ibidem, pag. 45.
[139] Popa Traian, *Monografia orașului Tîrgu Mureș,* Tg.-Mureș, 1932, pag. 145.

participă la Adunarea din 25 martie. În „Memorii”, Ioan Oros-Rusu, citându-l și pe Alexandru Papiu-Ilarian, mărturisește că tinerimea română, canceliștii, de pe lângă Tabla Regească, participantă la adunare „după mai multe dezbateri pro și contra în urmă se învoiră și participând la acea conferință, ar subscrie petițiunea tinerimii maghiare, însă numai sub condițiunile următoare: a) să se șteargă iobăgia fără nici o desdăunare nici din partea țăranilor nici din partea statului, căci după dreptate țăranii ar avea drept de a pretinde dezdăunare de la aristocrații unguri pentru nedreptățile din secole prin care le-au uzurpat drepturile neînstrăinate omenești; b) se vor respecta și garanta toate naționalitățile și limbile din Ungaria și Transilvania; c) se va realiza o egalitate deplină politică și civilă”[140].

La 26 martie 1848, teologul Nicolae Bârlea, trimis de profesorii de la Blaj ca să ia contact cu canceliștii (practicanți în avocatură) români, sosește la Tîrgu Mureș, consfătuirea ținându-se la locuința lui Avram Iancu. Erau anunțați despre ținerea Adunării de la Blaj fixată pe Duminica Tomii, adunare ce urma să hotărască asupra „atitudinilor ce trebuie să aibă în acele vremuri de mari prefaceri istorice”[141].

Profesorul blăjean Aron Pumnul a redactat un Manifest răspândit în întregul Ardeal de elevii „școalelor” care tocmai plecau acasă în vacanța Paștilor „...e datoria fiecărui protopop, preot, sau mirean a să învoi fără întârziere ca să se adune pe Duminica Tomii în Blaj. Toți protopopii câte cu doi preoți și câte cu doi oameni din tot satul românesc, fie unit fie neunit, tot atât îi, căci toți sunt români”[142].

Guvernatorul Transilvaniei, Contele Teleki Iosif, prinzând de veste de propaganda desfășurată prin sate românești pentru participarea românilor în număr cât mai mare la Adunare, ordonă prefecților inclusiv prefectului comitatului Mureș-Târnava, la 17 aprilie, să împiedice cu orice mijloace plecarea protopopilor, a preoților și a celor doi delegați de fiecare sat la Adunarea din Blaj, pe care o interzicea. Ordinul guvernatorului este urmat și de o circulară a episcopului unit Ioan Lemeni, către toți preoții „ca nu cumva oameni să meargă la adunare”[143].

Nu știm dacă din Săbad a participat cineva la Adunarea din Duminica Tomii din 18 aprilie 1848, (Prima Adunare a românilor) care a chemat la o nouă Adunare pentru ziua de 3/15 mai aprobată de autorități. Tinerii elevi blăjeni cutreieră satele îndemnând pe țărani să meargă la Adunarea de la Blaj din *3/15 mai.*

„Cancelistul Ioan Oros-Rusu colindă românii din valea Nirajului, teologul Petru Boantă din Șăușa și Vasile Moldovan din Chirileu cutreierau valea Mureșului, teologul Vasile Pop, feciorul popii din Nazna, s-a abătut la românii de pe Câmpie.”[144]

Au fost chemați și români din Săbad. Despre participarea *parohului Pop Ladislau* (1841–1857), a *cantorului-învățător Pop Teodor* și a alți români din sat la

[140] Oros-alias Rusu Ioan, *op. cit.*, pag. 31.
[141] Ibidem, pag. 33.
[142] Victor Cheresteșiu, *Adunarea Națională de la Blaj*, Ed. politică, Buc., 1966, pag. 218.
[143] Ibidem, pag. 104.
[144] Popa Traian, *op. cit.*, pag. 154.

Adunarea de la Blaj, am aflat din „Socoteala Bisericii pe An 1848, anume Revugatum A. 1848”, unde la punctul 5 se precizează: „La adunarea Blajului din Ano 1848 s-au dat cheltuiala 2,30 Rf.”[145]

Țăranii români din fiecare comună erau îmbrăcați în haine de sărbătoare și împodobiți cu frunză verde, cântând cântece haiducești și având în frunte un drapel albastru purtat de teologul Vasile Moldovan din Chirileu pe care era inscripția „1848 Trăiască românii”[146], se aflau în rândul participanților alături de cei din celelalte comitate. Românii setoși de libertate treceau pe sub furcile înalțate în fiecare comună pe câte un deal pentru a-i înspăimânta. Un contemporan Mészáros Károly se arată adânc impresionat de Adunarea de la Blaj: „Cât privește aspectul exterior al acestei mărețe adunări populare, așa ceva n-a prea văzut Europa. O masă populară fantastică cu trăsături accentuate, caracteristice, ușor de recunoscut ale canceliștilor români, oferea spectatorului în tumultul salbatic, tălăzuitor al patimilor politice un tablou extraordinar de interesant și zguduitor. Din blocurile agitate de furtună se desprindeau ici pâlcuri de oameni cu ismene groase, cu căciuli mițoase în cap, dincolo cățărați pe butoaie și pe mese, popi, avocați și profesori.”[147] Pentru a cuprinde cu privirea adunarea ne-am urcat pe o înălțime. O imensă mulțime de popor se întindea trândavă și întunecată înaintea ochilor noștri ca o tabără mare, având forma unei stele. Trebuie să mărturisim că aranjarea acestui castru avea ceva impresionant. Din centru, unde era construită o tribună, se desprindeau prin masele dese de popor, mai multe drumuri în formă de raze, astfel totul oferea un aspect într-adevăr copleșitor.”[148]

Numărul participanților era de 40.000 de români. Punctele (16) *Petiției Naționale* elaborate de conducătorii Adunării de la Blaj au fost citite și explicate de profesorul August Treboniu Laurian, punctele fiind urmatoarele: „1) Națiunea română, răzimată pe principiul libertății, egalității și frăției, pretinde independența sa națională în respectul politic, ea să figureze în numele său, ca națiune română să-și aibă reprezentanții săi la Dieta țării în proporțiune cu numărul său, să-și aibă dregătorii săi în toate ramurile administrative, judecătorești și militare în aceiași proporțiune, să se servească de limba sa în toate trebile ce se ating de dânsa, atât în legislație cât și în administrație. Ea pretinde în tot anul o Adunare Națională generală; 2) Națiunea română pretinde ca biserica română fără distincțiune de concesiune, să fie și să rămână liberă, independentă de la ori care altă biserică, egală în drepturi și foloase cu celelalte biserici din Transilvania. Ea cere restabilirea mitopoliei române și a sinodului general anual după vechiul drept în care sinod să fie deputați bisericești și mirenești. În acelaș sinod să se aleagă și episcopi românești, liber, prin majoritatea voturilor, fară candidațiune; 3) Națiunea română ajungând la

[145] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Parohia greco-catolică Voiniceni*, nr. act 1, pag. 19.
[146] Popa Traian, *op .cit.*, pag. 150.
[147] Vasile Cheresteșiu, *op. cit.*, pag. 439.
[148] Ibidem, pag. 440.

conștiința drepturilor individuale românești, cere fără întârziere desființarea iobăgiei fără nici o despăgubire din partea țăranilor iobagi atât în comitate, cât și în districte, scaune și granițe militare. Cere totodată desființarea dijmelor ca a unui mijloc de contribuire împiedicător economiei; 4) Națiunea română poftește libertatea industrială și comercială, cu ridicarea țehurilor și a privilegiilor și a tuturor piedicilor și stavilelor comerțului în țările vecine, de care se ține desființarea vămilor la graniță; 5) Națiunea română poftește ca dajdea (darea) ce s-a pus de un timp încoace asupra vitelor, care din pricina strâmtorii hotarelor gromiale se țin și se pasc în țările vecine cu mari cheltuieli, nespusă greutate și însuși cu pericolul vieții, așa vederata piedică a industriei și a comerțului activ, să se șteargă cu totul și tratatele care s-au încheiat între Înalta Casă austriacă, Poarta Otomană și Principatele Române, pentru economia vitelor, să se păzească cu toată scumpătatea; 6) Națiunea română cere desfințarea dijmei, adică a zeciuielii metalelor create în patria aceasta, care dijmă e o adevărată piedică pentru lucrarea minelor. La toți proprietarii de fedini (mine) fără osebire între urburarii (propietari de mine) și metalurgi, să li se dea aceleași drept în privința măsurei hotarului hodinei; 7) Națiunea română cere libertatea de a vorbi, de a scrie și a tipări fără de nici o cenzură, prin urmare pretinde libertatea tiparului pentru orice publicare de cărți, jurnale și de altele fără sarcina cea grea a cauțiunii, care să nu se ceară nici la jurnaliști, nici de la tipografi; 8) Națiunea română cere asigurarea libertății personale, nimenea să nu se poată prinde sub vreun pretext politic cu acestea dimpreună cere libertatea adunărilor ca oamenii să nu cadă la nici un prepus (bănuială) dacă se adună numai să vorbească și să se înțeleagă în pace; 9) Națiunea română cere înarmarea poporului sau gardă națională spre apărarea țării înlăuntru și din afară. Miliția română să-și aibă ofițerii săi români; 10) Națiunea română cere tribunale de juați cu publicitate, în care procesele să se facă verbale; 11) Națiunea română cere denumirea unei comisiuni mixte compusă din români și alte națiuni transilvane pentru cercetarea cauzelor de mezuime (hotărnicie) a moșiilor și pădurilor, de ocupare a pământului comun și a sesiunilor colonicale (sesii iobagesti) și altele ce se țin de categoria aceasta; 12) Națiunea română cere dotarea clerului român întreg din casa statului întocmai ca clerurile celorlalte națiuni; 13) Națiunea română cere înființarea școalelor române pe la toate satele și orașele, a gimnaziilor, institutelor militare și tehnice și a seminarelor preoțești, precum și a unei universități române, dotată din casa statului, în proporțiunea poporului contribuant, în dreptul deplin de a-și alege directorii și profesorii și de a sistematiza învățăturile după un plan scolastic și cu libertatea de a învăța (de a ține cursuri); 14) Națiunea română pretinde purtarea comună a sarcinilor publice după starea și averea fiecăruia și ștergerea privilegiilor; 15) Națiunea română poftește să se facă constituțiune nouă pentru Transilvania, prin o adunare constituantă a națiunilor țării, care constituțiune să se întemeieze pe principiile dreptății, libertății, egalității și fraternității, să se lucreze codice noi și civile, penale, comerciale tot după acele principii; 16) Națiunea română cere ca conlocuitoarele națiuni nicidecum să nu ia în dezbatere cauza uniunii cu Ungaria, până când națiunea română nu va fi națiune

constituită și organizată cu vot deliberativ și decisiv în camera legislativă. Iar din contră dacă Dieta Transilvaniei ar voi totuși a se lăsa la pertractarea aceleași uniuni, de noi fără noi, atunci națiunea română protestează cu solemnitate."[149]

Adunarea a acceptat cu entuziasm și unanimitate cele propuse, jurând credință pe Petiția Națională. La 8 mai 1848, la Sibiu, era publicat articolul de presă „Keine Union" („Nu Uniunii") scris de Theodor Fabini aducând argumente contra uniunii Transilvaniei cu Ungaria: „... Când a voit ungurul cu adevărat binele sasului, când a fost prietenia sa către sas sinceră? Numai atunci când el s-a aflat în pericol, atunci când el se refugia îndărătul zidurilor cetăților săsești?.... nu avem voie să ne expunem la pericolul ca niște străini neaveniți să poată delibera și dispune asupra sorții națiunii."[150]

Dieta Treansilvaniei și-a deschis lucrările la 29 mai 1848 la Cluj în prezența Comisarului regesc, Anton Puchner, comandantul suprem al armatei împărătești din Transilvania. S-a dat citire celor 7 puncte ale ordinii de zi și „... or statorit că înainte de toate să se ia la dezbatere propoziționea a treia despre Unire. În ziua urmatoare, la 30 mai, s-a proclamat Unirea necodiționată cu Ungaria. În sala Dietei și în afară sub ferești s-a strigat mereu «Uniune sau moarte» și de aceea nimeni n-a cutezat a vorbi în contra uniunei."[151]

În ședința Dietei din 20 iunie s-au pertractat petiționea Adunării Naționale Române din 3/15 mai 1848, stătătoare din 16 puncte, însă fără rezultat, zicându-se că după ce uniunea Trasilvaniei cu Ungaria e decretată, toate dorințele drepte ale românilor sunt îndeplinite prin legile Ungariei din 1848, care prin uniune au valoare și pentru Transilvania."[152] „De aceea credem că de atunci a luat naștere lupta purtată în timpul Revoluției de la 1848-1849 fără să poată de fapt, rezolva conflictul lor."[153]

Mulți din cei ce luaseră parte la Adunarea de la Blaj, reîntorcându-se acasă se fac apostolii hotărârilor luate acolo. Țăranii lămuriți de conducătorii lor încep „a se pregăti de luptă, ascuțindu-și coasele și pregătindu-și lăncile la faurii satului"[154].

În acele împrejurări notarul satului Săbad-Voiniceni ca reprezentant al autorităților în sat și totodată reprezentând interesele obștii sătești în repartizarea, strângerea și vărsarea dărilor, exprimând față de autoritățile superioare nedreptățile suferite de obște, de membrii ei, nemulțumirile lor, notarul Moldovan Ioan cu studii teologice, refuză să-și mai îndeplinească funcția, înaintându-și demisia[155].

---

[149] Vasile Cheresteșiu, *op. cit.*, pag. 459–465.

[150] Mihai Ardelean, *Istoria altuia în apărarea eului*, Ed. University Press, Tîrgu Mureș, 2009, pag. 86–87.

[151] Oros alias Rusu Ioan, *op. cit.*, pag. 45.

[152] Ibidem, pag. 47.

[153] Dragomir Silviu, Studii privind istoria Revoluției române de la 1848, Cluj, 1989, pag. 159.

[154] Pop Traian, *op. cit.*, pag. 156.

[155] Szabo Nicolae, *Notarul satului...* în Lucrări științifice, vol. II, Tîrgu Mureș, 1970, pag. 234–235.

Voi reveni asupra notarului satului. Din punct de vedere documentar, este valoroasă o consemnare a evenimentelor din mai-iunie 1848 realizată de reprezentanții comunității: *Petrea lui Gavril, Pásztor Szánd Jun, Manisor Vaszi, Moldovan Szánd, Besleu Sand,* la fila 99, în *Registrul de stare civilă (1824-1848).* Redau consemnarea în limbajul vremii și ortografie actuală: „În Anu 1848. Foarte multe schimbări s-au făcut peste toată Europa, cele mai de însemnat au fost: 1. În Transilvania introducerea cătăniei pe numerus cu a cărui promulgare s-au făgăduit și 2. introducerea Urbariului, însă duchul libertății vărsându-să pretutindenea acelu urbariu s-au stricat și o slobozie a iobăgiei peste tot s-au mișkat prin mai mari Juni sub imperialul Ferdinand. Aceja s-au vestit mai întâi prin Ziară lung în luna Maj 15 an curent; După acela Ardeleni Români s-au adunat din prea înalta îngăduire la Blajiu în Râtu grecilor, sub presidiul a doi Eppi (scopi) Ioan Lemény unit și Andrei Șaguna n.unit și a doi Consilieri de gub (ern), unde pentru apărarea vresbilor au concurat 800 de kătane dragoni, secuj, și poteri pedeștri cu trei tunuri sub ocârmuirea unui general maior Schuttru (?). Au curs acolo popor din Ardeal, kară Români șiAși, puczinei și din Ungaria Quam nom. (nr.).tuturor au sunt la 50.000. În ziua Înainte de adunare s-au adunat în Biserica Cathedrală spre Consfătuirea a lor, ce era de a se lucra în publica adunare, unde mai întâi uniți cu ne uniți în orice suflete au hotărât a se șterge numele de ne unit și unit, și a se zice una lege Română. După aja au început S. Bărnuțiu a propune cele ce ave Români de a cere, care s-au desbătut până la hotărâre. A doua zi 15 Maj s-au făcut adunarea în locul mai sus numit, care locu atunci s-au numit Câmpu libertății, au ținut adunarea prin care s-au cerut drepturile Românilor, s-au alesu deputația la Dieta ce s-au ținut în Clujiul în 29 Maj, 100,30 la Împăratu. În Dieta întâi s-au publicat Unirea Ardealului cu Ungaria, s-au hotărât Slobozirea jobbazsilor din Arvent care prin jurisdicția din afară s-au și publicat 18 Junie a.c. adechă încetarea robotelor și a dezmelor. Celelalte adechă așezarea articulilor de lege s-au szeszezat pe Dieta ce se ținu la Pesta în Ungaria pe 2 Julie a.c."[156]

Ca urmare a înrăutățirii raporturilor dintre guvernul revoluționar maghiar și împăratul austriac și în vederea luptelor ce se conturau într-o perspectivă apropiată, autoritățile ungare voiau cu orice preț să forțeze recrutările militare încă din luna septembrie 1848, fără a mai aștepta sancționarea legii respective de către împărat[157].

La 1 septembrie 1848, în Transilvania s-a trecut la recrutări. Conform Conscripției pentru recrutare, Transilvania urma să ridice 60.000 ostași pentru luptă[158]. Când legea recrutării a fost promulgată de guvernul de la Budapesta satele românești din Transilvania se aflau în cea mai aprigă luptă pentru pământ, contra

[156] D.G.A.S. Mureș; *Fond: Colecția Registre de stare civilă*, Comuna Voiniceni, Religia greco catolică, 1824–1848, fila 99.

[157] Losonzi Terezia, Moldovan Ioan, *Revoluția de la 1848/1849 în Scaunul Mureș și în împrejurimi,* Ed. Tipomur, Tîrgu Mureș, 1998, pag. 57.

[158] Ela Cosma, *Cronologia anilor 1848/1849 în Transilvania*, în Anuarul Institutului de istorie, tom XLVI, Cluj-Napoca, 2009, pag. 330–354.

robotelor pretinse de nobili. Execuțiile din sate, bătăile și umilințele din luna august au adus țărănimea la marginea răbdării. De aici, rezistența față de recrutare, ca o reacție normală de apărare[159].

Sunt menționate unele cazuri în care ofițeri austrieci răspândeau zvonuri că recrutările se fac de către nemeșii unguri cu scopul de a reintroduce, împotriva voinței „bunului împărat" iobăgia[160]. Comisia de conscriere a recruților alcătuită din Dornai J., Ben F., și Mezei J. a conscris în septembrie 1848 în satul Săbad 30 de tineri: 7 tineri de 19 ani printre care: Togan Demeter, Man Vaszi, Flore Szanduy; 8 tineri de 20 de ani, printre care: Pasztor Samson, Fekete Gyorgy, Oltyan Iuon, Moldovan Todor; 7 tineri de 21 de ani, printre care: Josa Vaszi, Mănișor Petre; 8 tineri de 22 de ani, printre care: Pop Peter, Man Demeter, Tantzos Petre etc. dar în marginea conscripției făcându-se specificarea: *„Nem jelentek meg" (Nu s-au prezentat)*[161].

Comisia de recrutare informa că a întâmpinat împotriviri la Săbad-Voiniceni, locuitorii satului declarând cu toții, că mai bine ar muri decât să-și dea fiii cătane, iar preotul unit de acolo (Ladislau Pop) era povățuitor la agitație[162]. La 9 septembrie, notarul Ioan Moldovan adresa un memoriu judelui suprem Toldalagi Ferenc, menționând că era notar în satul Săbad-Voiniceni de 4 ani, nu pentru avantaje personale, ci doar pentru menținerea și ridicarea „binelui public". Acum însă, în timp ce cetățenii se frământă cu înalte țeluri – și poporul necopt în mijlocul cărora are casa – au câștigat drepturi cetățenești, tocmai acum nu se jertfesc pentru binele public. În mijlocul poporului din Voiniceni liniștea și ordinea publică a fost menținută de funcționari, dar cum acest lucru nu mai este posibil pentru că oamenii nu mai au frică, nimic bun din toate acestea nu va fi. Comisia însărcinată cu înscrierea recruților și consultarea medicală, ca în fiecare an, a locuit în casa sa la aducerea matricolei de către curatorul domestic, tânărul Pastor Petru, întregul popor s-a înfuriat, aproape că l-au scos din casă ca să-l bată, strigând pe ulițele satului că era de partea domnilor. Printre cei care amenințau erau numiții: Mănișor Sandu și Togan Samson.

Împotriva acestor „agitatori" la 15 septembrie se va demara acțiunea de investigație[163]. Tensiunea crescândă, prin neaplicarea desființării iobăgiei de către nobilime, și refuzul îndeplinirii obligațiilor iobăgești de către țărănimea aservită-jaf, bătaie, foc, a dus la convocarea celei de a III-a Adunări de la Blaj la care au participat 60.000 români, pe data de *15 septembrie 1848* protestându-se împotriva unirii Transilvaniei cu Ungaria, hotărându-se organizarea armată a românilor, cerându-se guvern al Transilvaniei format pe baze naționale proporționale,

---

[159] Ioan Olteanu, *Revoluția de la 1848 în Câmpia Transilvaniei*, Ed. Arhipelag XXI, Tîrgu Mureș, 2014, pag. 167.
[160] Ana Hancu, *Drama Ardealului 1848-1849*, Ed. Nico, 2012, Tîrgu Mureș, pag. 120.
[161] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Conscripții militare*, nr. act 146, an 1848.
[162] Ana Hancu, *Drama Ardealului 1848-1849*, Ed. Nico, 2012, Tîrgu Mureș, pag. 118.
[163] Ana Hancu, *op. cit.*, pag. 110.

reglementarea problemei agrare, încetarea terorii. Românii au trecut la introducerea administrației proprii, Transilvania fiind organizată în 18 prefecturi.

„... a 13-a Câmpia, Prefect Bătrâneanu, apoi Micheșiu V. Pref. Hodoșiu Castorianu, mai târziu Prefect Nicolae Vlăduțiu."[164]„...după data de 11 decembrie 1848 când lui N. Vlăduțiu Comitetul Național Român de la Sibiu i-a încredințat acest ținut (Câmpia) pentru a-l conduce și administra..." era format din 8 Tribunate, Săbad-Voiniceni făcând parte din al IV-lea Tribunat alături de alte 14 sate având ca tribun pe Theophil Maior și Ioan Maior vicetribuni (subordonați prefectului)[165].

Pregătirile de război se fac cu mare zor. Comisiile secuiești de recrutare străbat satele românești și ungurești din cuprinsul scaunului Mureș făcând conscrierea tinerilor încearcă să-i recruteze, dar aproape pretutindeni se izbesc de dârzenia românilor, dezmeticiți de tinerii români care îi lămuresc să nu se mai înroleze în Garda secuiască, ci în Regimentul românesc de grăniceri sau în Legiunea românească[166].

Regimentul 2 de graniceri din Năsăud și Monor încă trimite ordin prin satele românești, îndemnându-i pe țărani, să se înroleze în armata împăratului[167]. Se jurase credință împăratului austriac, deoarece recunoscuse toate națiunile din imperiu și egalitatea lor cu cea austriacă, iar revoluția maghiară *nu*, având ca scop o singură națiune cu o singură limbă, cea maghiară. Din adresa trimisă la data de 10 octombrie de către notarul satului, Ioan Moldovan, către judele suprem al scaunului Mureș, Toldalagi Ferenc, aflăm că la orele 9 dimineața, 9 septembrie, birăul satului cu două ajutoare s-a prezentat la locuința sa aducându-i la cunoștință că se va conforma ordinelor primite privind confiscarea animalelor de la părinții tinerilor care nu se vor prezenta în fața comisiei de recrutare, cerând să fie sfătuit ce să facă cu cei care nu au animale. La 9 septembrie aproape întregul sat sub conducerea lui Togan Samson au venit la el acasă cerându-i să transcrie un exemplar al ordinului comisiei de recrutare numită de judele suprem la Voiniceni.

Notarul satului se întreba: „Ce să fac? Căci mă tem că mă omoară sau îmi dau foc, cum pot eu să trăiesc între locuitorii atât de agitați?... au ținut adunări aprinse - fără știrea mea ținându-se adunarea satului, la casa gornicului -și aud că poate or să meargă la Sibiu, la generali - numai în aceea se încred."[168]

Conflictul dintre locuitorii din Săbad-Voiniceni și notarul Ioan Moldovan s-a intensificat. Sătenii au dat foc casei și anexelor care erau asigurate la suma de 120 de Florini. La 30 ianuarie 1849, din ordinul vicejudelui scaunului Mureș Szentivány János se dispunea cercetarea cazului[169].

---

[164] *In memoriam Avram Iancu*, Tîrgu Mureș, 1972, pag. 64–65.
[165] Ibidem, pag. 68-69.
[166] Traian Popa, *op. cit.*, pag. 159.
[167] Ibidem, pag. 160.
[168] Ana Hancu, *op. cit.*, pag. 118.
[169] Ana Hancu, *op. cit.*, pag. 120.

Guvernul maghiar informat de înrolarea românilor în regimentele grănicerești imperiale (Năsăud-Monor), este cuprins de îngrijorare și a început să-i împiedice pe toate căile pe fruntașii românilor de a organiza masele de țărani, fiind operate arestări, judecări și chiar condamnări la moarte, ca de exemplu, teologul Vasile Pop din Nazna, la 12 septembrie 1848, Alexandru Bătrâneanu din Balda, la 15 septembrie 1848[170]. Sunt organizate incursiuni ale Gărzii Naționale Maghiare în satele românești având loc jafuri, rechiziționări forțate, rețineri și omoruri, trezind o adâncă revoltă, în sufletele românilor, îndemnându-i să se înarmeze, să se alăture grănicerilor români din cadrul trupelor imperiale austriece, comandate de colonelul Urban, care-și avea cartierul general la Reghinul Săsesc, urmând să atace Tîrgu Mureșul. Legat de aceste evenimente, parohul greco-catolic al Săbadului, Pop Ladislau, într-un raport către protopopul Farago Ilie din Tîrgu Mureș, noiembrie 1849, menționează faptul că „atunci când armata revoluționară secuiască s-a dus spre Reghinul Săsesc să-l aprindă și-a așezat tabăra la locul numit «Pădurea de Jos» și s-a împrăștiat prin sat să jefuiască (Săbadu), pe Kerecheș Teodor, jefuit fiind și nemaiavând de unde le mai da pâine și alte cereale, fiind și foarte sărac l-au omorât, rămânându-i soția, Pasztor Maria, văduvă cu 4 orfani”[171].

În tradiția orală a locuitorilor din Voiniceni a rămas până astăzi faptul că cel care a salvat de la incendiere satul a fost nobilul Jenei din Ceuaș, care și-a amenințat fiul Jenei József, comandant de unitate secuiască în Garda Națională din Tîrgu Mureș, că-l dezmoștenește dacă îndrăznește să incendieze satele, casele românilor de pe valea Săbadului; groful Jenei ar fi pus o tablă la intrarea în sat „Szabad-Nem szabad” (Săbad-Nu-i voie.).(Au declarat bătrânii: Șandor Augustin, de 88 de ani nr. casă 76, Gabor Samson, de 88 de ani nr. casă, 132, și profesorul de istorie pensionar Togan Florian de 79 de ani din Tîrgu Mureș strada Libertății nr. 110, în 1993). Preotul paroh Pop Ladislau de teama evenimentelor a fugit la Măgheruș, „cu ocazia aducerii sale înapoi, parohia cheltuind 2 Rf.”[172]

Spre sfârșitul lunii decembrie 1848, când prefectul Reghinului Constantin Romanu-Vivu reușise să pacifice întreaga sa regiune (Prefectura a XIV-a), vine la Tîrgu Mureș în ajunul Crăciunului, 24 decembrie 1848, pacificându-l ca și satele din jur, care vede șirul de țărani cu plete lungi și straie românești, o parte a populației maghiare refugiindu-se. Colaborând cu imperialii, generalul Gedeon ocupase orașul fără nicio rezistență încă din 5 noiembrie. La vestea victoriilor generalului Iosif Bem din fruntea Armatei revoluționare ungare în Câmpie, Prefectul C. Romanu-Vivu părăsește orașul la 1 ianuarie 1849 fără nicio luptă, mulți români plecând în pribegie cu imperialii[173].

---

[170] *Profiluri mureșene*, vol. II, Tg.-Mureș, 1973.

[171] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș*, nr. act 216, an 1848, fila 6.

[172] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Parohia greco-catolică Voiniceni*, nr. act 1.

[173] Traian Popa, *op. cit*., pag. 172–175.

Nicolae Vlăduțiu, prefectul Legiunii a XIII-a „Câmpia”, își stabilește sediul militar la Iernut, reunindu-și toate forțele de care dispunea. În primele zile ale lunii ianuarie 1849 își mută tabăra la Luduș, apoi la Ațintiș, data de 5 ianuarie marcând ultima rezistență a glotașilor săi pe Câmpie. Ofensiva rapidă a armatei revoluționare maghiare în frunte cu generalul Iosif Bem, superioară numericește și în armament, l-a obligat pe Nicolae Vlăduțiu să se refugieze în Munții Apuseni, unde Avram Iancu își regrupase forțele pentru a apăra pământul moților. Nicolae Vlăduțiu, în luptele cu Hatváni, din 9 mai 1849, a făcut cât a fost necesar să devină un erou. Alături de Iancu, Vlăduțiu, a făcut față cu succes noului asalt al trupelor conduse de baronul Kemény Farkas, din iunie 1849, remarcându-se în luptele de la Sohodol, pe Suhar și Abrud. La tratativele inițiate de Nicolae Bălcescu, Vlăduțiu a fost martor[174].

Șandor Augustin, de 88 de ani, în 1993, Ulița Mare nr. casă 76, mi-a povestit că „moșu dinspre mama, Nilca Dumitru, a fost orb din praf de pușcă de la războiul, luptele din 1848.” Legiunile românești nu s-au unit într-o armată revoluționară românească. După cucerirea și ocuparea orașului Tîrgu Mureș de către armata lui Iosif Bem, la 13 ianuarie 1849, începe un crunt calvar pentru românii din scaunul Mureș, fiind aduse cete întregi de țărani, preoți, de elevi de liceu, învățători, studenti, care sunt predați curții marțiale, „Tribunalul de Sânge”, prezidat de colonelul Forró, care, pentru cea mai mică vină îi osândește la închisoare grea, și chiar la moarte. Astfel este deținut și deportat la Tîrgu Mureș, Alexandru Oltean, de 28 de ani, din Ceuașu de Câmpie care a fost tribun în tabăra din Teaca și Băla a lui Constantin Romanu-Vivu, fiind acuzat că într-o noapte a condus 1500 legionari, între care 8 tribuni: *Șandor Vasi* din Săbad, Iosif Cornea din Glodeni, Popa Simion feciorul popii din Pintic etc., care au voit să prindă pe Jenei József conducător în Garda Națională din Tîrgu Mureș[175].

Deci, *Șandor Vasi* din Săbad era tribun în Legiunea a XIV-a, a Reghinului, care se prezentase la postul său la 20 noiembrie 1848, participând la luptele legiunii. De la Tîrgu Mureș după 3 zile, la 16 ianuarie 1849, generalul Iosif Bem se îndreaptă spre Sibiu cucerind întreaga Transilvanie, excepție regiunea Munților Apuseni apărată de Legiunea a VIII-a „Auraria gemina”, prefect Avram Iancu, viceprefecți: Boer, Băcilă, Prodan[176].

Se organizează o nouă recrutare de soldați din Săbad la *31 ianuarie 1849*, pentru armata revoluționară ungară condusă de generalul Iosif Bem. Cei recrutați, conform unui Registru de recrutare din Tîrgu Mureș, de la 14 februarie 1849, redactat de Nagy Sigmond împuternicit recrutor, fiind: „(1.) Pásztor Flora Számszon. 278 (2.) Mán Mitru Szánszu 279 (3.) Galambodi Szándu, Galambodi Pétru fia (fiul), 280, (4.) Fekete Todor, Fekete Pétru fia (fiul), 281, (5.) Pásztor Todor, Pásztor Sándor fia (fiul), 282, (6.) Rusz Pétru 283, (7.) Nylésán Vaszi,

[174] *Profiluri Mureșene*, vol. II, Tîrgu Mureș, 1973, pag. 26.
[175] Traian Popa, *op. cit.*, pag. 176.
[176] *In memoriam Avram Iancu*, Tîrgu Mureș, 1972, pag. 64.

Nylésán Trifon fia (fiul), 284, (8.) Tánczos Iuon, a Nyikuj fia (fiul), 285, (9). Togán Dimitru, 286, (10) Mán Vaszi, a Szándui fia (fiul), 301, (11.) Papp Pétru, 302, (12.) Pásztor Petru, az Ursz fia (fiul), 303, (13.) Mán Irinné Lup fia (fiul), 304, (14.) Dombi Vaszi, a Petru fia (fiul), 305, (15.) Tánczo Todor, 306, (16.) Kozmá Pétru, a Szávuj fia (fiul), 307, (17.) Kozmá Szánduj, a Sámson fia (fiul), 308, (18.) Moldován Togyer, a Iuon fia (fiul), 309, (19.) Pável Todor 310."[177]

Contraofensiva colonelului austriac Urban, din 7 februrie 1849, și înfrângerea armatei maghiare conduse de colonelul Riczkó, la Crainimăt și Măgheruș (Bistrița-Năsăud), l-au determinat pe generalul Bem să pornească cu armata din Mediaș prin Tîrgu Mureș, Reghin spre Năsăud. În această conjunctură, de la Reghin în drum spre Teaca, în satul Lunca, au dezertat 7 tineri din Bărdești, Bozed, Murgești, Herghelia, Urmeniș, Săbad. Dintre aceștia, Pelea Samson din Bărdești, *Pastor Todor din Săbad,* Conț Gavrilă din Bozed și Bucșa Ioan din Murgești au fost arestați (la Băla) și anchetați, la 21 februarie 1849, de către tribunalul militar. Cel care i-a îndemnat să dezerteze pentru faptul că nu primeau nici bani, nici mâncare a fost un tânăr din Săbad-Voiniceni pe nume Todor. *Pastor Todor* recrut honved în batalionul din scaunul Mureș declara în fața comisiei de cercetare că a fost prins de trupa de vânători împreună cu Pelea Samson într-o casă unde ceruseră găzduire. *Pastor Todor* declara că din sat au fost luați cătane 18 tineri, dar toți au fugit din armată pentru că de ei, românii, maghiarii și-au bătut joc deoarece nu știau ungurește. Cel care i-a îndemnat să plece a fost Pavel Todor din Urmeniș, dar ei și-au dat seama că nu pot trăi printre maghiari. În urma cercetărilor, procurorul militar Ferenczi Elek dispunea pedepsirea celor 4 români care s-au sustras serviciului militar fără a lua în considerare motivele invocate în susținerea apărării lor[178].

În luna februarie 1849 alți tineri din Săbad vor dezerta din Tîrgu Mureș la numai 8 zile de la recrutare. Comandantul militar Szohány transmitea la 27 martie tribunalului militar teritorial lista cu dezertorii care s-au predat de bunăvoie: *Flora Samson, Fekete Todor, Galambod Sandu, Cosma Petru, Pastor Todor și Tanțos Todor* (din Săbad). La 30 martie 1849, tribunalul militar din Tîrgu Mureș a început anchetarea acestor soldați honvezi din batalionul din scaunul Mureș care au dezertat din armata maghiară. Redăm, în continuare, din declarațiile celor inculpați. *Flora Samson*: a dezertat din Tîrgu Mureș la numai 8 zile de la recrutare motivând că în această perioadă nu a primit nici plată, nici pâine, fiind bătut de maghiarii din Trei Scaune. Împreună cu el au dezertat 18 săbădeni și Bordaș Vasile, Simion Toader, Călușer Simion din Ceuaș. *Fechete Todor* declara că au fugit cu 6 săptămâni înainte datorită faptului că nu a primit nici plată, nici pâine timp de 4 zile, fiind bătut de secui; a 5-a zi, la îndemnul unor tineri din Ceuaș a plecat. *Galambod Sandu* a fugit din oraș împreună cu cei 6 consăteni pentru că a fost bătut și amenințat cu împușcarea de către maghiari. *Cosma Petru:* deși a primit plata și pâinea în cele

[177] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Scaunul Mureș-Organe revoluționare,* nr. act 3, anul 1849, fila 23.
[178] Ana Hancu, *op. cit.,* pag. 166.

8 zile, a dezertat pentru că a fost bătut și amenințat de secui. Pastor Todor: cu toate că a primit plata și pâinea pentru cele 8 zile, a dezertat împreună cu cei din Săbad pentru că secuii i-au batjocorit și amenințat. De atunci, toți au stat în pădure, dar acum s-au predat de bunăvoie. *Tanțoș Ioan:* a cătănit numai 8 zile de la recrutare de frica maghiarilor care l-au amenințat. De la plecarea din Tîrgu Mureș a stat împreună cu ceilalți ascunși în pădure. *Tanțoș Todor:* a cătănit numai 8 zile după care a fugit de frica secuilor care îl amenințau, stând în pădure 7 săptămâni, după care s-a predat împreună cu ceilalți săbădeni.

Sentința de pedepsire dată la 31 martie 1849, prevedea întemnițarea pe termen de 15 zile, urmând să petreacă legați în lanțuri câte 8 ore zilnic, iar pentru armele primite de la garnizoană și părăsite erau obligați să plătească câte 16 pengő fiecare.

Pentru susținerea efortului militar de război a fost organizat serviciul de aprovizionare a armatei sub conducerea lui Balogh János. Rechiziționarea pe seama armatei se realiza prin eliberarea unor chitanțe, care erau sau nu plătite de armată, prin jefuirea satelor românești, donații de obiecte și bani sau prin cumpărarea unor produse. Comunitățile erau obligate să susțină cu hrană soldații și animalele armatei[179]. Parohul Pop Ladislau, printr-un raport confirma că: „În anul 1849 Pop Onu român din Săbad, om de 51 de ani, silit fiind ca să-și ducă feciorul, Pop Petru, cătană la rebelii maghiari, acesta s-a ascuns, astfel că numitul bătrân s-a dus la Râciu unde întâlnindu-se cu o tabără de jageri (contigent militar) din aceia fără milă l-au pușcat și i-au rămas muliera săraca anume Pastor Floarea cu 3 fecioare necrescute și șade cu dânsele lângă însuratul feciorul care puțintică avere are."[180] În condițiile în care era evidentă înfrângerea revoluției maghiare, în luna iulie 1849 autoritățile au procedat la eliberarea celor arestați pe baza scrisorilor de chezășie. Scrisorile de chezășie adresate tribunalului penal de cetățenii din Săbad-Voiniceni oferă informații despre următorii români întemnițați în închisoarea scaunului Mureș: Pastor Ștefan, Flora Sandu, Fekete Darie, Ciovășan Pascu, Pintilie Daniel, Cosma Toader, Câmpean Dumitru. Au mai fost cercetați pentru că s-au opus guvernului și constituției maghiare în lunile martie, aprilie, mai: Man Ioan, Man Samson, Pintilie Dănilă, Togan Petru, Sabadi Constantin, Botezan Irin[181].

Imperialii austrieci cer ajutor Imperiului Rus. Armata revoluționară maghiară este înfrântă la Albești-Sighișoara la *31 iulie 1849.* În urma capitulării unor generali și ca urmare a superiorității militare a forțelor contrarevoluționare intervenționiste, armistițiul de la Șiria, de lângă Arad, la *13 august 1849,* a marcat sfârșitul revoluției[182].

---

[179] Ana Hancu, *op. cit.*, pag. 167.
[180] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș,* act 216, an 1848, fila 9.
[181] Ana Hancu, *op. cit.*, pag. 230, 232.
[182] *Istoria României.* Compendiu, București, 1963.

„Paguba, suferită de poporul român din Ardeal în cursul revoluției din anul 1848–1849 este evaluată la 29.260.000 Florini de către Avram Iancu în raportul către împărat.”[183]

Suma datoriilor credincioșilor din parohia Săbadului către biserica lor se ridica la 1.167 Rf.și 31 xr., „pentru timpurile tulburate și pagubele ce au răbdat oamenii se iartă. 3 Decembrie 1850”, semnat E. Farago protopop[184].

Preotul Costan Man începuse „Jurnalul de casă” al parohiei în anul 1826, continuat între 1841–857 de preotul Ladislau Pop, care consemna la cheltuieli pe anul 1848/1849: „S-au cumpărat un rând de haine la Biserică în locul celor stricate de săcui cu 130 Rfl., s-au cumpărat 22 de scânduri la pălantu și porțile bisericii de săcui zdrobite cu 12,30 Rfl., s-au cumpărat 6 scânduri la porțile parochiale 3,10 Rfl., pe o fereastră la Școală 1,6 Rfl,... un clopot de la ungurii din Szăbed-100 Rfl.”[185]

Sacrificiul românilor nu a fost în zadar, deoarece la finalul revoluției principalele obictive propuse de revoluționari au fost îndeplinite: desființarea iobăgiei, respingerea „uniunii” Transilvaniei cu Ungaria și stoparea maghiarizării românilor (cel puțin până la instaurarea dualismului austro-ungar).

„Românii - scria George Barițiu în articolul «Un apel pentru cei morți» - își apărară libertatea națională, pentru ca să nu fie prefăcuți în maghiari, își apărară patria ca Mare Principat, pentru ca aceia să nu fie desființată și prefăcută în alt stat, în care ei nu mai puteau spera vreun viitor.”

Românii din Săbad au fost prezenți în luptele pentru egala îndreptățire a limbii și a națiunii române cu celelalte națiuni, zise constituționale, din anii 1861–1865, până la încheierea dualismului austro-ungar din 1867. Au sprijinit material și financiar Razboiul de Independență a României din anii 1877–1878, cât și mișcarea Memorandistă din 1892–1894[186].

Generațiile următoare au fost constrânse să continue lupta care nu s-a terminat cu succes decât după Primul Război Mondial din 1914–1918, prin Tratatul de Pace de la Trianon-Paris, din 4 iunie 1920. Acesta ștergea amintirea tuturor suferințelor trecutului și dădea satisfacție deplină revendicărilor juste ale românilor din Transilvania[187].

---

[183] Traian Popa, *op. cit.*, pag. 186.
[184] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Parohia greco catolică Voiniceni*, nr. act 1, pag. 21.
[185] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Parohia greco-catolică Voiniceni,* nr. act 1, pag. 21.
[186] Vezi *Voiniceni-500*, pag. 14.
[187] Silviu Dragomir, *op. cit.*, pag. 159.

IV. Dezvoltarea localității în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Epoca modernă

Evoluția demografică

Pentru începutul secolului al XIX-lea evaluarea demografică am făcut-o pe baza *Conscripției urbariale din anul 1820,* numărul locuitorilor fiind estimat la aproximativ *355 de locuitori impozabili* (populația aservită 71 capi de familie)[1].

Evaluarea am realizat-o în baza conscripției care nu include pe cei scutiți. Scăderea populației de după 1785 până la 1820 este datorată holerei, urmărilor răscoalei lui Horea, perioadei îndelungate de ploi dintre 1813–1818 ce a determinat foamete, boli, mortalitate, războaielor napoleoniene, migrației. Pentru anul *1830,* am determinat o populație impozbilă de *431 locuitori* (1 țăran liber, 46 coloni sau iobagi, 42 jeleri, 9 țigani, 1 evreu= 99 capi de familie-14 capi de familie scutiți= 85 de capi de familie taxaliști X 5 membri o familie = 425 locuitori + 6 văduve = 431 locuitori)[2].

Un document important este „Registrul de stare Civilă".

Înfrângerea Revoluției burghezo-democratice din anul 1848/1849 a însemnat pentru Transilvania reintroducerea absolutismului monarhic austriac-habsburgic, puterea fiind concentrată la Viena, putere care suferise grave pirderi materiale și umane ce trebuiau evaluate și refăcute pe seama masei contribuabile, dispărând scutelnicii. Recensământul din anul *1850* consemna o populație de drept de *650 locuitori, 112 case* și 138 locuințe. Bărbați 333, din care, 126 căsătoriți, 200 necăsătoriți și 7 văduvi. Femei 317, din care, 126 căsătorite, 165 necăsătorite și 26 văduve. Erau 566 români, 7 maghiari și 77 țigani. (Erau 646 greco-catolici și 4 reformați)

Se impunea un recensământ al populației după ce, prin Patenta imperială, fusese desființată iobăgia-legământul urbarial, la 21 iunie 1854. *Recensământul* a fost organizat *în anul 1857*. În Săbad au fost înregistrate *133 de proprietăți* intravilane, din care 7 pustii, deci 126 de proprietăți viabile, fiind conscriși *671 de locuitori*, în medie 5,3 locuitori într-o gospodărie[3].

Trecând în revistă documentul satului, constatăm familii cu câte 8 membri: familia Pogăcean Szonya și soția Man Maria, cu 6 copii, cu ei locuind și un fiu căsătorit, cu soția, toți înregistrați la proprietatea intravilană nr. 14; sau proprietatea

[1] D.G.A.S. Mureș, *Colecția de microfilme, Conscripția cirakiană*, colecția de rola 613, cadru 113–135.
[2] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Conscripții fiscale*, nr. act 752, anul 1830/1831.
[3] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Recensămintele populației*, nr. act 59, an 1857.

intravilană nr. 20 a lui Szabadi Iunior cu soția, având 5 copii, deci 7 membri; la nr. 88 se înregistra familia Șandor Laszlo cu soția și un fiu, deci 3 membri etc.

După alți 12 ani, în *decembrie 1869,* este organizat un nou *recensământ* al populației și totodată al animalelor, după ce, pe plan politic se realizase, la 1867, dualismul austro-ungar, se formase Monarhia Austro-Ungară, Transilvania intrând în sfera de jurisdicție ungară. Conform recensământului, s-au înregistrat *158 de proprietăți intravilane,* din care la nr. 158, Biserica greco-catolică, la nr. 85, Școala, de asemenea, se înregistrau 14 intravilane pustii, deci erau 142 de intravilane locuite de *693 de locuitori*[4].

Constat o creștere a numărului de intravilane de la 133 la 158, deci cu 25, însemnând o fărâmițare a vechilor intravilane și, de asemenea, vânzarea de parcele-intravilan din pământul obștesc unor tinere familii nou-întemeiate, sau venite în sat. Sub același nr. intravilan întâlnim aceeași situație, două familii cu gospodării separate: la nr. 75, Togan Samson cu familia și Togan Ioan cu familia, în total 12 membri; sau la nr. 54, familia Man Irimia era înregistrată cu un total de 9 membri; la nr. 45 era înregistrat Pastor Ștefan văduv, singur; sau la numărul 4, tânăra familie Flora Iuon și soția Fekete Fironica, deci 2 membri[5].

În anul 1881 s-a făcut un nou recensământ al populației înregistrându-se *684 de locuitori,* din care 574 de români, 62 țigani, 11 evrei, 8 maghiari, numărul caselor 148. Din punct de vedere religios-confesional, erau *659 de greco-catolici, 2 ortodocși,* 12 reformați, 11 izraeliți[6]. Am remarcat o mică descreștere a populației, cred, prin faptul că au părăsit localitatea încadrându-se în industrie la oraș, sau țiganii care nu erau în localitate. Datele statistice cuprinse în „Magyar statisztikai közlemények” din 1902, la pagina 593 furnizează date demografice privind sfârșitul secolului al XIX-lea.

Astfel, pentru anul *1890* este consemnată o populație de *742 de locuitori,* o creștere a numărului locuitorilor cu 58, aproximativ 10 familii, iar pentru anul *1900,* în prag de secol XX, este consemnată o populație de *860 de locuitori*, o creștere cu 118 locuitori față de 1890. Creșterea se explică prin sporul natural și prin așezarea de noi familii care și-au cumpărat proprietăți în Săbad atrase de posibilitatea valorificării produselor obținute în gospodărie pe piața Tîrgu Mureșului. Din punct de vedere religios erau *819 greco-catolici,* 28 reformați, 8 izraeliți, 5 ortodocși. Interesant, la limba maternă vorbită erau înregistrați: 8 vorbitori de germană, 48 de limbă maghiară cu siguranță aflați în serviciul moșierului. Tabelul de mai jos indică evoluția populației de-a lungul secolului al XIX-lea.

[4] Ibidem, *nr. act 246,* an 1869.
[5] Ibidem.
[6] *A magyar korona országaiban az 1881 év elején*…, vol. II, Budapesta, 1882, pag. 169.

Tabelul nr. 28
Evoluția populației în perioada 1820-1900

ANUL	1820	1830	1850	1857	1870	1881	1890	1900
Locuitorii	355	431	650	671	693	684	742	860

După „marea slobozenie”, din iunie 1848, erau șterse privilegiile feudale, toți locuitorii plăteau taxe și impozite după avut plăteau taxe și impozite, dispăreau scutelnicii, de aici o creștere demografică accentuată între 1820 și 1850. Un valoros document demografic îl reprezintă *„Registrul de Stare Civilă”* păstrat din perioada 1824–1858, cuprinzând: Protocolul cununaților dintre 1824-1858; Protocolul botezaților dintre 1824–1845; Protocolul morților 1824–1848. Registrul de Stare Civilă este scris în limba română cu litere chirilice. Înscrisul aparține parohului în activitate sau locțiitorului, până la desemnarea titularului. Periodic era verificat de protopopul responsabil. Voi exemplifica din fiecare subunitate-Protocol. (fila 1)

a.) *Protocolul cununaților* (din Eparhia Mureșului Parohia Szabad) prezintă următoarea rubricatură: Fețele cununate-religia și locul de unde sunt; Nunașii (Nașii); Mărturiile înaintate (Martorii); Preotul cununător; Ziua, luna, anul cununiei; ca de exemplu: (Cununații) Man Petru și Togan Marie, greco-catolici, Săbad (Nașii) Togan Dumitru cu Sandia (Martorii) Togan Dumitru, Man Vasilie, Man Avram. (Preotul) Ivan (Ioan) Man (Ziua luna anul) 18 Mai 1824.

Pentru anul 1824 sunt înregistrate 4 cununii, pentru anul 1826 sunt înregistrate 11 cununii, iar pentru anul 1849 sunt înregistrate 15 cununii etc. Ultima înregistrare este la fila 18 verso: Moldovan Ioanu din Bordoșiu cu Susana Manu din Săbad, greco-catolici, la Săbad,- - -, 24 iunie 1861.

Etapele căsătoriei erau bine stabilite de preceptele bisericești: mirii se mărturiseau și se cuminecau, li se făcea o creștinească învățătură despre datoriile căsătoriților, părinții se învoiau și ei la căsătoria logodiților, la căsătorie mirii își exprimau acordul rostind cuvântul „îmi place” la întrebarea preotului, se vestea căsătoria de trei ori în biserică, cu scopul ca cine știa vreo împiedicare s-o spună de îndată. Preotul emitea un „atestat pentru vestiri” apoi elibera o adeverință de binecuvântare a căsătoriei. Este dificil a stabili cât este mit și cât realitate din obligațiile mirelui și miresei: mirii trebuiau să dea dovadă de purtare morală bună, să știe rugăciunile, mirele să arate că a frecventat școala, să arate că știe să scrie și să citească, că a plantat și altoit 12 meri și 12 peri, că este vaccinat de vărsat împotriva variolei. Cine nu cunoștea rugăciunile plătea 2 Florini în lada școlii și apoi se cununa.

Într-o lume rurală săracă, această taxă la care se adăugau și altele, pentru preot și protopop 4 Florini, pentru dispense 5 Florini, nu au făcut decât să crească numărul cuplurilor care au ales să coabiteze în afara căsătoriei, sau să o facă având 1–2 copii.

Căsătoria a reprezentat cea mai importantă cale de transmitere a patrimoniului familial, a avutului, de la o generație la alta. Posesiunea asupra pământului apare ca

principal mobil al mariajului. Principalul semn al bogăției și puterii, pământul, reprezenta averea cea mai de preț a țăranilor pe care „îl iubeau ca pe mama și ca pe tatăl lor”.

Vârsta minimă, la căsătorie, era de 18 ani pentru fete și de 22 de ani pentru băieți, dacă nu, cu dispensă. Principiul „sărac se căsătorește cu sărac”, „bogat se căsătorește cu bogat” a funcționat[7].

b.) *Protocolul botezaților (din Eparhia Mureșului Parohia Szabad)* cuprinde următoarea rubricatură: (fila 19) Anul luna și ziua, Preotul botezător, Pruncul botezat și miruit, Părinții pruncului, Nașii, Rit, Locul, Când sau vaccinat contra vărsat. Exemplific: 1824 februarie 18, Ivan Man, Pasztor Fironica, Pasztor Sand și Togan Oana, Togan Mariuca cu Vasilia, Legiuit, Biserică, da. În anul 1824 sunt înregistrați 16 botezați, iar cei mai mulți botezați, 26 la număr, au fost înregistrați în anul 1831. În medie au fost născuți și botezați 21 de prunci. La fila 58 verso, a fost consemnat ultimul botez: 1845 aprilie 17, (Preot) Ladislau Papp, (Pruncul) Pasztor Rafina, (Părinții) Pasztor Ștefan cu Pintilie Sana, (Nașii) Man Maria cu Togănel Szamszon, (Rit) greco-catolic, Biserică, vaccinat cu vărsat. Am remarcat că în unele cazuri la data nașterii era consemnat și numele moașei care a asistat nașterea. De asemenea, am observat că botezul pruncului avea loc foarte repede, la 2–3 zile de la naștere, într-o epocă în care decesul pruncilor era frecvent, pentru a nu fi îngropați nebotezați, fapt considerat a fi un mare păcat. Cu fila 59 începe:

c.) *Protocolul morților* (din Eparhia Mureșului Parohia Szabad) cu următoarea rubricatură: Anul luna ziua, Duhovnicul pe nume, Îngropătorul Preotul locului, Mortul, Cauza morții, Locul unde s-au îngropat, Statutul social al mortului, Etatea. Exemplific: 1824 februarie 16, Ivan Man, Ivan Man, *Man Todor,* Obișnuit, Cimitiru locului, iobag, 45 ani. Pentru anul *1824* sunt înregistrați *18 decedați*: *majori* de: 45 de ani, 48 de ani, 49 de ani, 20 de ani, 65 de ani, 43 de ani, 42 de ani, 62 de ani, 27 de ani, 44 de ani, 43 de ani deci o medie de viață de 44,4 ani. Restul decedaților de 7 la număr erau minori: 4 prunci de câteva săptămâni, unul de 17 ani, unul de 12 ani, unul de 16 ani, din păcate nu am putut descifra cauza morții, „o? nituse?”. Cei mai mulți decedați s-au înregistrat în anul *1825* (fila 60-fila 63)) *38 de decese,* majoritatea minori, 33, de la câteva săptămâni la maximum 7 ani, cauză acea formă de tuse „o? nituse?”, o epidemie, cu siguranță. Erau decedați 5 majori: de 19 ani, de 50 de ani, de 95 de ani Togan Ivan Tescălar, de 45 de ani și de 71 de ani Moldovan Toder. Ultimul deces înregistrat în acest Protocol al morților se află la fila 71 verso, la data de 4 decembrie 1848, Zaharie Șandor, de 80 de ani. *În anul 1848* s-au înregistrat *20 de decese:* 11 majori, din care cel mai vârstnic fiind de fapt o cea mai vârstnică, Bozedeanu Cristina de 85 de ani, jeler, iar la cauză se pare „hebdony (i)” adică „scleroză multiplă” boală cumplită care atacă indiferent de vârstă sex sau avut. Este

[7] Daniela Deteșan, *Comportamente matrimoniale în Transilvania*, în Anuarul arhivelor mureșene, serie nouă, nr. IV (VIII), Tîrgu Mureș, 2015, pag. 156-160.

menționat decesul și în cazul unui minor de 4 ani. Media de vârstă a decedaților la 1848 a fost de 52,7 ani[8].

Am găsit și Registrul de stare civilă din perioada 1868-1898 cu botezați, cununați și decedați. Este scris în limba română, cu litere latine. Din „Protocolul Botezaților", filele 2-83, menționez numele unor moașe care au asistat nașterile: Maria Șandor, Goda Oana, Kerekeș Ana, Togan Iliana; „Protocolul Cununaților" de la filele 84-109; „Protocolul Morților" de la filele 110–175.

Constatăm din nou mortalitatea ridicată în rândul minorilor, pruncilor, culminând cu anul 1896 cu 60 de decedați din care 49 minori: de la câteva săptămâni la 10 ani, de „malceriu" = scarlatină, „difteritis"=difterie provocată de un virus care dezvoltă o membrană în gât blocând respirația, „tusă măgărească". Vârsta medie a decedaților majori era de 54 de ani (de la 27 de ani de slăbiciune, la 94 de ani firescă, unul de 56 de ani de gută, altul de 36 de ani înecat în Mureș etc.)[9]

Cei ce doresc să-și cunoască înaintașii pot să meargă la Arhivele Statului din Tîrgu Mureș, în spatele Colegiului Național „Alexandru Papiu-Ilarian", și, la sala de lectură, să studieze acest Registru și alte documente.

La începutul secolului al XX-lea, primul *Recensământ* avea loc în *anul 1910,* înregistrându-se o populație de *905 locuitori,* din care 456 de sex masculin și 449 de sex feminin: 812 români, 28 maghiari, 65 alții (58 țigani, 7 evrei) și un număr de *158 de case*. Din punct de vedere religios erau 873 greco-catolici, 23 reformați, 1 ortodox, 1 unitarian, 7 izraeliți[10].

Era ultimul recensământ înaintea Primului Război Mondial (1914–1918), ultimul din cadrul Monarhiei Austro-Ungare, tratatele de pace de la Paris consemnând destrămarea Imperiului multinațional, formarea statelor naționale, unirea Transilvaniei cu România. Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite menționează pentru *anul 1920* o populație de *720 de locuitori*. Era un recensământ realizat de biserică, exprimând descreșterea populației de la 905 locuitori (1910) la 720 de locuitori (1920), datorită pierderii de vieți omenești din Primul Război Mondial și a emigrărilor spre Tîrgu Mureș[11].

Următorul *recensământ, după Marea Unire,* a avut loc în *anul 1930*, în luna decembrie, consemnând o populație de *916 locuitori,* din care *833 de români,* 23 de maghiari, 60 de țigani. Din punct de vedere religios, erau 886 de greco-catolici, 25 de reformați, 2 ortodocși, 2 unitarieni. Deci, un ușor spor al populației după ce localitatea a suferit grele pierderi de vieți omenești în timpul războiului, 46 de bărbați căzuți pe front și consemnați pe placa comemorativa a Monumentului din sat[12].

---

[8] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Registre de Stare Civilă,* Dosarul nr. 1019, comuna Voiniceni, Religia greco catolică.

[9] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Colecția de Registre de Stare civilă,* comuna Voiniceni, nr. 1021.

[10] *A magyar szent korona országainak 1910…..*", vol. I, Budapesta, 1912, pag. 424.

[11] Constantin Martinovici și N. Istrati, *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și..*, Cluj, 1921, pag. 286.

[12] *Recensământul general al populației României 1930*,vol. II, București, 1939, pag. 294.

La 30 august 1940 a avut loc Dictatul de la Viena, cedarea Transilvaniei de Nord Ungariei horthyste, autoritatea ungară organizând recensământul populației din 1941. Conform acestuia, *populația Voinicenilor* era de *1019 locuitori*. După naționalitate, erau: *880 români, 46 maghiari și 93 țigani*. După limba maternă *erau 934 de limbă română;* 78 de limbă maghiară, 7 de limbă țigănească. Din punct de vedere religios s-au consemnat: *959 greco-catolici*; 7 romano-catolici; 50 reformați; 3 unitarieni. Știutori de carte erau 177 de persoane (cred, cei ce știau scrie și citi ungurește)[13].

În tabelul de mai jos redau evoluția populației în prima jumătate a secolului al XX-lea.

Tabel nr. 29
Evoluția populației între 1910–1941 la Săbad-Voiniceni

Anul	1910	1920	1930	1941
Locuitori	905	720	916	1019

Remarcăm din tabelul de mai sus că abia după 20 de ani de la Primul Război Mondial s-a refăcut populația satului. Doresc să prezint și o evoluție a localității în funcție de numărul de case și media de locuitori dintr-o casă, în baza unor date oferite de unele conscripții sau recensăminte din secolul al XVIII-lea (1785) până în secolul al XXI-lea (2012) și prin aceasta, evoluția în teritoriu-spațiu a satului privind harta iozefină și apoi a imaginii din satelit din zilele noastre pe care le-ați observat la începutul lucrării. Pentru anul 1722, am calculat numărul de case în baza regulii de trei simplă, și nu numai, raportându-mă la datele anului 1785.

Tabelul nr. 29[a]

1722	1785	1850	1880	1910	1930	1940	2012
46 case	83 case	112 case	148 case	158 case	160 case	178 case	313 case
320 loc.	578 loc.	650 loc.	684 loc.	905 loc.	916 loc.	1019 loc	1106 loc
În medie 7,1 loc.	În medie 6,9 loc.	În medie *5,8 loc*	În medie *6,4 loc.*	În medie *5,7 loc.*	În medie *5,7 loc.*	În medie *5,7 loc.*	În medie *3,5 loc.*

Remarcăm descreșterea treptată a numărului de locuitori dintr-o casă, aceasta și ca urmare a descreșterii numărului de membri ai familiei.

[13] Traian Rotariu și colaboratorii, *Recensământul din 1941 în Transilvania*, Ed. Presa Universitară, Cluj-Napoca, 2002, pag. 280.

Situația economico-socială a localității

„Am fost în Dietă când la 19 iunie 1848, baronul Nicolau Weselényi (zis «Orbul»), pe baza prepozițiunii regești/a 4 a/au propus ștergerea robotelor pe lângă dezdăunarea domnilor proprietari; tot atuncea au propus și ștergerea dijmelor și fiindcă după finirea propunrii corpul dietal și publicul, numai printr-o strigare nădușită și scurtă, așa zicând prin o mârâitură de «să trăiască» au dat expresiune bucuriei sale silite, Weselényi s-a iritat și le-a zis urmatoarele: «Onorată Casă am cugetat ca când s-a pronunțat în cazu ăsta noul cuvânt sfânt „Să trăiască" ștergerea robotelor, de însuflețire și strigătul cel mare și neîncetat.» Trăiască ștergerea robotelor și djmelor „îmi vor crăpa urechile, însă cu părere de rău am observat că aceia numai prin o mârâitură lină ați exprimat-o din care trebuie să conchid că și în viitor ați voii a susține robotele". După aceste cuvinte aruncate în fața Dietei, care voia a se arăta în fața lumii liberală, luând cuvintele lui Weselényi de vătămătoare și-au exprimat neplăcerea prin un murmur de dezaprobare; propunerea s-a primit și robotele împreună cu dijmele s-or șters, susținându-se restanțele/încă/neîmplinite până la 18 iunie."[14]

Se desființa șerbia, obligațiile feudale legate de pământul urbarial aflat în folosința țăranului din domeniul feudal-seniorial. Foștii „domni de pământ" se resemnau foarte greu cu ideea că trebuie să renunțe pentru totdeauna la pământul urbarial ce se desprindea de trupul moșiei lor ce rămânea intact. Fostul țăran iobag-șerb își apăra din răsputeri libertatea câștigată. Țăranul-jeler de pe alodiu-pământ seniorial se împotrivește sarcinilor ce deveneau din ce în ce mai apăsătoare întucât rămânea să suplinească muncile îndeplinite până atunci de iobagii-șerbi. Se crease o stare tensionată, publicații oficiale și ordonanțe provizorii au încercat să liniștească spiritele.

Situației de provizorat pentru Transilvania i s-a pus capăt la *21 iunie 1854, prin Patenta imperială,* care „statornicea dispoziții amănunțite pentru traducerea în fapt a desființării legământului urbarial și a degrevării pământului" reglementa raporturile între foștii stăpâni și foștii lor supuși și stabilea reciprocele relații dintre aceștia. Patenta imperială extindea emanciparea de sub dependența feudală și asupra jelerilor. Subjelerii, țiganii șătrari erau eliberați fără despăgubire. Legea acorda atenție deosebită și grupării la un loc a proprietății sau a comasărilor printr-o serie întreagă de forme, de comisii și măsurători[15].

Punerea în aplicare a Patentei în Săbad a fost ușurată de faptul că în luna aprilie 1851, s-au realizat măsurătorile privind întinderea hotarelor localității spre localitățile învecinate, fiind descris acest fapt, punctele limită, în prezența reprezentanților satului Man Daniel-conducător de lucrare a Comisiei locale, a membrilor Comisiei sătești: Mănișor Sandu, Cizmaș Petru, Man Avram, Kozma Samson, Pasztor Iuon

[14] Ioan Rusu alias Oros, *Memorii*, București, 1989, pag. 46.
[15] *Din istoria Transilvaniei*, București, 1962, pag. 140–141.

Sandu, în prezența Comisiilor sătești a satelor vecine Săbadului și anume: Bărdești, Culpiu, Herghelia, Ceuaș, Porumbeni, Curteni, Sântana și Tîrgu Mureș[16].

La 26 ianuarie 1854. se realizaseră deja măsurătorile cadastrale ale proprietăților funciare; astfel, localitatea avea în hotarul său o suprafață de 2.093 iugăre și 610 stânjeni pământ arabil, fâneață, pășune, pădure și 35 iugăre și 990 stânjeni pământ neproductiv, în total 2.129 iugăre pământ[17].

Intravilanul alcătuit din: case, curți, grădini, ocupa o suprafață de 43 de iugăre 300 de stânjeni. *Extravilanul* era format din mai multe hotare, se prezenta astfel:

„Gitara” 811 iugăre 660 de stânjeni din care pădurea 379 iugăre 1.320 stânjeni, pășune 42 iugăre 1.490 stânjeni, arabil-fâneață 325 iugăre 800 stânjeni, arabil 2 iugăre 700 stânjeni, neproductiv 4 iugăre 250 stânjeni;

„Fața” 507 iugăre 1050 stânjeni din care: fâneață, pădure și pășune 399 iugăre 1000 stânjeni, arabil 103 iugăre 1200 stânjeni, neproductiv 4 iugăre 450 stânjeni;

„Sidisora” 599 iugăre 1400 stânjeni din care: arabil 29 iugăre 600 stânjeni, arabil pășune-fâneață-vie 433 iugăre 1300 stânjeni, pășune 67 iugăre 200 stânjeni, pădure 66 iugăre 900 stânjeni și nearabil 3 iugăre (drumuri);

„Râtul Mare” 145 iugăre 1390 stânjeni din care: fâneață-arabil 142 iugăre 1.100 stânjeni, iar restul neproductiv-drumuri 3 iugăre 290 stânjeni[18];

Recensământul populației din 1857 ne dă prețioase informații privind ocupațiile locuitorilor, titlul de proprietar al intravilanului pentru cei care-l locuiau sau de chiriaș, ceea ce oglindește o situație economică și socială de după eliberarea din iobăgie și din situația de jeler, în urma Patentei imperiale. Astfel, din 133 de intravilane înregistrate prin acordarea de număr, 7 erau pustii, 19 intravilane erau proprietatea Baronului Henter Anton, 18 intravilane erau proprietatea Contelui Kemény, în total 37 de intravilane, 21 de intravilane erau proprietatea comunei locuite de chiriași. Astfel, doar 59 de intravilane erau în proprietatea celor care le locuiau. Alte 9 intavilane aveau proprietari din afara localității, de la Tîrgu Mureș sau de la Ceuaș[19].

Rezultă că din cele 126 de intravilane locuite, 47 % fuseseră răscumpărate de țăranii ce le locuiseră, se aflau acum în proprietatea lor, 29 % din intravilane erau în proprietatea foștilor domni de pământ, 16 % din intravilan era proprietatea comunei, iar 8 % alți proprietari, fapt reflectat în următorul tabel:

[16] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Coloana de evidență cadastrală*, nr. act 4.810, an 1912.
[17] Ibidem, nr. act 4811.
[18] Ibidem, nr. act 4811.
[19] D.G.A.S. Mureș, *Fond Recensământul populației*, nr. act 59, an 1859.

Tabel nr. 31
Repartizarea proprietății intravilane -1857

Țăranii gospodari	Moșerimea	Comuna	Alții
47,00 %	29,00 %	16,00 %	8,00 %

În ceea ce privește ocupația, 58 de capi de familie se declarau gospodari independenți, cultivatori de pământ; 48 capi de familie și feciori ai capilor de familie se declarau slugi, nu gospodari; 32 de capi de familie și membri de familie figurează ca zilieri; 39 de tineri figurează ca ajutor la munca în gospodărie; mai erau 5 intelectuali și un 1 negustor.

Am remarcat că cei 58 de gospodari independenți sunt proprietarii intravilanelor, iar membri ai familiei fii, fiice, părinți în vârstă, la ocupație, figurează la rubrica ajutor la muncă sau la slugă, ca de exemplu: la nr. 14, proprietar Pogăcean Sonia cu soția și cei 6 copii, ca și fiul căsătorit, Pogăcean junior, cu soția figurând la ocupație ca slugi; la nr. 19 proprietar Togan Iuon cu soția și un sugar, ca și cumnatul Man Todor cu soția și fiul de 1 an, la ocupație figurează la rubrica zilier; la poziția 23 figurează ca proprietar Pastor Samson junior cu soția și tata, Pastor Sandu, cu ocupația de ajutor de gospodar ca și fiul Petru, Ion și fiica Iuliana, frații și sora proprietarului; la nr. 39 proprietar de intravilan și gospodar independent este Sabadi Sandu cu soția și cei 4 copii, ca și cei doi tați Sabadi Costea și Togănel Samson figurând la ocupație la rubrica 28-păstori, ca și un frate căsătorit, Sabadi Iacob cu soția, figurind la poziția 23-ajutor de muncitor în agricultură; la nr. 59, figurează ca proprietar Fekete Savu cu soția și cele 3 fiice, dar și cei 3 frați ai gazdei: Vasi și Petru-slugi, iar Ion-păstor; la nr. 90 figurează ca proprietar și gospodar Mănișor Sandu cu soția, 1 fiică și 3 fii care, la ocupație, figurează la pozitia 26-zilier etc.[20]

Intravilanele aflate în proprietatea Contelui Kemény și a Baronului Henter erau locuite de foști jeleri, care figurează la „ocupații" la pozitia 22-slugă sau poziția 26-zilier. Intravilanele comunei, 6 la număr, din cele 21, erau locuite de țigani: Ciurar, Lăcătuș, Roștaș, rubrica 26, zilieri[21].

În urma Patentei Imperiale din iunie 1854 proprietarii feudali erau despăgubiți de stat pentru intravilanele și extravilanele ce reveneau țăranilor dependenți, urmând ca statul să recupereze sumele prin impunere de la țăranii împroprietăriți. În cazul intravilanelor aflate încă în proprietatea foștilor nobili deveniți-*moșieri*-proprietari ai alodiului-pământului extravilan neîmpărțit țăranilor, *moșia*, treptat va fi cumpărată de chiriași sau de alții veniți în sat. Extravilanul (rămas ca moșie: arabil, pășune, pădure) va fi cumpărat de familia *Burdács Béla c*are va fi mare proprietar de moșie-moșier la

[20] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Recensământul populației*, nr. act 59, an 1859.
[21] Ibidem.

Săbad-Voiniceni, cu 745 iugăre 1229 stânjeni pământ ceea ce reprezenta 35 % din suprafața hotarului Săbadului[22].

Mai cumpărau intravilan (casă, curte, grădină): Pop Teodor, Pasztor Iosif, Trifan Ioan., Kozma Dumitru, Ghibuț Petru, și anume, de la Baronul Kemény L., iar Fekete Sandor, Pasztor Florica, Bogdanyi János, de la urmașii lui Szakács Lászlo. Restul de 1.382 de iugăre din hotar era deținut în proprietate de celelalte familii din localitate, inclusiv Biserica, comuna, aproximativ 71 % din suprafața hotarului[23].

Am remarcat că și copiii capabili de muncă, minorii, figurau la rubrica privind ocupația, în calitate de ajutor de slugă, sau slugă, dacă erau mai mari, de mici fiind obișnuiți cu munca câmpului, îngrijirea animalelor. Am remarcat, de asemenea, puternica stratificare socială și economică: un moșier deținea 35 % din suprafața intravilană și extravilană, 58 de gospodari-proprietari dețineau 47 % din intravilan și extravilan, iar restul de 18 % din intravilan-extravilan era deținut de comună, biserică și școală.

S-a ajuns la această situație pentru că nu s-a făcut o reformă agrară, o deposedare a nobilimii și o împroprietărire echitabilă a locuitorilor satului. Repartizarea proprietăților oglindește originea feudală a acestor proprietăți, generând din start extreme: iobagii eliberați deveneau proprietarii sesiilor intravilane și extravilane prin despăgubirea foștilor proprietari; foștii jeleri deveneau slugi și zilieri având prea puțin extravilan sau deloc și, deci, își susțineau familiile lucrând la moșier sau la țăranii înstăriți din sat, sau în alte sate pe vremea muncilor agricole sau la oraș: Pastor Samson, Rus Ioan, Tanțos F., Ceușan Abrudan, Man Ștefan, Man Ursu Vasi etc.

După realizarea dualismului austro-ungar din 1867, Imperiul Austro-Ungar, se realiza, prin Legea III din 1869, în Ungaria sincronizat cu cel din partea austriacă, de autoritatea ungurească, *Recensământul populației și animalelor de la sfârșitul anului 1869.* Datele erau culese pe liste individuale. „Fișă de recensământ”, fișa începea cu date despre locuință și anexe. În rubricile următoare s-au înregistrat pentru fiecare persoană, informații privind sexul, anul nașterii, religia, starea civilă, ocupația, locul de muncă, cetățenia (autohton, străin), dacă este prezent sau dacă este plecat temporar (mai puțin de o lună), sau pentru o perioadă mai lungă, gradul de cultură (citește, citește și scrie). În final la rubrica Observații s-au consemnat eventuale handicapuri fizice și psihice, situația militară, pentru cei plecați din locul de ședere. Pe dosul fișei s-a notat numărul animalelor mai importante. Comisia de recenzare la Săbad-Voiniceni a fost formată din Kóncz János, împuternicit, din Cristești, și Csizmás János, notarul comunei Săbad. Voi prezenta în cele ce urmează Fișele individuale, oarecum prelucrate, consemnând ulița și numărul casei.

Ulița de mijloc, Nr. 1 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, un șopru, o șură, un coteț. *Nelocuită*.

---

[22] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Coloana de evidență cadastratrală*, nr. act 4.812/80, anul 1912.
[23] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Recensământul populației,* nr. act 246, an 1869.

Ulița de mijloc, Nr. 2 de casă, o locuință de suprafață cu două camere, o bucătărie-conie, o pivniță, o magazie, două cotețe, o șură. Aici locuiesc: I. 1. *Michael Vlasa Ciucudis,* născut în 1839 la Dâmbu, greco-catolic, căsătorit, preot greco-catolic, preotul comunei, știe să citească și să scrie. Soția. 2. Kónțiu Lilas, născută în 1850 la Bozed, greco-catolică, căsătorită, casnică, știe să citească și să scrie. Fii. 3. Emilius Vlasa Ciucudis, născut în 1868 la Săbad. 4. Emanuilus Vlasa Ciucudis, născut la 1869 la Săbad. Animale de casă: 3 mânji, 1 vacă, 1 junincă, 26 porci, 3 stupi de albine.

Ulița de mijloc, Nr. 3 de casă, o locuință cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Flora Irimia,* născut la 1831 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, păstor, cu învoială, nu știe să citească și să scrie. Soția. 2. Pásztor Florika, născută în 1838 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, casnică, nu știe să citească și să scrie. Fiul. 3. Flora Todor, născut în 1856 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor de păstor, nu știe să citească și să scrie. Fiica. 4. Flora Arlina, născută în 1860 la Săbad, ajutor în casă, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă: 9 oi.

Ulița de mijloc, Nr. 4 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, un șopru, o șură, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Flora Iuon*, născut la 1844 la Săbad, greco-catolic, proprietar, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Fekete Fironika născută la 1841 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă: 2 vaci, 2 porci.

Ulița de mijloc, Nr. 5 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, o șură, un șopru, o magazie, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Szabadi Péter Senior,* născut la 1813 la Săbad, greco-catolic, văduv, proprietar, agricultor, nu știe să scrie și să citească. Fii. 2. Szabadi Iuon, născut în 1851 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor de gospodar, agricultor, nu știe să scrie și să citească. 3. Szabadi Iacob, născut la 1851 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor de gospodar, agricultor, nu știe să scrie și să citească. 4. Szabadi Todor, născut la 1841 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultor, nu știe să scrie și să citească. Soția. 5. Pop Maria, născută la 1849 la Râciu, greco-catolică, căsătorită, gospodină, casnică, nu știe să scrie și să citească.. Fiica lui Todor. 6. Szabadi Karolina, născută în 1869 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită. Animale de casă: 1 cal, 2 vaci, 2 boi, 2 viței, 15 oi, 2 porci, 3 stupi.

Ulița de mijloc, Nr. 6 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, un șopru, o șură, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Szabadi Számszon,* născut în 1812 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, proprietar gospodar, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Togán Ráfina, născută la 1818 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, casnică, nu știe să scrie și să citească. Ginerele. 3. Kozma Todor, născut în 1844 la Săbad, greco-catolic, gospodar agricultor, nu știe să scrie și să citească. Soția. 4. Szabadi Florika, născută în 1849 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, casnică, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă: 4 juncani, 10 oi.

Ulița de mijloc, Nr. 7 de casă, o locuință cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Pável Lika,* născut la 1825 la Săbad, greco-catolic, zilier, angajat cu ziua, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Kimpean Maria, născută în 1825 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, nu știe să scrie și să citească. Fii. 3. Pável Péter, născut în 1848 la Săbad, greco-catolic,

necăsătorit, slugă la Herghelia, nu știe să scrie și să citească. 4. Pável Vaszi, născut la 1852 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, slugă la Săbad, nu știe să scrie și să citească. 5. Pável Számszon, născut la 1856 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, slugă la Herghelia, nu știe să scrie și să citească. 6. Pável Iuon, născut în 1858 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Animale de casă: 7 oi, 1 porc.

Ulița de mijloc, Nr. 8 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Kinpean Számszon,* născut în 1824 la Săbad, greco-catolic, văduv, gospodar independent, agricultor, nu știe să scrie și să citească. Fii. 2. Kinpean Ilia, născut în 1853 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor de agricultor, nu știe să scrie și să citească. 3. Kinpian Iuon, născut în 1856 la Săbad, greco-catolic, necăsătotit, ajutor de agricultor, nu știe să scrie și să citească. Fiice. 4. Kinpean Szuszána, născută în 1860 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor în agricultură, nu știe să scrie și să citească. 5. Kinpean Ráfina, născută la 1863 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă: 3 viței, 5 oi, 1 porc.

Ulița mare, Nr. 9 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, un șopru, o magazie, o șură, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Văduva Togănél Todor,* născută în 1829 la Săbad, greco-catolică, văduvă, agricultor independent, agricultura, nu știe carte. Fii. 2. Togănel Konsztántin, născut în 1849 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor de agricultor, agricultor, nu știe să scrie și să citească. 3. Togănél Péter, născut la 1853 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor de agricultor, agricultura, nu știe să scrie și să citească. 4. Togănél Számszon, născut în 1855 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor de agricultor, agricultura, nu știe să scrie și să citească. 5. Togănél Iuon, născut în 1857 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor de agricultor nu știe să scrie și să citească. Fiice. 6. Togănél Lilika, născută în 1861 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor, nu știe carte. 7. Togănél Maria, născută în 1864 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită. Fiu. 8. Togănél Dán Augusztin, născut în 1868 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Animale de casă: 2 viței, 9 oi, 2 porci.

Ulița mare, Nr. 10 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, un șopru, o șură, un coteț. Aici locuiau: I. 1. *Jozsa Péter,* născut în 1815 la Săbad greco-catolic, văduv, paznic de pădure, agricultor, nu știe să scrie și să citească. Fiu. 2. Jozsa Iuon, născut în 1842 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultură, nu știe să scrie și să citească. Soția. 3. Fekete Maria, născută în 1845 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. Fiu. 4. Jozsa Péter, născut în 1866 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Fiică. 5. Jozsa Rafina, născută în 1868 la Săbad, greco-catolică. Animale de casă: 4 vaci, 4 viței, 30 de oi, 7 porci.

Ulița mare, Nr. 11 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Dombi Vaszi,* născut în 1822 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Fekete Maria, născută în 1822 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, zilieră, nu știe să scrie și să citească. Fiica mamei. 3. Pop Maria născută în 1851 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, slugă la Bărdești, nu știe să scrie și să citească. Fiica. 4. Dombi Anika, născută în 1858 la Săbad, greco-catolică. Animale de casă:_.

Ulița mare Nr. 12 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, o șură, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Dobozi Iuon,* născut în 1812 la Ceuașu de Câmpie, greco-catolic, căsătorit, agricultura, Cantor, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Csen Fira, născută în 1812 la Ceuașu de Câmpie, greco-catolică, căsătorită, gospodină, casnică, nu știe să scrie și să citească. Fiica. 3. Dobozi Florika, născută în 1847 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor, nu știe să scrie și să citească. Ginere. 4. Huszár Számszon, născut în 1841 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor, nu știe carte. Soția. 5. Dobozi Mária născută în 1844 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, casnică, nu știe să scrie și să citească. Fii. 6. Dobozi Todor, născut în 1865 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. 7. Dabozi Sándor, născut în 1868 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Animale de casă: 4 oi, 3 porci.

Ulița mare Nr. 13 de casă, o locuință de suprafață, o încăpere, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Pogacsán Szonya,* născut în 1807 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Mán Lina, născută în 1815 la Săbad, greco-catolică, gospodină, munci femeiești, nu știe să scrie și să citească. Fiul. 3. Pogacsán Todor, născut în 1846 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor în gospodărie, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă: 2 viței, 7 oi, 1 porc.

Ulița de jos Nr. 14 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Bukur Iuon,* născut în 1823 la Râciu, greco-catolic, căsătorit, cioban, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Mán Paraszkiva, născută în 1834 la Săbad, căsătorită, gospodină, casnică, nu știe să scrie și să citească. Fiu. 3. Bukur Todor, născut în 1852 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, slugă, nu știe să scrie și să citească. Fiice. 4. Bukur Ravéka, născută în 1860 la Săbad, greco-catolică. 5. Bukur Maria, născută în 1862 la Săbad, greco-catolică. Animale de casă: 2 oi.

Ulița de jos Nr. 15 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Mán St. Szánd,* născut în 1834 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Pakulár Fironika, născută în 1829 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeiești, nu știe să scrie și să citească. Fii. 3. Pintilie Péter, născut în 1852 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, slugă la Săbad, nu știe să scrie și să citească. 4. Mán St. Vaszi, născut în 1858 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. 5. Mán St. Iuon, născut în 1861 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Animale de casă: 7 oi, 1 porc.

Ulița de jos Nr. 16 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiește: I. 1. *Cseusán Abszolon*, născut în 1818 la Săbad, greco-catolic, văduv, zilier, nu știe să scrie și să citească. Fiica. 2. Cseusán Lina, născută în 1843 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, slugă la Budești, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă: 2 oi.

Ulița de jos Nr. 17 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, o șură. Aici locuiesc: I.1 *Togán Péter,* născut în 1829 în Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Mán Ilona, născută în 1832 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeiești, nu știe să scrie și să citească. Fiica. 3. Togán Krucsicza, născută în 1857 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor

în gospodărie, nu știe să scrie și să citească. Fii. 4. Togán Todor, născut în 1860 la Săbad, greco-catolic, ajutor în gospodărie, nu știe carte. 5. Togán Vaszilia, născut în 1862 la Săbad, greco-catolic, ajutor, nu știe să scrie și să citească. Fiică. 6. Togán Szánfira, născută în 1869 la Săbad, greco-catolică. Animale de casă: 1 vițel.

Ulița de jos Nr. 18 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Szabadi Péter*, născut în 1811 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Pakulár Oana, născută în 1812 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeiești, nu știe să scrie și să citească. Fii. 3. Szabadi Iuon, născut în 1846 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor în gospodărie, nu știe să scrie și să citească. 4. Szabadi Akjim, născut în 1850 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, slugă în Săbad, nu știe să scrie și să citească. Fiică. 5. Szabadi Ilána, născută în 1853 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor în gospodărie, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă: 1 porc.

Ulița de jos Nr. 19 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, o șură, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Pásztor St. Iuon,* născut în 1847 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Szücs Ravéka, născută în 1847 la Ceuașu de Câmpie, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. Frate. 3. Pásztor St. Szánd, născut în 1852 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor în gospodărie, nu știe carte. Animale de casă: 2 vaci, 2 porci. II. 1. Gábor Szánd, născut în 1838 la Bărdești, greco-catolic, zilier, paznic de vie, știe să scrie și să citească, absent, cătană. Soția. 2. Sus Anika, născută în 1838 la Ceuașu de Câmpie, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. Fiice. 3. Gábor Rachel, născută în 1861 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor, nu știe să scrie și să citească. 4. Gábor Krucsicza, născută în 1865 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită. Fii. 5. Gábor Todor, născut în 1867 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. 6. Gábor Marián, născut în 1869 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Animale de casă:_.

Ulița de jos Nr. 20 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, o pivniță, un șopru, o magazie, o șură, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Toganél Iuon*, născut în 1817 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor, agricultura, nu știe să scrie dar citește. Soția. 2. Mánisor Florika, născută la 1817 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeiești, nu știe să scrie și să citească. Fii. 3. Toganél Számszon, născut în 1853 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor în gospodărie, știe să scrie și să citească. 4. Toganél Vaszilika, născut în 1860 la Săbad, greco-catolic, ajutor, știe să scrie și să citească. Fiu însurat. 5. Toganél Szánd, născut în 1838 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, știe să citească, nu scrie. Soția. 6. Angél Maria, născută în 1843 la Sânmărtin, greco-catolică, căsătorită, gospodină, nu știe carte. Fiu 7. Toganél Iuon, născut în 1864 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Fiică. 8. Toganél Susana, născută în 1866 la Săbad, greco-catolică. Fii. 9. Toganél Konsztántin, născut în 1867 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. 10. Toganél Péter, născut în 1869 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Animale de casă: 2 vaci, 2 boi, 5 viței, 32 de oi, 2 porci.

Ulița de jos Nr. 21 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, un șopru, o șură, o magazie, Aici locuiesc: I. 1. *Pásztor Számszon*, născut în 1825 la Săbad, greco-

catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Szabadi Ráfina, născută în 1827 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, nu știe să scrie și să citească. Fiică înfiată. 3. Murásan Rafina, născută în 1855 la Mădărașul de Câmpie, necăsătorită, ajutor în gospodărie, nu știe să scrie și să citească. Mama. 4. Pásztor Szánd (femeia), născută în 1800 la Săbad, greco-catolică, văduvă, fiul o ține din dragoste maternă fiind *surdă*. Animale de casă: 3 vaci, 7 oi, 3 porci. II. 1. Pásztor Péter, născut în 1830 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, știe să scrie și să citească, a făcut serviciul militar. Soția. 2. Pella Maria, născută în 1840 la Bărdești, greco-catolică, căsătorită, gospodină, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Fiu. 3. Pásztor Iuon, născut în 1860 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor în gospodărie, știe să scrie și să citească. Fiice. 4. Pásztor Anika, născută în 1865 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită. 5. Pásztor Karolina, născută în 1867 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită. Fiică slujnică. 6. Pella Maria, născută la 1856 la Bărdești, greco-catolică, necăsătorită, slugă, nu știe carte. Animale de casă: 2 vaci, 2 boi, 5 viței, 9 oi.

Ulița de jos Nr. 22 de casă, o locuință cu două încăperi, un șopru, o șură, un coteț. Aici locuiesc: I.1 Văduva *Fekete Dariá*, născută în 1809 la Săbad, greco-catolică, văduvă, agricultoare, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Ginere. 2. Fekete Péter, născut în 1838 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soția. 3. Fekete Rafina, născută în 1842 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, nu știe să scrie și să citească. Fiica. 4. Fekete Suszána, născută în 1864 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită. Animale de casă: 2 boi, 8 oi, 1 porc. II. 1. Fiica văduvă. Gábor Liká (femeia), născută în 1832 la Săbad, greco-catolică, văduvă, gospodină, nu știe să scrie și să citească, din banii ei trăiește. 2. Gábor Daria, născută în 1857 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor în gospodărie, nu știe să scrie și să citească. Fii. 3. Gábor Péter, născut la 1860 la Săbad, necăsătorit, ajutor, nu știe să scrie și să citească. 4. Gábor Számszon, născut în 1862 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, înfiat, stă la Râciu. Animale de casă:_.

Ulița de jos Nr. 23 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, o șură. Aici locuiesc: I. 1. *Flora Lupu*, născut în 1798 la Săbad, greco-catolic, văduv, gospodar, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Fiu. 2. Flora Todor, născut în 1834 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor, agricultura, nu știe să scrie și să citească, a satisfăcut serviciul militar. Soția. 3. Pentya Maria, născută în 1846 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, nu știe să scrie și să citească. Fiice. 4. Flora Rafina, născută în 1865 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită. 5. Flora Eleonora, născută în 1868 la Săbad, greco-catolică. Animale de casă: 2 vaci, 2 viței.

Ulița de jos Nr. 24 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Pásztor Szánd,* născut în 1835 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Pintilie Fira, născută în 1829 la Bărdești, greco-catolică, căsătorită, lucru cu ziua, nu știe să citească și să scrie. Fiu vitreg. 3. Mán Számszon, născut în 1854 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, slugă, nu știe carte. Fiice. 4. Pásztor Rafina, născută în 1860 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, nu știe

carte. 5. Pásztor Maria, născută în 1862 la Săbad, greco-catolică, nemăritată. Animale de casă:_

Ulița de jos Nr. 25 de casă, loc *pustiu*.

Ulița de jos Nr. 26 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, un șopru, o șură, două cotețe. Aici locuiește: I. 1. *Varzár Sándor*, născut în 1842 la Gherla, catolic armean, necăsătorit, arendaș, știe să scrie și să citească. Chiriaș. 2. Kótora Iuon, născut în 1830 la Porumbeni, greco-catolic, căsătorit, ucenic în chirie, ucenic (servitor în casă) cu salariu anual, nu știe să scrie și să citească. Soția. 3. Graur Ludovika, născută în 1842 la Porumbeni, greco-catolică, căsătorită, gospodină, servitoare în casă cu salariu anual, nu știe să scrie și să citească. Fiice. 4. Kótora Lina, născută în 1857 la Porumbeni, greco-catolică, necăsătorită, ajutor, nu știe să scrie și să citească. 5. Kótora Anika, născută în 1867 la Porumbeni, greco-catolică. Fii. 6. Kótora Ilia, născut în 1864 la Porumbeni, greco-catolic, copil. 7. Kótora Péter născuă în 1866 la Porumbeni, greco-catolic. Fiică. 8. Kótora Rafina, născută în 1868 la Porumbeni, greco-catolică. Animale de casă: 1 cal, 2 vaci, 3 viței, 34 de oi, 18 porci.

Ulița de jos Nr. 27 de casă, loc *pustiu*.

Ulița de jos Nr. 28 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. Văduva *Mán Artimon*, născută în 1829 la Săbad, greco-catolică, văduvă, gospodar, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Fiu. 2. Mán Iuon, născut în 1848 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor în gospodărie, nu știe să scrie și să citească. Fiică. 3. Mán Rafina, născută în 1852 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ocupații feminine, nu știe carte. Animale de casă: 2 viței. II. 1. Pásztor Todor (femeia), născută în 1826 la Ceuașu de Câmpie, greco-catolică, văduvă, zilieră, activități feminine, nu știe să scrie și să citească. Fiu. 2. Sándor Számszon, născut în 1849 la Ceuașu de Câmpie, greco-catolic, necăsătorit, slugă cu salariu anual, nu știe carte. Fiica. 3. Sándor Fironika, născută la 1859 la Ceuașu de Câmpie, greco-catolică, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă:_.

Ulița de jos Nr. 29 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Jozsa Konsztántin*, născut în 1843 în Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Sándor Szávina, născută în 1844 la Ceuașu de Câmpie, greco-catolică, căsătorită, gospodină, nu știe carte. Fiu. 3. Jozsa Vártolomei, născut în 1869 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Frate mai mare. 4. Jozsa Demeter, născut în 1837 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, trăiește din pomeni. Observație: tulburare mentală (nebun). Animale de casă: 1 vacă, 4 viței, 1 porc.

Ulița de jos Nr. 30 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, un șopru. Aici locuiesc: I. 1. *Mán Nikolaij*, născut în 1802 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Pop Irina, născută în 1809 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă: 7 oi, 1 porc.

Ulița de jos Nr. 31 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, o pivniță. Aici locuiesc: I. 1. *Szabó Lajos*, născut în 1836 la Podeni, greco-catolic, căsătorit,

dulgher, știe să scrie și să citească. Soția. 2. Ferenczi Piri, născută în 1848 la Podeni, reformată, gospodină, munci femeiești, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă:_.

Ulița de jos Nr. 32 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Oltyán György,* născut în 1834 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, nu știe să scrie și să citească, a făcut serviciul militar. Soția. 2. Kozma Florika, născută în 1841 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, nu știe să scrie și să citească. Fiica. 3. Oltyán Maria, născută în 1861 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, copilă, nu știe carte. Animale de casă: 2 porci.

Ulița de jos Nr. 33 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Kerekes Gábor,* născut în 1830 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Buna Anna, născută în 1838 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, zilieră, munci femeiești, nu știe să scrie și să citescă. Fiică. 3. Kerekes Anika, născută în 1857 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor, nu știe să scrie și să citească. Fii. 4. Kerekes Iuon, născut în 1859 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor, nu știe să scrie și să citească. 5. Kerekes Todor, născut în 1862 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Animale de casă:_ II. 1. Nyilasán Mitru, născut în 1819 la Săbad, greco-catolic, văduv, zilier, nu știe să scrie și să citească. Fiu. 2. Nyilasán Számszon, născut în 1855 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, mică slugă, salariu anual, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă:_.

Ulița de jos Nr. 34 de casă, loc *pustiu*.

Ulița de jos Nr. 35 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, o șură, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Csizmás Mihály*, născut în 1818 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, proprietar, agricultura, nu știe să scrie și să citească.. Soția. 2. Kórmos Susána, născută în 1829 la Sântana, greco-catolică, căsătorită, gospodină, nu știe să scrie și să citească. Fiu. 3. Czizmás Péter, născut în 1852 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor în gospodărie, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă: 2 vaci. 1 vițel.

Ulița de jos Nr. 36 de casă, o locuință de suprafață cu trei încăperi, o conie (bucătărie de vară), o pivniță, o magazie, o șură, un țarc (strungă) demontabil. Aici locuiesc: I. 1. *Kóncz János,* născut în 1824 la Bozed, greco-catolic, căsătorit, arendaș, agricultor independent, știe să scrie și să citească. Soția. 2. Kira, născută în 1830 la Habic, greco-catolică, căsătorită, ajutor în gospodărie, știe să scrie și să citească. Nepot. 3. Szatmári János, născut la 1856 la Bozed, greco-catolic, păstor la Săbad, păstorit, știe să scrie și să citească. Animale de casă: 2 cai, 6 boi, 90 de oi, 7 porci.

Ulița de jos Nr. 37 de casă, loc *pustiu*.

Ulița de jos Nr. 38 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, un șopru, o șură, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Szabadi Szánd*, născut în 1825 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, proprietar, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Togán Susána, născută în 1829 la Săbad, greco-catolică, gospodină, nu știe să scrie și să citească. Fii. 3. Szabadi Számszon, născut în 1850 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor în gospodărie, nu știe să scrie și să citească. 4. Szabadi Konsztántin, născut în 1852 la

Săbad, greco-catolic, necăsătorit, slugă în gospodărie, nu știe să scrie și să citească. Fiică. 5. Szabadi Mária, născută în 1855 la Săbad, greco-catolică, ajutor în casă, nu știe să scrie și să citească. Fii. 6. Szabadi Iuon, născut în 1857 la Săbad, greco-catolic, slugă, nu știe să scrie și să citească. 7. Szabadi Péter, născut în 1860 la Săbad, greco-catolic, ajutor, nu știe să scrie și să citească. 8. Szabadi Szándu, născut în 1862 la Săbad, greco-catolic, ajutor, nu știe să scrie și să citească. Fiică. 9. Szabadi Anika, născută în 1865 la Săbad, greco-catolică, copilă. 10. Fiu. Szabadi Vaszi, născut în 1867 la Săbad, greco-catolic. Animale de casă: 1 vacă, 5 oi, 2 porci.

Ulița de jos Nr. 39 de casă, locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Pápsor P. Számszon*, născut în 1840 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, nu știe să scrie și să citească. Soție. 2. Mán Számfira, născută în 1844 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, zilieră, munci casnice, nu știe să scrie și să citească. Fii. 3. Pápsor Péter, născut în 1864 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. 4. Pápsor Iuon, născut în 1867 la Săbad, greco-catolic. Fii fratelui. 5. Pápsor Péter, născut în 1846 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, slugă, nu știe să scrie și să citească. 6. Pápsor Konsztántin, născut în 1849 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, slugă, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă:_ II. 1. Cumnatul. Pakulár Győrgy, născut în 1834 la Porumbeni, greco-catolic, căsătorit, zilier, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Pápsor Maria, născută în 1837 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, zilieră, munci casnice, nu știe să scrie și să citească. 3. Pakulár Iuon, născut în 1868 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Animale de casă:_.

Ulița de jos Nr. 40 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, un șopru, o magazie, o șură, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Pintya Vaszi,* născut în 1820 la Porumbeni, greco-catolic, căsătorit, agricultor, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Kotora Maria, născută în 1822 la Porumbeni, greco-catolică, căsătorită, gospodină, nu știe să scrie și să citească. Fiice. 3. Pintya Lina, născută în 1852 la Săbad, necăsătorită, ajutor în gospodărie, nu știe să scrie și să citească. 4. Pintya Rafina, născută în 1854 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor în gospodărie, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă: 1 vacă, 2 boi, 1 vițel, 12 oi, 1 porc.

Ulița de jos Nr. 41 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. S*zabadi Szánd*, născut în 1830 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, fostă cătană. Soție. 2. Pintya Veszelina, născută în 1836 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeiești, nu știe să scrie și să citească. Fiica. 3. Szabadi Anika, născută în 1857 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor, nu știe să scrie și să citească. Fiu. 4. Szabadi Péter, născut în 1859 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, slugă, nu știe să scrie și să citească. Fiică. 5. Szabadi Rafina, născută în 1864 la Săbad, greco-catolică. Animale de casă:_.

Ulița de jos Nr. 42 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, o pivniță (pentru atelier, prăvălie). Aici locuiește: I. 1. Nou țăran. *Kalo Anti*, născut în 1829 la Sântana, catolic, căsătorit, fierarul satului angajat pe 1 an, nu știe să scrie și să citească. Soție. 2. Pocza Ágnes, născută în 1829 la Cuiejd, catolică, căsătorită, munci gospodărești femeiești, nu știe să scrie și să citească. Fii. 3. Kalo Dani, născut în

1849 la Sântana, catolic, necăsătorit, ajutor de fierar, nu știe să scrie și să citească. 4. Kalo Jozsi, născut în 1856 la Sântana, catolic, necăsătorit, ajutor de fierar, nu știe să scrie și să citească. Fiică. 5. Kalo Anna, născută în 1858 la Sântana, catolică, necăsătorită, ajutor, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă:_.

Ulița de jos Nr. 43 de casă, loc *pustiu*.

Ulița de mijloc Nr. 44 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Tánczos Péter*, născut în 1839 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Pogacsán Flora, născută în 1839 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, munci femeiești, nu știe să scrie și să citească. Fii. 3. Tánczos Todor, născut în 1864 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. 4. Tánczos Iuon, născut în 1867 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Animale de casă:_.

Ulița de mijloc Nr. 45 de casâ, o locuință de suprafață cu o încăpere, o pivniță (de suprafață). I. 1. *Văduva Pásztor Ștefan Számszon*, născută în 1815 la Săbad, greco-catolică, văduvă, zilieră, munci femeiești, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă: 7 oi.

Ulița de mijloc Nr. 46 de casă, loc *pustiu*.

Ulița de mijloc Nr. 47 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, o pivniță, o șură, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Pásztor P. Szánd,* junior, născut în 1829 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor independent, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soție. 2. Girbou Raveka, născută în 1836 la Râciu, greco-catolică, căsătorită, gospodină, nu știe să scrie și să citească. Fiica. 3. Pásztor Maria, născută în 1855 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, munci femeiești, nu știe să scrie și să citească. Fii. 4. Pásztor Iuon, născut în 1859 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor în gospodărie, nu știe să scrie și să citească. 5. Pásztor Konsztántin, născut în 1862 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. 6. Pásztor Vaszi, născut în 1865 la Săbad, greco-catolic. 7. Pásztor Péter, născut în 1869 la Săbad, greco-catolic. Animale de casă: 2 vaci, 2 boi, 3 viței, 20 de oi, 1 porc, 2 coșuri cu albine.

Ulița de mijloc Nr. 48 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi. Aici locuiesc: I. 1. *Văduva Pap Efrem Iuon*, născut în 1825 la Săbad, greco-catolică, văduvă, zilieră, munci femeiești, nu știe să scrie și să citească. Fiu. 2. Pap Efrem Iuon, născut în 1852 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, slugă, nu știe să scrie și să citească. Fiică. 3. Pap Florica, născută în 1855, greco-catolică, necăsătorită, ajutor, nu știe să scrie și să citească. Fii. 4. Pap Péter, născut în 1857 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor, nu știe să scrie și să citească. 5. Pap Todor, născut în 1863 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Animale de casă:_ II. 1. Văduva Rusz Vaszi, născută în 1810 la Ceuașu de Câmpie, greco-catolică, văduvă, zilieră, nu știe să scrie și să citească. Fiice. 2. Rusz Szavéta, născută în 1847 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, slujnică, nu știe să scrie și să citească. 3. Rusz Rafina, născută în 1850 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, slujnică, nu știe să scrie și să citească. Fiu. 4. Rusz Konsztántin, născut în 1852 la Săbad, necăsătorit, slugă, nu știe carte. Animale de casă:_.

Ulița de mijloc Nr. 49 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, un șopru, o șură, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Fekete Todor*, născut în 1826 la Săbad,

greco-catolic, căsătorit, agricultor independent, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Mán Iliana, născută în 1836 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, muncă femeiască, nu știe să scrie și să citească. Fiice. 3. Fekete Rafina, născută în 1853 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, munci feminine, nu știe să scrie și să citească. 4. Fekete Aniko, născută în 1855 la Săbad, necăsătorită, munci feminine, nu știe să scrie și să citească. Nepoți orfani. 5. Rusz Számszon, născut în 1850 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, slugă, nu știe să scrie și să citească. 6. Rusz Péter, născut în 1856 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, slugă, nu știe să scrie și să citească. 7. Rusz Konsztántin, născut în 1859 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor, nu știe să scrie și să citească. Fată orfană. 8. Rusz Marinka, născută în 1862 la Săbad, greco-catolică, copilă, ajutor, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă: 1 cal, 2 boi, 2 viței, 7 oi, 2 porci, 2 stupi.

Ulița de mijloc Nr. 50 de casă, o locuință cu două încăperi, un șopru, o magazie, o șură, un coteț. Aici locuiește: I. 1. *Rusz Péter,* născut în 1829 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultura, agricultor independent, nu știe să scrie și să citească, fostă cătană. Soția. 2. Fekete Fironica, născută la 1820 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, munci femeiești, nu știe să scrie și să citească. Fiice vitrege. 3. Mánisor Rafina, născută în 1848 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, munci feminine, nu știe să scrie și să citească. 4. Mánisor Iliana, născută în 1850 la Săbad, necăsătorită, munci feminine, nu știe să scrie și să citească. Fiu. 5. Mánisor Konsztántin, născut în 1851 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor în gospodărie, nu știe să scrie și să citească. Fiică. 6. Mánisor Florika, născută în 1854 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, slujnică, nu știe să scrie și să citească. Fiu vitreg căsătorit. 7. Mán Péter, născut în 1840 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor independent, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soția. 8. Flora Rafina, născută în 1834 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, nu știe să scrie și să citească. Fii. 9. Mán Péter, născut în 1866 la Săbad, greco-catolic. 10. Mán Iuon, născut în 1868 la Săbad, greco-catolic. Alt fiu vitreg. 11. Mánisor Iuon, născut în 1844 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor independent, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soția. 12. Szonka Maria, născută în 1853 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, munci femeiești, nu scrie și nu citește. Animale de casă: 2 vaci, 2 viței, 17 oi, 2 porci.

Ulița de sus Nr. 51 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, un șopru, o șură, un grajd. Aici locuiesc: I. 1. Administrator de curte, *Dombi Iuon, născut* în 1834 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, administrator de curte pentru 1 an, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Sándor Anna, născută în 1833 la Ceuașu de Câmpie, greco-catolică, căsătorită, ajutor, nu știe să scrie și să citească. Fiice. 3. Dombi Rafina, născută în 1863 la Săbad, greco-catolică. 4. Dombi Mariuka, născută în 1864 la Săbad, greco-catolică. 5. Dombi Lilica, născută în 1866 la Săbad, greco-catolică. Fiu. 6. Dombi Prohonia, născut în 1869 la Săbad, greco-catolic. Animale de casă: 1 cal, 4 vaci, 4 boi, 11 viței, 3 bivoli, 40 de oi, 6 coșuri de albine. II. 1. Chiriaș. Koncz Péter, născut în 1839 la Zah.., greco-catolic, căsătorit, ucenic administrator, în serviciu pe un an, nu știe

să scrie și să citească. Soția. 2. Pop Florica, născută în 1845 la Săbad, greco-catolică, ucenică, nu știe să scrie și să citească.

Ulița de sus Nr. 52 de casă, loc *pustiu*.

Ulița de sus Nr. 53 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, un șopru. Aici locuiesc: I. 1. *Pásztor Onuj Péter,* născut în 1812 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Diurán Szolomia, născută în 1820 la Râciu, greco-catolică, căsătorită, zilieră, nu știe să scrie și să citească. Fiu. 3. Pásztor Péter, născut în 1838 la Săbad, căsătorit zilier, nu știe să scrie și să citească. Soția. 4. Sándor Raveka, născută în 1838 la Ceuașu de Câmpie, greco-catolică, căsătorită, zilieră, nu știe să scrie și să citească. Fii. 5. Pásztor Számszon, născut în 1864 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. 6. Pásztor Iuon, născut în 1867 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Animale de casă: 1 vițel., 4 oi, 2 porci.

Ulița de sus Nr. 54 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, o pivniță de suprafață, o șură, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Mán Irimia Vaszi*, născut în 1829 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor independent, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Pop Szavéta, născută în 1840 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, nu știe să scrie și să citească. Fiii. 3. Mán Iuon, născut în 1858 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. 4. Mán Todor, născut în 1862 greco-catolic, necăsătorit. Fiu de frate, orfan. 5. Mán Nikolaj, născut în 1833 în Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor independent, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soția. 6. Moldován Maria, născută în 1835 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, nu știe carte. Fiice. 7. Mán Anika, născută în 1864 la Săbad, greco-catolică. 8. Mán Mariuka, născută în 1866 la Săbad, greco-catolică. 9. Mán Rafina, născută în 1869 la Săbad, greco-catolică. Animale de casă: 2 vaci, 2 viței, 11 oi, 3 porci, 3 coșuri de albine.

Ulița de sus Nr. 55 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, un șopru, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Flora Todor,* născut în 1797 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor independent, agricultura, nu știe carte. Soția. 2. Makaria Katalina, născută în 1811, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. Fiu. 3. Flora Péter, născut în 1847 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, cătană la Miercurea Ciuc. Fiu căsătorit. 4. Flora Iuon, născut în 1840 la Săbad, agricultor, agricultura, nu știe carte. Soție. 5. Kerekes Florika, născută în 1852 în Ungheni, greco-catolică, munci femeiești, nu știe carte. Animale de casă: 5 oi.

Ulița se sus Nr. 56 de casă, loc *pustiu*.

Ulița de sus Nr. 57 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Văduva. Togán Todor,* născută în 1831 la Săbad, greco-catolică, văduvă, zilieră, nu știe să scrie și să citească. Fiica. 2. Togán Rafina, născută în 1844 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, zilieră, nu știe să scrie și să citească. Fiu bitang. 3. Togán Irimia, născut în 1869 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Mai stă. 4. Mán Rafina, născută în 1820 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, zilieră, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă:_.

Ulița de sus Nr. 58 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, un șopru, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Fekete Vaszi*, născut în 1836 la Săbad, greco-catolic,

căsătorit, agricultor independent, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Pásztor Vészelina, născută în 1840 la Săbad, greco-catolică, gospodină, nu știe să scrie și să citească. Fiu. 3. Fekete Iuon, născut în 1866 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Fiică. 4. Fekete Amalia, născută în 1869 la Săbad, greco-catolică. Animale de casă: 1 vacă, 5 porci.

Ulița de sus Nr. 59 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi. Aici locuiesc: I. 1. *Fekete Szimion,* născut în 1835 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor independent, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Pásztor Florika, născută în 1840 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, nu știe să scrie și să citească. Fii. 3. Fekete Vaszi, născut în 1862 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. 4. Fekete Todor, născut în 1864 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Fiică. 5. Fekete Mariuka, născută în 1869, greco-catolică. Bătrâna mamă. 6. Fekete Péter (femeia), născută în 1800 la Săbad, greco-catolică, văduvă. Animale de casă: 2 oi, 1 porc.

Ulița de sus Nr. 60 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, un șopru. Aici locuiesc: I. 1. Văduva Pap Onuj Péter, născută în 1829 la Săbad, greco-catolică, văduvă, agricultoare, munci femeiești, nu știe să scrie și să citească. Fii. 2. Pop Onuj Iuon, născut în 1852 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, agricultor, agricultura, nu știe să scrie și să citească. 3. Pop Naftanaila, născut în 1854 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, agricultor, ajutor, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă: 1 vițel, 1 porc.

II. 1. Chiriaș țigan. *Pocza Imre*, născut în 1847 la Cuiejd, greco-catolic, căsătorit, zilier, cătană în concediu. Soție. 2. Burkus Anika, născută în 1847 Săbad, greco-catolică, căsătorită, zilieră, muncă femeiască, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă:_.

Ulița de sus Nr. 61 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. Văduva *Mán Vaszi,* născută în 1820 la Săbad, greco-catolică, văduvă, zilieră, munci femeiești, nu știe să scrie și să citească. Fiică. 2. Mán Anika, născută în 1858 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă:_.

Ulița de sus Nr. 62 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Nyilasán Iuon,* născut în 1828 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Toganél Rafina, născută în 1829 la Săbad, căsătorită, zilieră, munci femeiești, nu știe să scrie și să citească. Fiu. 3. Nyilasán Szándu, născut în 1856 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor, nu știe să scrie și să citească. Fiică. 4. Nyilasán Fironika, născută în 1859 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor, nu știe să scrie și să citească. Fiu. 5. Nyilasán Mitru, născut în 1863 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Animale de casă:_.

Ulița de sus Nr. 63 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, un șopru, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Pásztor Urszuj Péter*, născut în 1827 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Togán Maria, născută în 1827 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, zilieră, nu știe să scrie și să citească. Fiica. 3. Pásztor

Fironika, născută în 1851 la Săbad, greco-catolică, nemăritată, munci feminine, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă: 1 vacă, 1 vițel, 1 porc.

Ulița de sus Nr. 64 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. Văduva Kozma Demeter, născută în 1816 la Săbad, greco-catolică, văduvă, zilieră, munci femeiești, nu știe să scrie și să citească. Fii. 2. Kozma Todor, născut în 1847 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, slugă, nu știe să scrie și să citească. 3. Kozma Számszon, născut în 1849 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, slugă, nu știe să scrie și să citească. 4. Kozma Iuon, născut în 1853 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, slugă, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă:_.

Ulița de sus Nr. 65 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Flora Szánd*, născut în 1810 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Pásztor Lina, născută în 1815 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, zilieră, munci femeiești, nu știe să scrie și să citească. Fii vitregi. 3. Pásztor Iuon, născut în 1836 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, slugă, nu știe să scrie și să citească. 4. Pop Nyihaila, născut în 1850 la Săbad, necăsătorit, slugă, nu știe carte. Animale de casă:_.

Ulița de sus Nr. 66 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. Nou țăran. *Lingurar Gergey,* născut în 1846 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Lingurar Susa, născută în 1850, greco-catolică, căsătorită, zilieră, munci femeiești, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă:_.

Ulița de sus Nr. 67 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Andrejka Győrgy,* născut în 1828 la Bărdești, greco-catolic, căsătorit, zilier, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Togán Iliána, născută în 1838 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, zilieră, munci femeiești, nu știe să scrie și să citească. Fiu. 3. Andrejka Iuon, născut în 1852 la Săbad, greco-catolic necăsătorit, ajutor, nu știe să scrie și să citească. Fiică. 4. Andrejka Florika, născută în 1869 la Săbad. greco-catolică. Animale de casă:_.

Ulița de sus Nr. 68 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Moldován Todor*, născut în 1828 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor, agricultura, nu știe carte. Soția. 2. Flora Maria, născută în 1834 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, nu știe să scrie și să citească. Fii. 3. Moldován Vaszi, născut în 1858, greco-catolic, necăsătorit, ajutor, nu știe să scrie și să citească. 4. Moldován Iszák, născut în 1860, greco-catolic, necăsătorit, ajutor, nu știe să scrie și să citească. 5. Moldován Számszon, născut în 1863 la Săbad, greco-catolic. Fiică. 6. Moldován Fironika, născută în 1869 la Săbad, greco-catolică. Animale de casă: 10 oi, 3 porci.

Ulița de sus Nr. 69 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Pásztor Lika,* născut în 1812 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Mán Maria, născută în 1812 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, zilieră, nu știe să scrie și să citească. Fiică înfiată. 3. Pásztor Raveka, născută în 1859, greco-catolică, necăsătorită, ajutor, nu știe să scrie și să

citească. Ginere. 4. Mán Urszuj Simon, născut în 1836 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, nu știe să scrie și să citească. Soția. 5. Pásztor Fironika, născută în 1845, greco-catolică, căsătorită, zilieră, munci femeiești, nu știe să scrie și să citească. Fiice. 6. Mán Maria, născută în 1867 la Săbad, greco-catolică. 7. Mán Rafina, născută în 1869 la Săbad, greco-catolică. Animale de casă: 4 oi, 1 porc.

Ulița de sus Nr. 70 de casă, o locuință cu două încăperi, un șopru, o șură, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Fekete Számszon*, născut în 1812 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor independent, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Kozma Onika, născută în 1821 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeiești, nu știe să scrie și să citească. Fii. 3. Fekete Péter, născut în 1850 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor în gospodărie, nu știe să scrie și să citească, nenorocit de mâna stângă. 4. Fekete Iuon, născut în 1858 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă: 2 boi, 8 oi, 5 porci.

Ulița de sus Nr. 71 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, un șopru, o șură, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Sándor Iuon,* născut în 1827 la Săbad, greco-catolic, căsătărit, agricultor independent, agricultura, nu știe să scrie și să citescă. Soția. 2. Moldován Rafina, născută în 1832 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, nu știe să scrie și să citească. Fiu. 3. Sándor Péter născut în 1863 în Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Animale de curte:_.

Ulița de sus Nr. 72 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, un șopru, o șură, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Pásztor Iuon,* născut în 1834 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor, agricultura, nu știe carte. Soția. 2. Popovics Lila, născută în 1841 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, nu știe să scrie și să citească. Fiu. 3. Pásztor Péter, născut în 1858, greco-catolic, necăsătorit, ajutor, nu știe să scrie și să citească. Fiice. 4. Pásztor Florika, născută în 1864 la Săbad, greco-catolică. 5. Pásztor Rafina, născută în 1867 la Săbad, greco-catolică. Animale de casă: 12 oi, 1 porc.

Ulița de mijloc Nr. 73 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, un șopru, o șură, o magazie, un coteț. Aici locuiește: I. 1. *Szonka Iuon*, născut în 1829 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor independent și Primar, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Szabadi Iliana, născută în 1834 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, nu știe să scrie și să citească. Fiu. 3. Szonka Péter, născut în 1858, greco-catolic, necăsătorit, ajutor în gospodărie, nu știe să scrie și să citească. Fiică. 4. Szonka Rafina, născută în 1862 la Săbad, necăsătorită. Fiu. 5. Szonka Iuon, născut în 1864 la Săbad, necăsătorit. Fiice. 6. Szonka Fironika, născută în 1867 la Săbad, greco-catolică. 7. Szonka Karolina, născută în 1869 la Săbad, greco-catolică. Animale de casă: 1 cal, 1 mânz, 2 vaci, 2 boi, 1 vițel, 15 oi.

Ulița mică de mijloc Nr. 74 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, un șopru, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Tánczos Vaszi,* născut în 1821 greco-catolic, căsătorit, agricultor independent, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Togán Susána, născută în 1827 la Săbad, căsătorită, gospodină, nu știe carte. Fiică. 3. Tánczos Maria, născută în 1847 la Săbad, greco-catolică, nemăritată, ajutor, nu știe să scrie și să citească. Fii. 4. Tánczos Iuon, născut în 1852 la Săbad, greco-catolic,

necăsătorit, ajutor, nu știe carte. 5. Tánczos Konsztántin, născut în 1857 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, nu știe carte. Fiică. 6. Tánczos Raveka, născută în 1861 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, nu știe carte. Fii. 7. Tánczos Todor, născut în 1864 la Săbad, necăsătorit, copil. 8. Tánczos Román, născut în 1868 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Animale de casă: 2 vaci, 1 vițel, 8 oi, 1 porc.

Ulița mare Nr. 75 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, un șopru, o magazie, un grajd, o șură. Aici locuiesc: I. 1. *Togán Számszon,* născut în 1837 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Mán Floarea, născută în 1840 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, nu știe să scrie și să citească. Fii. 3. Togán Konsztántin, născut în 1861 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor în gospodărie, nu știe carte. 4. Togán Máxim, născut în 1863 la Săbad, greco-catolic. Fiică. 5. Togán Nasztászia, născută în 1865 la Săbad, greco-catolică. Fiu. 6.. Togán Laurentz, născut în 1869 la Săbad. Fiii fratelui 7. Togán Szándu, născut în 1845 la Săbd, greco-catolic, necăsătorit, agricultor, agricultua, soldat în permisie. 8. Togán Todor, născut în 1851 la Săbad, necăsătorit, ajutor, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă: 1 vacă, 2 boi, 4 viței, 20 oi. II. 1. Togán Iuon, născut în 1842 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor, agricultura, nu știe carte. Soția. 2. Mánisor Mária, născută în 1847 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, nu știe carte. Fii. 3. Togán Vaszi, născut în 1867 la Săbad, greco-catolic. 4. Togán Szánduj, născut în 1869 la Săbad, greco-catolic. Animale de casă: 2 vaci, 8 oi.

Ulița mare Nr. 76 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, o șură, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Mán Todor*, născut în 1820 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor, agricultura, nu știe carte. 2. Soția. Ungur Mária, născută în 1819 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, agricultor, munci femeiești, nu știe să scrie și să citească. 3. Fiu. Mán Péter, născut în 1851 la Săbad, necăsătorit, ajutor în gospodărie, nu știe carte. 4. Ginere. Manisor Konsztántin, născut în 1838 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor, agricultura, nu știe carte, serviciul militar satisfăcut. 5. Soția. Manisor Károlina, născută în 1848 la Săbad, greco-catolică, agricultor, munci femeiești, nu știe carte. Animale de casă: 6 oi, 2 porci.

Ulița mare Nr. 77 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, un șopru, o șură, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Kozma Számszon,* născut în 1797 la Săbad, greco-catolic, văduv, agricultor, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Fiu. 2. Kozma Iuon, născut în 1823 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, ajutor de agricultor, nu știe carte. Soția. 3. Mán Rafina, născută în 1839 la Săbad, greco-catolică, gospodină, nu știe carte. Fii. 4. Kozma Péter, născut în 1849 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor în gospodărie, nu știe carte, cătană în permisie. 5. Kozma Vaszi, născut în 1851 la Săbad, necăsătorit, ajutor în gospodărie, nenorocit de piciorul drept. 6. Kozma Todor, născut în 1854 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor în gospodărie, nu știe carte, șchiop de piciorul stâng. 7. Kozma Szánduj, născut în 1861 la Săbad, necăsătorit, ajutor, nu știe carte. Fiică. 8 Kozma Iliana, născută în 1863 la Săbad, greco-catolică, copilă. Animale de casă: 1 vacă, 2 boi, 1 vițel, 4 oi, 1 porc. II. 1. Alt fiu însurat. Kozma Mitru, născut în 1836 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, ajutor de agricultor, agricultor, nu știe carte,

rezervist în armată. Soția. 2. Csizmás Aniko, născută în 1844 la Săbad, căsătorită, gospodină, nu știe carte. Fiică. 3. Kozma Florika, născută în 1869 la Săbad, greco-catolică. Animale de casă: 3 viței, 8 oi, 1 porc, 9 stupi de albine.

Ulița mare Nr. 78 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Flora Iuon*, născut în 1815 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor, agricultura, nu știe carte. Soția. 2. Moldován Rafina, născută în 1820 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, nu știe carte. Fiu. 3. Flora Vaszi, născut în 1845 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor de gospodar, cătană în permisie. Fiice. 4. Flora Mária, născută în 1848 la Săbad, necăsătorită, slujnică, nu știe carte. 5. Flora Florika, născută în 1850 la Săbad, greco-catolică, nemăritată, slujnică, nu știe carte. Fiu. 6. Flora Iuon, născut în 1852 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ucenic cizmar la Tîrgu Mureș, știe să scrie și să citească. Fiica. 7. Flora Anika, născută în 1854 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, slujnică, nu știe carte. 8. Flora Arlina, născută în 1862 la Săbad, necăsătorită. Animale de casă:_.

Ulița mare Nr. 79 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, o pivniță, un șopru, o magazie, un grajd, o șură. Aici locuiesc: I. 1. *Csizmás János,* născut în 1826 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, Notarul satului și agricultor, agricultura, știe să scrie și să citească. Soția. 2. Mán Károlina, născută în 1836 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, știe să scrie și să citească. Fiice. 3. Csizmás Márici, născută în 1862 la Săbad, necăsătorită, știe carte. 4. Csizmás Szilvia, născută în 1867 la Săbad, greco-catolică. 5. Csizmaș Latti, născută în 1869 la Săbad, greco-catolică. 6. Bătrâna mamă. Csizmás Péter (ne), născută în 1800 la Săbad, greco-catolică, văduvă, întreținută. 7. Bătrâna soacră Mán László(ne), născută în 1800 la Săbad, greco-catolică, văduvă, întreținută. 8. Nepot înfiat. Pásztor Péter, născut în 1856 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ucenic tâmplar la Tîrgu Mureș, știe carte. Slugă moișană. 9. Hintea Gavril, născut în 1846, la Moișa, greco-catolic, necăsătorit, slugă, nu știe carte. Animale de casă: 1 cal, 2 vaci, 2 boi, 4 viței, 1 bivol, 16 oi, 3 porci, 9 stupi de albine.

Ulița mare Nr. 80 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, o șură, un coteț, un grajd. Aici locuiesc: *Csizmás László, născut* în 1813 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor independent, agricultura, știe să scrie și să citească. Soția. 2. Graur Maria, născută în 1820 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, nu știe carte. Fiu. 3. Csizmás Számszon, născut în 1848 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor de agricultor, nu știe carte, cătană în permisie. Fiice. 4. Csizmás Domnika, născută în 1853 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor în gospodărie, nu știe carte. 5. Csizmás Difta, născută în 1855 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor în gospodărie, nu știe carte. Animale în gospodărie: 2 vaci, 2 boi, 3 viței, 11 oi, 11 porci.

Ulița mare Nr. 81 de casă, o locuințăde suprafață cu o încăpere, un grajd, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Kozma Atyim*, născut în 1841 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor, agricultura, nu știe carte. Soția. 2. Fekete Maria, născută în 1841 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, nu știe carte. Fiice. 3. Kozma Ravéka, născută în 1865 la Săbad, greco-catolică. 4. Kozma Fironica, născută în 1867 la Săbad,

greco-catolică. Fiu. 5. Kozma Heronim, născut în 1869 la Săbad, greco-catolic. Animale de casă: 2 vaci, 11 porci.

Ulița mare Nr. 82 de casă, o locuință cu două încăperi, un șopru. Aici locuiesc: I. 1. *Pop Iuon*, născut în 1830 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soție. 2. Pásztor Aniska, născută în 1825 la Săbad, greco-catolică, gospodină, nu știe să scrie și să citească. Fii. Vitregi. 3. Moldován János, născut în 1849 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, cătană la Tîrgu Mureș, știe carte. 4. Moldován Vaszi, născut în 1852 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor în gospodărie, nu știe carte. Fiică vitregă. 5. Moldován Anika, născută în 1857 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor în gospodărie, nu știe carte. Fiică. 6. Pop Nasztaszia, născută în 1859 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor în gospodărie, nu știe carte. Fii. 7. Pop Péter, născut în 1864 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. 8. Pop Todor, născut în 1866 la Săbad, greco-catolic. Cumnata. 9. Pásztor Maria, născută în 1822 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, oarbă, trăiește din cerșit. Animale de casă: 2 boi, 12 oi, 1 porc.

Ulița mare Nr. 83 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, un șopru, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Togán Tyeszlár Vaszi*, născut în 1815 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Szőcs Aniko, născută în 1815 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, nu știe să scrie și să citească. Fii. 3. Togán Péter, născut în 1846 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor în gospodărie, nu știe carte. 4. Togán Ilia, născut în 1854 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor în gospodărie, nu știe carte. 5. Togán Konsztántin, născut în 1860 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor în gospodărie, nu știe carte. Animale de casă: 1 vacă, 2 boi, 1 vițel, 13 oi.

Ulița mare Nr. 84 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, o conie, o pivniță, un șopru, o magazie, un grajd. Aici locuiesc: I. 1. *Szakács Pál,* născut în 1840 la Culpiu, catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, știe carte. Soția. 2. Vajda Katalin, născută în 1842 la Culpiu, reformată, căsătorită, gospodină, știe carte. Fiu înfiat. 3. Czura József, născut în 1862 la Abrud, necăsătorit, știe să scrie și să citească. Animale de casă: 3 vaci, 3 viței, 10 oi, 10 porci, 9 stupi.

Ulița mare Nr. 85 de casă, o clădire de suprafață cu două încăperi, *școala*.

Ulița mare Nr. 86 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Huszár Szonya*, născut la 1810 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Togán Floarea, născută în 1912 la Săbad, greco-catolică, gospodină, nu știe să citească și să scrie. Fii. 3. Huszár Szimion, născut în 1847 la Săbad, necăsătorit, cătană la Brașov. 4. Huszár Vaszi, născut în 1849 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, cătană la Miercurea Ciuc. 5. Huszár Iuon, născut în 1853 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor în gospodărie, nu știe carte. Fiică. 6. Huszár Anika, născută în 1855 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor în gospodărie, nu știe carte. Fiu căsătorit. 7. Huszár Péter, născut în 1844 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultor, nu știe carte. Soția. 8. Ștefan Susana, născută în

1847 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, nu știe carte. Fiică. 9. Huszár Anika, născută în 1868 la Săbad, greco-catolică. Animale de casă: 1 vacă, 1 vițel, 3 oi.

Ulița mare Nr. 87 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Mánisor Vaszi*, născut în 1841 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Szőcs Raveka, născută în 1848 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, nu știe să scrie și să citească. Fiica. 3. Mánisor Lila, născută în 1866 la Săbad, greco-catolică. Animale de casă: 1 vacă, 2 viței, 2 oi, 2 porci.

Ulița mare Nr. 88 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, o șură, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Mán Stefán*, născut în 1841 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu știe carte. Soția. 2. Pintya Éva, născută în 1844 la Săbad, greco-catolică, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. Fii. 3. Mán Vaszi, născut în 1863 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. 4. Mán Iuon, născut în 1866 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. 5. Mán Péter, născut în 1869 la Săbad, greco-catolic. Animale de casă: 1 vacă, 1 vițel, 8 oi, 2 porci.

Ulița de mijloc Nr. 89 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, un grajd, o șură. Aici locuiesc: I. 1. *Mánlup Péter,* născut în 1796 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Pop Maria, născută în 1805 la Săbad, greco-catolică, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. Fiu căsătorit. 3. Mánlup Todor, născut în 1831 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, ajutor în gospodărie, nu știe carte. Soția. 4. Serb Aniska, născută la 1840 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. 4. Fiu. Mánlup Vaszi, născut în 1860 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor, nu știe carte. Animale de casă: 2 boi, 10 oi, 1 porc. II. 1. Fiu căsătorit. Mánlup Iuon, născut în 1841 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu știe carte. Soția. 2. Togán Maria, născută în 1841 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, nu știe carte. Animale de casă: 6 oi, 2 porci.

Ulița de mijloc Nr. 90 de casă, o locuință cu o încăpere, o șură, 1 coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Mán Avrám,* născut în 1795 la Săbad, văduv, țăran proprietar, agricultura, nu știe carte. Fiu. 2. Mán Iszák, născut în 1837 la Săbad, proprietar gospodar, agricultura, nu știe carte. Soție. 3. Bobleték Rafina, născută în 1840 la Săbad, greco-catolică, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. 4. Fiică. Mán Anika, născută în 1863 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită. Animale de casă: 2 vaci, 1 vițel, 2 porci.

Ulița de mijloc Nr. 91 de casă, o locuință cu două încăperi, un șopru, o magazie, un grajd, o șură. Aici locuiesc: I. 1. Văduva *Togánlup Számszon*, născută în 1814 la Săbad, greco-catolică, văduvă, proprietară, agricultura, nu știe carte. Fiu. 2. Togánlup Péter, născut în 1844 la Săbad, necăsătorit, proprietar, agricultura, nu știe carte. Fiica. 3. Togánlup Florika, născută în 1847 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, munci feminine, nu știe carte. Fiu. 4. Togánlup Vaszi, născut în 1851 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor în gospodărie, nu știe carte. Fiu căsătorit. 5. Togánlup Demeter, născut în 1841 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu știe carte.

Soție. 6. Pop Maria, născută în 1847 la Săbad, greco-catolică, gospodină, casnică, nu știe carte. Animale de casă: 2 vaci, 4 boi, 2 viței, 27 de oi, 3 porci.

Ulița de mijloc Nr. 92 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere și un șopru. Aici locuiesc: I. 1. *Bordás Todor,* născut în 1823 la Ceuașu de Câmpie, greco-catolic, căsătorit, proprietar, agricultura, nu știe carte. Soția. 2. Pakulár Maria, născută în 1819 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. Fiică. 3. Bordás Florika, născută în 1855 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor în gospodărie, nu știe carte. Animale de casă: 11 oi, 1 porc.

Ulița de jos Nr. 93 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Dikuj Mihály*, născut în 1826 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, păstor de porci, angajat cu plată, nu știe carte. 2. Kőteles Maria, născută în 1836 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, ajutor, nu știe carte. Fiice. 3. Dikuj Florika, născută în 1858 la Săbad, nemăritată, nu știe carte. 4. Dikuj Susána, născută în 1864 la Săbad, greco-catolică, nemăritată, nu știe carte. Animale de casă:_

Ulița de jos Nr. 94 de casă, loc *pustiu*.

Ulița de jos nr. 95 de casă, loc *pustiu*.

Ulița de sus Nr. 96 de casă, o locuință cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Burkus János,* născut în 1840 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, muzicant, zilier, nu știe carte. Soția. 2. Pócza Ágnes, născută în 1842 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, zilieră, munci femeiești, nu știe carte. Fiică. 3. Burkus Lina, născută în 1864 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită. Frate mai mic. 4. Burkus Dani, născut în 1853 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, zilier, muzicant, nu știe carte. Animale de casă: 1 cal, 6 porci.

Ulița de sus Nr. 97 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere *pustie*:

Ulița de sus Nr. 98 de casă, loc *pustiu*.

Ulița de sus Nr. 99 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. Nou țăran. *Fülőp Faur,* născut în 1834 la Cuiejd, greco-catolic, căsătorit, zilier, nu știe carte. Soție. 2. Rozsi, născută în 1835 la Cuiejd, greco-catolică, căsătorită, zilieră, munci femeiești, nu știe carte. Fii. 3. Fülöp Gergely, născut în 1857 la Săbad, ajutor, nu știe carte. 4. Fülőp Vaszi, născut în 1862 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, nu știe carte. Animale de casă:_.

Ulița de sus Nr. 100 de casă, o locuință de suprafață, cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. Nou țăran. *Horinka Gyuri*, născut în 1829 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, nu știe carte. Soția. 2. Moldován Aniska, născută în 1832 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, munci femeieși, nu știe carte. Animale de casă:_

Ulița se sus Nr. 101 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi o șură, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. Văduva *Táncyos Todor,* născută în 1829 la Săbad, greco-catolică, văduvă, proprietară, munci femeiești, nu știe să scrie și să citească. Fiice. 2. Flora Fira, născută 1847 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor în gospodărie, munci feminine, nu știe carte. 3. Tánczos Maria, născută în 1858 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor în gospodărie, nu știe carte. Fii. 4. Flora Vaszi, născut în 1846 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, cătană la Brașov. 5 Flora Todor, născut în 1839 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, proprietar, agricultura, nu știe carte, fostă

cătană. Soția. 6. Moldován Rafina, născută în 1843 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munnci femeiești, nu știe carte. Fiică. 7. Flora Johanne, născută în 1869, greco-catolică. Animale de casă: 2 boi, 7 oi, 7 porci.

Ulița de sus Nr. 102 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Sándor Péter*, născut în 1840 la Ceuașu de Câmpie, greco-catolic, căsătorit, zilier, nu știe carte. Soția. 2. Pásztor Iliana, născută în 1840 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, zilieră, munci feminine, nu știe carte. Animale de casă: 1 vițel, 2 porci.

Ulița de jos Nr. 103 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Huszár Simon,* născut în 1820 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, nu știe carte. Soția. 2. Dregics Ilona, născută în 1830, ...?, greco-catolică, căsătorită, zilieră, nu știe carte. Fiu. 3. Huszár Ilia, născut în 1856 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor, nu știe carte. Animale de casă:_.

Ulița de sus Nr. 104 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Bozedean Péter*, născut în 1834 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, nu știe carte. Soția. 2. Beres Mária, născută în 1840 la Șincai, greco-catolică, căsătorită, zilieră, munci femeiești, nu știe carte. Fiu vitreg. 3. Pop Péter, născut în 1860 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor, nu știe carte. Observație este surdo-mut. Fiice. 4. Bozedean Susána, născută în 1866 greco-catolică, nemăritată. 5. Bozedean Fira, născută în 1868, greco-catolică, nemăritată. Animale de casă: 4 oi.

Ulița de de sus Nr. 105 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, un șopru. Aici locuiesc: I. 1. *Văduva Fekete Szávuj*, născută în 1810 la Săbad, greco-catolică, văduvă, proprietară agricolă, munci femeiești, nu știe carte. Fiică. 2. Fekete Rafina, născută în 1849 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, agricultoare, munci feminine, nu știe carte. Fiu căsătorit. 3. Fekete Iuon, născut în 1842 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor, agricultura, nu știe carte. Soția. 4. Csizmás Karolina, născută în 1850 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci feminine, nu știe carte. Sluga. 5. Tirnoveanu Vaszi, născut în 1853 la Porumbeni, greco-catolic, necăsătorit, slugă, nu știe carte. Animale de casă: 2 vaci, 2 viței, 11 oi, 2 porci.

Ulița de sus Nr. 106 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, un șopru. Aici locuiesc: I. 1. *Văduva Mánisor Vukuj*, născută în 1810 la Săbad, greco-catolică, văduvă, zilieră, munci femeiești, nu știe carte. Fiu. 2. Mánisor Vaszi, născut în 1840 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, plata cu ziua, nu știe carte. Soția. 3. Szabadi Maria, născută în 1840 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, zilieră, munci feminine, nu știe carte. Fiu vitreg. 4. Mánisor Todor, născut în 1844 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, plata cu ziua, nu știe să scrie și să citească. Soția. 5. Pop Nasztaszia, născută în 1849 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, zilieră, munci feminine, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă: 1 oaie, 1 porc.

Ulița de jos Nr. 107 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Bozedán Iuon*, născut în 1832 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor, agricultura, nu știe carte. Soția. 2. Fekete Florika, născută în 1835 la Săbad, greco catlică, căsătorită, gospodină, munci feminine, nu știe carte. Fiică. 3. Bozedán

Maria 1858 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor, nu știe carte. Fii. 4 Bozedán Péter, născut în 1867, greco-catolic, necăsătorit. 6. Bozedán Todor, născut în 1869, greco-catolic, necăsătorit. Animale de casă: 2 vaci, 1 vițel, 6 oi, 1 porc.

Ulița de sus Nr. 108 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. Văduva Kerekes Zaharia, născută în 1815 la Săbad, greco-catolică, văduvă, zilieră, munci femeiești, nu știe carte. Fii. 2. Kerekes Iuon, născut în 1849 la Săbad, necăsătorit, slugă, nu știe carte. 3. Kerekes Péter, născut în 1857 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor, nu știe carte. Animale de casă:_.

Ulița de de sus Nr. 109 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, un șopru. Aici locuiesc: I. 1. *Văduva Faragoján Kosztin*, născută în 1827 la Săbad, greco-catolică, văduvă, agricultoare, munci feminine, nu știe carte. Fiu. 2. Faragoján Paszku, născut în 1857 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor în gospodărie, nu știe carte. Fiică 3. Faragoján Iliana, născută în 1860 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor, nu știe carte. Animale de casă:_.

Ulița mare Nr 110 de casă, o locuință cu o încăpere, un șopru, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Szabadi Todor*, născut în 1820 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor, agricultura, nu știe carte. Soție. 2. Csizmás Maria, născută în 1829 la Săbad, greco-catolică, gospodină, munci feminine, nu știe carte. Ginere. 3. Mán Gedeon, născut în 1845 la Săbad, greco-catolic, agricultor, agricultura, nu știe carte. Soția. 4. Szabadi Florika, născută în 1850, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci feminine, nu știe carte. Fiu. 5. Mán Iuon, născut în 1868 la Săbad, greco-catolic. Animale de casă: 2 vaci, 2 oi, 1 porc.

Ulița mare Nr. 111 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, o pivniță. Aici locuiesc: I. 1. *Kozma Péter*, născut în 1832 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, agricultor, agricultura, nu știe carte. Soția. 2. Bota Maria, născută în 1838 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci feminine, nu știe carte. Fiu. 3. Kozma Iuon, născut în 1859 la Săbad, necăsătorit, ajutor, știe carte. 4. Kozma Péter, născut în 1864 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Observație, fiind înfiat, locuiește pentru totdeauna la Acățari. 5. Kozma Anika, născută în 1861 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită. 6. Kozma Maria, născută în 1866 la Săbad, greco-catolică, nemăritată. Animale de casă: 2 vaci.

Ulița de jos Nr. 112 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, un șopru Aici locuiesc: I. 1. *Tánczos Iuon*, născut în 1843 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, plata cu ziua, nu știe carte. Soție. 2. Cseusán Fira, născută în 1846 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, zilieră, munci feminine, nu știe carte. Animale de casă:_.

Ulița de jos Nr. 113 de casă, o locuimță de suprafață cu o încăpere Aici locuiesc: I. 1. Nou țăran. *Lingurár János*, născut în 1822 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, nu știe carte. A făcut serviciul militar. Soția. 2. Moldován Karolina, născută în 1822 la Săbad, căsătorită, zilieră, munci femeiești, nu știe carte. II. 1. *Chiriaș. Văduva Kozák Maxim,* născută în 1820 la Lechincioara, greco-catolică, trăiește din cerșit și pomeni. III. 1. Pop Iuliska, născută în 1825 la Mădărașul Săsesc, greco-catolică, trăiește din cerșit și pomeni. Animale de casă:_.

Ulița de jos Nr. 114 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, un șopru, o șură, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. Văduva Togán Iuon, născută în 1829 la Săbad, greco-catolică, văduvă, agricultoare, agricultura, nu știe carte. Fiu. 2. Togán Iuon, născut în 1858 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor în gospodărie, nu știe carte. Ginere. 3. Pógacsán Dani, născut în 1843 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu știe carte. Soție. 4. Togán Rafina, născută în 1847 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. Fiică. 5. Pógacsán Lucretia, născută în 1869 la Săbad, greco-catolică, nemăritată. Animale de casă: 10 oi, 2 porci.

Ulița de sus Nr. 115 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, un șopru, o șură, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Togán Számszon,* născut în 1814 la Săbad, greco-catolic, văduv, gospodar, agricultura, nu știe carte. Ginere. 2. Flora Iuon, născut în 1840 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu știe carte. Soția. 3. Togán Anika, născută în 1840 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. Fiică. 4. Flora Számfira, născută în 1858 la Săbad, greco-catolică, nemăritată, ajutor, nu știe carte. Fiu. 5. Flora Péter, născut în 1868 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Animale de casă: 2 boi, 6 oi, 1 porc.

Ulița de sus Nr. 116 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Flora Szánd,* născut în 1829 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu știe carte. Soția. 2. Belán Rafina, născută în 1843 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. Fiu. 3. Flora Dumitru, născut în 1854, greco-catolic, necăsătorit, ajutor în gospodărie, nu știe carte. Fiică. 4. Flora Maria, născută în 1864 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită. Fiu. 5. Flora Számszon, născut în 1867 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Animale de casă: 7 porci.

Ulița de jos Nr. 117 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, un șopru, un grajd, o șură, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Mánisor Számszon,* născut 1823 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu știe carte. Soția. 2. Sándor Oana, născută în 1827 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. Sluga. 3. Sándor Simon, născut în 1849 la Ceuașu de Câmpie, greco-catolic, necăsătorit, slugă, nu știe carte. Animale de casă: 1 cal, 1 vacă, 4 boi, 30 de oi, 2 porci.

Ulița mare Nr. 118 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Pogacsán Gavril,* născut în 1830 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu știe carte. Soție. 2. Moldován Maria, născută în 1836 la Săbad, greco-catolică, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. Fii. 3. Pogacsán Iuon, născut în 1855 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor în gospodărie, nu știe carte. 4. Pogacsán Vaszi, născut în 1859 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor, nu știe carte. Fiice. 5. Pogacsán Maria, născută în 1862 la Săbad, greco-catolică, nemăritată. 6. Pogacsán Rafina, născută în 1864 la Săbad, greco-catolică. Animale de casă: 2 viței, 8 oi, 1 porc.

Ulița de jos Nr. 119 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, o șură, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Szabadi Konsztántin,* născut în 1834 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soție. 2. Mánisor Anika,

născută în 1845 la Săbad, greco-catolică, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. Fii. 3. Szabadi Szánd, născut în 1864 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. 4. Szabadi Iuon, născut în 1866 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. 5. Szabadi Gavril, născut în 1868 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Animale de casă: 1 vacă, 1 vițel, 5 oi, 1 porc.

Ulița mare Nr. 120 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, un șopru. Aici locuiesc: I. 1. *Mánisor Péter*, născut în 1827 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu știe carte. Soție. 2. Bolgarakin Maria, născută în 1832 la Ungheni, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. Fii. 3. Mánisor Iuon, născut în 1856 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor în gospodărie, nu știe carte. 4. Mánisor Számszon, născut în 1858 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor, nu știe carte. Fiice. 5. Mánisor Rafina, născută în 1862, greco-catolică, nemăritată. 6. Mánisor Ravéka, născută în 1865 la Săbad, greco-catolică, nemăritată. Animale de casă: 2 vaci, 7 oi.

Ulița de sus Nr. 121 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Szabadi Iuon,* născut în 1826 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, cu ziua, nu știe să scrie și să citească. Soție. 2. Róska Rafina, născută în 1835 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, zilieră, munci femeiești, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă:_.

Ulița de sus Nr. 122 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, un șopru. Aici locuiesc: I. 1. *Togán Mitu*, născut în 1819 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, nu știe carte. Observație: Cătană cu atestat, segent major. Soție. 2. Togán Kati, născută în 1828 la Săbad, greco-catolică, zilieră, cu ziua, nu știe carte. Fiică. 3. Togán Aniko, născută în 1855 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor în gospodărie, nu știe carte. Animale de casă:_.

Ulița de sus Nr. 123 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Pop Péter*, născut în 1825 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, nu știe carte. Soție. 2. Bozedán Susana, născută în 1825 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, zilieră, cu ziua, nu știe carte. Fii. 3. Pop Todor, născut în 1848 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, slugă, nu știe carte. 4. Pop Iuon, născut în 1855 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, slugă, nu știe carte. Fii vitregi. 5. Bordás Gavril, născut în 1848 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, slugă în Sântana, nu știe carte. 6. Bordás Ilia, născut în 1852 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, slugă la Culpiu, nu știe carte. Animale de casă:_ II. 1. Chiriaș. Gibutz Atyim, născut în 1830 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, cu ziua, nu știe să scrie și să citească.. Soție. 2. Bozedán Maria, născută în 1830 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, zilieră, cu ziua, nu știe carte. 3. Gibutz Péter, născut în 1858 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor, nu știe să scrie și să citească. Animale de casă:_.

Ulița de jos Nr. 124 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, un șopru. Aici locuiesc: I. 1. *Tánczos Niczu,* născut în 1832 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu știe să scrie și să citească.. Soție. 2. Róska Anika, născută în 1844 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. Fiice. 3. Tánczos Rafina, născută în 1855 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor

în gospodărie, nu știe carte. 4. Tánczos Florika, născută în 1859 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, nu știe carte. Fii. 5. Tánczos Péter, născut în 1861 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, nu știe carte. 6. Tánczos Számszon, născut în 1868 la Săbad, greco-catolic. Necăsătorit. Animale de casă: 1 vițel, 1 porc.

Ulița de mijloc Nr. 125, o locuință de suprafață cu două încăperi, un șopru, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Mánisor Számszon,* născut în 1825 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu știe carte. Soție. 2. Togán Rafina, născută în 1831 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. Musafir. 3. Gerászim Theofis, născut în 1848 la Bogata, învățător, salariat anual. Observație: are scutire militară. Animale de casă: 2 vaci, 1 vițel, 9 oi, 1 porc.

Ulița de jos Nr. 126 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, un șopru. Aici locuiesc: I. 1. *Belián Szánd*, născut în 1819 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, cioban, angajat anual, nu știe carte. Soție. 2. Csizmás Maria, născută în 1823 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, zilieră, munci femeiești, nu știe carte. Fiu. 3. Belián Számszon, născut în 1846 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, cioban, ca întreprinzător, în permisie fiind cătană. Fiica. 4. Belián Maria, născută în 1853 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, slugă în sat, nu știe carte. Animale de casă: 8 oi.

Ulița de jos Nr. 127 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, două șopruri, o magazie, două grajduri, o șură. Aici locuiesc: I. 1. Administratorul curții. *Kecskés Miklós*, născut în 1824 la Curteni, greco-catolic, căsătorit, administratorul curții D-lui Burdács, angajat conducător al gospodăriei, nu știe să scrie și să citească. Soție. 2. Graur Fira, născută în 1830 la Sântana, greco-catolică, căsătorită, administratoare, nu știe carte. Fii. 3. Kecskés János, născut în 1846 la Curteni greco-catolic, necăsătorit, ajutor de arendaș, știe carte. 4. Kecskés Sándor, născut în 1848 la Curteni, greco-catolic, necăsătorit, ajutor de arendaș, știe carte. 5. Kecskés Győrgy, născut în 1856 la Curteni, greco-catolic, ucenic cojocar la Tîrgu Mureș, știe carte. 6. Kecskés Vaszi, născut în 1861 la Săbad, necăsătorit, nu știe carte. Fiice. 7. Kecskés Mariska, născută în 1863 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită. 8. Kecskés Aniko, născută în 1965, la Săbad, greco-catolică, necăsătorită. Animale de casă: 4 boi, 4 viței, 140 de oi, 2 porci.

Ulița mare Nr. 128 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Kozma Atyim,* născut în 1819 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu știe carte. Soție. 2. Szónka Suszana, născută în 1825 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. Fiu. 3. Kozma Iuon, născut în 1855 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor în gospodărie, știe carte. Fiice. 4. Kozma Florika, născută în 1852 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor în gospodărie, munci feminine, nu știe carte. 5. Kozma Rafina, născută în 1859 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, nu știe carte. Animale de casă: 2 porci.

Ulița mare Nr. 129 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, un grajd. Aici locuiesc: I. 1. *Văduva Mánisor Todor*, născută în 1838 la Șincai, greco-catolică, văduvă, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. Fii. 2. Mánisor Konsztántin, născut în 1860 la Săbad, necăsătorit, ajutor, nu știe carte. 3. Mánisor Áron, născut în 1862 la

Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor, nu știe carte. 4. Mánisor Iuon, născut în 1869 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Fiică. 5.. Mánisor Karolina, născută în 1866 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită. Animale de casă: 2 vaci, 7 oi, 1 porc.

Ulița mare Nr. 130 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Pogacsán Obreia*, născut în 1830 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu știe carte. Soția. 2. Barna Maria, născută în 1839 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. Fii. 3. Pogacsán Vaszi, născut în 1859 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor, știe carte. 4. Pogacsán Konsztántin, născut în 1863 la Săbad, necăsătorit, știe carte. 5. Pogacsán Számszon, născut în 1865 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Fiică. 6. Pogacsán Iliana, născută în 1861 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor, nu știe carte. 7. Pogacsán Rafina, născută în 1868 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită. Animale de casă: 5 oi.

Ulița mare Nr. 131 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, un șopru. Aici locuiesc: I. 1. *Pogacsán Iuon*, născut în 1834 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu știe carte. Soție. 2. Pásztor Rafina, născută în 1840 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. Fiice. 3. Pogacsán Anika, născută în 1864 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită. 4. Pogacsán Todora, născută în 1868 în Săbad, greco-catolică, necăsătorită. Soacră. 5. Pásztor Lup (femeia), născută în 1810 la Săbad, greco-catolică, văduvă, întreținută. Animale de casă: 8 oi.

Ulița de jos Nr. 132 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Flora Konsztántin*, născut în 1838 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu știe carte. Soție. 2. Jozsa Maria, născută în 1844 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. Fiice. 3. Flora Anika, născută în 1861 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, copilă, nu știe carte. 3. Flora Florika, născută în 1863 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită. Fiu. 4. Flora Számszon, născut în 1867 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Fiică. 5. Flora Laura, născută în 1869 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită. Animalede casă: 2 porci.

Ulița de jos Nr. 133 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere Aici locuiesc: I. 1. *Mán Todor P.*, născut în 1835 la Săbad, păstor, angajat, nu știe carte. Soția. 2. Flora Karolina, născută în 1840 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, zilieră, munci femeiești, nu știe carte. Fiu. 3. Mán Iuon, născut în 1857 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor, nu știe carte. Fiice. 4. Mán Rafina, născută în 1859 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor, nu știe carte. 5. Man Maria, născută în 1862 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită. Fiu. 5. Mán Todor, născut în 1864 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit,. Animale de casă: 2 porci.

Ulița de jos Nr. 134 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi (o încăpere de locuit, o încăpere pentru vânzare), o conie, o cămară, o șură, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Jzsák Izrael*, născut în 1820 la Ivănești, izraelit, căsătorit, crâșmar, vânzător de băutură, știe carte. Soție. 2. Simon Béla, născută în 1822 la Ivănești, izraelită, căsătorită, ajutor la vânzare, știe carte. Fiică 3. Jzsák Eszter, născută în 1852 la Ivănești, izraelită, necăsătorită, ajutor, știe carte. Fiu. 4. Izsák Samu, născut în 1855 la Ivănași, izraelit, necăsătorit, elev la Tîrgu Mureș, știe carte. Fiice. 5. Izsák Gizela,

născută în 1857 la Ivănești, izraelită, necăsătorită, ajutor, știe carte. 6. Izsák Kati, născută în 1860 la Ceuașu de Câmpie, izraelită, necăsătorită, știe carte, Animale de casă: 1 vacă.

Ulița de mijloc Nr. 135 de casă, o louință de suprafață cu o încăpere, o șură, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Fekete Iuon,* născut în 1830 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soția. 2. Pásztor Rafina, născută în 1840 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. Fiică. 3. Fekete Maria, născută în 1856 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor în gospodărie, nu știe să scrie și să citească. Fiu. 4. Fekete Szándu, născut în 1863 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Fiică. 5. Fekete Aniko, născută în 1865 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită. Animale de casă: 2 vaci, 2 boi, 2 viței, 14 oi, 1 porc.

Ulița de jos Nr. 136 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, o șură, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Pásztor Iuon*, născut în 1840 la Săbad, greco-catolic, gospodar, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soție. 2. Sándor Mariska, născută în 1844 la Săbad, greco-catolică, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. Fiică. 3. Pásztor Maria, născută în 1864 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită. Fiu. 4. Pásztor Péter, născut în 1866 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Fiică. 5. Pásztor Lucrecia, născută în 1869 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită. Animale de casă: 2 vaci, 2 viței, 8 oi, 2 porci.

Ulița de jos Nr. 137 de casă, o locuință de suprafață cu două încăperi, un șopru. Aici locuiesc: I. 1. *Mán Todor* A., născut în 1833 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu știe să scrie și să citească. Soție. 2. Mán Sunzujana, născută în 1843 la Săbad, greco-catolică căsătorită, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. Animale de casă: 1 vacă, 1 porc.

Ulița de jos Nr. 138 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, un șopru. Aici locuiesc: I. 1. *Văduva Togán Vaszi*, născută în 1831 la Săbad, greco-catolică, văduvă, gospodină, agricultura-munci femeiești, nu știe carte. Fiică. 2. Togán Aniko, născută în 1857 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor în gospodărie, nu știe carte. Fiu. 3. Togán Iuon, născut în 1863 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Fiică. 4. Togán Lilika, născută în 1865 la Săbad, greco-catolică, nemăritată. Animale de casă: 1 vacă, 2 oi, 1 porc.

Ulița de mijloc Nr. 139 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, un coteț. Aici locuiesc: I. 1. *Horváth Simon,* născut în 1842 la Porumbeni, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu știe carte. Soție. 2. Csizmás Maria, născută la 1838 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. Fiu vitreg. 3. Flora Számszon, născut în 1865 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Animale de casă: 2 vaci, 1 vițel, 7 porci.

Ulița de sus Nr. 140 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere, un șopru. Aici locuiesc: I. 1. *Fekete Számszon,* născut în 1826 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu știe carte. Soție. 2. Bordás Maria, născută în 1830 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. Fiica. 3. Fekete Rafina, născută în 1860 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, ajutor, nu știe carte. Fiu.

4. Fekete Konsztántin, născut în 1862 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Fiică. 5. Fekete Mariuka, născută în 1864 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită. Animale de casă: 1 viţel, 7 oi, 4 porci.

Uliţa de sus Nr. 141 de casă, loc *pustiu*.

Uliţa de sus Nr. 142 de casă, o locuinţă de suprafaţă cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Graur Iuon*, născut în 1839 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu ştie carte. Soţie. 2. Fekete Rafina, născută în 1843 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, munci gospodăreşti femeieşti, nu ştie carte. Fiu. 4. Graur Vaszi, născut în 1864 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Fiice. 4. Graur Florika, născută în 1867 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită. 5. Graur Oana, născută în 1869 la Săbad, greco-catolică, nemăritată. Animale de casă: 2 vaci, 1 viţel, 8 oi, 1 porc.

Pe şesul de lângă rât Nr. 143 de casă, o locuinţă de suprafaţă cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Mán Pintya*, născut în 1832 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu ştie carte. Soţie. 2. Mán Rafina, născută în 1846 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeieşti, nu ştie carte. Fii. 3. Mán Szándu, născut în 1863 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. 4. Mán Todor, născut în 1869 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Animale de casă:_ II. 1. *Togán Péter*, născut în 1842 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, cu ziua, nu ştie carte. Soţie. 2. Pásztor Rafina, născută în 1842 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, zilieră, cu ziua munci femeieşti, nu ştie carte. Bătrâna mamă. 3. Pásztor Maria, născută în 1810 la Săbad, văduvă, zilieră, munci femeieşti, nu ştie carte. Animale de casă:_.

Uliţa mare Nr. 144 de casă, o locuinţă de suprafaţă cu o încăpere Aici locuiesc: I. 1. *Togán Teszlár Iuon*, născut în 1838 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu ştie carte. Soţie. 2. Pop Fironika, născută în 1843 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeieşti, nu ştie carte. Fiu. 3. Togán Teszlár Iuon, născut în 1864 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Fiică. 4. Togán Rafina, născută în 1868 la Săbad, greco-catolică, nemăritată. Animale de casă: 1 viţel, 3 oi. 1 porc.

Uliţa de jos Nr. 145 de casă, o locuinţă de suprafaţă cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Pável Todor,* născut în 1824 la Săbad, greco-catolic, văduv, zilier, zi de muncă, nu ştie să scrie şi să citească. Fiică. 2. Pável Rafina, născută în 1853 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, munci feminine, nu ştie carte. Fii. 3. Pável Iuon, născut în 1856 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit, ajutor, nu ştie carte. 4. Pável Péter, născut în 1864 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Animale de casă:_.

Uliţa de jos Nr. 146 de casă, o locuinţă de suprafaţă cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Mán Konsztántin*, născut în 1835 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, cu ziua, nu ştie carte. Soţie. 2 Pásztor Susána, născută în 1845 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, zilieră, cu ziua munci femeieşti, nu ştie carte. Fiu. 3. Mán Iuon, născut în 1869 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Animale de casă:_

Uliţa de jos Nr. 147 de casă, o locuinţă de suprafaţă cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Mán Urszuj Szánd,* născut în 1842 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, gospodar, agricultura, nu ştie să scrie şi să citească. Soţie. 2. Sándor Aniska, născută în

1845 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, gospodină, munci femeiești, nu știe carte. Nepot orfan. 3. Mán Vaszi, născut în 1862 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Animale de casă:_.

În câmp Nr. 148 de casă, o locuință de suprafață cu o încăpere. Aici locuiesc: I. 1. *Nyilasán Vaszi,* născut în 1825 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, zilier, munca cu ziua, nu știe carte. Soție. 2. Fekete Szuszána, născută în 1843 la Săbad, greco caatolică, căsătorită, zilieră, munci femeiești cu ziua, nu știe carte. Fiica. 3. Nyilasán Rafina, născută în 1865 la Săbad, greco-catolică, nemăritată. Fiu. 4. Nyilasán Konsztántin, născut în 1868 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Animale de casă:_.

În câmp Nr. 149 de casă, o locuință semiîngropată-Bordei. Aici locuiesc: I. 1. Țigan șătrar. *Gábor Pista,* născut în 1805 la Trei Sate (Cioc-Satul Sărutului), greco-catolic, căsătorit, în construcții, reparații-cârpaci, nu știe carte. Observații: țigan migrator. Soție. 2. Burcsa Éva, născută în 1810 la Trei Sate (Cioc) greco-catolică, căsătorită, cerșetorie. Fiu. 3. Gábor Bánu, născut în 1854 la Trei Sate, greco-catolic, necăsătorit, ajutorul tatei, nu știe carte. Fiica. 4. Gábor Susa, născută în 1857 la Trei Sate, greco-catolică necăsătorită, ajutorul mamei, nu știe carte. Fiică înfiată. 5. Lakatos Zsusa, născută în 1868 la Săbad, greco-catolică. Animale de casă: 1 porc.

În câmp Nr. 150 de casă. O locuință semiîngropată-bordei. Aici locuiesc: I. 1. Țigan șătrar. *Gábor Máte*, născut în 1835 la Islea. greco-catolic, căsătorit, constructor-cârpaci-căldărar, nu știe carte. Soție. 2. Gábor Szusa, născută în 1840 la Islea, greco-catolică, căsătorită, cerșetorie, nu știe carte. Fiice. 3. Gábor Zsusa, născută în 1865 la Islea, greco-catolică. 4. Gábor Luiza, născută în 1867 la Islea, greco-catolică. Fiu. 5. Gábor Kozar, născut în 1869 la Săbad, greco-catolic. Animale de casă: 1 porc.

În câmp Nr. 151 de casă, bordei. Aici locuiesc: I. 1. Țigan șătrar. *Gábor Demeter*, născut în 1830 la Vălureni, greco-catolic, căsătorit, construcți-căldărar, nu știe carte. Soție. 2. Maris Aniska, născută în 1844 la Vălureni, munci femeiești și cerșit, nu știe carte. Animale de casă: 1 porc.

În câmp Nr. 152 de casă, bordei. Aici locuiesc: I. 1. Țigan șătrar. *Lakatos Mitru,* născut în 1802 la Săbad, greco-catolic, văduv, fierar, ca angajat, nu știe carte. Fiica. 2. Lakatos Domnika, născută în 1840 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, cerșetoare, nu știe carte. Fiu căsătorit. 3. Lakatos Csukur, născut în 1849 la Ivănești, greco-catolic, căsătorit, fierar, ca angajat, nu știe carte. Soție. 4. Rostas Difta, născută în 1850 la Herghelia, greco-catolică, căsătorită, munci femeiești și cerșit, nu știe carte. Animale de casă: 2 cai, 1 porc.

În câmp Nr. 153 de casă, bordei. Aici locuiesc: I. 1. *Lakatos Hodobi,* născut în 1840 la Cuiejd, greco-catolic, căsătorit, fierar, ca angajat, nu știe carte. Soție. 2. Gábor Brasa, născută în 1847 la Cuiejd, greco-catolică, căsătorită, munci femeiești și cerșit, nu știe carte. Fii. 3. Lakatos Máte, născut în 1864 la Cuiejd, greco-catolic, necăsătorit. 4. Lakatos Ádam, născut în 1866 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Fiică. 5. Lakatos Aniko, născută în 1868 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită. Animale de casă: 1 porc.

În câmp Nr. 154 de casă, bordei. Aici locuiesc: I. 1. Țigan șătrar. *Csurar Cusa,* născut în 1844 la Herghelia, greco-catolic, căsătorit, fierar, angajează lucrări, nu știe

carte. Soție. 2. Gábor Kati, născută în 1849 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, cerșit, nu știe carte. Fiică vitregă. 3. Lakatos Pena, născută în 1854 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, cerșit și mâncare primită, nu știe carte. Animale de casă: 2 porci.

În câmp Nr. 155 de casă, bordei. Aici locuiesc: I. 1. *Lakatos Ianku,* născut în 1804 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, fierar, ca angajat cu ziua, nu știe carte. Soție. 2. Lakatos Lina, născută în 1812 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, munci femeiești și cerșit, nu știe carte. Fiu. 3. Lakatos Banku, născut în 1845 la Săbad, fierar, ca angajat, soldat în permisie, nu știe carte. Fiica. 4. Lakatos Béla, născută în 1852 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, cerșit și din pomeni, nu știe carte. Stă cu ei. 5. Lakatos Not., născută în 1831 la Mădărașu de Câmpie, greco-catolică, văduvă, face coșuri, cu ziua, mută. Fiul ei. 6. Lakatos Lajos, născut în 1863 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Animale de casă:_.

În câmp Nr. 156 de casă, bordei. Aici locuiesc: I. 1. *Lakatos Péter*, născut în 1836 la Săbad, greco-catolic, căsătorit, fierar, cu ziua, nu știe carte. Soția. 2. Lakatos Mandra, născută în 1839 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, cerșit. Nu știe carte. Fiice. 3. Lakatos Klari, născută în 1859 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită, nu știe carte. 4 Lakatos Kali, născută în 1865 la Săbad, greco-catolică, necăsătorită. Animale în casă: 1 porc.

În câmp Nr. 157 de casă, bordei. Aici locuiesc: I. 1. Nou țăran. *Sukuri András,* născut în 1840 la Lechincioara, greco-catolic, căsătorit, zilier cu ziua, nu știe carte. Soție. 2. Csap Béla, născută în 1840 la Săbad, greco-catolică, căsătorită, munci femeiești și cerșit, nu știe carte. Fiu. 3. Sukuri Gyuri, născut în 1864 la Săbad, greco-catolic, necăsătorit. Animale de casă:_.

Ulița mare NR. 158. Biserica greco-catolică[24].

Recensământul ne indică o nouă situație social-economică. Erau înregistrate 158 de intravilane din care 12 pustii, iar alte 2 erau ocupate de Biserică și Școală, deci în total *144 de gospodării* locuite-intravilane. Am remarcat că pe *Ulița mare erau 26 de case locuite,* pe *Ulița de mijloc erau 23 de case locuite,* pe *Ulița de sus erau 39 de case locuite,* iar pe *Ulița de jos erau 45 de case locuite.*

Atrag atenția asupra apartenenței religioase, ea exprimând apartenența la naționalitatea română, chiar dacă numele de familie sau de botez este maghiarizat. Erau cu 18 intravilane mai multe decât în 1857. Această situație s-a produs în urma întemeierii de noi familii, care și-au putut alcătui o gospodărie, sau nou-veniții care și-au putut cumpăra o gospodărie: gospodarul Horváth Simon din Porumbeni, născut la 1842 și căsătorit la Săbad; Lingurar Gergely, născut la 1846-zilier; Szabó Lajós, născut la 1836, căsătorit, dulgher, venit de la Podeni, Szakács Pál, născut în 1840 la Culpiu. Din cele 144 de intravilane locuite, 85 erau locuite de tărani-proprietari ai intravilanului, deci 59 %; 38 de intravilane erau locuite de lucrători agricoli, zilieri, chiriași, adică 26 %; 12 gospodării erau locuite de fierar, zidar, crâșmar, muzicant, 9 %; 5 gospodării erau locuite de păstori, paznici de câmp, 4 %; 4 gospodării erau locuite de

[24] D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Recensământul populației*, dosar nr. 246, anul 1870.

cei legați de administrarea moșiei lui Burdács Béla, adică 2 %[25]. Această repartizare a gospodăriilor o prezentăm în tabelul de mai jos:

Tabelul nr. 32
Repartizarea gospodăriilor pe categorii sociale exprimate
în număr și procente (1869–1870)

Categoria socială	Nr. Gospodării	Procente %
Țărani-propietari	85	59 %
Lucrători agricoli -zilieri	38	26 %
Meseriași	12	9 %
Intelectuali	4	2 %
Păstori	5	4 %
TOTAL	144	100 %

Comparativ cu recensământul din 1857, remarcăm, la 1870, o creștere a numărului de țărani gospodari independenți, proprietari de pământ arabil cumpărat de la foștii nobili sau prin desprinderea tinerelor familii de pe lângă familia părintească și înzestrarea cu pământ intravilan și extravilan, deci o fragmentare-micșorare a proprietăților mai întinse. Recensământul animalelor îl prezint în tabelul de mai jos:

Tabelul nr. 33
Efectivul total de animale

Animale	Cai	Vaci	Bivoli	Boi	Juncani	Porci	Oi	Stupi
Număr	29	86	4	100	98	258	938	43

În următorul tabel voi oglindi diferențierea socială în rândul țăranilor proprietari din punct de vedere al animalelor crescute, care presupune și suprafețe cultivate cu plante furajere-lucernă pe lângă cereale (grâu, orz, porumb):

[25] Ibidem.

Tabelul nr. 34
stratificarea socială după numărul de animale crescute

Numele	Cai	Vaci	Boi	Juncani	Porci	Oi	Stupi
Fekete Iuon	-	2	2	2	1	14	-
Czizmás János	2	2	2	4	3	16	9
Pásztor Iuon	-	2	2	-	2	8	-
Pásztor Sándu	-	2	4	3	1	20	2
Fekete Todor	2	-	2	2	2	7	2
Szonka Iuon-Primar	2+1 (n)	2	2	1	-	15	2
Rusz Peéter	-	2	2	-	2	17	-
Mán Irimia	-	2	2	-	3	11	3
Togán Lup Számson	1	2	4	2	3	27	-
Szabadi Péter	2	2	2	2	2	15	3
Jozsa Péter	-	4	4	-	17	30	-
Toganél Iuon	-	2	2	5	2	32	-
Tánczos Mitu	-	-	1	-	1	-	-
Flora Szándu	-	-	-	-	7	-	-
Togán Iuon	-	-	-	1	1	3	-
Togán Péter	-	-	1	-	-	-	-
Szabadi Péter	-	-	-	-	1	-	-
Mán Urszuj Szándu	-	-	-	-	-	-	-

Importanți deținători de animale erau arendașii-administratorii moșierilor din sat (Contele Kemény și Burdács Béla), și anume: Verzar Șandor având 2 cai, 2 vaci, 3 juncani, 34 oi, 18 porci; Vonya János, având 4 cai, 6 boi, 50 oi, 7 porci; Dombi Iuon, având 2 cai, 4 vaci, 4 boi, 11 juncani, 3 bivoli, 40 oi, 6 stupi; Kerekes Miklos, având 4 boi, 4 juncani, 140 oi și 2 porci.

Sfârșitul secolului al XIX-lea cunoaște un *recensământ agricol,* conform Legii nr. 8, din anul *1895,* datele acestui recensământ fiindu-mi furnizate de lucrarea *„A Magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája”*[26]. Suprafața totală,

[26] *A Magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája,* Budapesta, 1897, pag. 662–664.

intravilană era de 2.128 iugăre, din care, arabil erau 1.050 iugăre, fâneața 325 iugăre, pășune 185 iugăre, pădure 447 iugăre, vii 15 iugăre, iar neproductiv 56 iugăre, grădini 50 iugăre. Erau recenzate *156 de gospodării,* mai multe cu 12 față de 1869. Erau recenzați și pomii fructiferi pentru că asigurau prin conservarea fructelor, hrană în sezonul rece, mai ales prunele uscate sau magiunul, ca și băutură pălincă, venit bănesc, pe lângă consumul în stare crudă. Numărul pomilor fructiferi îl reprezint în tabelul de mai jos:

Tabelul nr. 35
Numărul pomilor fructiferi

Meri	Peri	Cireși	Vișini	Pruni	Nuci	Castani	Duzi	Total
150	53	15	48	243	1	3	50	563

Totuși raportat la numărul de gospodării erau puțini, chiar foarte puțini pomi fructiferi. Era foarte importantă deținerea de mijloace de transport, căruțe-care, pentru transportul gunoiului în hotar, pentru transportul recoltei în gospodărie, pentru transportul mărfurilor la târgurile săptămânale de la oraș, Tîrgu Mureș sau târgurile din alte localități. Recensământul reflectă și această realitate, 38 % din gospodării fiind dotate cu un mijloc de transport: căruțe de 1 cal erau 5; căruțe de 2 cai erau 6; care de 2 boi erau 9; care de 1-2 vaci erau 51; în total 71 de căruțe-care[27]. Creșterea animalelor, importantă sursă de hrană, îmbrăcăminte și bani, era reprezentată în fiecare gospodărie după posibilități, după hărnicie, după dragostea de animale. În fiecare gospodărie erau păsări, porci cel puțin, iar cei ce aveau suprafețe de fâneață și pământ arabil dețineau și alte animale ca: oi, vaci, boi, cai, catâri etc. În tabelul de mai jos reflectăm efectivele de animale:

Tabelul nr. 36
Numărul de animale, la 1895

Cai	Catâri	Vaci	Boi	Juninci	Porci	Oi	Stupi	Păsări
20	15	119	22	111 (62 vițele)	224	689	27	1469

Comparativ cu perioada anterioară, am remarcat o scădere a efectivelor la cai, la boi, dramatic, dar o creștere a numărului de vaci pentru că erau o sursă de hrană-lapte, puteau fi utilizate la arat-plugul fiind de acum mai ușor, la transporturi. Având în vedere numărul de vițele, numărul de vaci urma să crească, iar 49 de tăurași urmau a fi

[27] Ibidem

sacrificați pentru hrană, sau crescuți și vânduți, câștigându-se banii necesari plătirii impozitelor, dotării agricole.

În perioada urmatoare, 1895-1914, disproporția dintre proprietatea moșierească și cea țărănească s-a păstrat, ca și stratificarea economico-socială a țăranimii. Această situație este reflectată și în *evidența cadastrală din anul 1912*. Terenul productiv era de 2.059 iugăre și 872 stânjeni, iar neproductiv de 67 iugăre și 1564 stânjeni; totalul intravilan și extravilan fiind de 2127 iugăre și 836 de stânjeni[28].

Moșierul Burdács Béla avea în proprietate 745 iugăre și 1229 stânjeni pământ (arabil, pădure, fâneață), aproximativ 36 % din suprafața hotarului satului. Ponderea în cadrul proprietății o dețineau suprafețele acoperite de păduri 401 iugăre 1.018 stânjeni și apoi cele destinate diferitelor culturi 293 iugăre, tocmai acele categorii de teren care aduceau cel mai mare venit proprietarului. Dar impozitul pe venit era de numai 444 Koroane și 11 fileri, pentru că stabilirea lui era la bunul plac al celor însărcinați cu efectuarea măsurătorilor cadastrale și care reprezentau interesele celor bogați. În aceste cazuri pământul țăranilor era trecut într-o categorie superioară de fertilitate, iar al moșierilor într-o categorie inferioară sub motivul că o proprietate mare este exploatată cu rezultate economice mai scăzute decât micile parcele țărănești[29].

Cel mai înstărit gospodar din sat, Togănel Vazul senior, nr. de casă 152, avea în proprietate 48 iugăre 671 stânjeni, plătind un impozit anual de 51 Koroane și 61 fileri. Dar un calcul ne arată că moșierul ar fi trebuit să plătească un impozit anual de 791 de Koroane și nu doar 444 Koroane. Rezultă o impunere inechitabilă a proprietarilor. Alți proprietari gospodari erau: Fekete Iuon, număr de casă 22, având în proprietate 7 iugăre 1,33 stânjeni plătind un impozit de 6 Koroane 69 fileri; Ghibuț Petru junior, nr. de casă 37, având în proprietate doar 175 stânjeni de grădină, plătea un impozit anual de 28 de fileri; Huszar Tivadar-Gavrilă, nr. de casă 98, având în propietate 15 iugăre 934 stânjeni plătea un impozit anual de 19 Koroane și 57 de fileri; Biserica greco-catolică, nr. 101, intravilan, având în proprietate 34 iugăre și 1.186 stânjeni pământ arabil; 1 iugăr 1.018 stânjeni grădină; 10 iugăre 139 stânjeni fâneață; 20 iugăre 1.096 stânjeni pășune și 13 iugăre 1.372 stânjeni pădure plătea un impozit anual de 58 Koroane și 36 fileri, deci, mai puțin decât dacă s-ar fi stabilit venitul real, și deci, impozitul pe acest venit.

Proprietatea comunei era de 163 iugăre 1.466 stânjeni plătind un impozit anual de 51 Koroane 77 fileri[30]. În funcție de impozitul plătit constatăm mai multe grupe de țărani în sat: Între 0-l Koroane impozit, după pământ -56 de țărani, printre care Tufan Iuon, Vârlan Ilie, Tanczoș Zanfira-văduvă, Togan Mitra, Pop Iuon, Szabadi Ana, Pavel Petru, Pogăcean Teodor, Viszi Ion, Togănel Petru (fără extravilan); între 1-3 Koroane impozit pe venit-33 de țărani: Togănel Vikentie nr. casă 88, Togan Toszkar Iuon nr. de

[28] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Coloana de evidență cadastrală*, nr. act 4816/1912.
[29] Traian Rus, *Structura agrară în Comitatul Mureș-Turda*, în Marisia, vol. V, Tîrgu Mureș, 1975, pag. 200.
[30] Ibidem.

casă 96, Togănel Șandor Vizi nr. de casă 1, Pop Petru a lui Anișca nr. Casă 114, Man Ștefan a lui Ioan nr. de casă 134, Kozma Vazul a lui Nilka nr. de casă 24, Dogar Vazu nr. de casă 14; între 3-6 Koroane plăteau impozit 28 de țărani printre care: Florea Samson nr. casă 47, Huszar Szilard (Constantin) nr. casă 104, Kozma Tivadar a lui Dumitru nr. de casă 52; etc. Între 6-10 Koroane plăteau impozit 20 de țărani printre care: Kozma Iuon nr. de casă 89 (7,9 iugăre), Man Tivadar Gavrilă a lui Pintilie nr. de casă 11 (7,9 iugăre); între 10-20 Koroane plateau impozit 32 de țărani printre care: Mănișor Samson nr. de casă 17 (12,5 iugăre), Man Vazul a lui Ghedeon nr. casă 108; între 20-30 Koroane impozit plateau 10 țărani și anume: Toganel Vazul Vaszi (18 iugăre), Jozsa Vazul (26 iugăre), Pasztor Petru (18 iugăre), Mănișor Szilard (Constantin) (26,3 iugăre), Man Janoș a lui Tirimia (19,1 iugăre), Huszar Tivadar (17, 1 jugăre); între 30-50 Koroane plăteau impozit 11 persoane: Moldovan Vazul a lui Tivadar (Gavrilă) nr. casă 60 (32 iugăre), Șandor Șandor (Alexandru) nr. casă 82 (37,51 iugăre), Șandor Vazul nr. casă 150 (40, 4 iugăre) și Togănel Vazul nr. casă 152 (48,6 iugăre).

Erau 190 gospodării impozitate[31]. La impozitul plătit statului se adăuga impozitul plătit Bisericii și impozitul plătit comunei, astfel că, unii țărani erau nevoiți să se îndatoreze. Forța activă a localității era de 302 persoane din 905 locuitori, reprezentând 33,3 % din total. Din cei 302 locuitori activi, 287 erau ocupați în agricultură-grădinărit, deci 95 % din populația activă a localității, erau 2 liber profesioniști, 2 comercianți și un 1 muncitor[32].

Evenimentele Primului Război Mondial, 1914–1918, vor afecta situația economică a localității având în vedere în primul rând recrutarea tinerilor pentru serviciul militar și participare la război, apoi și a bărbaților în floarea vârstei, iar apoi pierderile de vieți omenești, ceea ce a condus la diminuarea producției agricole, la sărăcirea populației cauzată și de rechizițiile de animale, cereale, hrană pentru armată, furaje pentru animalele de tracțiune și chiar întreținerea tupelor staționate în localitate pentru refacere.

[31] Ibidem.

[32] *A magyar statisztikai kőzlemények. A magyar szent korona országainak 1910-évi Nép - számlása*, vol. II, Budapesta, 1913, pag. 846.

Participarea la Primul Război Mondial (1914–1918) și la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918

La 15 iulie 1914, începea Primul Război Mondial dintre cele două blocuri politico-militare, *Puterile Centrale*, adică Imperiul German, Imperiul Austro-Ungar, pe de o parte și *Antanta*, respectiv Franța, Anglia și Imperiul Rus, pe de altă parte, prin declarația de război a Austro-Ungariei făcută Serbiei. Pierderile armatei *austro-ungare* în oameni și materiale, mult mai slab pregătită decât armata germană au început încă din primele luni de război.

Țărănimea satelor suferea cel mai mult: bărbații erau la armată, ajungându-se astfel la lipsa brațelor de muncă, pământurile trebuind să fie cultivate de cei de acasă conform Ordonanțelor guvernamentale[33]. Rechiziționările de alimente, cereale, animale, hrană pentru animale, furaje, erau obligatorii. Ordinele de mobilizare sunt răspândite în toate satele, românii recrutați îndreptându-se spre Tîrgu Mureș, unde se aflau: Regimentul 62 infanterie, 3 batalioane din Regimentul 51, Regimentul 22 husari, 9 cavalerie și 5 artilerie; se fac transporturi de soldați spre Serbia, Galiția, Italia[34].

Regimentul 22 de infanterie, cu sediul la Tîrgu Mureș, a primit ordinul de mobilizare la 31 iulie 1914, la 4 august 1914 a început mobilizarea, iar la 19 august 1914, a pornit apre Galiția (Polonia) ocupând poziție contra rușilor. Armata austro-ungară a fost înfrântă și retrasă din șes pe aliniamentul Carpaților (Nistru-Siret-Prut) începâd un război de poziție. Evenimentele din cursul anului 1917 din Rusia, finalizate cu instaurarea dictaturii comuniste a lui Lenin, au condus la retragerea Regimentului 22 de pe poziții, la 5 februarie 1918. De la 1 martie 1918, a pornit spre frontul italian prin Colomea-Câmpia Crișului-Pozsony-Viena-Linz-Insnsbruk-Triest și, apoi, pe jos până la Asiago, în nordul Italiei, Alpii tirolezi, participând la luptele de acolo soldate cu înfrângerea. La 28 octombrie 1918 au pornit spre casă[35].

Săbăzenii mobilizați, infanteriștii, se regăsesc în acest regiment. Avem în acest sens mărturiile unui supraviețuitor, Izidor Tudoran, învățător de la Ibănești care, în *Autobiografia* sa, scrisă în 1977–1978, redă desfășurarea evenimentelor de pe frontul de la Asiago: *„Noi aici pe front o duceam foarte greu, mâncarea slabă, paraziții ne mâncau, pericol de moarte în orice clipă. Nu puteai să faci nici o mișcare că dacă observau italienii începeau un bombardament de nu rămânea piatră pe piatră. Hrana venea noaptea la 12. Supa era apă cu puțină făină tulbure, pâinea era numai fărâmituri, cum o aduceau cu funicularul de la mari depărtări și apoi cu căruțele și pe cai.*

---

[33] D.G.A.S.-Mureș, *Fond: Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș*, nr. act 1123/1915, fila 52–53.

[34] Traian Popa, *op. cit.*, pag. 191.

[35] Nagy István, *Erdelyi ezredek a világhaborúban, Marosvásárhelyi 22 Honved gyalogezred* editată în 1942, pag. 107–123, la Bibleoteca Teleki.

Grup de militari ardeleni din Primul Război Mondial, 1918

Când o primeam, mâncam toată odată și până în noaptea următoare numai apă mai aveam.

Eram murdari, slabi, cu păduchi, flămânzi, că nu mai semănam a oameni: – și în pericol. Pregătirile pentru ofensivă au fost mari, armată multă, tunuri, avioane, noi în rezervă ca să intrăm direct în foc. 15 iunie a sosit; la ora 2 noaptea a început bombardamentul cu toate tunurile. Noi cu arma, 200 de cartușe, grenade, ½ l de rom în ploscă, 2 conserve, țiboc, slănină, pâine, în sacul de merinde. Sub bătaia tunurilor am plecat până am ajuns în șanțurile din linia întâi de foc. Aici ne-am oprit, iar la ora 8 când toate tunurile au încetat mii de tunuri care nu se mai auzeau sunetele decât un vuiet ca o apă mare când vine. Inamicul a stat ascuns în cazemate și n-a tras de loc. Tunurile ușoare ale noastre au înaintat până în linia I. Ne spuneau înainte de ora 8 că italienii sunt complet zdrobiți, ca să mergem înaite fără frică. La ora 8 fix a sunat comanda „Baioneta pe armă, sus și înainte”.

Ne-am ridicat, atunci am văzut că parcă numai oameni au plecat. Înainte, înapoi, la stânga și la dreapta valuri, valuri de soldați înaintau spre inamic pe câmpul gol și fără adăposturi. Ne-au lăsat să ne apropiem până la 100 m de tranșeele lor. Atunci, ca la un semn, au început mitralierele, tunurile, iar de sus au apărut avioanele. Zburau corpurile de oameni pe sus, toată lumea la pământ culcat în iarba mare ce era, în scurt timp n-am mai văzut nici un om. Tunurile și mitralierele au continuat pentru că noi eram pe deal iar ei pe vale. Noi, fără nici o acoperire, ei în tranșee de piatră. N-a

fost așa cum ne-au spus tunarii că i-au distrus complet. Au mai tras și cu proiectile cu gaze. Se auzeau vaiete și strigăte de ajutor dar nimeni nu mai îndrăznea să facă vreo mișcare, că mitralierele erau pe el. Din cei 12 soldați din grupa mea mai aveam lângă mine [4], ceilalți au căzut morți și răniți. Stăteam lipiți de pământ. Odată simt o lovitură în casca de pe cap, un cartuș a nimerit cu câțiva milimetri mai la dreapta de mijlocul căștii. Că dacă venea din plin front trecea prin fier ca prin varză și deci și prin cap. Lovitura a fost puternică și m-a speriat rău. Am luat casca jos și am zis către Rus Ciril de lângă mine: „Nu curge sânge?" A spus „Nu", am pus pe cap casca și am stat nemișcat până când s-a înserat, de dimineață de la ora 8. Când era pe la amiază încă am avut poftă de mâncare, am luat sacul de merinde și am mâncat. După ce s-a înserat am zis către soldații de lângă mine să ne retragem încet câte unul pe burtă. Unul Șara erau toți care au mai rămas din compania noastră. Aici era comandantul companiei și Borda. De fapt, numai eu din grupa mea am fost mai înainte trimis. Borda zice: „Tu ești Izidor, am auzit că ești mort". Șara se auzea strigând după ajutor din groapa de tun. S-a înserat de-a binelea, inamicul nu ne mai vedea. Împreună cu Borda am trimis niște soldați să-l ridice pe Șara și să-l ducă înapoi. Apoi noi toți care eram vii ne-am ridicat și cu pași grăbiți ne-am retras înapoi, cei morți au rămas care pe unde au picat. Altă armată venea înainte pentru a ne înlocui pe noi. Au venit husarii cu armele lor în bandulier și râdeau de noi văzându-ne în ce hal suntem. Au ocupat poziția în front dar, în ziua următoare au început italienii un bombardament puternic pe ei, așa că seara am fugit înapoi care cum au scăpat, dar noi n-am râs de ei numai i-am întrebat de ce și vin înapoi?"

Izidor Todoran a salvat, după dezorganizarea armatei austro-ungare, lista soldaților decorați la Asiago, alcătuită în perioada de refacere din Croația. Se acorda, în semn de recunoștință, pentru vitejia și atitudinea neînfricată în bătălia de la Asiago „Printre cei decorați era și Moldovan Ioan (János) soldat, subdivizia tehnic, născut în 1890, decorat a doua oară, cu Medalia de argint pentru vitejie clasa a II-a, domiciliat în Săbad (Voiniceni). În total au fost decorați 445 militari din care 332 soldați. Medalia de argint clasa a II-a pentru vitejie a fost obținută de 287 oameni, din care 219 soldați. La 29 octombrie 1918 au pornit spre casă, pentru ei era sfârșitul războiului[36].

Dintr-o scrisoare a parohului Nicolae Gherman (1905–1916) din Săbad-Voiniceni, datată 6 iulie 1915, aflăm că pe lângă tinerii recrutați: Togan Danilă, Man Samson, Rus Ioan, Man Petru, Cozma Ioan a lui Dumitru, Cozma Ioan a lui Ioan, Husar Constantin, Pastor Constantin, Man Petru, Florea Petru, Șandor Sandi, Man Urs Vasile, Otvoș Ștefan, Mănișor Augustin, Mănișor Aron, Florea Ioan aflați în serviciu activ de la 15 mai 1915, erau recrutați și 13 oameni, soți, căsătoriți „la a 50-a etate" Pastor Ilie, Sabadi Vasilică, Togănel Dionisie, Husar Teodor, Florea Petru de după rât, Man Petru

[36] Internet-Google, *Lista soldaților Regimentului 22 Infanterie Tîrgu Mureș, decorați după bătălia de la Asiago*, în Augustia, vol. 8, Sfântu Gheorghe, 2004, pag. 151–166.

făgădaru, Florea Vasilică ăl Vesel, Șotri Vasilică țiganu, Țântaru Petru, Sabadi Ambrozie, Pogăcean Samson, Otvoș Ferencz țiganu[37].

Totodată, parohia Săbad și apoi protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș făceau prima propunere la 22 decembrie 1914, apoi altele de-a lungul războiului, ca învățătorul-cantor David Roman din Săbad, și alți 17 învățători-cantori să fie scutiți de serviciul militar pentru ca școlarii să nu fie lipsiți de dascălii lor, de lumina învățăturii în timpul acelor ani grei de război[38]. Intervenția a fost reușită pentru că și în alte note și scrisori întâlnim numele învățătorului-cantor David Roman în activitate la Școala din Săbad-Voiniceni. Lipsa de materii prime necesare confecționării armelor, munițiilor, determină autoritățile austro-ungare să demonteze clopotele bisericilor, astfel, la 25 februarie 1916 se demontează clopotele din turnul bisericii la Ordinul Ministrului, căci urmau a fi duse la topit; credincioșii ascunzând clopotul cel vechi de 300 kg și predând clopotul cel mic de 80 kg Acest fapt mi-a fost povestit și de Pavel Maria de 95 de ani, nr. de casă 243, din Ulița Dosului (în 1993), tatăl ei fiind Primarul satului Pastor Petru, la el au venit autoritățile pentru clopot („Cartea de Aur" a parohiei Voiniceni).

Sunt organizate colecte de bani pentru ostașii de pe front sau cei răniți din spitale, cu ocazia Crăciunului și a Paștilor în anii 1914, 1915, 1916, dar deja pentru Crăciunul din 1917, aflăm că nu s-a putut aduna nimic, nici de la elevii de la Școala din Ceuaș, nici de la elevii din Școala din Săbed[39]. Același fapt este raportat și în ianuarie 1918 de Preotul Nilca Augustin[40].

Rezultă sărăcirea sătenilor, neputința de a contribui cu bani la aceste colecte și, desigur, neîncrederea intervenită în conștiința lor privind îmbunătățirea situației prin participarea la război, neîncrederea în victorie, mai ales după ce România intrase în război alături de Antanta. După evenimentele din toamna anului 1917 din Rusia-Revoluția comunistă-bolșevică și încheierea păcii cu Puterile Centrale, dorința încheierii războiului era tot mai pregnantă.

Multe familii erau îndoliate, se primiseră înștiințări de deces pentru: Săbădean Ambrozie de 40 de ani, Pol Dănilă de 41 de ani, Husar Constantin de 36 de ani, Florea Samson de 37 de ani, Cizmaș Ioan de 42 de ani, Man Vasile de 24 de ani, Tanțos Vasile de 40 de ani, Dombi Procopie de 40 de ani, Moldovan Ioan de 40 de ani, Moldovan Mihai de 40 de ani, Căliman Dumitru de 40 de ani, Cozma Ioan de 52 de ani, Graur Ioan de 46 de ani, Cozma Petru de 40 de ani, Șandor Alexandru de 50 de ani, Câmpean Samson de 40 de ani, Florea Constantin de 39 de ani, Florea Ilisie de 40 de ani, Husar Constantin de 40 de ani, Lingurar Alexandru de 40 de ani, Poța Imre de 40 de ani, Căliman Avram de 49 de ani, Pastor Ioan de 40 de ani, Florea Samson de 42 de ani, Rus Vasile de 40 de ani, Moldovan Constantin de 40 de ani, Togan Ioan de 42 de ani,

[37] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș*, nr. act 1123/1915, fila 52.
[38] Ibidem, nr. act. 1108, an 1914, fila 34.
[39] D.G.A.S. Mureș, Fond: Protopopiatul greco catolic Tîrgu Mureș, nr. act 1176, an 1917.
[40] Ibidem, nr. act 1198, an 1918.

Florea Petru (ăl timid) de 56 de ani, Ghibuț Petru de 40 de ani, Mărginean Ioan de 48 de ani, Sabadi Constantin de 40 de ani, Cozma Ioan de 45 de ani, Cozma Ioan de 40 de ani, Mănișor Augustin de 40 de ani, Florea Ioan de 40 de ani, Pastor Petru de 53 de ani Câmpean Ilie de 24 de ani necăsatorit, Roman Francisc de 36 de ani, Roman Alexandru de 41 de ani, Florea Andrei de 45 de ani, Roștaș Petru de 26 de ani necăsătorit, Poțo Petru de 22 de ani necăsătorit, Roștaș Matei de 35 de ani (Monumentul Eroilor).

Protocolul Senatului scolastic și a curatoratului bisericesc greco-catolic având loc la 12 iulie 1918 sub prețedenția parohului Nilca Augustin, constata pagubele făcute în școală de Regimentul 34 husari în decursul lunii iunie. Regimentul staționase în localitate timp de un an, școala fiind rechiziționată pentru cancelaria regimentului și prânzitorul ofițerilor, paguba fiind evaluată la 500 Koroane, reprezentând bănci școlare, rechizite de învățământ, hărți[41].

„Pentru paguba aceasta am roserosat în mai multe rânduri personal forurile militare să ne despăgubească, dar fără rezultat."[42] Un alt document ce vine să confirme starea de nemulțumire și chiar de revoltă ce domina în cursul anului 1918 pe front în rândul armatei austro-ungare, a ostașilor români în fața eșecurilor de pe front, a evenimentelor din Rusia privind „Decretul asupra păcii" și declarația privind „Autodeterminarea popoarelor" este Protocolul luat în ședința curatoratului bisericii din Săbad, ținută la 24 septembrie 1918, sub prețedinția parohului Nilca Augustin: „Jandarmeria din Mezőcsávás (Ceuașu de Câmpie) ar fi făcut arătare în contra noastră căci cu actul din 16 ale lunii curente niște militari refugiați s-ar fi ascuns în biserică..."[43], fiind destituit pentru aceasta fătul Sabadi Ioan, ceea ce oglindește revolte ostășești pe front, culminând cu părăsirea frontului în toamna acelui an decisiv pentru existența statului austro-ungar. Datorită accentuării crizei statului dualist prin prelungirea războiului, noul împărat Carol I, încă din 1917 a permis reluarea activităților politice, ceea ce va conduce la afirmarea neîngrădită a năzuințelor de ordin național, la izbucnirea revoluției de la Viena și Budapesta la sfârșitul lunii octombrie 1918, ajungându-se la separarea Austriei și Ungariei, la înlăturarea monarhiei. În zilele revoluției de la Budapesta, la sfârșitul lunii octombrie 1918, s-a format Consiliul National Român Central, care și-a asumat rolul de reprezentant suprem al năzuințelor românilor transilvăneni, stabilindu-și sediul la Arad.

Revoluția în Transilvania s-a declanșat la 31 octombrie 1918. Lipsurile constatate de țăranii-soldați întorși acasă cu sufletele încrâncenate de cele văzute și auzite pe front, găsindu-și familiile despuiate de bunuri, zbătându-se în neajunsuri, a exacerbat spiritul de revoltă în lumea satelor. La Reghin, la 5 noiembrie 1918, se constituie Consiliul Național Român pentru Comitatul Mureș-Turda având în frunte pe protopopii: Vasile Duma-ortodox, Ariton Popa-greco-catolic și avocatul Ioan Harșia

[41] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Parohia greco-catolică Voiniceni,* nr. act 7, an 1918.
[42] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș*, nr. act 1225, an 1919.
[43] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Parohia greco-catolică Voiniceni*, nr. act 2/1918.

plus alte 9 persoane, lansând un *Manifest către toți românii din Comitat*, chemând la ordine pe români, masele populare care sub influența valului revoluționar cereau schimbări social-economice mai profunde, Manifest răspândit prin curieri în toate comunele românești inclusiv la Săbad, invitând pe fruntașii satelor în ziua de 7 noiembrie 1918, la Reghin ca să pună bazele Gărzii Naționale care trebuia să asigure ordinea și liniștea[44].

În acele zile se formează și la Tîrgu Mureș Consiliul Național Român Cercual, președinte fiind Ștefan Rusu, protopop ortodox, *vicepreședinte Nilca Augustin*, preot greco-catolic la Săbad, Eugen Vancu, director de Bancă, secretar Ioan Chinezu, student la litere, din Sântana și *David Roman, învățător la Săbad* ca membru, exercitându-și cu autoritate rolul de organ conducător în raporturile cu Consiliile locale de pe teritoriul aflat în raza sa de competență[45].

În zilele următoare s-au format consilii naționale în fiecare comună-sat, „în unele localități ale comitatului au loc tulburări țărănești, atacarea conacelor, împărțirea grânelor, înlăturarea notarilor, ca la Bărdești și Râciu”[46]. Dacă în unele părți ale județului n-au fost tulburări sau mișcări țărănești, aceasta se datorează faptului că „o bună parte din Consiliul Național reușind să câștige influența asupra maselor, susținând că asigurarea ordinii este necesară pentru pregătirea reformei agrare”. La Săbad nu s-au înregistrat tulburări ale țărănimii. La 15 noiembrie 1918, Consiliul National Român Central dă o Proclamație cu privire la alegerea delegațiilor pentru Adunarea Națională care urma să hotărască asupra viitorului Transilvaniei.

Consiliul Național Român Cercual Tîrgu Mureș comunică la Consiliul Național Român al Comitatului Mureș-Turda de la Reghin că, și târgumureșenii organizează alegerile delegaților în Tîrgu Mureș și celelalte cercuri din apropiere, cerând în acest scop „blanchetele de credenționale” și de procese-verbale pentru a se putea completa potrivit dispozițiilor primite[47]. Delegații Reuniunii învățătorilor greco-catolici din Protopopiatul Mureșului, aleși la 26 noiembrie 1918, erau: Ioan Fleșeriu învățător în Sântana de Mureș și *David Ioan Roman, învățător în Săbad.* Delegații Cercului Acățari au foat aleși în Adunarea electorală din 26 noiembrie 1918, la Tîrgu Mureș, prezidată de George Târnăveanu, având ca notar pe funcționarul de bancă Iuliu Henteș, printre cei aleși fiind: *Nilca Augustin, preot în Săbad,* Alexandru Barda, preot în Cornățel, Dorift Șuteu, preot în Sânbenedict, Ioan Botoș, plugar în Ungheni, Ioan Ugran plugar în Cornățel[48].

Delegații Cercului electoral Tîrgu Mureș II, au fost aleși în Adunarea care a avut loc la 26 noiembrie 1918 tot în Tîrgu Mureș, sub președinția dr. Aurel Baciu, notar fiind dr. Titu Rus, fiind aleși: Ioan Roman, preot în Sântana de Mureș, George Chinezu,

[44] Silviu Nistor, *Contribuții mureșene la Marea Unire din 1918*, Cluj, 1981, pag. 38.
[45] Ibidem, pag. 63–64.
[46] Ibidem, pag. 15.
[47] Ibidem, pag. 125.
[48] Ibidem, pag. 127.

plugar din Sântana de Mureș, Dumitru Buja, plugar din Sântana de Mureș, *Ștefan Togănel, plugar din Săbad și Sava Husariu, din Săbad*[49].

Adunările de alegere s-au desfășurat într-o atmosferă de mare încredere în marele eveniment pe cale să se îndeplinească. Delegații aleși și membrii Consiliului Național Român al Comitatului Mureș-Turda, cărora li s-a pus la dispoziție un vagon special, au plecat, în 29 noiembrie 1918, din Reghin spre Alba Iulia. Din Tîrgu Mureș s-au urcat delegații cercurilor electorale din jur și membrii C.N.R. Tîrgu Mureș[50]. În afara delegațiilor oficiale, din satul Săbad au mers gospodari dornici de a participa la marele eveniment, în frunte cu Primarul lor, Pogăcean D. Petru (n. 1876), Șandor Vasile, Mănișor Samson, Togănel Dionisie, Pastor Constantin a Bărdășenii, Fechete Ioan, Săbădeanu Ioan, Man Ioan, Joja Vasile, Cozma Petru etc. (Declarațiile lui Șandor Augustin, de 88 de ani, născut în 1905, nr. casă 76; Gabor Samson, de 88 de ani, n. 1905, nr. casă 132; Togănel V. Constantin, n. 1925 nr. casă 190, făcute în 1993).

La 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia, Marea Adunare Națională formată din cei 1228 de delegați aleși cu credențional reprezentând pe toți românii din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș a elaborat *rezoluția prin care se decreta unirea* lor și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii cu România. *Pe actul unirii figurează și semnăturile celor 4 reprezentanți ai locuitorilor din Săbad aleși cu credențional: parohul Nilca Augustin, învățătorul David Ioan Roman, plugarii Toganel Ștefan și Sava Husariu.*

La acest măreț și istoric eveniment de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, județul Mureș a fost reprezentat de 102 delegați aleși și de drept, au reprezentat populația acestui județ. Acești delegați *se înscriu fără îndoială în rândul luptătorilor cu rol istoric*[51].

Actul de la 1 Decembrie 1918 este dovada unei voințe unanime nu numai prin votul unanim al celor 1228 de delegați, ci și prin susținerea-adeziunea celor peste 100.000 de români strânși pe „Câmpul lui Horea”. La 2 decembrie este aleasă delegația formată din episcopii Miron Cristea și Iuliu Hossu, Al. Vaida-Voievod, Vasile Goldiș, Caius Brădiceanu și Mihai Popovici, ce urma să prezinte Actele Unirii regelui Ferdinand I (1914–1927). La 14 decembrie, în Sala Tronului este predat Actul Unirii, iar la 24 decembrie, regele Ferdinand I îndeplinește actul constituțional al Decretării Unirii. La 29 decembrie 1919, primul Parlament al României Unite primește Decretul Unirii, dându-i putere de lege prin votul deputaților și senatorilor, veniți la București. La 8 ianuarie 1919, sașii, într-o Adunare lărgită la Mediaș, au recunoscut Unirea, iar șvabii, la 10 august 1919, într-o Adunare de la Lugoj. În 1922, la Tîrgu Mureș, Partidul National Maghiar recunoaște Unirea, după ce Ungaria, la 4 iunie 1920, a semnat Tratatul de pace de la Paris-Trianon[52].

Conferința de pace de la Paris-Versailles s-a desfășurat între 18 ianuarie 1919–iunie 1920, recunoscând prin tratatele încheiate actul Unirii. În timpul lucrărilor, marile

[49] Ibidem, pag. 128.
[50] Ibidem, pag. 129.
[51] Traian Bosoancă, *Mureșenii și Marea Unire*, Ed. Ardealul, 2000, Tîrgu Mureș, pag. 6, 8.
[52] Marcel Știrban, *Din istoria României*, 1918–1921, Cluj-Napoca, 1987, pag. 65, 79, 92.

puteri învingatoare-Antanta (S.U.A., Marea Britanie, Franța) au cerut României să intervină militar în Ungaria, unde, la 21 martie 1919, se proclamase Republica Sovietică, pentru înlăturarea puterii comuniștilor lui Bela Kun. La 16 aprilie 1919, începe intervenția militară a Antantei, inclusiv a României. Printre militarii Armatei române era și voiniceanul Suciu zis „Voluntarul", făcând parte din Regimentul din Tîrgu Mureș, aflat pe Tisa, învingând Armata Roșie-comunistă, participând la ocuparea Budapestei (mi-a declarat Togănel V. Constantin, n. 1925, nr. de casă 190).

La 1 august 1919, Republica Sovietică Ungară este înfrântă, începea „teroarea albă a armatei naționale" a amiralului Miklos Horthy[53]. În țară, în județul nostru la Remetea Nirajului în data de 31 martie 1919 izbucnește „revoluția maghiarilor contra autorității românești când, 80-90 de maghiari atacă Postul de jandarmi. Înconjurând cazarma, au deschis foc asupra jandarmilor care erau tocmai la instrucție, adunați în sală… La primul șuierat de glonț, jandarmii au prins arma spre a se apăra, în frunte având pe caporalul jandarm Constantin Florea. Acest brav soldat a deschis mai întâi focul de apărare, dar abia își descărcase arma, a fost lovit în cap de un glonț dușman. Îndeplinindu-și sfânta datorință, a murit moarte de erou.

Părinții acestui erou, locuitori în Săbadul de Câmpie, care plângeau deja al 4-lea fiu căzut pe câmpul de luptă, au rămas cu 6 copii minori, fară să aibă sprijin în nimeni. Nădejdea și tot sprijinul a fost feciorul acum mort, care, din plata lui, îi sprijinea și le mai ușura soarta amară. Comandantul Companiei de jandarmi a pornit o colectă."[54]

„În 4 August 1919, Armata Română defilează pe marele Bulevard Andrássy din Budapesta. Erau răzbunați 1000 de ani de obidă și de umilințe. Deasupra Parlamentului ungar fâlfâie Steagul nostru tricolor. Și de prăjină, atârnă o opincă la sugestia unui sergent! Românii pacifică toată Ungaria și dau la Budapesta de mâncare săracilor...[55]

Tratatul de pace cu Ungaria din 4 iunie 1920 de la Paris-Trianon a recunoscut unirea Transilvaniei cu România, frontierele noului stat Ungaria cu vecinii: Austria, Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor (ulterior Iugoslavia), România și Cehoslovacia.

[53] M. Știrban, *op. cit.*, pag. 94–95.

[54] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș*, Pachetul I, nr. act 1226, anul 1919.

[55] Ileana Vulpescu, Carnetul din port-hart, Ed. Tempus, Ploiești, 1996, pag. 256–264.

IV. Satul Voiniceni de la Marea Unire până în zilele noastre. Epoca contemporană

Dezvoltarea social-economică

Sfârșitul războiului a condus la destrămarea Monarhiei Austro-Ungare, pe plan politic, la actul de la 1 Decembrie 1918, *Unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România*. Anul 1919 a început pe plan economic sub semnul aplicării și în județul Mureș-Turda a măsurilor inițiate de Consiliul Dirigent (guvern), în baza hotărârilor de la Alba Iulia și a unei intense activități pentru înlăturarea rănilor pricinuite de Primul Război Mondial. Avem în vedere arendările forțate, inițiate de Consiliul Dirigent, care au influențat pozitiv viața satului, dezvoltarea agriculturii; „Toate teritoriile ce formează proprietatea statului sau a corporațiilor și a proprietarilor particulari absenți sau fără reprezentanți la fața locului, întrucât nu s-au luat măsuri și nu se vor lua de către noi alte măsuri-sunt de a se da imediat în arendă, în temeiul și conform ordonanței nr. 82” se arăta în circulara 516/a, din 12 martie 1919, a Consiliului Dirigent[1].

În Săbad-Voiniceni era cazul moșiei familiei Burdács, refugiată la Budapesta. Suprafața respectivă a fost arendată țăranilor care au participat la război, văduvelor, orfanilor, voluntarilor și celor mobilizați în baza dispozițiilor făcute de Consiliul Dirigent, precum și sătenilor fără sau cu pământ puțin „fără deosebire de naționalitate”.

Prețul pământului arendat varia în funcție de fertilitatea solului. S-a format un Comitet local alcătuit din primarul și secretarul comunei, perceptorul sau agentul comunal și 2 delegați ai sătenilor „aleși din cei ce au mai puțin de 5 iugăre și au fost mobilizați”. Acest Comitet avea sarcină: stabilirea și împărțirea locurilor arendate a căror mărime era fixată în funcție de inventarul viu și mort de care dispuneau sătenii, precum și de numărul brațelor de muncă de care dispunea familia respectivă repartizarea cuantumului arenzii „după dreptate”, adunarea arenzii și plătirea acesteia la timp proprietarului, îngrijirea ca suprafețele arendate să fie folosite și lucrate, interzicându-se „a folosi în loc de plug sapa, a da locul propriu sau cel arendat sau subarendat, sau a lăsa locul propriu nelucrat”; a se îngriji ca cei cu plugul să ajute în „schimbul muncii cu brațele pe cei care nu au parte de plug”; să dispună ca pământul primit de orfani, văduve și invalizi de război care „nu dispun de putere de plug să fie ajutați în mod gratuit de cei cu pluguri, dar numai în cazul dacă respectivul nu dispune

[1] Traian Rus, *Problema agrară și situația țărănimii în județul Mureș-Turda, în perioada 1919–1921*, în Marisia, vol. VII, Tîrgu Mureș, 1977, pag. 267.

de ajutor familial", avea sarcina de a lua măsuri drastice împotriva celor care nu respectau normele de organizare și funcționare a obștilor, în instrucțiuni precizându-se „vor fi pedepsiți și li se vor lua fără considerare locul dat în arendă, iar la executarea reformei agrare se vor considera ca economi slabi, deci li se va da pământ mai puțin"[2].

Comisia locală a fost formată din primarul Pogăcean Petru, preotul Nilca Augustin, sătenii Florea Samson a lui Iuon, Pasztor Petru a lui Ionchiei, Flora Ioan, notarul Gh. Târnoveanu al Circumscripției notariale Ceuașu de Câmpie. „Din 1920 până în 1924 inclusiv am avut în arendă forțată din moșia văduvei Kóncz Heinrich (născută Burdács Irma) urmatoarele imobile: 42 iugăre loc cositor cu arendă anuală de 80 lei/iugăr, 93 iugăre arător cu o arendă de 50 lei/iugăr, 57 iugăre pășune cu o arendă de 25 lei/iugăr. Total anual 14.875 lei. Această arendă s-a plătit de noi în fiecare an la mâna doamnei văduve a lui Kóncz Heinrich fără a primi chitanță despre banii primiți" declarau delegații săteni din comuna Voiniceni: Florea Samson, Flora Vasile, Pogăcean Ilie, fostul primar Pogăcean Petru, Flora Ioan[3].

Se avea în vedere totodată necesitatea creșterii numărului de animale. Arendările forțate s-au aplicat în perioada 16 aprilie-5 mai 1919, rezultând în perioada 1919–1921 creșterea suprafeței cultivate și, deci, a producției cerealiere, iar numărul de animale, în cea mai mare parte a lui, a fost refăcut, atingându-se situația de dinainte de război. În primăvara anului 1920, s-au întocmit pe comune și plăși, Tablouri cu moșiile propuse a fi expropriate, inclusiv cea de la Voiniceni. S-au activizat comisiile locale din care făceau parte: primarul, preotul, secretarul comunei, un judecător și 2–3 săteni aleși de către țărani: primar Pogăcean Petru, preot Nilca Augustin, notar al circumscripției Ceuașu de Câmpie Târnoveanu Gh., Florea Samson, Pastor Petru, Florea Vasile[4].

La 30 iulie 1921, la București, se votează Legea de Reformă agrară, iar în anul 1922, se trece la aplicarea prevederilor ei. În fiecare plasă s-a format o comisie alcătuită din 3 membri care, ca primă instanță, hotăra asupra imobilelor supuse exproprierii și a tabelelor cu cei îndreptățiți a fi împroprietăriți. „Dispozitiv de parcelare-Comuna Voiniceni, plasa Mureșul de Sus, județul Mureș, moșia văduvei Kóncz Heinrich-propietatea D-nei văduve Kóncz Heinrich domiciliată în Budapesta-Expropriată de Comisia de ocol Tîrgu Mureș, cu hotărârea nr. 50 (a) R.A. 1921/1922-11 august 1922, dată pe baza articolului 6 litera «s» din Lege și rămasă definitivă și confirmată de Comisia județeană din Mureș-Turda cu hotărârea nr. 69, din 23 august 1922. Moșia Voinicenii se află în regiune de deal. Din această moșie s-au expropriat: teren arător 215 iugăre 1.522 stânjeni: fâneață 43 iugăre 1.080 stânjeni; pășune 50 iugăre 634 stânjeni; Pădure 369 iugăre 218 stânjeni; inproductiv 4 iugăre 331 stânjeni; vii 2 iugăre 65 stânjeni; intravilane 1 iugăr 110 stânjeni; grădină cu pomi roditori 1.390 stânjeni; taxaliști 1.250 stânjeni, în total 681 iugăre 1.188 stânjeni, au rămas proprietate intravilană 1 iugăr 857 stânjeni. În afară de întinderea arătată, s-au mai

[2] Ibidem, pag. 269.
[3] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Direcția aplicării Reformei agrare*, Dosar nr. 258, fila 40, anul 1921.
[4] Ibidem.

expropriat și 6 case cu curte ocupate de jeleri, care intră în terenul expropriat arătat mai sus."[5]

S-a constituit o Comisie județeană de expropriere și împroprietărire care avea ca sarcină să judece Cererile de recurs înaintate de părțile interesate, aplicarea Legii de reformă agrară. Așa a fost cazul la Voiniceni, unde proprietara moșiei, fiica moșierului defunct Burdács Béla-Burdács, Irma căsătorită cu Kóncz Heinrich, văduvă, a făcut recurs la exproprierea moșiei susnumitei Comisii județene pe motiv că nu ar fi fost absentă din localitate, din Tîrgu Mureș, în perioada 1 decembrie 1918-mai 1921[6].

Recursul a fost respins de Comisia județeană, la 11 august 1922, în baza „Hotărârile de expropriere și împroprietărire din Comuna Voiniceni", inclusiv proprietatea Bisericii Reformate în prezența curatorului bisericii, Deneș Sechei, „Motivare: Comisia de ocol pentru expropriere pe baza declarației proprietarului, a cercetărilor făcute și informațiilor luate în cursul dezbaterilor, a constatat că proprietatea Bisericii Reformate are o suprafață de 12 iugăre 405 stânjeni în această comună și având în vedere că în comună nu mai există biserică și nici un suflet de religie reformată, pe baza articolului 6 lit. c, a declarat expropriat în întregime tot terenul ce-l poseda biserica în comuna Voiniceni". Terenul expropriat cuprindea parcele în „Răzoare" lot nr. 339, în „Râtu Mare" loturi nr. 1500, 1501 etc."[7]

Altă sarcină a Comisiei era să pregătească Planul de parcelare prin inginerul operator și să stabilească lotul-tip de împroprietărire. Comisia locală din Voiniceni (primar Pogăcean Petru, preot Nilca Augustin, Florea Samson a lui Ioan, Florea Vasile, Pogăcean Ilie, Pastor Petru a Jonchici și Florea Ioan) a alcătuit Tabele cu cei îndreptățiți la împroprietărire pe baza lotului-tip de împroprietărire „*parcelarea*". Din terenul arător și fâneață expropriat în întindere de 198 iugăre 1.200 stânjeni s-au creat 128 parcele. Împroprietărirea: lotul-tip s-a stabilit la 2 iugăre 800 stânjeni. S-au făcut 37 loturi-tip; s-au făcut 91 loturi de completare. Întinderea tuturor loturilor tip era de 92 iugăre 800 stânjeni. Întinderea tuturor loturilor de completare era de 106 iugăre 400 stânjeni. S-au împroprietărit 37 îndreptățiți cu lotul-tip. S-au împroprietărit 91 îndreptățiți cu loturi de completare. S-au împroprietărit 6 săteni taxaliști. S-a dat pentru completare pământ comunei Voiniceni 57 iugăre 138 stânjeni, din care 6 iugăre 1.104 stânjeni pășune pentru porci[8]. Comisia locală a alcătuit Tabelele cu cei îndreptățiți la împroprietărire: „Tablou-Taxaliști" (cărora li s-au atribuit 1 curie de casă în vatra satului, parcelată din Moșia)

[5] T. Rus, *op. cit.*, pag. 278.
[6] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Direcția aplicării Reformei agrare*, Dosar nr. 258, fila 76.
[7] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Direcția aplicării Reformei agrare*, Dosar nr. 258, fila 130.
[8] Ibidem, fila 48.

Tabelul nr. 37
Tablou -Taxaliști

Numele și prenumele	Suprafața
1. Dan Augustin	226 stj.
2. Crăciun Iuon	218 stj.
3. Szoverfi Anica-văduva	200 stj.
4. Florea Petru	253 stj.
5. Pogăcean Vasile	229 stj.
6. Suciu Vasile	264 stj.

(Prețul unitar pe stânjen era de 2 lei)

Comisia locală a alcătuit tabloul cu sătenii îndreptățiți cu arătoare și sumele datorate drept preț al loturilor spese (cheltuieli) de măsurătoare[9]. 1 iugăr=333 lei și 90 bani la care s-a adăugat 5 % pentru rezervare, 78 lei/iugăr pentru spedele de măsurătoare și parcelare. În tabelul de mai jos am enumerat pe cei împroprietăriți și suprafața ce le-a revenit:

Tabelul nr. 38
Împroprietăriții din 1922

Numele și prenumele	Suprafața în iugăre și stânjeni
1. Bango Emeric	1 iug. 73 stj.
2. Czibi Mihai	2 iug. 961 stj.
3. Cocan Ioan	2 iug. 400 stj.
4. Cocan V. Vasile	2 iug. 800 stj.
5. Cozma Constantin	2 iug. 800 stj.
6. Dan Augustin	2 iug. 800 stj.
7. Văduva și minorii Dombi Procopie	2 iug. 100 stj.
8. Fărăgăianu Ioan	2 iug.
9. Fărăgăianu Pascu	1 iug.
10. Fekete Ion	2 iug. 800 stj.
11. Fechete Vasile Simion	1 iug.
12. Văduva și minorii Florea Francisc	1 iug.

[9] Ibidem, fila 119.

13. Florea Ioan a Linti	-------787 stj.
14. Văduva și minorii Florea Petre	--------800 stj.
15. Florea Petru a Cătălini	2 iug. 800 stj.
16. Florea Petru senior	1 iug.
17. Văduva și minorii Florea Samson	--------800 stj.
18. Gabor Petru	1 iug. 800 stj.
19. Ghibuț Augustin	2 iug.
20. Ghibuț Constantin	2 iug. 1.089 stj.
21. Ghibuț Gheorghe	1 iug.
22. Ghibuț Ioan Petre	2 iug. 800 stj.
23. Văduva și minorii Graur Vasile	2 iug. 800 stj.
24. Hosu Vasile	2 iug. 400 stj.
25. Văduva și minorii Husar Constantin	---------720 stj.
26. Văduva și minorii Kelemen Avram	1 iug.
27. Kerekeș Teodor	1 iug.
28. Lăcătuș Petru	1 iug.
29. Man Ioan	2 iug.
30. Man Ioan a Sandului	1 iug.
31. Man Olimpie	1 iug. 132 stj.
32. Man P. Petru	2 iug. 144 stj.
33. Man Șandor	--------1.403 stj.
34. Man Urs Teodor	1 iug.
35. Matefi Ștefan	2 iug. 897 stj.
36. Moldovan Ioan	2 iug. 127 stj.
37. Mănișor Aron jun.	2 iug. 800 stj.
38. Pastor Gh. Petru	1 iug.
39. Pavel Teodor	2 iug. 800 stj.
40. Pogăcean Aurel	1 iug. 831 stj.
41. Minorii Pol Alexandru	1 iug.
42. Văduva și minorii Pop Teodor	1 iug. 293 stj.
43. Pop Todor	1 iug. 19 stj.
44. Roman Ștefan	1 iug.
45. Văduva și minurii Roștaș Petru	1 iug. 75 stj.
46. Roștaș Petru	1 iug. 64 stj.

47. Szabadi Ioan a Anichi	2 iug.
48. Szabadi Vasile	2 iug. 820 stj.
49. Văduva și minorii Șandor Ilie	2 iug.
50. Șotri Vasile	1 iug.
51. Suciu Vasile	2 iug. 800 stj.
52. Tântaru Petru	2 iug. 800 stj.
53. Tanțos Vasile	1 iug.
54. Togan Ioan Petru	2 iug. 800 stj.
55. Văduva și minorii Togan Lup Vasile	2 iug. 800 stj.
56. Togan Vasile	2 iug. 54 stj.
57. Togan Mihai	1 iug.
58. Togănel Toader	1 iug. 75 stj.
59. Togănel Visa	2 iug. 961 stj.
TOTAL	199 iugăre 333 stânjeni

De asemenea, Comisia locală a întocmit tabele cu locuitorii cărora li s-au atribuit locuri de casă în intravilan din terenul expropriat, fapt oglindit în tabelul de mai jos:

Tabelul nr. 39
Împroprietăriții în vatra satului[10]

Numele și prenumele	Suprafața în stânjeni
1. Ghibuț Constantin	300 stj.
2. Văduva lui Kelemen Avram	300 stj.
3. Matefi Ștefan	300 stj.
4. Moldovan Constantin	300 stj.
5. Mănișor Aron	300 stj.
6. Nilca Augustin	300 stj.
7. Bucur Vasile	300 stj.
8. Cozma Constantin	300 stj.
9. Cozma Nicolae	300 stj.
10. Dan Vasile	300 stj.

[10] Ibidem, fila 46

11. Feier Aurel	300 stj.
12. Florea Augustin	300 stj.
13. Minorii Florea Francisc	300 stj.
14. Florea Maria	300 stj.
15. Florea Samson	300 stj.
16. Oltean Ioan	300 stj.
17. Minorii Pol Alexandru	300 stj.
18. Pastor Constantin	300 stj.
19. Pastor Ilie	300 stj.
20 Pavel Teodor	300 stj.
21. Pogăcean Toader	300 stj.
22. Pop Ioan	300 stj.
23. Pop Vasile	300 stj.
24. Săbădean Ambrozie	300 stj.
25. Văduva Șandor Ilie	300 stj.
26. Șotri Vasile	300 stj.
27. Tântaru Petru	300 stj.
28. Togan Vasile	300 stj.
29. Bango Andrei	150 stj.
30. Dandei Gheorghe	150 stj.
31. Florea Alexandru	150 stj.
32. Lăcătuș Matei junior	150 stj.
33. Lăcătuș Ștefan	150 stj.
34. Roman Geza	150 stj.
35. Roman Ștefan	150 stj.
36. Minorii Roștaș Petru	150 stj.

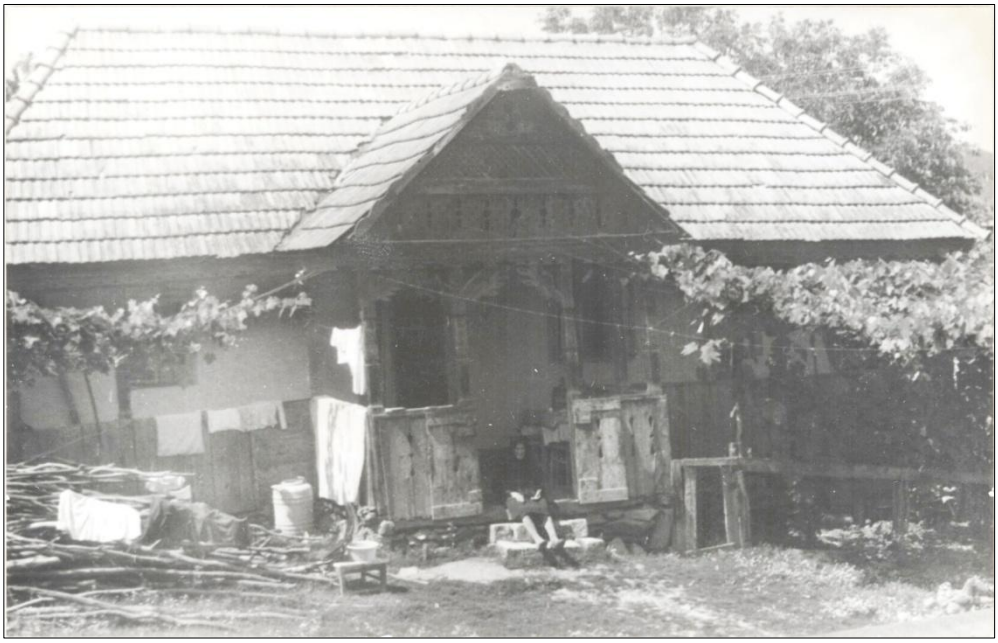

Casa lui Pavel Teodor și soția Pavel Maria, construită pe locul de 300 de stânjeni primit în proprietate pentru casă în vatra satului

Reforma agrară din 1921, cea mai mare din istoria modernă și contemporană a României, a avut urmări benefice pentru țărănime contribuind la reorganizarea gospodăriilor țărănești, a cultivării pământului primit în proprietate întărind și mai mult legătura țăranului cu pământul, conștiința apartenenței sale la marea familie a națiunii române întregită prin participarea sa mai activă la producția materială, la viața spirituală a satului, a județului.

Mărturii, amintiri voinicenene

Perioada interbelică și din vremea celui de Al II-lea Război Mondial până în zilele noastre o prezint pe baza amintirilor voinicenenilor.

„Cartea de aur" a parohiei consemnează că „preotul *Nilca Augustin* a păstorit din *9 aprilie 1917 până la 20 februarie 1941* când este expulzat de unguri peste graniță, după ce în septembrie 1940 fusese bătut „legat fedeleș" de aceștia la Casa cantorală, unde și-au instalat postul, ca să-și părăsească credincioșii care-l respectau. (Moare la vârsta de 89 de ani, era născut la 6 februarie 1870, la Coroi, pe Târnava Mică, decedând în 1959, a fost înmormântat lângă Biserica din Voiniceni.) În timpul păstoririi sale ia ființă organizația culturală „Șoimii Carpaților", formată din bărbați, femei, tineri. Se cumpără instrumente muzicale, înființându-se o fanfară, se dau serbări în toate părțile.

Pe când la Tîrgu Mureș era primar, liberalul Aurel Dandea, 1934–1937, s-a oferit comunei să fie electrificată, asfaltată, să i se facă Primărie, Școală, alte clădiri, comuna să fie legată de oraș. A refuzat din motive politice." (nota: Rogozan M., Partidul Național Român din Transilvania, care realizase Marea Unire condus de Iuliu Maniu, se unificase cu Partidul Țărănesc din Muntenia condus de Ion Mihalache, în 1926, rezultând Partidul Național Țărănesc).

Voinicenenii, în general țărăniști, Nilca Augustin spera ca țărăniștii să vină la putere să facă alipirea la Tîrgu Mureș, ceea ce nu s-a mai întâmplat. S-a instaurat Dictatura regelui Carol al II-lea, în februarie 1938, apoi a avut loc la 30 august 1940, cedarea NV-Transilvaniei Ungariei horthyste, eliberată la 25 octombrie 1944. Voiniceniul fusese eliberat în septembrie 1944. Traian Bosoancă, în lucrarea menționată, scria despre Nilca Augustin „... este hirotonisit la Blaj, la 15 noiembrie 1896 și este numit administrator parohial la Vaidacuta (Ungheni) până în 1917".

A susținut financiar instituții religioase și de învățământ. Pentru activitate deosebită pe tărâm ecleziastic este distins ca viceprotopop onorific, în 1920, și protopop onorific, în 1930. A participat activ la viața politică a județului, ales membru în Consiliul județean și în Camera agricolă Tîrgu Mureș (1930-1934) și apoi, între 1934-1937. Ca preot în Voiniceni este numit de către prefecți, membru de drept în Consiliul comunal Voiniceni (1926-1938) și membru în Comitetul agricol al comunei și în biroul de mobilizare. Pe linie culturală, din anul 1919, va fi membru pe viață al Despărțământului Mureș al Astrei. A fost președintele Comitetului de inițiativă pentru ridicarea unui monument al eroilor în Voiniceni. *Monumentul eroilor s-a dezvelit în noiembrie 1933,* în memoria celor căzuți în Primul Război Mondial pe diferite fronturi. Au participat și au ținut discursuri, Ștefan Panea, directorul prefecturii, prim-pretorul plășii C. Frățilă și Dr. Ioan Bozdog, președintele Despărțământului Mureș al Astrei.

A fost președintele Consiliului de administrație la Asociația Cooperativă Banca Populară de credit și păstrare „Furnica " din Voiniceni, asociație constituită la 24 aprilie 1924, precum și membru în consiliul de administrație al „Ogorul", Federația societăților cooperative din județul Mureș-Turda (1924).

Odată cu cedarea Ardealului (30 august 1940) și instaurarea administrației Ungariei horthyste în județul Mureș, bătrânul paroh va rămâne în teritoriul cedat, deși a fost „legat fedeleș" și bătut la Casa cantorală din localitate ca să plece să-și lase credincioșii, ținând flacăra vie a românismului celor 1028 de suflete din Voiniceni[11].

P.S. Mormântul i-a fost cedat altei familii ca loc de înmormântare în 2008 sau 2009 pentru că nu mai avea cine să-l răscumpere, să-i poarte de grijă, mi s-a spus.

1. Șandor Augustin, n. 1905, nr. casă 76, Ulița Mare: Pe „Coasta Furcii" pe vremuri a fost „acăstăi (spânzurători)." Fratele Șandor Vasile, care a făcut școală la Tîrgu Mureș și la Blaj, s-a întors din război în 1918, dar s-a îmbolnăvit de plămâni și a murit la scurt timp, făcându-i-se „Nunta Mortului".

[11] Traian Bosoancă, *Mureșenii și Marea Unire*, Ed. Ardealul, 2000, Tîrgu Mureș, pag. 153–155.

Voiniceneni au participat la Adunarea de la Alba Iulia, a țărăniștilor, organizată de Iuliu Maniu și Alexandru Vaida-Voievod „pentru înlăturarea liberalilor de la guvernare și aducerea prințului Carol la tron în 6 mai 1928”[12]. Eu am fost concentrat în mai 1940, la unitatea de Artilerie și ne-au dus în Basarabia, în iunie 1940 (când cu cedarea Basarabiei și Bucovinei de Nord), ofițerii au fugit, ofițerii ne-au retras, am trecut Prutul în „Pădurea Cantacuzino”. Furierul evreu din Tîrgu Mureș, Waiss, a spus că a venit ordin ca cei cu pământ mai mult, să plece în concediu acasă. Am declarat 18 iugăre, am venit acasă. În 30 august 1940, a fost cedarea Ardealului. Au venit ungurii, s-au instalat la Casa cantorală deasupra dealului Golgota și în septembrie primele două săptămâni ne-au chemat și ne-au bătut, „legați fedeleș”, am scăpat cu fuga. Am fost concentrat în „brigada de muncă” Deda - fabrica de prelucrare a lemnului - barăci pentru Germania, apoi la Budapesta - fabrica „Csepel”, avioane, bărci, vapoare, 12 companii de concentrare. Eliberat înainte de Crăciun cu o săptămână în 1942. Am venit acasă, am făcut contract de muncă cu bulgarul Ionov Cristea, ca slugă pe 2 forinți 3 fileri și n-am mai fost concentrat.”

1922. Togănel Vasile în dreapta imaginii (1902-1982)

2. Togănel Dionisie, n. 1906, strada Verii nr. 11, Tîrgu Mureș „În septembrie 1940 au venit ungurii «șușterii» (cizmele), s-au instalat la Casa cantorală deasupra dealului Golgotei și i-au bătut cu frânghii ude pe învățătorul Fleșeriu Vasile, popa Nilca Augustin, Togănel Dănilă, Șandor Augustin etc. În primele două săptămâni. Advocatul Togănel Ioan născut în Voiniceni, a venit de la Tîrgu Mureș să pună o vorbă bună pentru oamenii din sat, ca să nu mai fie bătuți, comandantului de Post i-a fost coleg de școală în vremea Primul Război Mondial, a fost și el bătut. Când au venit ungurii puțini bărbați dormeau în sat, în patul lor, fugeau în pădure. Au luat tot grâul. Am trecut granița în România-Fânațele Șamșudului (Șincai), am adus 2 mierțe de făină de la neamuri. M-am refugiat în octombrie 1940 la Orosia, am fost concentrat în 12 mai

[12] *Istoria lumii în date*, Buc., 1972, pag. 370.

1941 la Deva, iar la 4 iunie plecam cu Batalionului 7 Vânători de Munte pe Prut. La 22 iunie 1941 treceam Prutul pe Frontul de Est până la Marea de Azov-Nogaisk cu pierderi grele, 4 săptămâni, la 6 noiembrie am venit în NV-ul Odesei unde la 22 noiembrie, ora 11, generalul Dumitrescu Petru a trecut în revistă unitatea, mulțumind pentru faptele de arme. Pentru refacere la 2 decembrie 1941 eram în Gara Deva în Batalion fix, Companie fixă la Baia de Arieș, duminica făceam instrucție, în restul zilelor eram învățător în sat. La 23 August 1944 s-au întors armele contra hitleriștilor și horthyștilor. Au loc lupte pentru eliberarea Transilvaniei. În septembrie 1944 spuneam «De-am frământa pânea în Ungaria și s-o coacem în România»..." 60 de proiectile au căzut, 3 săptămâni au fost lupte sub pădure, tunuri germane trăgeau spre Mureș. Bucuria noastră când au venit rușii, întâmpinați cu flori, pâine, lapte, după aia au venit românii. La 29 octombrie 1944, am fost mobilizat pe loc la Școala Baia de Arieș, în 1945 revenind acasă la Voiniceni ca învățător."

3. Pol D. Petru, n. 1909, martie 31, Ulița de Jos, nr. 40, la 13 ani orfan de tată mort în război, învățătorul Feier Aurel i-a spus mamei: „... dă-l la meserie 4 ani, mama m-a dus la Tîrgu Mureș, mi-a găsit gazdă până în 1926 am stat în Tîrgu Mureș, când m-am eliberat calificat, revenind în sat la mama și făcând naveta la Tîrgu Mureș la Depou C.F.R. ca lăcătuș mecanic. Am fost scutit de armată, fiind concentrat pe loc. În 1940 au fost bătuți consăteni, eu eram la Târgu-Mures, au venit ungurii în (septembrie) 1940 pe noi românii ne-au dat afară. În 1942 (la 33 de ani) au vrut să mă concentreze, m-am refugiat la 26 aprilie 1942 în România. I-am dus cu mine, 20 de feciori din sat: Vasile Bozedeanu, Cozma Alexandru, Florea Samson, Țântar Vasile etc. Refugiindu-ne ne-am despărțit, eu la București la fosta învățătoare Biciușcă, lucrând la Chitila-Depou făcând și școală am devenit «șef de echipă», mutat la Războieni, lăcătuș. Soția venea peste frontieră la noi în Războieni, apoi s-a refugiat în România."

4. Togănel Ioan n. 1921, Ulița Mare, nr. 87: „Togănel Petru, tata, a fost în Primul Război Mondial, în 1918 a căzut prizonier în Italia, tânăr a venit acasă, a format familie, 6 copii (4 băieți, 2 fete). În 1940 (19 ani) m-am refugiat în Brașov, am lucrat la Gaz metan. În mai 1944 încorporat la Aiud la Batalionul 8 Vânători de Munte, în august 1944 din Aiud am mers pe front, pe Someș, Cluj, Oradea, spre Tisa-Miskolc, Munții Tatra. Am căzut rănit pe dreapta Tisei, ajungând la spital la Sibiu, apoi la Făgăraș și apoi în localitate după o lună. S-a sfârșit războiul. S-a refugiat și fratele Laurian la Brașov, mobilizat în mai 1944, în august 1944 cu ocazia armistițiului, Regimentul 34 Artilerie înconjurat de sovietici, este luat prizonier, a murit în lagăr, în Rusia. De locuri din sat îmi amintesc «Tăul»unde se ducea cânepa la topit; «Dosul Morii» legat de o moară din Chinari și până la ea «Calea Morii»; «Coasta Furcii», «Acăstăi» de la spânzurători ridicate acolo."

5. Togănel V. Constantin n. 1925, Ulița din Jos, nr. 190: „... în 1940 când cu venirea ungurilor am trecut granița și cu Tanțoș Ioan caporal (n. 1920), Man Ioan, Florea Vasile, într-o grupă până la Cotul Donului am ajuns, la 12 noiembrie 1942 ultima ofensivă germană contra Stalingradului care rezistă, 23 noiembrie terminarea încercuirii armatei germane la Stalingrad, iar în ianuarie 1943 ofensiva

sovietică în Caucaz și pe Don, cad prizonieri, duși în Munții Ural la muncă într-o grupă. În luna mai 1944, alții, cu ordin de chemare la muncă forțată s-au prezentat la Reghin, «organizați pe plutoane (unul 30–40 de oameni), în companii: Ghibuț Augustin (n. 1897), vărul lui primar Hosu Vasile (n. 1901), din Bărdești, Pelea Iacob (n. 1899), din Bărdești, Pelea Ștefan (n. 1898), din Bărdești, Pop Ioan (n. 1900), din Voievodeni bucătarul companiei, Ioan Cazan (n. 1901), din Chinari etc. duși în Munții Maramureșului (M-ții Copilași) unde au lucrat la cazemate, drumuri, și fortificații etc.»

După 23 august 1944, s-au organizat să treacă frontul dar sunt prinși de o patrulă maghiară înarmată cu automate, după 2 zile, aduși înapoi la Vișeul de Sus în casa unui evreu improvizată în lagăr, i-au ținul 21 de zile fără mâncare, fără apă, iar în 14 octombrie ora 12–13 ne-au dus cu camionul la Moisei, în zi de sâmbătă, iar când am ajuns în dreptul casei care este și astăzi au coborât cam 10–15 camarazi pe care i-au băgat în casă și i-au împușcat pe ușă și pe fereastră. Eu cu încă 30 de tovarăși, după ce i-au împușcat pe cei din casa pomenită, am fost duși cu camionul în altă casă spre Borșa, ne-am dat jos din camion, ne-au dus în coloană încă 100 metri. Am ajuns la o casă acoperită cu șindrilă nouă, am intrat în casă, ne-au poruncit să stăm jos, au închis ușa cu zăvorul, ne-au anunțat că suntem condamnați la moarte. Au ordonat să ne culcăm cu toții la pământ. Noi ne-am și culcat cu toții pe scândura podelei, și ei au tras pe fereastră și pe ușă cu armele automate cam 5 minute, apoi ne-au căutat, călcând peste noi cu bocancii și lovind cu baionetele pentru a vedea dacă mai trăiește careva. Au vrut să aprindă casa dar nu li s-a aprins bricheta. Eu am fost împușcat în cap și umăr. Menționez că în momentul când au tras în noi horthyștii, în număr de 4, cu pene de cocoș, noi toți românii, cam 30 și un evreu, eram culcați pe dușumeaua casei. Casa s-a umplut de sânge, cam 4 degete.... Eu m-am sculat am ieșit pe fereastră, am trecut apa Vișeului, am ajuns la o casă unde era o bătrână, m-a îngrijit, iar în 16 octombrie 1944 pe la ora 8:30 am plecat spre satul meu Palatca" a mărturisit Vasile Petean[13].

După 23 august 1944, în septembrie 1944 începe eliberarea Transilvaniei a județului Mureș, la Oarba de Mureș luptau și Togănel I., Bucur I., Togan D., Moldovan I., Togan I., Sabadi Ioan murind aici."

P.S. „... în a doua jumătate a lunii septembrie 1940 venise la Cluj, Horthy Miklos, șeful statului, și primul ministru Teleki Pál, care a primit în audiență pe românii mai reprezentativi, pe cei doi episcopi, pe Emil Hațieganu, pe dr. L. Telia, pe Vili Hossu fratele episcopului etc., reclamând cele întâmplate la Ip, Trăznea și la Cluj, Teleki răspunzând «Nu-i nuntă fără înjunghieri.»"[14]

6. Joja Petru n. 1914, Ulița de Jos, nr. 34 mărturisește: „Peti din Porumbeni trecea pe la Șincai pe cei care au primit ordin de chemare în armata hortystă; io am primit ordin de chemare (eram de 27 de ani) și ne-am dus la casa de recrutare de la Reghin, pentru muncă, de acolo ne-au scos din țară pe la Satu Mare 8 luni în 1941; ordin în 1942 comandant de companie Korontai István 2 ani la Budapesta; cu armata în

[13] Gh. I. Bodea, Vasile T. Suciu, *Moisei*, Tîrgu Mureș, 1982, pag. 186–190.
[14] Gh. I. Bodea, Vasile T. Suciu, *Moisei*, Tîrgu Mureș, 1982, pag. 21–23.

Cehoslovacia 8 luni; prin Ungaria, la granița cu Serbia, Bacska, detașament de lucru civil în zona de hotar Austria-Ungaria și sosesc sovieticii, iar noi 5 persoane am venit spre casă pe jos, la 24 decembrie 1944 eram acasă."

7. *Pastor (Joja) Ana n. 1930,* Ulița de Jos, nr. 37, „... în anul școlar 1940/1941 am avut-o ca învățătoare pe Zsadani Nagy Elvira, din Budapesta, iar apoi l-am avut învățător pe Nagy Jóska, care la ora de geografie ne-a spus: „Vedeți pata albastră de pe hartă, lacul Balaton, acolo vă ducem pe toți să vă uitați și limba, că sânteți olahi cu păr pe limbă", întoarsă acasă m-am dus la mama, i-am spus ce a zis învățătorul și mi-am scos limba să-mi spună dacă am păr pe limbă. Dumneaiei m-a asigurat că nu am nimic."

8. Pavel Maria n. 1898, Ulita Dosului nr. 247, (de 95 de ani lucrându-și singură via din grădină), „... feciorul Pavel Petru în 1940/1941 primind ordin de concentrare, a trecut în România și a participat în războiul antisovietic, iar apoi în cel antihitlerist scăpând cu viață, întorcându-se acasă. La Reforma agrară din martie 1945 a primit 3 iugăre ca loc de casă."

9. Mănișor Constantin n. 1910, Ulița de Jos, nr. 10 „... concentrat în «detașament de muncă» (aveam 31 de ani) ne-au dus pe jos până la Timișoara, iar apoi la Veszprém în Ungaria la muncă; Szoverfi Victor ajunge prizonier în Rusia și moare, iar Ghibuțiu Augustin moare ucis la Moisei în octombrie 1944."

10. D-na profesoară de biologie Porav Elena (n. Toganel A. la 1937 iulie 16) își amintește că: „Bunicul dinspre mamă, Pogăcean Petru, primar în Voiniceni (1920–1930) a primit invitație la festivitățile de încoronare a regelui Ferdinand I și a reginei Maria, la Alba Iulia, din data de 15 octombrie 1922, ca Rege al României Mari, iar la masa organizată pe Câmpul din fața Catedralei Reîntregirii Neamului, Regele a dat mâna cu toți mesenii, deci și cu el, era mândru că regele ia strâns mâna, și ne-o arăta... A fost liberal, a fost un colaborator al primarului liberal de la Tîrgu Mureș, Emil Dandea. A organizat serbări cu tineretul și oameni din sat la Tîrgu Mureș și alte localități. A susținut înființarea organizațiilor «ASTRA» și «Șoimii Carpaților», a primit în sat personalității ale vremii ca: Dr. Iuliu Hațieganu de la Cluj, Emil Dandea de la Tîrgu Mureș. Moșu Togănel I. Adrian, a fost pe front în Primul Război Mondial, fiind prizonier la ruși dincolo de Volga, în lagăr a învățat rusește. Atunci când în septembrie 1944 au venit rușii-sovieticii, s-a ridicat din pat, s-a îmbrăcat luându-și și cizmele ca să-i primească vorbindu-le rusește. Aștepta terminarea războiului ca să-i vină băiatul (tatăl meu) acasă. Știa ce va urma după terminarea războiului, știind de colhoz, știa de distrugerea agriculturii rusești de conducerea comunistă-sovietică. Mai știu că s-a întors din Primul Război și Togănel Toader «Șchiopul» zis și «Toader Făgădaru» pentru că în camera din față de la drum, a deschis o crâșmă «făgădău» dincolo de podul Bulboanei, peste drum de tușa Silvie (Man) care și ea avea o mică boldă-prăvălie în căsuța de la drum. Tata, Togănel A. Augustin, ca și Man a lui «Vuc», Moldovan Vasile care spunea că nu mai aude bine de la bombardamente, Husar Toader, au fost mobilizați la lucru în spatele frontului, la sfârșitul războiului venind acasă. Mama, Sofia, cu fratele mai mic de cinci ani, a mers la Toplița să-l viziteze pe tata Și-a

amintit că comuniștii le-au luat toată casa unchiului Șandor Vasile și mătușii Aurica, ea fiind soră cu tata Togănel Augustin, fiind siliți să vină cu toate animalele la noi prin anii 1952–1954. A locuit mătușa și unchiul în camera din colț. Apoi ne-au lua o cameră, ca să o folosească activiștii de partid, scoțând de acolo mobila noastră. Am reușit să-i scoatem afară când m-am măritat în 1962, eu fiind profesoară în sat din 1958 până în 1967." (A povestit acasă la Tîrgu Mureș, Aleea Carpați nr. 27 A).

11. Ștefan Ioan, n. 1923, la Școală, profitând că în colectivul de cadre didactice era „veteranul dascăl" și totodată „veteranul de război", deși nu din Voiniceni ne-a declarat: „În vara anului 1943, am primit ordin de chemare pentru a pleca pe front ca voluntar. Din dispoziția Marelui Stat Major al Armatei au luat ființă câteva plutoane de propagandă, constituite din tineri studenți dansatori, soliști de muzică populară și câte un taraf de instrumentiști, dirijate spre spatele frontului din U.R.S.S. Plutonul nostru era format din 16 dansatori, 2 soliști de muzică ușoară și populară și un taraf de 5 instrumentiști. Ținta noastră era frontul din Crimeea, Armata a IV-a Română. Activitatea noastră a fost frumoasă, obositoare și supusă pericolelor. Eram echipați în uniformă militară, ne deplasam cu camioane militare, eram cazați pe la cetățeni. Spectacolele le dădeam pe scenele teatrelor sau căminelor culturale, în aer liber: Militopol, Sevastopol, Yalta, Kerci, Odesa. Era în iulie și august 1943... La sfârșitul lui octombrie am primit Ordinul de încorporare pentru a satisface serviciul militar obligatoriu la Orăștie, iar apoi am fost trimis la pregătire la București, Școala de Ofițeri Rezervă de Geniu. La 4 aprilie 1944 ora 13, a fost bombardată Calea Griviței de americani, elevii școlilor militare au fost duși să scoată victimele civile de sub dărâmături. Am continuat pregătirea de specialitate, apoi, pentru a deveni ofițer tehnic auto. Am primit gradul de sublocotenent, am fost repartizat la Brașov, la un atelier de reparații auto ca maistru militar. La 15 mai 1945, am fost lăsat la vatră, ca urmare a terminării războiului.... La sfârșitul lunii august 1946, *Conferința de Pace de la Paris,* a consfințit dreptul României asupra Ardealului, cedat prin *Dictatul de la Viena* la 30 august 1940. Un grup de 6 intelectuali din Jibou printre care și eu, am străbătut stăzile orașului anunțând vestea și chemând locuitorii pe a doua zi la un miting în centrul orașului. Ne-am adunat 200 de tineri, bătrâni, bărbați și femei, pentru a ne bucura de reîntregirea Ardealului. S-au spus scurte cuvântări, iar apoi încolonați am mărșăluit pe stăzile orașului cântând cântece patriotice."

12. Pastor Ana, n. Joja la 1930, Ulița de Jos, nr. 37, astăzi la 82 de ani, și-a amintit de anii grei ai „cotelor" când, dacă nu puteai preda toate produsele la care familia era impusă, erau luate din casă lucrurile bune, din grajd sau coteț animale, până predai „cota" obligatorie. Spune despre nepotul Pol I. Romulus, n. 1965, voinicenean, absolvent al Academiei Militare București, rănit la Revoluția din 1989, că a fost împușcat apărând Ministerul de Interne (avea 24 de ani), a suportat 8 intervenții chirurgicale, a fost spitalizat și în Spital N.A.T.O.

V. Biserica şi şcoala

A. Biserica

Biserica, prin credința creștină, ne-a îndemnat la fapte bune, ne-a mângâiat în nenorocirile zilnice, ne-a dat speranța în ziua de mâine, ne-a ținut uniți, aproape de strămoșii noștri, iar în vremuri grele ne-a dat puterea de a trece obstacolele și a birui. Ne-a învățat să fim toleranți, să iubim viața, munca, părinții, copiii, să înlăturăm vrajbele, să urâm minciuna, lăcomia, egoismul și înșelăciunea. Se făcea semnul crucii și se spunea „Doamne, ajută". Rugăciunile „Tatăl nostru", „Credeul", „Împărate ceresc", „Îngerelul" și altele, învățate în epoca romană (secolele I-III) în limba latină, se rosteau zilnic, când se așezau la masă, se culcau sau se sculau, mergeau la lucru, ori la război. Limba bisericească era latina.

Când bulgarii ajung stăpâni în sudul Dunării, se introduce ritul slav în biserică, din secolul al X-lea până în secolul al XVIII-lea. Astfel, a pătruns la noi în biserică slujba mai complicată ca, vecernia, utrenia, liturghia, au adus alfabetul chirilic, cuvinte ca: vecernie, utrenie, liturghie, ceaslov, orologhion, cazanie, psaltire, patrafir, cădelniță, odăjdii, smirnă, pristol, coșciug etc. Creștinilor li se vestea slujba religioasă nu numai prin toacă (latin) ci și prin clopote (slav).

Preoțimea din Ardeal ducea o viață aspră cu obligații iobăgești asemenea credincioșilor-țărani iobagi. Mănăstirile erau sărăcăcioase, în școli modeste se preda de către călugări și preoți cititul și scrisul cu litere chirilice. Cu aceste litere s-au scris și tipărit toate manuscrisele și cărțile ce ni s-au transmis de-a lungul veacurilor. Credincioșii români în epoca slavonă își făceau rugăciunile tot în română[1].

Registrul de *dări papale,* de la *1567,* menționase *Zabad cu 8 porți fiscale* plătitoare de impozit papal, deci, exista o biserică catolică (arsă de turcii lui Ali Pașa la 1661) în arealul menționat. Românii ortodocși nu plăteau această taxă, biserica lor nefiind menționată. Expertul în arhitectură, inclusiv în cea a bisericilor de lemn din județul Mureș, Ioan Eugen Man, scria următoarele: *„Bisericile de lemn românești* întruchipează una din cele mai particulare realități ale vieții spirituale ale poporului român, domeniu al creației populare, continuitatea unei vechi tradiții în arta construcțiilor. Beneficiind de întinse ținuturi acoperite de seculare păduri (ca și în cazul nostru) poporul român și-a construit din lemn casa, anexele gospodărești, iar pentru comunitate *Casa Domnului*, clădirea cea mai importantă dintr-un sat, într-un loc mai

[1] Grigore Bota și Vasile Ormenișan, *Socolu de Câmpie, file de monografie,* Ed. Tipomur, 2005, Tîrgu Mureș, pag. 241–242.

înalt, pe o culme sau un deal, de unde să fie văzută de toți și mai apropiată de centrul satului. Pe deal era ferită de foc și de umezeală în bătaia vântului care conservă lemnele, fără vreo casă în vecinătate, împejmuită de o grădină care mai târziu a ajuns cimitirul credincioșilor din sat."[2]

Privind harta iozefină observăm că biserica Săbadului corespunde celor de mai sus, iar existența cimitirului vechi din jurul bisericii a fost dovedită de osemintele descoperite cu ocazia lucrărilor de drenare a apei de precipitație scursă prin burlane, din 2016, oseminte adunate și reînhumate printr-o slujbă specifică acestei situații. (preotul Eugen Cândea la casa parohială, în iulie 2017)

Viața religioasă a românilor ortodocși din scaunul Mureș s-a scurs în liniște până în secolul al XVI-lea, când începură încercările de convertire întreprinse printre românii din Ardeal, inclusiv *Săbad,* de reformați și catolici. Dovadă a acestei activități de atragere la reformă-calvinism o constituie tipăriturile românești de la Brașov găsite la Săbad *„Cazania" și „Molitvelnicul calvinesc",* tipărite de *Coresi* probabil în prima jumătate a anului *1565,* dovedind o importantă comunitate de români-ortodocși. *Tîrgu Mureș* fiind unul din primele orașe care adoptaseră calvinismul (1563), *cu feud la Săbad,* și-a luat și angajamentul de a intensifica opera de reformare și a bisericii ortodoxe din sat[3]. Mai târziu cărțile au fost predate de preotul Vasile Dănilă (1858-1866) lui I.N. Moldovan de la care au ajuns la Biblioteca Centrală din Blaj[4].

Revin în acest capitol la lucrarea scriitorul Benkő Károly „Marosszék ismertetése" (Cunoașterea scaunului Mureș) apărută la 1860–1861, în care menționează satul „Szabad" *și biserica din lemn* a greco-catolicilor, ridicată în mijlocul satului, scriind că spre *vest* de aceasta, în apropierea cimitirului, „apar oase omenești scoase de apele ploilor torențiale la suprafață. Acestea și numele satului ar dovedi, cum spun și legendele și poveștile rămase din bătrâni, că satul a fost permanent locuit de secui liberi, pe care adunându-i în biserica lor, i-a tăiat în septembrie 1661 Ali Pașa cu oastea sa*"*. Autorul mai scrie apoi că: „... În turnul bisericii (românești) astăzi folosesc un clopot de 300 kg, al cărui sunet este foarte trist, pe el fiind o inscripție «O REX GLORIAE VENI, CUM PACE-ANNO 1452»". Bătrânii satului știu din mărturiile strămoșilor că acest clopot a fost găsit cu ocazia unei mari secete, scăzând nivelul apei în fântâna „Buna". Ca formă și litere scrise, clopotul se aseamănă cu cel de la biserica unitariană din Săbed și, deci, provine din același atelier[5]. Orbán Balázs „A székelyföld leirása, IV Marósszék", (Descrierea pământului secuiesc, IV Scaunul Mureș), Budapest, 1870, unde menționează existența *Bisericii* comunității secuilor liberi situată la *vest* de biserica românilor și *distrusă de expediția de la 1661* a lui Ali Pașa, materialul rămas fiind utilizat la refacerea bisericilor din Ceuaș și Porumbeni. Astfel, s-a păstrat până astăzi obiceiul coborârii clopotelor din clopotnița bisericii de Rusalii,

[2] Ioan Eugen Man, *Biserici de lemn din județul Mureș*, Ed. Nico, Tîrgu Mureș, 2009, pag. 8.
[3] Nicolae Sulică, *Contribuții la istoria vechimii elementului românesc* în „Reînvierea", ianuarie-martie 1938, Tîrgu Mureș, pag. 11–21.
[4] Nicolae Sulică, *op. cit,*. pag. 21.
[5] Liviu Moldovan în Revista de statistică, nr. 8, din 1970, pag. 86.

după-masa, la Vecernie de la 3 (15) sau de la 4 (16) chiar și de la 5 (17) când erau binecuvântate. (Informație de la parohul Berbecar Valentin [1981–2000]).

Mitropolitul ortodox al Ardealului, Teofil, vlădica românilor din Transilvania, voind să-și scape biserica de primejdia reformațiunii și încercând să creeze o soartă mai bună, suportabilă bisericii pe care o păstorea, se lasă, la 1688, convins de emisarii Curții de la Viena, și înclină a primi Unirea cu biserica Romei. Clerul român urma să primească aceleași privilegii și imunități ca și clerul de rit latin (catolicii): scutirea de obligații iobăgești față de nobili, scutirea de impozite, loc de biserică și școală, porțiune canonică (pământ arabil și fânaț) în hotar, reprezentare politică. Dar, deși vlădica și câțiva preoți ortodocși primesc unirea cu Roma, totuși poporul de la sate, cu rare excepții, nu-și părăsește brusc legea veche strămoșească.

În luna ianuarie *1699,* guvernul instituie o Comisie care străbate satele românești din scaunul Mureș și anchetează atitudinea preoților și țăranilor români față de legea catolică, constatând că preoții și țăranii nu-și părăsesc ușor credința veche. Popa Vasile din Bărdești și *Popa Ioan din Săbad* se declară și pe mai mai departe adepți ai legii vechi[6]. Despre românii de aici în 1699 se consemnează „Mergând în Săbad în casa *judelui sătesc Pasztor Ioan,* am chemat acolo pe *preotul român Ioan* cel care la fel a mărturisit ca <și> preotul român din Pănet, credincioșii la fel, că în religia în care au fost și sunt în aceea vreau să rămână până la moarte. Numele credincioșilor sunt: *Erkedi Ioan, Cszizmadia Ioan, Pasztor Ioan, Kis Ioan, Pasztor Ioan cel Mic, Maior Ioan, Antal Ioan, Kozma Matei, Petrus Ioan, Fekete Ioan.”*[7]

Cunoscând că cei 10 capi de familie chemați la audiere, potrivit articolului 3 al Dietei din 1699, reprezentau jumătate din totalul capilor de familie, audiați, estimăm la 20 de familii, fiecare a 5 membri, respectiv la circa 100 de suflete populația românească (greco-catolică) a satului de atunci[8]. Unirea, începută de Teofil, se desăvârșește la 1700 sub mitropolitul Atanasie, care iscălește cu preoții și protopopii delegați, actul Unirii în Alba Iulia, formele fiind păstrate, Unirea nu răscolește tulburare în sufletele credincioșilor, a rămas fumul de tămâie, lumânările de ceara, icoanele, semnul sfintei cruci, posturile, sărbătorile, mătăniile etc.”[9]

După vizita arhireului Atanasie la Viena, în 1701, face o declarație oficială care arată că Mitropolia Ardealului nu mai este supusă celei din București, Unirea fiind definitivă. Cele stabilite la Viena vor fi cuprinse în a doua Diplomă leopoldină semnată de împăratul Leopold I (1658-1705), la 19 martie 1701, cuprinzând chestiuni privitoare la Biserica Română Unită, promițând recunoașterea neamului românesc între celelalte națiuni și în hotarele obârșiei sale, cu condiția recunoașterii papei. Unirea cu Roma, la acea dată, a reprezentat un gest ultimativ de salvare a neamului și limbii. Presiunile

[6] Arhivele statului din Budapesta, secția guvernului Ardealului nr. Act 248-1699), în Traian Popa, *op. cit.*, Ed. Corvin, Tîrgu Mureș, 1932, pag. 206.

[7] Ioan Ranca, *Românii din Scaunele Secuiești în antroponimele din conscripții, 1699–1821*, vol. I, Cluj Napoca, 1995, pag. 227.

[8] Ioan Ranca, *Voiniceni 500*, 1995, pag. 11.

[9] Traian Popa, *op. cit.*, pag. 208.

multiple care se exercitau asupra românilor ar fi dus la deznaționalizare, așa cum s-a întâmplat cu majoritatea elitei naționale (boierime) care, pentru a-și păstra privilegiile și puterea, s-a lepădat de credință, limbă și neam[10].

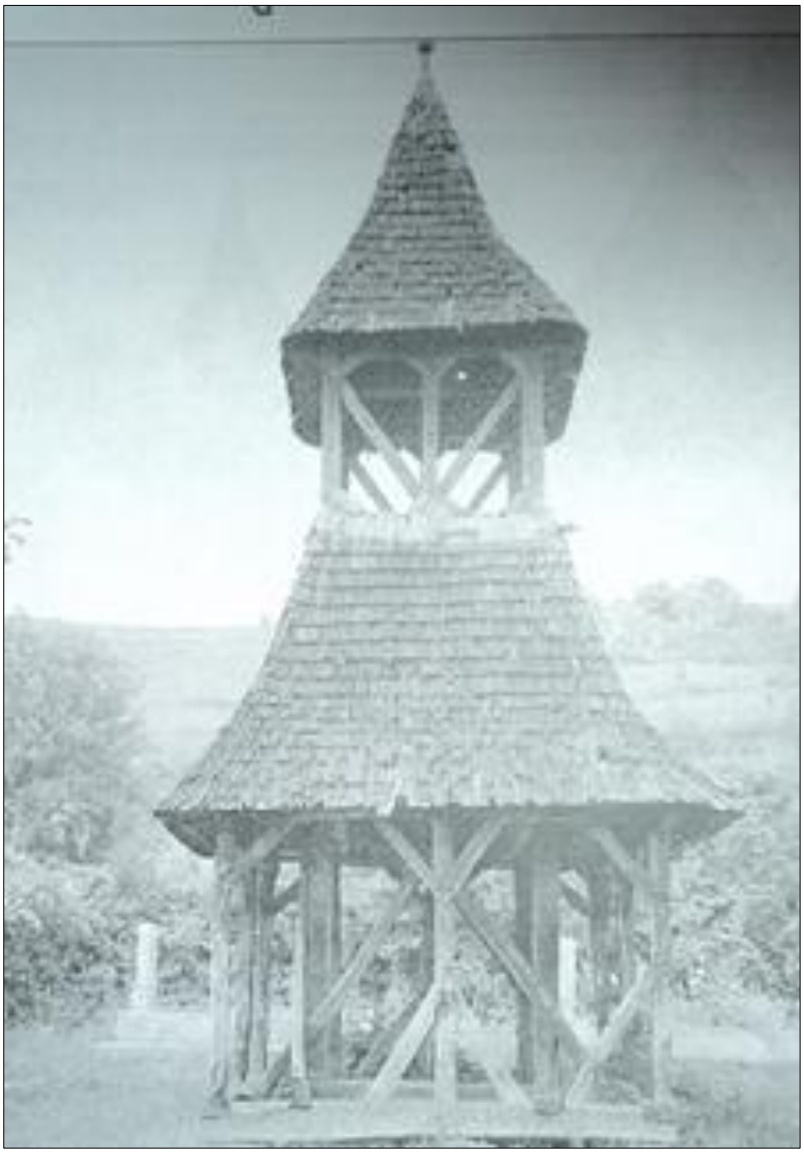

Clopotariul

[10] Grigore Bota și Vasile Ormenișan, *op. cit.*, pag. 243.

Biserica de lemn (reconstituire) după descrierea de la 1841/1855 din „Cartea de aur" a parohiei,

Conscripția fiscală din anul 1722, ne confirmă existența porțiunii canonice la Săbad-Voiniceni formată din următoarele: o gospodărie într-un intravilan de ½ sesie cu o casă parohială, curte și grădină și 2 boi; un extravilan format dintr-un arabil de 2 ½ iugăre, din care 1,5 iugăre cultivate cu porumb, 0,5 iugăre cultivate cu grâu de toamnă, 0,25 iugăre alte semănături de primăvară și cânepă, și un fânaț de 1,5 iugăre (3 care fân) nesupuse impozitării[11].

În anul 1732 a fost numit episcop Ioan Inochentie Micu-Klein, fiind și înnobilat, făcut baron, și astfel, membru al Dietei Transilvaniei. În această calitate, a încercat să determine aplicarea prevederilor de Unire din 1701, în ceea ce privește drepturile politice ale românilor uniți, folosind pentru prima dată ideea coborârii românilor din cuceritorii romani ai Daciei, ca argument în favoarea egalității cu cele trei națiuni (ungurii, secuii, sașii) recunoscute din Transilvania. Pentru aceasta, organizează Șematismul de la *1733* (Recensământul greco-catolicilor din Transilvania). Conform acestuia, la Săbad au fost numărate *„200 suflete de uniți (40 de familii) având* biserică *și casă parohială, un arător de 6 iugăre și cositor de 6 cară de fân (3 iugăre)"*.

[11] *Székely székek a 18 században. I Marosszék*, Editura Mentor, Tîrgu Mureș, 2007, pag. 507, poziția 113.

Erau doi preoți: *popa Simion și popa Todor,* văduv și căsătorit a doua oară. Acestora, probabil, le-a urmat *popa Sava* despre care aflăm că a luat parte la sinodul din anul 1782[12]. De menționat că, Ioan Inochentie Micu-Klein, a fost întemeietorul Blajului ca centru ecleziastic, cultural-școlar românesc și primul ierarh român care a promovat trimiterea de tineri români la studii la Roma. Blajul va deveni pentru multă vreme focarul cultural al românilor ardeleni, „Roma ardeleană".

A avut ca rezultat curentul cultural-politic numit „Școala ardeleană" cu reprezentanții lui de frunte: Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior și Ion Budai-Deleanu. Episcopul trimite memorii Curții imperiale la Viena, cât și Guvernului Transilvaniei pentru ca acestea să se pronunțe asupra depturilor politice ale românilor sprijinit pe actele din Viena. Chemat la Viena, episcopul organizează un mare sinod la Blaj, între 25 iunie și 6 iulie 1744. La încheierea lucrărilor, episcopul a întrebat Sinodul dacă păstrează unirea cu Roma în cazul în care li se refuză depturile promise și convenite. Majoritatea răspunde că vor părăsi unirea oricum, și dacă li se acordă acele drepturi. De la Viena, Ioan Inochentie Micu-Klein a fugit la Roma, de unde va demisiona în 1751, și unde va muri în anul 1768[13].

În perioada 1733-1779, Biserica Unită cu centrul la Blaj, a făcut mai multe conscripții religioase, prima inițiată de episcopul Ioan Inochentie Micu-Klein, pentru a se convinge de victoria asupra vechii credințe, ortodoxe, iar apoi și altele având în vedere conflictele, schismele, învrăjbirile confesionale din perioadă, fapt oglindit și în tabloul de mai jos:

Tabelul Nr. 40
Conscripții religioase ale Uniților la Săbad

1733	1755	1762	1779
200 uniți	434 uniți	75 uniți- 195 dezuniți	250 uniți - 20 dezuniți
-2 preoți Simion, Togyer	-2 preoți Simion, Ioan	-2 preoți Savu, Savu -	-2 preoți Savu, Jungens) -
-l biserică de lemn	-1 biserică	-1 biserică u. _	-1 biserică u. -
-1 casă parohială	-2 dascăli	-2 dascăliu. _	-2 dascăli -
-	-	-1 casă parohială	-1 arhidiac

[12] *Șematismul archidiecesei metropolitane de Alba Iulia și Făgăraș pe Anul Domnului 1900. De la Sfânta Unire 200 ani*, Blaj, pag. 432.
[13] Mihai Ardelean, Dorin Andrei Suciu, *Istorii locale*, Tîrgu Mureș, 2011, pag. 128–129.

Remarcăm dublarea numărului credincioșilor uniți după 1733 până în 1755, pentru că, în *septembrie 1743, Guvernul,* printr-un ordin, decreta: „Să se satisfacă dorințele preoților uniți dându-li-se teren de biserică, casă parohială și pământ de porțiune canonică; persoanele bisericii unite vor fi primite în rândul nobililor; *preoții uniți vor fi scutiți de zeciuială, danii și taxe; fiii iobagilor români dornici de a cerceta școlile, nu vor mai fi împiedicați de la această năzuință nobilă de domnii de pământ.”*

În cazul nostru, era biserică de lemn și casă parohială ca și extravilan arabil și fâneață consemnate în conscripția fiscală din 1722. Guvernul, la 15 aprilie 1745, ordonă următoarele, văzându-și periclitată activitatea religioasă datorită misionarilor ortodocși: 1. Bisericile să fie date preoților uniți care vor fi apărați împotriva violențelor populației române; 2. Preoților uniți li se vor da toate privilegiile și drepturile de care se bucură preoții celorlalte religii recepte (catolică, reformată, luterană); 3. Preoții neuniți vor fi supuși la suportarea tuturor sarcinilor publice; 4. Persoanele care vin din țări străine ca să revolte țăranii români și doresc să facă slujba de preot, trebuie să-și prezinte scrisorile de hirotonire, toți cei neuniți vor fi denunțați protopopului sau vicarului unit mai apropiat. În anul *1746,* mai mulți preoți din Nazna, Berghia, Band, Șincai, Oroi, Culpiu, Săbad-Popa Simion, Porumbeni, au prezentat actele de hirotonire eliberate de episcopul Ioan Inochentie Micu-Klein (1732–1751).

Reverberațiile religiei străbune prezente în conștiința sătenilor i-a făcut ca în ciuda promisiunilor emisarilor trimiși de catolici printre ei, să revină la ortodoxie, în masă, *datorită activității călugărului Sofronie* și a discipolilor lui. Chiar asta rezultă din datele Conscripției confesionale din *1762,* cunoscută ca oficială, fiind realizată de vestitul general Buckow, dușman al ortodoxiei, poporul satului continuând să nu se supună amenințărilor, ordinelor Vienei catolice, adică doar *75 uniți* și în schimb *195 de dezuniți-ortodoxi la Săbad*[14].

În condițiile istorice din Transilvania, în care românilor le era interzis să ridice locașuri din materiale durabile, inclusiv interdicția de a practica cultul ortodox, bisericilor de lemn le revenea sarcina de a compensa această stare, iar faptul că *biserica de lemn* din sat a fost declarată ca aparținând uniților, a salvat-o de la incendiere. *Conscripția* preoților și învățătorilor români, precum și a veniturilor lor a avut loc la *20 august 1778.* La Săbad sunt conscriși *2 proți uniți și 2 dascăli,* toți 4 locuind *2 sesii intravilane,* un intravilan cu o lungime de 30 Ut. (stânjeni) și o lățime de 26 Ut. (stânjeni), iar al doilea intravilan cu o lungime de 24 Ut. (stânjeni) și o lățime de 20 Ut. (stânjeni). Salariul celor 2 preoți era de 3 Florini, iar plata celor 2 dascăli era de 17 mierțe cereale. *Extravilanul arabil era de 7 cubi (3,5 iugăre), iar*

[14] Ioan Ranca. *Voiniceni 500*, pag. 13.

fânațul era de 5 căruțe/fân (2,5 iugăre). Erau și două mici păduri cu tufișuri și o fâneață de 3 care/fân (1,5 iugăre), destinate necesităților bisericii[15].

O situație a veniturilor bisericilor din scaunul Mureș, plasa Șamșud (Șincai), pentru cazul nostru satul Săbad (Szabad) consemnează: *Preoții uniți*: *Popa Szavuj* și *Popa Szanduj*; *Diacon* Unit *Popa Szanduj*. *Veniturile* slujitorilor bisericii: *Popa Szavuj* un arabil de 1 2/8 iugăre, ½ iugăre fâneață și ¼ octali viță de vie, la o valoare estimată de 10 Florini renani (Rfl.) și 59 crăițari (xr.) și un salariu de 5 Florini renani (Rfl.), deci în total de *15 Florini renani (Rfl.) și 59 crăițari (xr.); Popa Szanduj* un arabil de 1 2/8 iugăre arabil, ½ iugăre fâneață, ¼ octali viță de vie, estimate la 10 Florini renani (Rfl.) și 59 crăițari (xr.) și un salariu de 5 Florini renani (Rfl.), deci un *venit total de 15 Florini renani (Rfl.) și 59 crăițari (xr.); Diaconul* beneficia de un arabil de 2 ½ iugăre, 1 iugăr fâneață, ½ octalis de viță de vie, estimate la 23 de Florini renani (Rfl.), un salariu de 5 Florini renani (Rfl.) și deci un *venit total de 28 de Florini renani (Rfl.)(D.G.A.S. Mureș, Fond: Scaunul Mureș, Seria: Conscripții fiscale, Nr. act 558, Anul 1780, fila 4) Conscripția* din *15 septembrie 1789* a familiilor de ortodocși din plasa Șincai de care aparținea satul Săbad nu menționează nici o familie de ortodocși[16].

Șematismul de la 1900, Blaj, pag 452, ne informează despre preoții care au servit comunitatea între anii 1824–1900. De asemenea, s-a păstrat Registrul de venituri și cheltuieli al patohiei Săbad-Voiniceni din perioada 1826–1877 (vol. I) din care voi exemplifica venituri și cheltuieli raportate de primii coratori și verificate tot în al doilea an de protopop și un alt paroh de ajutor[17] și „Cartea de Aur" a parohiei Voiniceni, aflată la biserica din sat.

-1821- 1825 preotul *Ioan Man,* construindu-se o casă parohială din lemn în 1822 cu efortul întregii comunități. S-a introdus „Registrul de stare civilă" în 1824 privind cununații, botezații și morții din care s-a păstrat volumul I până la 1858[18] și din care am dat exemple la demografie.

-1826-1836 preotul *Costan Man* de la care avem începutul *Jurnalului de casă (venituri și cheltuieli)* din 1826 până în 1877.

Exemplific cu Raportul coratorului principal Pasztor Thodor, la 20 ianuarie 1836, care prezenta următoarele: V*enituri* de la vizitațiunea trecută (1834): (Fila 4) „1. Din usura (dobânda) banilor Bisericești pe doi ani per 6 xr. (crăițari) pe an, acum-11 Rfl. 36 xr. 2. De pe Râturi de la Togan Lup și de la Cantoru au venit - 37 Rfl. 3. De la Man Szőtz Peter de pe un rât - 16 Rfl. și taxa casei pe 1834 -5 Rfl = 21 Rfl. 4. Pe vârfurile unui steseriu (gorun) căpătat au venit – 1 Rfl. 5. De la

[15] Traian Popa, *Documente privitoare la trecutul românilor din vechiul scaun al Mureșului*, vol. I, Ed. Concordia, Tîrgu Mureș, 1936, pag. 32, 39, 52, 63, 64.

[16] Ibidem, pag. 24.

[17] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Parohia greco catolică Voiniceni, Registru de venituri și cheltuieli*, nr. act 1, ani 1826–1877, file 1–128.

[18] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Colecția de Registre de stare civilă,* Dosarul 1019 comuna Voiniceni.

Parochu pentru un pământ aratoriu a Biserici – 15 Rfl. 6. De la Man Luonas pe niște scânduri vechide la pălant- 10 Rfl. 7. De la Kozma Thodica pe biciu pădurii Bisericii- 10 Rfl. 8. De la Mănisor Peter taxa casei și a rhetului pe Anno 1835 - 21 Rfl. La Sf. George venit pe taxa casei și a rhetulșui pe Anno 1836- 21 Rfl. De pe Coasta Bisericii au venit – 17 Rfl. Summa = 164 Rfl. 36 xr.

Din care sumă scăzându-se *cheltuielile* noastre pre doi ani până acum facem: 1. Pe auritu S: Potyr s-au cheltuit-11 Rfl. 51 xr. 2. Pentru facerea Pălantului impregiurul Cemeterului pe bârne, pa scânduri, pe cuie și pe plata meșterilors-au cheltuit-67 Rfl 4 xr. 3. Când s-au călcat Kővesdeiu (Cuieșd) învecinată cu noipădure la cometanii noștri s-au dat pentru osteneală -9 Rfl. 50 xr. 4. Pe zaru din ușa casei Parohului -2 Rfl 4 xr. 5. Când s-au călcat rheturile Bisericii în 1835- 2 Rfl. 16 xr. 6. Pe osie Clopotului- 24 xr. 7. Pe câhalele de la Jinu Cantorului, pe Jamu Jiterului și a Cuptor- 3 Rfl. 12 xr. 8. Pe cheltuiala vizitei de acum cu insertenție cu tot- 2 Rfl. 41 xr. Summa 93 Rfl. 22 xr..." Inspecția de verificare s-a făcut la 20 ianuarie 1836 semnând protopopul Ilie Farago[19].

-1836-1840 preotul Simeon Raduly cu studii teologice la Blaj între anii 1822–1825, numit la Săbad. Episcopia Blajului, la dispoziția Gubernului, în anul 1838, îi obligă pe preoții greco-catolici să treacă la folosirea sigiliilor oficiale. Sigiliul parohiei Săbad a fost reprodus de pe un act din anul 1866. Are formă rotundă, cu diametrul de 29 mm. În exergă, legenda: SIGILLUM ECCLESIAE G [RAECO] C [ATOLICA E] SZABAD. În câmpul sigilar se văd figurile a două persoane cu aripi întredeschise, cu fața îndreptată spre noi, cel din dreapta este îmbrăcat în haine scurte, celălalt în haine lungi. Între ei, ținut de ambii se află un glob. Deasupra, la mijloc, raze îndreptate în jos. Personajele îi reprezintă pe sfinții protectori ai bisericii, arhanghelii Mihail și Gavriil, iar razele întruchipează Sfântul spirit[20].

Din Jurnalul de casă din timpul acestui preot este următorul raport ce reflectă unele realizări ale comunității. *(Fila 4 verso)* Vizită de inspecție, a veniturilor și cheltuielilor, a avut loc la 5 mai 1841. La *Venituri*- menționez: „... 3. În anul 1836 s-au vândut pădurea din Fundătură cu 90 Rf. 24 xr. 4. În anul 1837 s-au vândut râtu de la Sărături cu 40 Rfl. 5. În anul 1837 s-au vândut râtu de jos cu 16 Rfl. 6. În anul 1838 s-au vândut râtu de jos lui Flore Samson cu 20 Rfl. Fila 5. 7. În anul 1839 s-au vândut râtu de la Sărături cu 25 Rfl. 8. Tot în aanul 1839 s-au vândut râtu de jos cu - 16 Rfl. 9. În anul 1840 s-au vândut pădurea de către Kővesd cu 32 Rfl. 30 xr. 10. Tot în anul 1840 s-au vândut râtu de jos cu 20 Rfl. 11. Kozma Godica au plătitu datoria sa-12 Rfl. 12. S-au mai căpătatu din niște nuiele și pari de la Galambodi Iuon -2 Rfl.... 14. Husariu Theodor s-au aflat furând din pădurea Megji (comunală) și au plătitu împăcândiusă 4 Rfl. 10 xr.... 16. Din pământu Megii de la Fundătura pe 2 hazne de la Man Vaszili Nemesu au venit 24 Rfl.... 18. Au plătit Pop din datoria sa cu 3 cară de paie – 5 Rfl. 19. Togan Lupu au plătit iar cu paie – 11 Rfl. 20. Pogatsan

[19] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Parohia Voiniceni, Registru de venituri și cheltuieli*, nr. act 1, fila 4.
[20] Pál Antal Sándor, *Sigiliile instituțiilor mureșene*, Ed. Mentor, Tîrgu Mureș, 2013, pag. 330.

Soare au plătit-10 Rfl. Summa 672 Rfl. 51 xr. *Cheltuieli.* 1. S-au cumpărat 4 bârne pe sama Scholei- 12 Rfl. 2. S-au cumpărat 9 căpriori pe seama Scholei- 5 Rfl. 3. S-au cumpărat 19 scânduri pe sama Scholei- 8 Rfl. 4. S-au cumpărat ușile Scholei cu 4 Rfl. 5. S-au cumpărat nuiele de îngrăditură- 6 Rfl. (Fila 5 verso) 6. Plata meșterilor pentru făcut- 6 Rfl. 7. Și 2 cupe de vinars- 1 Rfl. 8. Și 2 mierțe de grâu per 3 xr., una de cucuruz per 1 Rfl, care face-4 Rfl.... 12. Făcut șura diacului la meșteri s-a plătit și o cupă de vinars- 9 Rfl. 40 xr. 13. S-au făcut poiata popească și s-au cumpărat 18 căpriori- 11 Rfl. 14. La meșteri li s-au plătit- 41 Rfl. 80 xr. 15. Paie de coperit poiata s-au cumpărat de la Togan Lup- 11 Rfl., Togan Petru- 6 Rfl., Popa -5 Rfl., Pasztor Theodor- 6 Rfl. Totu- 28 Rfl.... 17. Pe naglagitu la ciganis-au plătit- 10 Rfl. 12 xr.... 19. 2 adelmașuri, una cu paele altu când s-au isprăvit munca- 48 xr.... 21. Pe sindrilitura Chlopotariului sau mai cheltuit pe 12000 sindrile per 3 xr., 24000 de cuie de sindrilă per 50 zr., pe 40 de cuie de baciu, cu 18 xr. și pe 4 scânduri în Sumă de – 57 Rfl. 50 xr. 22. La meșteri cu vinars cu tot pentru coperitu Clopotuluui și pentru redicatu Bisericii cu totu s-au plătit 41 Rfl.... 28. Când s-au chemat Kővesdeni ca vecini la călcatu pădurii Megii s-au cheltuit- 36 xr. 29. Când s-au togmit Simeon Komisz din Bardos ca să fie Dascăl pe aldămaș s-au dat -12 xr.... 31. S-au cumpărat niște țigle la cuptoriu popescu- 50 xr... *Suma*-326 Rfl." Fila 5 verso. „Făcându-se diferența dintre venituri și cheltuieli a rezultat un rest de 345 Rfl. 51 xr. care au fost dați împrumut cu dobândă (de 6 xr. după 1 Rfl) după cum urmează: 1. La Man Szőcs Peter cu usura (dobânda) cu tot au fost 117 Rfl. 30 xr. Dintraceștia au luat pe sine Man Iuonas 30 Rfl. Și Fekete Darie 25 Rfl., așadar rămân pe Man Szőcs Peter să plătească -62 Rfl. 50 xr. 2. Man Juonas di pe Szőcs Peter e datoru cu 30 Rfl. 3. Fechete Darie e datoru 25 Rfl. 4. La Man Laszlo Nemesu de pe pământu și fân laolaltă 44 xr. 5. La Kozma Paszku 32 Rfl. 30 xr. 6. La Togan Lup făcându-se Compusus se află -73 Rfl. 33 xr. 7. La Dombi Petru cu usură cu totu făcândusă Compusus se află 22 Rfl 24 xr. 8. La Moldovan Juon făcândusă Compusus se află 20 Rfl. 48 xr. 9. La Diacul Rusz Petru făcândusă Compusus se află - 25 Rfl. 48 xr. 10. La Csizmas Juon făcândusă Compusus se află -13 Rfl. 11. La Fekete Samson făcândusă Compusus se află -13 Rfl. (Fila 6) 12. Togan Petru făcândusă Compusus cu usura cu tot se află 13 Rfl. 13. La Kozma Samson făcândusă Compusus cu usura cu tot se află -13 Rfl. 14. La Flora Samson cu usura cu tot se află -22 Rfl. 15. La Szabadi Petru diplasul se află cu usura cu totu 17 Rfl. 36 xr. 16. La Gazdacu Galambos Petru de pe Pogatsan Ioane 10 Rfl. 17. La Pavel Simion cu usura cu tot 8 Rfl. 18. La Huszar Thodor cu usura cu tot 4 Rfl. 58 xr. 19. La Galambodi Juon cu usura cu tot 2 Rfl. 12 xr./Summa. 465 Rfl. 7 xr." (Fila 6 verso) „Mai încolo plângândusă Man Szucs Petru, Kozma Paszcu, și Moldovan Juon înaintea a toată Megie (Comunității) cum că din RETU cel din jos de câte ori lau luatu totdeauna s-au păgubit fonu (fânu) de tot prin POROAE (puhoaie?) shi rugândusă a li să erta ceva din suma – lucru vrednicu sau solvit a fi; că să le și ierte câte ceva (din datorie). Se rezolvă. Curator principal Pasztor Thodor 6 mai 1841. Ilie Farago protopop și Cassian Man paroh Bardos. Curatori bisericești: Corator principal Pasztor Thodor,

Primus vice Fekete Samson, Man Szand, Pasztor Szolomon, Csizmas Thodor, Togan Juon, Ifiu (Junior) Pasztor Petre. Aceștia toți înaintea Megii sau jurat."

Deci, biserica din lemn avea un clopotariu separat, o construcție din lemn. Am remarcat de asemenea că din suma de bani rezultată ca diferență dintre venituri-cheltuieli, se împrumutau sătenii cu o dobândă de 6 % după 1 Rfl., rezultând un venit suplimentar al parohiei, gestionat de Coratorat[21].

Am remarcat cheltuielile cu reparația școlii și a clopotariului; venitul din banii împrumutați și dobânda de pe urma lor.

-1841-1857 preot Ladislau Pop. În *„Cartea de aur"* a Parohiei Voiniceni ne-a rămas o descriere a vechii biserici de lemn *„...*era o mică biserică din brad așezată pe stâlpi de stejari cu acoperiș de șindrilă. Era pictată în interior. Lângă ea era o clopotniță cu 2 clopote. Curtea bisericii era împrejmuită cu gard de nuiele. Casa parohială era acoperită cu paie, avea o tindă și 2 camere. Lângă casă era lipită o cămară. În preajma casei era un (hambar) grânar de brad acoperit cu șindrilă, unde era și o pivniță de piatră. În curte lângă șura acoperită cu paie era un grajd acoperit tot cu paie, o fântână și 2 cotețe. Curtea și grădina erau împrejmuite cu gard de nuiele. Peste drum de Biserică era Casa cantorală acoperită cu paie, un grajd și o șură. Porțiunea canonică era formată din 13 iugăre arabil, 9 iugăre fâneață și 1 1/2 iugăre pășune." S-a construit școala din lemn în anul 1853/1854, prin efortul întregii comunități care este reflectat de același Jurnal de casă. Fila 19 verso.

„*Perceptiuni* (pentru Schoala) 1. S-au căpătat din satu di pe aruncu -54 Rfl 9 xr. 2. S-au căpătatu usura de la Darie-10 Rfl. 3. S-au căpătatu pe 75 de leațuri-13 Rfl. 30 xr. 4. Pentru așchi de la Diacu- 5 Rfl 42 xr. 5. De la Curator pe niște așchi- 5 Rfl. 6. De la Husariu Sonea pe niște crengi- 1 Rfl. 24 xr. 7. De la Darie pe niște crengi-11 Rfl. 30 xr. 8. Pe așchiile de brad de la Curator-9 Rfl. 9. S-a căpătat pe schoala cea veche-53 Rfl. 30 xr.... 11. S-au căpătat de la Kozma Iuon pe niște strobituri de paie-3 Rfl. 12. De la Pogacsan pe niște curățituri de paie s-au căpătat-3 Rfl. 13. De la Székely Elekné s-au dăruit- 5 Rfl. Fila 19 verso. Dintre aceste perceptu s-a *Erogat (cheltuit).*1. În anu 1853 s-au cumpărat una PLUTĂ cu 56 Rfl. 2. Cu prilejul aducerii acesteia – 7 Rfl. 53 xr. 3. La cei ce au tăiat tălpile de Schola- și la aducerea acestora-38 xr. 4. Pentru păzitu plutei la M. Vásárhelyü 50 xr. 5. Când sau adus aldată tălpile de la Scula- 50 xr. 6. S-au mai cumpărat unu fertaly de plută cu una sută de leațuri -49 Rfl. 7. Când s-au adusu pluta Centura și vama-l Rfl. 46 xr. 8. S-au cumpărat 80 de scânduri-156 Rfl. 55 xr. Fila 20. 9. S-au cumpărat 4 bârne-16 Rfl. 10. S-au cumpărat 30 de leațuri și una sută de cuie de leațuri-18 Rfl. 50 xr. 11. S-au cumpărat 3 bârne și 18 leațuri 48 xr. 12. S-au cumpărat pentru horn 4 scânduri-2 Rfl 30 xr. 13. Când s-au adusu bârnele și leațurile vama-17 xr. 14. S-au cumpărat de la Mănișor 30 de clăi de snopi cu 18 Rfl. 15. Pentru coperitu Schulei cu snopi-30 Rfl. 16. Când s-au făcut vârvul la Schula centura- 12 xr. 17. Pentru făcutu Schulei s-au dat 115 Rfl. 18. Băutura la meseriași ce au făcut Schula costă- 14 Rfl.

[21] Ibidem, fila 4 verso, fila 5, fila 6.

50 xr. *Summa. 405 Rfl. 22 xr*." Fila 20. „... s-au *Erogatu* în an 1854. 1. S-au cumpărat pentru poditul schulei una sută de scânduri cu-40 Rfl. 2. S-au făcut niște Copcii la Schola-42 xr. 3. S-au cumpărat pentru Schoala 200 de cuie de leațuri- 1 Rfl 40 xr. 4. Pentru năglăitu schoalei s-au dat –60 Rfl. 5. S-au cumpărat 36 scânduri la schoala-30 Rfl. 30 xr. 6. Pentru că s-au bătut pereții pentru târnațul scholi-2 Rfl. 30 xr. 7. Pentru făcutu ușilor a ramelor a 7 ferestre la schoală s-au dat-65 Rfl. 8. S-au cumpărat țâțâni la ușile și ferestrele scholei-16 Rfl. 9. S-au cumpărat la blanele ușilor și ferestrelor 300 cuie de leațuri cu 2 Rfl. 20 xr. Fila 20 verso. 10. S-au cumpărat cuie la țâțânele ușilor și ferestrelor-1 Rfl. 90 xr. 11. S-au cumpărat 4 zaruri la uși-13 Rfl. 20 xr. 12 Pentru așezarea țâțânilor și zarurilor-4 Rfl. 10 xr. 13. S-au cumpărat odată 3 metrețe de var cu 6 Rfl. 14. S-au cumpărat un văruitor cu 1 Rfl. 15 xr. 15. Costu meșterului cu centura cu tot-18 Rfl. 38 xr. 16. Cuptorul din schola făcut-19 Rfl. 11 xr. 17. Cuptorul din casa dinapoi și clăditu lor cu totu costă-33 Rfl. 05 xr. 18. S-au mai cumpărat 4 metrețe de var-6 Rfl. 40 xr. 19. În schoala cei de învațatu unu fiteiu (sobă de încălzit) de feru cu cărămidă și cu făcutu s-au cheltuit-31 Rfl. 16 xr. 20. Glăjuitu a 7 ferestre s-au dat- 13 Rfl. 21. S-au făcut în Schola masă, tablă și scaune negre cu 21 Rfl. 22. S-au cumpărat lemne de focu la Schoala de-10 Rfl. 10 xr. *Summa erogati 397 Rfl. 36 xr*."

Un document privind reconstruirea sau repararea bisericilor arse, stricate, jefuite în timpul Revoluției de la 1848-1849, din fila a II-a, arată că la Săbad „s-au jefuit 3 rânduri de vestminte, un clopot de 50 fonți și toate sculele Bisericii -valoare 110 Rf."[22]

La 3 august 1855 s-a făcut Conscrierea bunurilor „precum s-au aflat în Biserica din Săbad „Documentul este semnat de: LS. Iosif Nyulasi (protopop), Notarul satului Daniel Horhai, Csizmaș Vasilie Judele (primarul) Săbadului, Ladislau Papp parohul din Săbad și Primcorator X. Togănel Toader (Fila 125). (Fila 123) Inventarul Bisericii." 1. În Biserica care este din lemn de brad pe calpi de gorun sub acoperiș de sindrila, dinlontru nuolăsită (nelipită) în stare de mijloc. Se află următoarele: a.) Evanghelia legată în folis tipărită la Blaj în vremea împărătesei Maria Tereza, 1765. b.) Liturghier legat în folis tipărit la Blaj sub împărăteasa Maria Tereza, 1756. c.) Apostoleriulu legat în folis tipărit la Blaj în vremea împărătesei Maria Tereza, 1767. d.) Strașnicu legat în folis în vremea împărătesei Maria Tereza tipărit la Blaj, 1753 etc. 2. Veșmintele bisericești. a.) Un rând de mătase cu toate ce trebuie la densul. b.) Antimisu tipărit sub episcopul Bobu în anul 1808. c.) Potiru de argintu. (3). d.) Lingura de argintu. (1) e.) 3 sfesnice de aramă. f.) Cadelniță de aramă. g.) Tieriu de plumbu de nafura. h..) Lusteru glase frumos (lustră de sticlă). i.) Candele de glasie. (2) j.) Prapor doi de peni, doi de pânză k.) Cloponatie de stazseriu (stejar) în bună stare. I.) Clopote unu mare de 200 (kg.) unu micu de vezel de 100 (kg.) m.) Toaca de fieru. BANI în care oameni alocați are Biserica 1447 Rfl. 41 xr. (Fila 123 verso) MOȘIA:

[22] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș*, nr. act 238, anul 1852.

1. Nr. topografic 133 - Casă în sat cu două încăperi;
2. Nr. topografic 134 – Grădină în sat, clasa 1, de cosit 456 stânjeni, folosește parohul 390 stânjeni;
3. Nr. topografic 313 - în Gitara, clasa 2, 1375 stânjeni arător, folosește dtă;
4. Nr. topografic 375 - în Gitara, clasa 2, 1200 stânjeni arător;
5. Nr. topografic 404 - în Gitara, clasa 1, 700 stânjeni arător;
6. Nr. topografic 476 - în Fundătura, clasa 1, 600 stânjeni arător;
7. Nr. topografic 486 - în Ciscu Modoșei, clasa 3, 1 jugăr 1000 stânjeni arător,
8. Nr. topografic 593 - în Mustecia, clasa 1, 300 stânjeni arător;
9. Nr. topografic 656 - în Fața, clasa 1, 1 jugăr 400 stânjeni arător;
10. Nr. topografic 673 - în Fața, clasa 1, 1000 stânjeni arător;
11. Nr. topografic 1020 - în Răzoare, clasa 2, 2 iugăre arător;
12. Nr. topografic 1035 - în Răzoare, clasa 1, 1000 stânjeni arător;
13. Nr. topografic 1080 - în Csávási rét (Râtu Ceuașului), clasa 1, 1 iugăr 400 stânjeni fânaț;
14. Nr. topografic 1087 - în Csávási rét, clasa 1, 100 stânjeni fânaț;
15. Nr. topografic 1100 - în Budușaiba, clasa 1, 1100 stânjeni fâneță;
16. Nr. topografic 1189 - în Dosu Morii, clasa 1, 1 jugăr arător;
17. Nr. topografic 1331- în Sigisora, clasa 2, 1 jugăr 800 stânjeni arător;
18. Nr. topografic 1488 - în Horgoșa, clasa 2, 1 jugăr, pășune;
19. Nr. topografic 1652 - în Nagy Rét (Râtu Mare), clasa 2, 800 stânjeni, fâneață;
20. Nr. topografic 1653 - în Nagy Rét, clasa 2, 2 iugăre 800 stânjeni fâneață;
21. Nr. topografic 1715 - în Nagy Rét, clasa 2, 100 jugăre arabil;
22. Nr. topografic 1716 - în Nagy Rét, clasa 1, 800 stânjeni arabil;
23. Nr. topografic 17 17 - în Nagy Rét, clasa 2, 800 stânjeni fâneață;
24. Nr. topografic 1812 - în Nagy Ret, clasa 1, 600 stânjeni arător;
25. Nr. topogralic 158 - în sat Casă;
26. Nr. topografic 159 - în sat Grădină, clasa 1, 700 stânjeni;
27. Nr. topografic 674 - în Fața, clasa 1, 1000 stânjeni arabil;
28. Nr. topografic 777 - în Fața, clasa 2, 600 stânjeni fâneață;
29. Nr. topografic 779 - în Fața, clasa 2, 1 jugăr arabil;
30. Nr. topografic 832 - în Fața, clasa 2, 600 stânjeni fâneață;
31. Nr. topografic 1629 - în Răzoarele, clasa 2, 1 jugăr arător;
32. Nr. topografic 1088 - în Csávási Rét, clasa 1, 600 stânjeni fâneață;
33. Nr. topografic 1152 - în Fața Golombi, clasa 2, 1 jugăr arabil;
34. Nr. topografic 1498 - în Horgoșa, clasa 2, 400 stânjeni pășune;
35. Nr. topografic 1503 - în Horgoșa, calitatea 2, 400 stânjeni pășune;
36. Nr. topografic 1511 - în Horgoșa, clasa 2, 1000 stânjeni arător;
37. Nr. topografic 1559 - în Horgoșa, clasa 2, 800 stânjeni arător;
38. Nr. topografic 1587 - în Nagy Rét, clasa 2, 1 jugăr 200 stânjeni fâneață;
39. Nr. topografic 1185 - în Nagy Rét, clasa 2, 200 stânjeni;

40. *Nr. topografic 129 - Casă în sat - Şcoala cu una încăpere;*
41. Nr. topografic 444 - Păm (ânt) docental, clasa 2, a Bisericii;
42. Nr. topografic 1293 - în Sigisora, clasa 1, 1 jugăr 1200 fâneț a Bisericii;
43. Nr. topografic 1615 - Nagy Rét, clasa 2, 3 jugăre fânaț a Bisericii;
44. *Nr. topografic 127 -Cimitirul din localitate, 1 jug. 800 stânj. (Fila 124 verso);*
45. *Nr. topografic 128 - Biserica în sat, 18 stânjeni;*
46. Nr. topografic 445 - în Fundătura, clasa 1, 8 jugăre pădurea Bisericii;
47. Nr. topografic 446 - în Fundătura, clasa 1, 3 jugăre arabil Biserica;
48. Nr. topografic 828 – în Fața, locu de îngropat, 2 jugăre 800 stânjeni."

Se specifica că „Canonica porțiune a Preotului face 20 jugăre 631 stânjeni, a Cantorului 11 jugăre 708 stânjeni." Prin numerele topografice 127-Cimitir, 128-Biserica, 129-Școala, aflăm că ele erau în sat, sus, pe Ulița Mare (a Bisericii). Mai era un loc de îngropare, nr. topografic 828 în „Fața", locul din „Răzoare" era arător.

-1858-1866 preot paroh Basiliu Dănilă, născut la 1830, la Hădăreni, tatăl canonic, studii gimnaziale la Blaj, studii teologice superioare în 1851/1852 la Blaj, iar apoi la Seminarul „Sfânta Barbara" din Viena între 1852-1855, a fost hirotonisit în 1858, primește numire de profesor la Gimnaziul Superior Greco-Catolic Blaj, iar apoi, spre sfârșitul anului, de preot la Săbad. S-a preocupat de construirea unei noi biserici care să corespundă scopului religios, spiritului timpului și numărului credincioșilor. Demersurile întreprinse pe lângă protopopul Nyulasi și mitropolitul Alexandru Șterca-Șuluțiu vor fi încununate de succes, căci la *23 ianuarie 1864,* primește acordul de a ridica o nouă biserică. I se recomnda pentru început să adune suma de 3158 Florini 47 crăițari, acceptându-se ulterior tăierea pădurii pentru procurarea restului de bani necesari edificiului bisericesc. Contractele încheiate cu constructorii trebuiau trimise spre revizuire și aprobare mitropoliei. Mitropolitul susținea bidimensionalitatea specifică lăcașurilor de cult ale bisericilor răsăritene și extinderea spațiului vertical[23].

Începe adunarea de cărămizi arse prin donațiile credincioșilor, principali donatori, 50 % din valoare construcției, soții Mănișor Samson și soția Șandor Oana. (gospodari, care și-au lăsat avutul bisericii neavând urmași, decedați în 1886-înmormântați în curtea bisericii) Se mută cu postul la Budești (BN).

-1867-1879 preot paroh Mihail Vlassa Ciucudi, provenind dintr-o familie de preoți; în vremea căruia a fost ridicată biserica de cărămidă. La *18 mai 1869, începeau lucrările de construcție a bisericii,* încheiate *la 18 mai 1871 fiind sfințită sub hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil*".

Din Registrul de venituri și cheltuieli de la fila 49 verso se consemnează *Perceptiuni* 1868 mai importante fiind: La 14 martie s-au băgat în Lada (bisericii) 30 Fl. 60 xr. La 20 martie s-au băgat în Ladă 10 Fl. La 25 martie s-au primit pe

[23] *Anuarul arhivelor mureșene*, vol. IV, Tîrgu Mureș, 2005, pag. 140.

grămezile de lemne făcute din curățatul pe dedesuptul pădurii bisericii 29 Fl. 20 xr. La 6 aprilie în sărbătoarea de Buna vestire s-a căpătat 41 xr. La 12 aprilie în ziua dintâia și a doua pe pască s-a căpătat 1 Fl. 60 xr. La 26 aprilie în duminica Tomei s-a căpătat 70 xr. La 2 mai s-a băgat din interesuri (dobânzi) 5 Fl. La 12 mai s-a primit de la văduva lui Fărăgăianu Costinu pentru 8 scânduri date spre facerea copârșăului la bărbatuso și neputându-le cumpăra le-am solvit în prețul cumpărata 75 xr. Pe fila 50: La 17 iunie s-au primit de la D. Papai Ferencz pentru Coasta Viilor datoria sa 13 Fl. 10 xr. La 7 iunie totu de la D. Papoi Ferencz s-a plătit capitalul după rămășițele lui Nagy László usura pe 2 ani 1 Fl. 88 xr. La 28 iunie s-au primit pentru aşchi licitându-se 3 Fl. 20 xr. La 28 unie Pastor Iuanu a găzdacului a solvit întregu capitalul de 10 Fl. În 5 septembrie s-au făcut daună în tăietura Bisericii de 5 vitele lui Fekete Todoru de 1 Fl. Și s-au pedepsit cu 1 Fl. și aceia s-au primit 2 Fl. (poziția 39) Vânzân -du-se Râtul Mare pe calea licitațiunii s-au primit 24 Fl. (poziția 40)

Pentru semănatu unui agru cu secară în parte, pentru recolta de 21 de clăi ce a venit s-a secerat s-a vândut cu claia pe calea licitațiunii cu 21 Fl. (poziția 41) Din pădurea Bisericii prin licitațiune *vânzându-se pădurea (copacii)* s-a căpătat pe 700 lemne *957 Fl. 3 xr.* (poziția 42) În cutia bisericii la Crăciun s-au primit 29 xr. (poziția 43) S-au făcut daună în pădurea Bisericii prin vita lui Togănel Dumitru, Pastoru... și Pascu Lica de 2 Fl. Valoarea aceasta și s-au pedepsit 4 Fl. laolaltă face 6 Fl. *Erogatu (Cheltuieli)* Fila 50 verso La 13 februarie s-au cumpărat 200 cuie la parohie 85 xr. La 20 martie s-au dat lui Dabozi Juon pentru 31 clăi paie spre acoperirea grajdurilor parohiale 4 Fl. La 24 martie s-au plătit lui Nagy Ferko masariului din Săbedu pentru facerea alora două hambare 10 Fl. La 27 martie s-au plătit inginerului Székely János pentru planului datu în privința rariței pădurii bisericești ca diurnă și pentru plantu 5 Fl. La 3 aprilie pentru protocolul matriculariu s-au plătit 4 Fl. 12 xr. La 5 aprilie s-au cumpărat 1 1/2 (mierțe) varu pe seama casei parohiale cu 90 xr. La 9 mai pentru 50 scânduri... pe seama grașdiului de vite din ograda parochială 42 Fl. 50 xr. La 10 mai pentru două patraria de plută cu câte 100 scânduri pe una fiecare cu totu s-au plătit 104 Fl. La 14 mai s-au cumpărat paie pentru cărămizi de la Keresch Marton din Golomba 17 Fl. 50 xr. La 14 iunie s-au cumpărat 8000 cuie de dranitza (de scândurele de brad mai mari ca șindrila) 9 Fl. 30 xr. S-au cumpărat 500 de cuie de leațuri pe seama aprodiului 2 Fl. 60 xr. La 6 iulie s-au cumpărat 5700 dranitia cu 26 Fl. 76 xr. La 9 iulie s-au plătit aducătorilor de dranitia și anume lui Fekete Iuon și Mănișor Petre 16 Fl. La 4 septembrie s-au cumpărat paie pe seama cărămizilor 4 Fl. S-au cumpărat 4 coturi spre a se acoperi cărămizile cu 4 Fl. La 9 noiembrie s-au cumpărat paie pe seama cărămizilor 15 Fl. La 15 noiembrie s-au plătit maistrului care a făcutu grajdiu și pălantu 80 Fl.... fila 52 1. Man Pascu a solvit datoria de 5 Fl. cu interesu cu totu de 25 xr. 2. Pintea Vasilia încă au plătitu datoria de 40 Fl. cu capitalu de 1 Fl. 60 xr. 3. Bozedeanu Iuon a solvit den capitalu vechi 25 Fl. 4. Cozma Chivu a plătit 100 Fl. cu interesu de 5 Fl. 5. Mănișoru Todoru au plătit capitalul vechiu dat din bani 60 Fl. 6. Togan Samson au plătit capitalul cu interesu cu totu de 5 Fl., 100 Fl. 7. Manu Todoru a plătit 60 Fl. din

bani interesului. Fila 52 verso Cărămidarilor în 1 iulie ca anticipațiune le-am datu 8 Fl. În 14 iulie le-am datu 36 Fl. Fila 53.

Perceptiunia 1869 – plata capitalului împrumutat solvit; - trasul clopotelor; - cutia bisericii; - din prescura + mucuri lumânări din Biserică. Fila 54 verso.... poziția 29. Man Paastor Ioncica a dăruit Biserica 1 Fl.; 66 de poziții... solvit capitalul...;

Fila 56. *Erogațiunea anului 1869... 2.* S-au erogat inginerului scăunal Kiss Gyula pentru censurarea planului bisericei noastre ca diurnă 5 Fl. 3. În 14 aprilie s-au dat taxa tipografiei 24 xr. 4. Pentru paie s-au solvit pentru a se acoperi cărămizile D. Konțu János 5 Fl..5 Zidariului Kantzel Johanu ca anticipațiune 100 Fl.... 8. S-au cumpărat 3 pătrariu de plută cu 45 de coturi pentru altariurile biserici 100 Fl. 9. În transportul celui de varu s-aau adus 366 mierțe de variu s-au plătit 183 Fl. 10. În 13 mai pe 5 șerii de vinarsu pe seama zidariului s-au dat Jidanului 8 Fl. 11. Lui Manu Isacu pentru facerea coveților de varu și gropilor de varu s-au plătit 2 Fl. 50 xr. 12. Domnului zidariu în 25 mai i-am datu 100 Fl. 13. În 25 mai am plătit pe 264 mierțe varu/50 xr. mierța suma de 244 Fl. 14. În 27 mai am plătit pe 284 de mierțe de varu/48 xr. suma de 136 Fl. 32 xr.... 17. În 3 iunie pe 2 pătrari de plută de stucatură și 281 scânduri am plătit 192 Fl.... Fila 56 verso 20. În 6 iunie s-au dat bărdașului Sofalvi Iosifu și Fechete... 30 Fl.... 23. În 18 iunie am dat D. zidariu Kantzel Johan 85 Fl.... Filele 57, verso 57, fila 58, verso 58.-solvit capitalul.

Fila 60 *Erogatium 1870. 1.* Lui Kantzel Johann curatorul pe la târgul Reghinuluii-au dat 60 Fl.... Lui Cozma Janosi pentru 2 pătrariu de plută cu 200 scânduri pentru structuri 270 Fl.... Pentru 4 pătrariu de plută s-au plătit 197 Fl... Lui Kantzelu când am fostu pe Câmpia i-am dat 55 Fl. În 29 iulie i-am dat D. Kantzel Johan încă 35 Fl... În 9 august i-am dat D. Kantzel Johan 75 Fl. Pe 5 șeri de vinarsu am plătit lui Jidanu 10 Fl. Fila 60 verso. Pe 1500 țigle/15 Fl 1000, cu 150 scocuri fiecare scocu a 6 xr. s-au solvit 234 Fl..... Fila 62. *Percepțiunile anului 1871*.- în general s-a solvit întreg capitalul.- donații Bisericii între 2–5 Fl.- Moldovan Iuon din Sântana a donat 15 Fl.- Togănel Samson a donat 22 Fl... De la Miși ciganulu (țiganu) pentru cărbuni furați s-a primit pedeapsa 4 Fl... Pe iorba Râtului cel mare din licitațiune s-a primit 70 Fl. Fila 62 verso – de la locuitorii din Kulpiu sătenii donațiune pe seama Bisericii 5 Fl....

Fila 63. *Erogațiuni 1871.1.* În 19 iunie s-au dat domnului masariu Gora Sandoru încă 160 Fl. 2. Am trimisu 50 Fl. bărdașului Gligoriu Simionis adică 50 Fl. 3. Domnului Kantzel i-am dat în 22 aprilie 50 Fl... Pre 2 care de scânduri adecă 160 scânduri 55 Fl. 4. Pre 145 mierțe varu 136 Fl. 50 xr. Fila 63 verso. Bărdașului Moca Nonucu în 10 mai i-am dat 100 Fl.-D. Kantzel i-am mai dat în 10 mai 50 Fl.- Jidovului pe 5 serii de spirt pe seama D. Kantzel i-am mai dat 10 Fl.- Lui Josia Samu pe țieținele alora ferești 50 Fl..- Lui Simionis Gligoriu bărdașului i-am dat totu restului 240 Fl. Fila 64. Pre CRUCEA de pe turnu s-au plătit 55 Fl. - Astaluș ului (tâmplarului) din Lada Bisericii i-am dat 20 Fl și 60 Fl....

Fila 68. *Erogațiuni 1873*.- Scânduri pentru strane s-au dat 45 Fl.- în 20 septembrie s-au dat masariului (tâmplar, dulgher) 10 Fl. apoi 50 Fl.-

PICTORULUI i s-au dat 30 Fl., 45 Fl., 27 Fl. Fila 69. În 7 decembrie i s-au mai dat D. Pictor 12 Fl. și în 24 decembrie 28 Fl.

Fila 70. *Percepțiunile anului 1873.* - Pre Coasta Viilor s-au primit 40 Fl.- Pre Râtu Sigisoara s-au primit 30 Fl. 10 xr.- Pre râtul cel nare de la Gura Bardășului 30 Fl.- De la capitalul de 100 Fl. 50 xr. Togănel Petru a solvit 20 Fl.- De la Pogacean Sonca ca dăruire s-au primit 4 Fl.- De la Cizmadia Mihaila ca dăruire 2 Fl.- De la Togan Vasilia din capitalul de 29 Fl. A solvit 20 Fl.- Pastor Maria văduva a dăruit 1 Fl.- Sabadi Todica a dăruit 1 Fl.- Manișor Iuonica a dăruit 2 Fl.- Dombi Vasilica au solvit din capital de 44 Fl. - Pre fânulu de la râtu Fundătura au primit 100 Fl.- Flora Todoru Lupului au dâruit 4 Fl.- Csizmadia Juon au dăruit 40 Fl.- Pelea Maria văduvă din Bardosiu au dăruit 2 Fl.- În 3 decembrie s-au primit din cutia Bisericească fiind de față ale Judelui Florea Iuon, Pastor Vas, 27 Fl.- S-au primit pentru funia de la Biserica din mâna lui Gora Sandu din Reginu 15 Fl.- De la credincioși din Râciu s-au primit în bani 9 Fl. 20 xr. În Bucate dăruire. Fila 70 verso. Dăruire. Ștefanu Anica născută Manu din Săbadu cu locuința în Lechincioara au dăruit una față de masă poleită la Biserica gc. a Săbadului în preț u... Fila 73 verso – De la Sfințirea Bisericii ca dăruire s-au primit de la părinții parohului 147 Fl. Fila 74 verso – La Szőverfi pentru prânzul de la consacrarea Bisericii 20 Fl."

Prin exemplele redate din Registru am dorit să subliniez *efortul comunității Săbadului* privind ridicarea bisericii de cărămidă, dotarea ei cu cele necesare. În a doua jumătate a anului 1872 a constituit Fondul de venituri și cheltuieli a Școlii gr.-cat. a Săbadului din „Eparchia Muresiu-Oșiorheiului în baza circularei Excelenței Sale Prea Liminatul Archi-Episcop și Mitropolitu de Albă Iulia și Făgăraș Dr. Ioanu Vancea din data de 16 februarie 1872 " circulară prezentată credincioșilor semnând și el „Adnotares" la 22 iunie 1872 Michale V. Cicudi parocu romanus.[24]

-1879-1897 a funcționat ca preot Petru Pop. Avea 55 de ani când a venit ca *paroh la Săbad. În anul 1887, în urma prevederilor Curții de la Viena prin care se cerea ca cimitirele să fie separat așezate față de localitate, din motive de igienă publică,* a început să se înmormânteze în „Cimitirul cel Nou" (la „Răzoare")[25]. A decedat, în vârstâ de 75 de ani, la 14 aprilie 1897, fiind înmormântat la 16 aprilie în Cimitirul bisericii[26].

-1898-1905, preot paroh Petru Suciu, născut în 11 iulie 1861, la Cornești (MȘ), tata, Ștefan, era agricultor. A studiat la Gimnaziul Superior Greco-Catolic Blaj, între 1885-1889, tuns la 25 martie 1888, la 6 aprilie 1898 s-a hirotonisit.

[24] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Parohia greco catolică Voiniceni*, nr. act 3, anul 1872–1888, fila 1.
[25] D.G.A.S. Mureș, *Registru de stare civilă*, nr. act 1021, fila 161-aliniat 10.
[26] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Colecția de Registre de stare civilă, comuna Voiniceni*, nr. act 1021, fila 175.

Biserica de cărămidă în 1993

Între 1890-1897 a fost „castelan și administrator al domeniului mitropolitan Blaj”[27]. Avea 37 de ani. A fost preocupat de construirea unei noi școli încă din anul venirii sale în parohia Săbadului. Faptul este dovedit de Protocolul ședinței Curatoratului bisericesc, de la 4 septembrie 1898, în Casa parohială, când, la punctul III al ordinii de zi se consemnează: „Preotul local trage atențiunea Curatoratului la casul că fiind Scola tare slabă se poate întâmpla ca mai mult de un an să nu se poată ține aprelegerile cu elevii în scola de acuma. Atunci trebuie să se edifice scola noua și începe poate chiar în anul viitoriu. N-ar fi bine să ne gândim încă de pe acum de unde să ne înfiripăm banii trebuitori și materialul necesariu la facerea nonei scole.”

Se hotărăște să se convoace „Adunarea poporului întreg și aceea să se hotărască această afacere”[28]. În „Adunarea întreg poporului gr. cat. din Săbad” din data de 11 septembrie 1898, „se hotărăște în unanimitate ca din capitalul elocat pe la privați să se scoată sume în decursul anului 1899 în doua rate (ianuarie și mai). Tot odată să se mijlocească tăierea pădurii și anul acesta din care încă se vor face bani”.

Protocolul era semnat de: Petru Suciu paroh, Ludovicu Albu învățător, Togănel Szamson (Prim curator), Ioan Cozma, Petru Pastor, Vasile Moldovan, Florea Szamson, Pătru Joja, Iuan Szabadi, Konsztantin Bordasiu, Szabadi Ioan[29].

Din Protocolul scris cu ocazia Adunării poporului gr. cat. a Săbadului din 20 aprilie 1899, preotul Petru Suciu atrăgea atenția „... ca edificând scoala acea să fie făcută din ziduri și nu din lemnu”. Adunarea „aduce hotărârea unanimă: Scoala cea nouă ce va fi edificată să se facă fundamentul din Piatră precum a fost hotărârea de la 29 ianuarie a.c. și perete, ca acesta să fie zidit din cărămidă și nu den îngrăditură și năglăgiți precum s-a fost hotărât dinainte”[30].

Protocolul, din 14 mai 1899, al Adunării generale ne informează că preotul anunța că: „Țiganii vor face cărămizile cu o arvună de 30 Florini. Prim-coratorul a intrat în târg cu țiganii cărămidari, făcând târg, făcând contract cu aceștia în 9 mai 1899, așa ca de 1000 de cărămizi să se plătească 3 Florini și lucrul să se înceapă în 15 mai. Că banii de traiu vor să-i capete înainte, 30 Florini, și acești bani să se tragă pe rând când vor da în samă cărămizile... Țiganii au venit mai repede în 12 mai și au cerut banii, curatorul a refuzat, și au venit la mine cu Coratorul cu tot ca să spun curatorului să le dee banii, i-am făcut atenți că nu s-au ținut de contract, că după acela numai în 15 mai a.c. au servici să se apuce de lucruși să capete banii, în zadar cer ei, au început a face larmă și a spune că au lipsă de bani și că ei fară de bani nu pot fi, ba după ce le-am spus că ei n-au nici o garanție după care se poate căpăta bani înainte de a se apuca de lucru, mi-a răspuns unul că *mi-a lăsa muierea lui zălog,* le-am spus că pe ast feliu de zăloage n-avem de dat bani, la care țiganii au spus că ei nu stau pe târg și se duc…. Decideți oameni, adunare...”

[27] Cornel Sigmirean, *op. cit.*, pag. 192.
[28] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Parohia gr. cat. Voiniceni*, nr. act 4/1898-1899, pag. 1.
[29] Ibidem, pag. 2.
[30] Ibidem, pag. 6.

Adunarea la acestea hotărăște „... după ce cărămidarii nu s-au ținut de contractul încheiat între ei și curatorul primariu din 9 mai a.c., că numai în 15 mai să vină la noi, când apoi apucându-se de lucru să capete și bani de traiu și venind în Comună din 12 mai a.c. au început a face presiune asupra D-ului preot și a amenința cu dezertarea, încă înainte de a se apuca de lucru dacă nu vor căpăta banii ceruți de ei. Așa cu astfel de oameni nestatornici nu putem sta pre târgul făcut, de azi încolo îs liberi, pot să meargă la lucru unde vor voi... La târg, pentru facerea cărămizilor, când se va repeta un întreprinzătoriu cu garanție vom intra în altă adunare." Semnau: parohul Petru Suciu, Ludovic Albu învățător, Togănel Szamson, Ioan Cozma, Florea Szamson, Constantin Bordoșiu, Szabadi Ioan, Vasilie Moldovan, Petre Joja, Szabadi Ioan[31].

În cadrul Adunării poporului în școală, din data de 21 mai 1899, curatorul prim „aduce la cunoștință poporului că a umblat după un intreprinzătoriu care le va lucra omenește cărămizile și pentru asigurare să aibă și cauțiunea, a și aflat pre Őtvős János locuitor în M. Vásárhely pre carele la și prezentat Adunării precum și scrisorile de valoare din care se vede că are și depune o cauțiune de 300 Florini, totodată îndemna Adunarea de a face târg cu numitul intreprinzătoriu". Se face contractul[32].

Rezultatul îl știți cu toții, Școala Veche, care astăzi găzduiește Grădinița cu program normal a Voinicenilor. Preotul se transferă la vârsta de 44 de ani.

În tabloul următor oglindesc și o situație demografic-religioasă pe baza recensămintelor confesionale:

Tabelul nr. 41
Tablou confesional 1857–1900

1857	1869	1881	1890	1900
-632 uniți	-665 uniți	-659 uniți	-701 uniți	-819 uniți
-3 reformați	-9 reformați	-12 reformați	-22 reformați	-28 reformați
-9 catolici	-15 catolici	-2 ortodocși	-4 ortodocși	-5 ortodocși
- 4 evrei	- 7 ortodocși	-11 izraeliți	-11 izraeliți	-8 izraeliți
-Benkő K.	-Orbán B.	----------	----------	----------

-1905-1916– vine paroh preotul Gherman Nicolae care, în anul 1901, finalizează cu enoriașii ridicarea școlii de cărămidă cu două săli de clasă și o cancelarie (actuala grădiniță); în anul 1909, construiește o nouă Casă parohială din cărămidă, iar în anul 1911, repară Casa cantorală. La 1 iunie 1915, se îmbolnăvește de stomac, fiind înlocuit

[31] Ibidem, pag. 7 și 8.
[32] Ibidem, pag. 9... lipsește până la 1904.

de preotul din Ceuașu de Câmpie Mihăilean Octavian. La sfârșitul anului 1916, administrează preotul Ioan Roman, din Sântana. La 25 februarie 1916, se demontează clopotele din turnul bisericii la ordinul Ministerului, căci urmau a fi duse la topit. Credincioșii au ascuns clopotul cel vechi de 300 kg și au predat pe cel mic de 80 kg („Cartea de Aur a parohiei Voiniceni").

- *9 aprilie 1917-20 februarie 1941–vine paroh preotul Nilca Augustin,* servind comunitatea timp de 24 de ani. A fost ales delegat cu credențional la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, votând pentru Marea Unire la 1 Decembrie 1918. Din „Cartea de Aur" mai citez „... se face o nouă Casă cantorală în locul celei vechi".

În timpul păstoririi sale ia ființă organizația culturală „Șoimii", din care fac parte bărbați, femei, tineri. Se cumpără instrumente muzicale, înființându-se o fanfară. Se dau serbări în multe localități. Părintele Nilca Augustin a luat parte cu mulți credincioși la serbările Unirii Transilvaniei cu România de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918.

La 11 martie 1929, îi moare soția, la 1 martie 1939 e pensionat având 70 de ani, dar servește mai departe până la 20 februarie 1941, când este expulzat de unguri peste graniță, fusese bătut „legat fedeleș", în septembrie 1940, de horthyști ca să părăsească comunitatea, dar nu a plecat. Moare la vârsta de 89 de ani (1959), fiind înmormântat lângă biserica din Voiniceni. Din păcate, în anul 2008 sau 2009 mormântul este cedat altei familii, nefiind cine să-l răscumpere.

Tabelul nr. 42
Tablou confesional 1910-1941

1910	1920	1930	1941
- 873 uniți	- 773 uniți	-833 uniți	- 959 uniți
- 23 reformaați	- 5 reformați	- 25 reformaați	- 50 reformați
- 1 ortodox	- 2 ortodocși	- 2 ortodocși	- 7 catolici
- 7 izraeliți	-	- 3 unitarieni	- 3 unitarieni
- 1 unitarian	-	-	-

-15 septembrie 1941- 1 septembrie 1949 – vine preot Alexandru Ioan (n. 1888 în Alba) După *Unificarea bisericească din august 1948,* credincioșii au revenit la Biserica mamă-ortodoxă. Îndrumătorii spirituali ai comunității în anii comunismului și în anii „democrației originale" au fost și sunt *preoții: -10 septembrie 1949-1952 preot Branea Gavrilă, care, la 14 iulie 1951* împreună cu Tanțoș Roman, epitropul bisericii ortodoxe Voiniceni, predau averea bisericii ortodoxe lui Sobodi Ion, președintele Comitetului Executiv al Sfatului Popular și Ioan Frunzaru, secretarul Sfatului Popular. Cedarea averii bisericești era definitivă, în proprietatea și administrarea Sfatului Popular în conformitate cu ordinul Sfatului Popular al Regiunii Mureș, Secțiunea Agricolă: Teren

arabil 16,28 ha, fânețe 5,93 ha, izlaz (pășune) 14,70 ha/Total 36,91 ha (Arhiva parohiei Voiniceni)

În anul 1952, Casa cantorală este luată pentru a se instala acolo Postul de poliție, Sfatul popular, apoi locuință pentru funcționari, degradându-se, s-a prăbușit. cantorul Feșeriu Vasile a primit spațiu de locuit, două camere, în casa parohială. Preotul și cantorul nu s-au înțeles, astfel că au părăsit casa și satul. (informație de la parohul Cândea Eugen, în iulie 2017)

-1953-1958 preot Ghibuțiu Viorel;

-11 noiembrie 1959-1969 preot Maximilian Octavian, care, la 7 iulie 1963, în ședința Consiliului parohial Voiniceni, după sfârșitul liturghiei, în baza ordinului circular, din 10 iunie 4161/1963, al Consiliului Arhiepiscopesc din Alba Iulia și Sibiu privind predarea terenurilor agricole Sfatului Popular, Consiliul parohial preda terenul agricol ce avea biserica 5 ha și 20 ari Sfatului Popular Voiniceni *cu condiția ca recolta să rămână bisericii.* Semnau: Preot Maximilian Octavian, Secretar Husar (Cantor) Consilieri: Pol Ioan, Șandor Vasile, Togănel Teodor, Togan Dumitru, Pastor Ioan, Lazăr Ioan. La 12 iunie 1964, în baza unor adrese de la Sfatul Popular Raional Tîrgu Mureș și Învățământul Public, imobilul de sub C.F.91 (clădirea școlii) se transcria sub C.F. 1150 de la comuna Voiniceni în favoarea statului, Republica Populară Română... (Arhiva parohiei Voiniceni)

- *1 iunie 1969-1981 preot Șomfălean Gheorghe,* care s-a îngrijit de comemorarea a 100 de ani, în 1971, de la ridicarea bisericii de cărămidă în prezența înaltelor fețe bisericești de la Sibiu în frunte cu Mitropolitul Ardealului Nicolae Mladin (1967-1981), eveniment ilustrat mai jos. (fotografii furnizate de D-na Mănișor Maria, Voiniceni nr. 107).

1871–1971

Noiembrie 1971. 100 de ani de la ridicarea bisericii de cărămidă în prezența înaltelor fețe bisericești de la Sibiu, în frunte cu Mitropolitul Ardealului Nicolae Mladin (1967-1981)

-*1981-2000 preot Berbecar Valentin* care s-a preocupat de: construirea unei noi case parohiale în stil românesc „brâncovenesc" + dependințe; refacerea picturii interioare a bisericii; organizarea și coordonarea Comitetului obștii sătești împreună cu Mănișor C. Augustin, Pastor I. Ioan, Fechete Vasile în primăvara anului 1990, pentru planul de introducere a gazului metan realizat prin aportul financiar și în muncă al comunității; documentația în arhiva bisericii; reactivarea obiceiului colinzii „FERICEA „participarea la Festivalul „Florile dalbe flori de măr" la Radio-Tîrgu Mureș; introducerea cursei de autobuz nr. 1, Tîrgu Mureș-Voiniceni).(D-l părinte Berbecar Valentin la Casa parohială, strada Andrei Șaguna nr. 13, Tîrgu Mureș).

-*2000-2010 preot Florea Mircea,* care a realizat reparația capitală exterioară a bisericii de la fundație-nouă izolație, nou acoperiș, geamuri termopan, cu ajutorul unor sponsori generoși din comunitatea locală. Strădania de a reconstitui avutul bisericii. Nu voi înțelege de ce s-a cedat mormântul fostului paroh de la 1917–1941 Nilca Augustin „un adevărat erou al satului".

-*2010-vine preot* și este și în prezent *Cândea Eugen,* care are ca preocupare majoră atragerea oamenilor la biserică, prin activitățile desfășurate, ca să nu-și piardă credința. Din păcate, nou-veniții nu participă, nu s-au integrat așezării, ei doar locuiesc aici. De Bobotează se organizează procesiune la *Crucea* din „Mijlocul satului".

De *Paști* se organizează *străjerii* de la „Mormântul Domnului" (epitaf-pictură pe steag bisericesc), în Vinerea Mare, iar la Prohod (tineri în costume naționale, în echipă de câte 4) stau de strajă la „Mormântul Domnului" toată durata slujbei prohodului. În dimineața Zilei de Înviere se aduc la Biserică, în coșuri, din cele pregătite pentru masă,

la sfințire. La Înălțare, de Ispas, sau Ziua eroilor avem Serbarea de la Monumentul eroilor. La Rusalii, Duminica avem procesiune la Holdă, se face Slujbă la holdă. A doua zi – Lunea,se face sfințirea clopotelor, cel Mic dat jos, parohul urcă în turnul bisericii și le sfințește și pe celelalte.

Între cele două Sfinte Mării, avem schimbarea *drapelelor* de la „Monumentul eroilor" și de la Școală, acțiune începută în anul 2013. Se dorește a se organiza sărbătoarea „Fiii satului" sau „Zilele Voinicenilor" cu această ocazie. În postul Crăciunului organizăm, sau participăm la „Festivalul Colinzilor".

La 1 Decembrie organizăm parada costumelor populare. În noaptea de Anul Nou, organizăm *slujba de mulțumire* în biserică la care, an de an, participă tot mai mulți oameni. În continuare, păstrăm edificiul bisericii în bună stare și îl înfrumusețăm după posibilitățile comunității, din donații benevole (încălzire centrală, drenajul apei din precipitații). Ne stăduim în continuare pentru refacerea proprietății bisericești (Parohul Cândea Eugen la Casa parohială).

Comunitatea la Troița de jos de Rusalii, preot Ghibuțiu Viorel, 1957

B. Școala

În vechiul scaun al Mureșului, școala românească ia ființă la mijlocul secolului al XVIII-lea, autoritatea maghiară nefiind interesată în trezirea conștiinței naționale românești. Se pare că și înainte vor fi existat școli românești pe lângă mănăstirile de călugări de la Sânmărtinul de Câmpie, Râciu, Lăscud etc., pentru instruirea cântăreților de biserici sau chiar pentru pregătirea preoților, dar lipsa documentelor le lasă în negura necunoscutului. Anul înființării școlii confesionale românești la Săbad, nu se cunoaște cu certitudine, dar înființarea ei este legată de crearea Bisericii Unite, greco-catolice în Transilvania la 1688, de Teofil Vlădica (d. 1697), unire desăvârșită în anul 1698, sub mitropolitul Atanasie Anghel. Rolul cel mai important în răspândirea catolicismului în rândul românilor l-au avut călugării iezuiți, așezați la Tîrgu Mureș la 6 octombrie 1702, realizând cu mult succes intențiile Curții de la Viena. Ei și-au atins scopul prin favoruri materiale și prin drept de școli acordate celor care recunoșteau „credința adevărată". Ei intervin pe lângă Gubernul Transilvaniei pentru acordarea drepturilor și favorurilor promise cu ocazia Unirii cu Roma: pământ pentru clădirea bisericii sau a casei preoților, pământ arabil, fâneață, pădure, scutirea de impozite pentru lucrătorii bisericii. Pentru răspândirea cu mai mare efect a catolicismului se înființează cursuri de 6 săptămâni la care predau preoți uniți, tălmăcind credincioșilor învățăturile Bisericii din Roma. Aceste cursuri formează temelia școlii românești[1].

Conscrpța fiscală din 1722 menționează porțiunea canonică de la Săbad după cum am arătat.

Conscripția din 1733, inițiată de episcopul Ioan Inochentie Micu-Klein, înscrie în Săbad 40 de capi de familie uniți, 2 preoți, o biserică, o casă parohială, un arător de 6 iugăre, un fânaț de 3 iugăre. (Dr. Augustin Bunea, Din istoria românilor. Episcopul Ioan Inocentiu Klein (1728–1751), Anul 1900, Blas Tipografia Seminarului archidiecesan greco-catolic, pag. 351). Dar nobilimea maghiară se împotrivea cu înverșunare. Împotriva tuturor obstacolelor, cu toată sărăcia, românii depun eforturi pentru deschiderea de școli, un loc de frunte având Gheorghe Șincai, Radu Tempea, Vasile Pantea etc.[2]

Conscripția uniților din 1750 înregistrează la Săbad 434 suflete, având 2 preoți și *un dascăl* de strană *care,* totodată, *era și învățător*. Obștea sătească avea biserică, dar nu și casă parohială, iar veniturile și le obținea dintr-un arător intravilan de 3 câble-l iugăr și jumătate; un extravilan arător de 16 câble-8 iugăre, și un fânaț de 8 care-4 iugăre. Aceasta nu însemna o îndestulare de venituri dacă ele se distribuiau la 2 preoți

[1] Traian Popa, *Începuturile școlii românești în vechiul Scaun a Mureșului*, Tîrgu Mureș, 1927, pag. 6.

[2] *Marisia*, IX, 1979, Tîrgu Mureș, pag. 210.

și un dascăl/învățător, fiind utilizate și la cheltuielile curente parohiale și de întreținere a bisericii și a școlii[3].

Conscripția din 14 august 1755, a credincioșilor și preoților uniți din Protopopiatul Iclandul Mare înregistra la Săbad 434 suflete unite, 93 de familii, 2 preoți, *2 dascăli,* 1 biserică[4].

Rezultă că, *la Săbad-Voiniceni în anul 1750, era Școală*, școală care, în *anul 2015, a sărbătorit 265 de ani de activitate.*

În anul 1777 se reorganizează învățământul prin *Ratio educationis* astfel: a)-școala trivială cu 1–2 învățători, obligatorie atât la sate, cât și la orașe (școala elementară); b)-școala capitală, centrală, cu ceva superioară celei triviale, cu durata de 3 ani, pregătind elevi pentru gimnaziu; c)-școala normală, capitală, câte una în fiecare provincie, având 4–5 învățători și o durată de 4–8 ani, în funcție de progresul elevilor la învățătură[5].

Dintr-o *Conscripție a anului 1778* a preoților și învățătorilor uniți și neuniți din scaunul Mureș, obligați să plătească tribut de război, aflăm că funcționau 30 de școli românești, printre care și cea de la Săbad, școala confesională unită, *învățător fiind Popa Ioan,* primind 17 mierțe de cereale, satul fiind mai înstărit[6].

O altă *Conscripție* are loc *la 20 august 1778 din ordinul Gubernului* privind preoții și învățătorii români, uniți, precum și veniturile pe care le au, din scaunul Mureș plasa Șamșud (Șincai), din care rezultă că, la Săbad erau 2 preoți și 2 dascăli-învățători, unul Ion Popa, toți 4 dispunând de 2 intravilane, unul lung de 30 Ut. (stânjeni) și lat de 26 Ut. (stânjeni), iar altul, lung de 24 Ut. (stânjeni) și lat de 20 Ut. (stânjeni). Celor 2 preoți le revenea un salariu de 3 Florini, iar celor 2 dascăli 17 mierțe de cereale; în extravilan cei 4, împreună dispuneau de un arător de 3,5 iugăre, și de o fâneață de 2,5 iugăre; 2 bucățele de pădure: una cu tufișuri, alta de pe care se coseau 3 care de fân=1,5 iugăre, acestea fiind destinate nevoilor parohiei[7].

La *1 februarie 1779* era realizată o *Conscriere* a familiilor de uniți (Graeci Ritus Unitorum), a preoților din scaunul Mureș, plasa Șamșud (Șincai) constatându-se la Săbad 50 de familii (aproximativ 300 de suflete), 3 preoți: Popa Savu și Popa Savuy, titular fiind Popa cel tânar, și preotul Moldovan Dumitru, ultimul cred, neunit, fără să se specifice câte familii păstorea[8].

„Norma regia", din 1781 admitea și naționalităților din Transilvania dreptul de a deschide gimnazii pentru români, la Oradea, Arad, Beiuș, Sânnicolaul Mare[9].

---

[3] Ioan Ranca în, *Voiniceni 500,* Tîrgu Mureș, 1995, pag. 13.

[4] Traian Popa, *Documente privitoare la trecutul românilor din vechiul Scaun al Mureșului,* vol. I, Ed. Concordia, Tîrgu Mureș, 1936, pag. 39.

[5] Traian Popa, *op. cit.*, pag. 6.

[6] Nicolae Albu, *Istoria învățământului românesc în Transilvania până la 1800*, Blaj, 1944, pag. 201.

[7] Traian Popa, Documente privitoare la... pag. 63.

[8] Traian Popa, *op. cit,* .pag. 52.

[9] *Marisia,* IX, Tîrgu Mureș, 1979, pag. 211.

În anul 1784 se introduce un *Plan de învățământ,* care prevedea pentru școlile cu 3 clase, 25 de ore săptămânal. Materiile predate erau: Rugăciune-2 ore; Istorie biblică-2 ore; Cântări liturgice-l oră; Cunoașterea literelor-2 ore; Silabisire-2 ore; Citire-4 ore; Aritmetică-2 ore; Economia câmpurilor-4 ore; Scriere-4 ore. Se impusese acest program pentru că, de fapt, școală se făcea mai mult iarna, în celelalte anotimpuri, atât învățătorii, cât și elevii munceau în gospodărie, pe ogor, pășteau vitele, ori efectuau alte lucrări cu caracter agrar de sezon, astfel că progresul școlar era slab[10].

Împăratul Josif al II-lea, la întoarcerea din una din vizitele efectuate în Transilvania, și-a exprimat cu dezgust indignarea împotriva nobilimii (maghiare) care aduseră pe iobagi în cea mai degradantă stare de robie[11].

În anul 1786, Împăratul Iosif al II-lea, pentru bunul mers al învățământului dispune printre altele: școlile mai vechi să se pună într-o stare mai bună; spezele pentru susținerea școlii să le plătească, o parte, părinții copiilor prin colecte ori mici taxe. La acestea, *Comisia de studii ardelene* a mai dispus: pentru leafa dascălului-învățător să se încheie un contract cu Comuna în prezența unui funcționar administrativ, 2/3 să i se plătească în natură, iar restul, în bani; dintre cantori să nu se mai numească dascăli pe viitor, decât cei care și-au însușit metoda normală de predare; să se dezrădăcineze obiceiul de a trimite copiii cu vitele la pășune în timpul funcționării școlii; să se țină evidența copiilor care frecventează școala; să li se dea copiilor cărți gratuite; să se stârpească obiceiul de-a moșteni funcția de dascăl din tată în fiu, cum se întâmpla cu cea preoțească, de aceea, niciun dascăl să nu mai fie numit în satul lui natal; să fie premiați anual primii 3 elevi mai buni la învățătură, pentru a fi înduplecați a îmbrățișa cariera de dascăl; cu prilejul cununiilor, preoții să laude în public pe cei care frecventează regulat școala; *fără certificat școlar nimeni să nu poată ajunge primar sau jurat al satului;* bătrânii satului să cerceteze împreună cu preoții școala și să îndemne tinerii la învățătură; cei ce se disting, trebuie lăudați în public și premiați[12].

La sfârșit de secol, dascălii nu se deosebeau de ceilalți locuitori ai satului, jeleri și iobagi, se îmbrăcau în aceleași straie de pănură și cânepă, locuiau în aceleași locuințe ca și iobagii și jelerii, se hrăneau la fel ca aceștia, singura deosebire era că știau puțină scriere și citire, dar și aceasta nu în toate cazurile, căci unii dintre ei nu învățau pe elevi decât cântecele liturgice cu cele 8 glasuri și câteva rugăciuni[13].

Țăranii depun eforturi plătind taxa școlară, dând cantitățile de cereale stabilite, efectuând alte munci în folosul școlii, pentru întreținerea școlii și a învățătorului. În 1802, era dascăl-învățător în sat *Togan Vasile*, și aflăm din *Raportul preotului Man Ioan,* de la *11 martie 1821,* că școala e frecventată de mulți copii, și cerea ca, pentru necesitățile acesteia să se defalce două bucăți de teren arabil din hotarul comunei, iar *pentru localul de școală să se ia casa fierarului-căuaciului* care-i așezată în mijlocul

[10] Ibidem.
[11] Marisia, IX, Tîrgu Mureș, 1979, pag. 209.
[12] Aurel Hobica, *Școala în regiunea Mureșului…*, în Marisia, vol. IX, 1979, Tîrgu Mureș, pag. 219.
[13] Ibidem.

satului până se va ridica un nou local de școală pe terenul de lângă cimitirul satului, ca, în acest fel, să se poată primi un învățător destoinic, deoarece actualul „fiind bătrân și aritmetică nu prea știe deloc s-ar lăsa de meserie”[14].

În anul 1806, prin *„Noua Ratio Educationis Publicae”,* se aduc noi modificări structurii școlii, fixându-se urmatoarele tipuri: Școala primară, Școala gramaticală cu 3 clase, Gimnaziu cu 5 clase, Liceul cu 7 clase, Academia cu 2 ani, Universitatea cu 5 ani.

Conscripția fiscală făcută de autorităti în *anul 1843* în plasa Șamșud (Șincai) scaunul Mureș, preciza printre altele „există școală și învățător foarte cult la Săbad, care ține școala în locuința sa*”*[15].

Anul revoluționar 1848 a prilejuit afirmarea spiritului național românesc prin participarea săbezenilor la Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848, respectiv a parohului *Pop Ladislau,* a dascălului-învățător *Pop Teodor* și a altora, o știm din „Socoteala Bisericii pe an 1848” și anume „Revogatum A. 1848”, unde, la puctul 5 se precizează „La adunarea Blasului din Ano 1848 s-au dat cheltuială 2.30 Rf.”[16].

Participanții au vorbit în familie, pe prispă, la poartă, la ieșirea de la biserică, cele auzite la Blaj, aflând și copiii. Au fost ridicate spâzurători pe Dealul-Furcilor-Acăstăi, pentru a-i speria pe localnici, pe cei care nu se supun autorităților. Sunt organizate recrutări la secui, la austrieci, la români-Legiunea a XIII-a, copiii aud și văd se joacă, învață spiritul național românesc, lupta pentru dreptate. Sunt organizate expediții ale Gărzii Naționale secuiești în satele românești având loc rechiziționări, jafuri.

Kerecheș Teodor jefuit fiind și nemaiavând de unde le dea pâine și alte cereale, fiind și foarte sărac l-au omorât, rămânându-i soția Pastor Maria cu 4 orfani[17].

În jocurile lor copiii-școlari mimau cele ce se întâmplau între adulți. Preotul Ladislau Pop, într-un raport către protopopiat menționa că Pop Onu s-a dus la Râciu „unde întâlnindu-se cu o tabără de Jagheri (contigent militar) din aceia fară milă, s-au pușcat și i-au rămas muliera săraca, anume Pasztor Floarea cu 3 fecioare necrescute și șade cu dânsele lângă însuratul feciorul care puțină avere are”[18].

Revoluția de la 1848/1849 a fost înfrântă, dar faptele au fost transmise de la o generație la alta. Astfel, de exemplu, octogenarul Șandor Augustin, n. 1905, de pe Ulița Mare nr. 76, și-a amintit că „moșu dinspre mama Nilca Dumitru a fost orb din praf de pușcă în războiul, luptele din 1848”, iar bunica „femeie bărbătoasă” Cizmaș Anica (n. Nilca) „a povestit despre tatăl ei orbit în război”.

După Revoluția de la 1848/1849, învățământul cunoaște o schimbare a conținutului, crescând ponderea studierii științelor reale: aritmetică, științele naturii, geografie, învățământul civic. Se acordă o mare atenție însușirii limbii materne, avându-se în vedere dezvoltarea vorbirii, a exprimării, a scrierii corecte. Remarcăm

[14] Ibidem, probabil învățătorul Vasile Togan.
[15] Traian Popa, Monografia orașului Tîrgu Mureș, Ed. Corvin, Tîrgu Mureș, 1932, pag. 262, poz. 8.
[16] D.G.A.S, Mureș, *Fond: Parohia greco-catolică Voiniceni,* nr. act 1, pag. 19.
[17] D.G.A.S. Mureș, Fond: Propopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș, nr. act 216/1848, fila 6.
[18] Ibidem, fila 9.

caracterul memorator al învățământului și nu dezvoltarea gândirii elevilor, nu explicarea științifică, ci memorizarea lecțiilor.

La sfârșitul revoluției începea școala *Cismașiu Ioan,* n. 1841, sub îndrumarea dascălului Teodor Pop, și care va face în final studii teologice la Blaj între 1862–1865 devenit preot la Troița și Orosia.

În anul *1853/1854 s-a construit o școală de lemn prin grija parohului Ladislau Pop (1841–1857) și a dascăl-învățătorului Teodor Pop (1840–1869)* mobilizând comunitatea[19]. Din lemn, pentru că Legea nu permitea în cazul românilor construcții solide din piatră și cărămidă, dezlegare se va da abia după „marea slobozenie", din 21 iunie 1854, prin Patenta imperială a Curții de la Viena.

Pentru *anul școlar 1859/1860,* se efectuează *recensământul populației apte de școală,* din care s-a păstrat un fragment „pentru prunci care se află buni de șchoale în Parohia Greco-Chatolică a Săbadului: *Rus, Pop, Pastoru, Sabadi, Pintilie, Cismaș, Togănel, Cosma, Pastor, Togănelu, Florianu, Sonca"* învățător fiind Pop Teodor[20].

În februarie 1867, se încheia acordul austro-ungar prin care se puneau bazele statului dualist Austro-Ungaria, iar la *8 iunie 1867,* împăratul Franz Joseph I se încoronează rege al Ungariei; se *constituia oficial statul dualist Austro-Ungaria,* împărțit în „Cisitania"-Austria și „Transleitania"-Ungaria, în partea ungurească începând o politică de maghiarizare a naționalităților.

Recensământul populației de la sfârșitul anului *1869, din 31 decembrie,* consemna faptul că, la numărul 125 locuia gospodarul Man Lup Samson cu soția, Togănel Rafina, având ca oaspete-chiriaș pe *Gherasim Theofis* (n. 1848) *învățător,* necăsatorit, de 21 de ani. *Același document, indicând* o populație de 684 de locuitori, din care 571 români, notifica la rubrica *„Știu să scrie și să citească" doar 2 persoane,* respectiv, primarul satului Szonka Ioan, nr. 73, și notarul sătesc Czizmaș Janos, nr. 79, nu era menționat nici tânărul dascăl-învățător Gherasim Theofil, chiriaș la familia Man Lup de la nr. 125, nici vreun jurat al satului, conform legii, deci recensământul în această problemă nu ofera date reale[21].

Parohia greco-catolică a Săbadului având un *Registru de evidență a veniturilor și cheltuielilor* parohiei, care cuprindea și *sursele de venit ale școlii* pe anii 1869–1871:- venituri pe laptele vândut la împreunatul oilor: 10 Florini 70 xr.la 28 iulie 1870; pe laptele de la împreunarea oilor în 4 turme pe anul 1870 s-au primit suma de 68 Florini 78 xr.;-la 24 noiembrie 1870 se opține suma de 5 Florini pe cele 32 de abecedare ale lui B. Petru, care s-au împărțit între școlari, cei înstăriți, cu mai bună stare, plătindu-le;- la 24 martie 1871, se percepea suma de 5 Florini de la Lăcătuș Petru pedepsit pentru furt;- la 31 octombrie 1871, se percepea suma de 23 Florini din pedeapsa pusă părinților care nu și-au dat copiii la școală în luna octombrie a anului 1871.

[19] *Cartea de Aur a parohiei Voiniceni,* și *Registrul de venituri și cheltuieli,* fila 19.
[20] D.G.A.S. Mureș, Fond: Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș, nr. act 306, an 1859–1860.
[21] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Recensământul populației,* nr.act 246, anul 1869/1870.

Din acești bani s-au cheltuit pe următoarele: 32 de abecedare, 100 stilete de scris, 3 cataloage suma de 10 Florini 58 xr.;- la 24 noiembrie 1870 pentru lemne pentru încălzitul școlii, 5 Florini;- pe 20 de table de perete pentru citit și scris 5 Florini 38 xr.;- pentru Mapa țărilor aparținătoare Coroanei Ungare s-au cheltuit 5 Florini 20 xr.;- pentru legatul tablelor de perete 8 Florini 50 xr.;- la 5 iunie 1871 s-au cheltuit 3 Florini ca diurnă pentru inspectorul Vasile Hosu, venit la examenul de la finele anului școlar;- la 28 septembrie 1871 se cumpără un cuptor de fier în școală pentru 25 Florini 60 xr.;-la 28 octombrie 1871 se cheltuiau 64 xr. pentru 4 ochiuri de geam la ferestrele școlii; Suma cheltuită la finele anului 1871 era de 65 Florini 15 xr.[22]

În 1872 sau 1873, începea școala sub îndrumarea dascălului Gherasim Theofis, pruncul *Laurențiu Augustin,* n. la 28 ianuarie 1865, care va urma apoi Gimnaziul superior greco-catolic de la Blaj și Studii teologice 4 ani, fiind hirotonisit la 1893[23].

În februarie 1877, inspectorul școlar al Comitatului trimitea o circulară școlilor românești, cuprinzând o listă de 17 manuale interzise de a mai fi utilizate în procesul de învățământ: „Istoria Ungariei" de Dreghiciu M. (Timișoara 1874); „Manualu de geografie pentru tinerimea română" (Viena 1871); „Istoria patriei pentru școalele poporali române din Ardealu" de Moldovan I.-1875; „Elemente de istorie a Transilvaniei pentru învățătură în școlele popularie române" de Rusu I.-1875; „Cartea de lectură românească pentru școalele române" de Visarion Romanu (Sibiu 1873) ceea ce însemna noi cheltuieli pentru achiziționarea celor noi, oficiale, pentru părinți, pentru școală.

La data de *12 mai 1878,* se crea *Fondul Școlii Confesionale a Săbadului* de către parohul Mihail Vesa Cicudi. (1867–1879). Casier al Fondului era numit Cizmaș Ioan, și se forma din următoarele sume de bani: 1.- fiecare cap de familie dăruia o jumătate de mierță cereale în fiecare an până la Sfântul Nicolae; 2.- fiecare june sau văduvă de câte ori va primi Taina Sfintei Cununii de atâtea ori va plăti în Florini austrieci înainte de a primi acea Sfântă Taină; 3.-pentru fiecare care va primi Sfântul Botez părintele aceluia va depune pe seama Fondului școlar o taxă de 10 xr. pentru a se plăti leafa învățătorului; 4.-nașterea unui copil nelegitim se pedepsea cu o taxă de 10 Florini plătiți atât de bărbat, cât și de femeie pe seama aceluiași fond; 5.-în fiecare an, de la fiecare turmă, laptele de la împreunarea oilor licitându-se, banii treceau pe seama Fondului școlii[24].

În urma celor sus menționate, în anul 1879, Fondul scolastic dispunea de suma de 306 Florini 67 xr., din această sumă de bani s-au cheltuit: 1.-100 Florini pe salariul învățătorului pe anul școlar 1879/1880; 2.-pentru jurnalul economic și pentru foaia scolastică, 5 Florini; 3.-pentru diurna Inspectorului care a vizitat școala 3 Fl.; 4.- pentru o Istorie a Ungariei, geografie și legendarium, 1 Fl. 30 xr.; 5.-pentru tipărituri spre

[22] D.G.A.S.Mureș, Fond:, *Parohia greco-catolică Voiniceni*, nr. act 3.
[23] Cornel Sigmirean, *Intelectualitatea ecleziastică: Preoții Blajului,* Ed. Universității „Petru Maior", 2007.
[24] Ibidem, nr. act 3.

scrierea școlarilor, 28 xr.; 6.-pentru 2 mierțe var la școală, 1 Fl. 60 xr.; 7.-pentru înscrierea lunară a acelora care nu au frecventat școala, 23 xr.; 8.-pentru treptele de la școală și târnați, 5 Florini; 9.-pentru maiestrul care face treptele și târnațul, 5 Florini; 10.-cu verificarea și examinarea pruncilor, 40 xr.; 11.-pentru repararea ușei învățătorului, 30 xr.; 12.-domnului preot pentru „puricarea rațiunilor" din 1879,3 Fl. 50 xr. Suma totală cheltuită se ridica la 133 Florini 51 xr.[25]

Din anul 1879, se fac simțite tendințele de maghiarizare prin școală, prin introducerea limbii maghiare ca obiect de studiu obligatoriu începând cu clasa a II-a, ca urmare a Legii XVIII din același an, lege inițiată de Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice. Așa se explică cum o seamă de elevi din sat vor urma școli maghiare la Tîrgu Mureș, după Școala confesionaă din sat. Dintr-un Proces-verbal de inspecție școlară pe anul școlar 1883/1884, aflăm că obictele de studiu erau: Religie, Scriere, Citire, Socotit, Limba maternă, Vorbire, Geografie, Istorie, Biologie, Educație civică, Gospodărie, Practică agricolă, Muzică, Educație fizică, Desen, Caligrafie, Limba maghiară. Material didactic disponibil: Tablă neagră, Socotitoare, Tăblițe de perete pentru citit. Școala avea grădină, teren de sport. Procesul-verbal de inspecție era semnat de: președintele Senatului scolastic-preotul, notarul Senatului-învățătorul, primarul comunei, notarul comunei și inspectorul școlar regal. Senatul Scolastic era format din: președintele Senatului, repectiv preotul comunității; notarul Senatului, respectiv învățătorul (și cantor); și membrii 5 părinți cu copii în școală, pe timp de 3 ani, depunând un jurământ. Membrii Senatului își repartizau responsabilitățile: frecvența copiilor și contactarea părinților, inclusiv amendarea absenteiștilor; asistență la ore; curățenia; starea mobilierului și a clădirii, repararea lor; aprovizionarea cu lemne, tăierea și depozitarea lor[26].

O nouă sursă de venit pentru școală va fi acordarea de împrumuturi bănești la oameni din sat, cu contract și dobândă de 15–20 %, în timpul parohului Pop Petru (1879/1897), printre cei împrumutați fiind și învățătorul *Ludovic Albu în 1883*[27].

L-a avut elev pe *Joja Vasile*, n. 1876, între anii 1883/1886 (credem) și care, a ajuns gospodar fruntaș, etichetat de comuniști chiabur, după 1947, casa fiindu-i luată pentru post de Miliție, este nevoit să se mute cu familia în altă casă, pe deal, 13 ani. El a decedat în 1955, la 79 de ani. Copiii au revenit treptat la nr. 37, mai întâi în bucătărie, apoi în grajd și în final în cele 3 camere (spune nepoata Joja Ana, căsătorită Pastor).

În aprilie 1888, venea o nouă reglementare de interzicere a unor manuale, pentru uzul școlar: „Curs elementar de istorie universală pentru clasa I (II-III) a scholelor secundare" de I. Morescu (București), pentru că prezintă „eronat istoria țării noastre"; Harta „Wandkarte von Europa" pentru că nu reiese independența politică maghiară, denumiri scrise în germană, capitala figurează ca două orașe distincte etc.[28]

---

[25] Ibidem.
[26] *Bărdești. Însemnări monografice*, Editura Veritas, Tîrgu Mureș, 2015, pag. 231, 235–236.
[27] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Parohia greco-catolică Voiniceni,* Fondul nr. 209, nr. act 3.
[28] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș,* nr. act 613, an 1888.

Pe același învățător, *Fejer Lajos (Albu Ludovic)*, îl vom întâlni la școala din Săbad și în *1895,* menționat în lucrarea lui Pallos Albert, școala având 105 școlari, din care 80 o frecventau zilnic, (40 băieți și 40 fete), 25 elevi o frecventau periodic (13 băieți și 12 fete). Neșcolarizați erau 15 copii. Dotarea școlii avea lipsuri, nevoile bănești ale școlii erau de 335 Forinți, din care, 300 Forinți reprezentau salariul învățătorului Ludovic Albu, având o vechime la catedră de 26 de ani, știind preda ungurește[29].

Va exista o permanentă strădanie a comunității de a susține școala confesională cu cele necesare pentru a nu fi desființată, și trecută în proprietatea statului devenind școală de stat, ceea ce ar fi însemnat învățământ în limba maghiară.

Șematismul din anul 1900, la pag. 432, menționează pentru anul școlar 1899–1900, *108 școlari,* din care 53 feciori și 55 de fete; repetenți 45 elevi, din care 19 feciori și 26 de fete; *cantor-docente (învățător) era Ludovic Albu.* Am remarcat numărul mare de repetenți, 41 % din efectiv, explicabil prin abandonul școlar, din cauza sărăciei sau prin reținerea acasă la munca câmpului.

Recensământul populației din anul *1900* consemnează 860 de locuitori, iar *„știutori de scris și citit" 107,* ceea ce reprezenta aproximativ 49 % din populația activă (între 15 ani și peste 60 de ani=531) explicabil și prin lipsa exercițiului, care a putut conduce la uitare[30]. Din banii chivernisiți prin „Fondul școlii pentru dotare" prin donațiile oamenilor din sat, prin munca lor efectivă, sub îndrumarea preotului Nicolae Gherman (1905–1916) *în anul 1901* a fost finalizată construcția *școalii din cărămidă* de lângă biserică, cu două mari săli de clasă și o cancelarie, fapt menționat în *„Cartea de Aur „a* parohiei, și unde în 1906 intra în clasa I *Husar Dumitru (Onoriu), n. 7 noiembrie 1898,* și care va studia teologia la Blaj fiind hirotonisit în 1924. Coleg de clasă i-a fost *Șandor V. Gavrilă, n. 1898,* studiile primare le face cu învățătorul David Roman, Gimnaziul reformat din Tîrgu Mureș, Liceul militar și Academia Militară. A fost comisar de Poliție, a lucrat la Mediaș, la Tîrgu Mureș. În 1940 a fost dat afară din Poliție și bătut de jandarmii unguri-horthyști, ca și alți intelectuali români care n-au plecat în refugiu în România. După reorganizarea Poliției, transformată în Miliție, a fost închis mai mulți ani la canal și în alte închisori. Soția și copilul s-au mutat la Cluj, prin anii 1950 își vindea lucrurile din casă ca să poată trăi. După eliberarea din închisoare (închis politic), lucrează la Gaz metan, se pensionează la timp. Astăzi, în clădirea vechii școli funcționează Grădinița cu program normal.

[29] Pallos Albert, *Nép oktatási intézeteinek története*, Tîrgu Mureș, 1896, pag. 362.
[30] *A Magyar Korona országainak 1900...*, vol. I, Budapesta, 1902, pag. 424.

Clădirea Școlii din 1901, azi Grădinița cu program normal

„Legea Appony”- noua Lege Școlară XXVII, din 14 decembrie 1907, urmărea desființarea școlilor confesionale române, sârbe, slovace, înlocuirea lor cu școli de stat cu limba de predare exclusiv maghiară. La paragraful 17, se dispunea „ca fiecare școală și fiecare învățător se îndatorează a dezvolta și întări în sufletul elevilor spiritul de alipire către patria maghiară și conștiința apartenenței la națiunea maghiară”, iar paragraful 19 al legii prevedea „ca un elev cu limba maternă nemaghiară, după terminarea anului al patrulea de școală să-și poată exprima gândurile în limba maghiară atât cu graiul cât și în scris”. Această lege nu s-a putut aplica datorită poziției unitare luate de Bisericile (catolică, reformată, ortodoxă) naționalităților din Imperiul Austro-Ungar, zona ungară[31]. Niciodată școala confesională a Săbadului nu a funcționat cu limba de predare maghiară, mi-a declarat D-na prof. Porav (Togănel) Elena (n. 1937), excepție anii cedării Ardealului de NV în vremea dictaturii horthyste (septembrie 1940-septembrie 1944).

Într-un tabel de mai jos, menționez preoții, îndrumători spirituali ai comunității, care au susținut *Școala Confesională a Săbadului* în calitatea lor și de *„Președinte al Senatului scolastic”:*

1. (1688-Vlădica Teofil) -1699 Popa Ioan (o);
2. (1700-Mitropolitul Atanasie) -1733-Popa Simion și Popa Toder (u); (Biserică de lemn) ;

[31] *Bărdești. Însemnări monografice*, Ed. Veritas, Tîrgu Mureș, 2016, pag. 237.

3.-1746-Popa Simion;
4.-*1750-Școală- -1750–2 preoți, 1 dascăl (u);*
5. (generalul Buckow) -1762–2 preoți (u);
6. -1778- Popa Savu (cel bătrân) și Popa Sandu;
7. -1782- Popa Savu (participant la Sinod);
8... 1818–1825-Man Ioan[32]; 1821-Școală în Casa căuaciului-fierarului;
9.-1826–1836-Man Costan; (Jurnal de casă 1826–1877) ;
10.-1836–1840-Radu Simion;
11.-1841–1857- Pop Ladislau construiește școală din lemn în 1852;
12.-1858–1866-Dănilă Basiliu (Vasile);
13.-1867–1879-Ciucudi Mihail Vlasa; (Biserica din cărănidă 1869–1871; Fondul școlii-1878);
14.-1879–1897-Pop Petru;
15.-1898–1905-Suciu Petru, începe construirea școlii de cărămidă;
16.-1905–1916-Gherman Nicolae finalizează școală din cărămidă în 1905;.
17.-1917–1941-Nilca Augustin;
18.-1941–1949-Alexandru Ioan.

Absolvenții școlii confesionale, trivium, copiii dotați și cu o bună stare materială de acasă, au urmat școala catolică sau școala reformată la Tîrgu Mureș, în limba maghiară, unii Școala normală centrală (Liceu) la Blaj, singura în limba română, iar în final, chiar studii universitare și vom exemplifica: *Togănel C. Ștefan, n. 10 februarie 1888 (1890),* părinții Constantin și Anica, o familie relativ înstărită. A făcut școala trivium la Săbad, dascăl Albu Ludovic. Oier. La declanșarea Primului Război Mondial este concentrat în armata austro-ungară, fiind trimis pe front. În toamna anului 1918 revine acasă. Participă la adunarea electorală a cercului II Tîrgu Mureș din 26 noiembrie 1918, fiind ales delegat cu credențional (buletin de vot) pentru a participa, cu vot decisiv, la Marea Adunare Națională Română de la Albă Iulia. După Unire, se căsătorește cu o fată din Culpiu, înzestrată cu 20 iugăre, pe care tânăra familie le-a vândut cumpărând mai mult pământ la Grebeniș. A mai arendat pământ, organizând o mare fermă zootehnică (vite, cai, ponei) cu angajați permanenți, cărora le-a purtat de grijă. Treptat a mai cumpărat pământ, devenind moșier (150 ha). Va fi numit membru în comisia agronomică a plășii Band pe anii 1923–1925. Fiind om harnic și priceput va deveni un fruntaș al comunei. A fost ales membru al Camerei de agricultură a județului Mureș. De asemenea, a fost ales membru în Consiliul de administrație al Cooperativei „Solidaritatea" din Tîrgu Mureș, cooperativă înființată în anul 1938. A participat la alegerile parlamentare din iunie 1939, fiind ales deputat la Secțiunea agricultură 1939, 1940. În timpul ocupației horthyiste a avut de suferit datorită semnării Actului Marii Uniri și ca fost parlamentar român. A fost deposedat de avere în vremea comunismului. A decedat în mai 1967, la Tîrgu Mureș[33].

[32] D.G.A.S. Mureș, *Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș,* Pachet I, nr. act 20, din 20 august 1818.
[33] Traian Bosoancă, *Mureșenii și Marea Unire,* Ed. Ardealul, 2000, Tîrgu Mureș, pag. 237–238.

Togănel C. Ioan, n. 1894, după ce a făcut școala din sat, învățător Albu Ludovic, continuă la școala catolică maghiară la Tîrgu Mureș, iar apoi, Dreptul la Cluj, devenind avocat la Tîrgu Mureș (el a fost cel bătut de ungurii-horthyști la Casa cantorală în septembrie 1940), și-a dat și doctoratul în Drept, a decedat în 1969;

Togănel V. Vasile, n. 1899, a fost elevul dascălului Albu Ludovic, apoi este dat la școala catolică din Tîrgu Mureș, finalizând cu Liceul în limba română la Blaj. Va lucra ca funcționar superior la Prefectura Mureș, după Marea Unire, cumpărând multe terenuri până la 31 de ani, când moare într-un accident, în 1930. Unicul copil *Togănel V. Silvius,* n. 1920, este crescut de bunica de la Voiniceni, unde urmează primele clase primare, iar apoi gimnaziul și liceul la Tîrgu Mureș. Urmează Facultatea de Arhitectură din București, ulterior lucrând ca arhitect în capitală. Pentru Tîrgu Mureș a proiectat „IMATEX" și „Teatrul Național". A decedat în 2005.

Nilca A. Traian, n. 1899, fiul preotului a început școala la Săbad, apoi la Tîrgu Mureș, finalizând Liceul la Blaj. Se pare că a urmat Dreptul, a decedat în 1952, înaintea tatălui său, Nilca Augustin, fiind îngropat alături de mamă în curtea bisericii și unde s-a îngropat și tatăl-preotul Nilca, în 1959.

Vasile A. Săbădeanu (1903-1995), medic militar, între 1940-1945, refugiat la București și Brăila

Togănel C. Vasile, n. 1902, l-a avut învățător pe David Roman, a fost un gospodar harnic, fruntaș, evident chiabur după comuniști, deținuse sute de oi, ajuta pe toată lumea, îi cununa și boteza pe toți care-l solicitau, a fost cunoscut și apreciat de elita intelectualității din Tîrgu Mureș, *fiul său, Togănel V. Constantin,* după ce a făcut școala din sat, a urmat o Școală tehnică agricolă veterinară devenind tehnician veterinar, iar după 1964 Președinte la G.A.C. (C.A.P.)-Voiniceni.

Săbădeanu A. Vasile, n. 1903, începe școala sub îndrumarea dascălului David Roman, iar din cl. a III-a urmează gimnaziul reformat Tîrgu Mureș, în limba maghiară, apoi Liceul greco-catolic românesc, unicul, „Sfântul Vasile cel Mare" din Blaj, apoi, prin bursa câștigată, urmează nou-înființata Universitate românească de la Cluj, Facultatea de Medicină, urmând apoi specialitatea oftalmologie, treptat devenind doctor în oftalmologie și profesor universitar la Tîrgu Mureș, academician;

Bozedeanu Ioan, n. 1903, clasele I-II le face la Săbad, clasele III-IV și gimnaziul

reformat la Tîrgu Mureș în limba maghiară, iar liceul la Blaj în limba română. Urmează Facultatea de Drept de la Cluj, lucrează la Prefectura Tîrgu Mureș, în 1940 se refugiază la Turda și revine în septembrie 1944 la Prefectură, ca șef Serviciu administrativ, iar apoi la U.J.C.C. Mureș, de unde se pensionează;

Pogăcean P. Constantin, n. 1905, din părinții Petru și Silvia, face clasele I-II la Școala confesională, cu dascălul David Roman, iar apoi clasele III-IV la Tîrgu Mureș inclusiv gimnaziul reformat, liceul îl urmează la Cluj și o Școală postliceală tehnică urmată de cursuri la Viena, fiind declarat inginer. A lucrat la Intreprinderea de Elctricitate, Gaz și Apă de la Cluj. S-a specializat la Viena și Berlin în proiectarea rețelei de gaz metan, a fost șef de șantier la conducta magistrală de gaz metan pentru traversarea munților, Ardeal-București. A lucrat în București ca specialist la introducerea gazului metan în capitală. Cu cedarea Ardealului, 1 septembrie 1940–25 octombrie 1944, este refugiat la București, revenind la Cluj la aceeași întreprindere, care va deveni „Șantierul de construcții montaj" care, printre altele, a construit și Combinatul chimic „AZOMUREȘ", se pensionează;

Husar S(avu) Ioan, n. 1907, clasele I-II la Săbad cu învățătorul David Roman, iar apoi clasele III-IV și gimnaziul la Școala reformată Tîrgu Mureș, urmează Liceul „Al. Papiu-Ilarian" Tîrgu Mureș. Face Dreptul la Cluj, unde își ia și doctoratul. Și-a românizat numele, devenind Savu, dr. Savu Ioan. Se refugiază la Târnăveni, lucrând ca jurist-consult la Întreprinderile Comunale (decedat în 1978);

Pastor Petru, n. 1910, după școala din sat cu învățătorul David Roman, urmează gimnaziul și liceul Al. Papiu-Ilarian, Tîrgu Mureș. Face Facultatea de Drept din Cluj, devenind procuror la Tîrgu Mureș (decedat în 1986);

Pastor Ioan, n. 1910, după școala din sat, învață la Tîrgu Mureș și la Blaj devenind învățător la Tîrgu Mureș, și-a românizat numele devenind Pastoriu;

Joja V. Ioan, n. 1912, după școala din sat cu învățatorul David Ioan Roman, face Liceul Comercial Tîrgu Mureș, student fiind în anul III la Academia de Înalte Studii Economice de la Cluj, moare într-un accident de circulație la Tîrgu Mureș;

Pogăcean C. Augustin, n. 1912, după școala din sat, urmează Liceul la Tîrgu Mureș, ajunge să lucreze la Fabrica de Geamuri Târnăveni, ca maistru, tehnician, șef de secție, iar fratele mai mic, *Constantin,* n. 1914, ajunge funcționar la Turda;

Pogăcean P. Ioan, frate cu Constantin, n. 1913, din părinții Petru și Silvia, urmează cl. I-II la Săbad cu învățătorul David Roman, apoi cl. III-IV și gimnaziul la Tîrgu Mureș la „Al. Papiu-Ilarian" și în final Liceul Comercial din Tîrgu Mureș. A fost pasionat de cunoaștere citind o literatură variată de la Bibleoteca orașului, în ultima clasă de liceu participând la un concurs de cultură generală „Tinerimea Română" obține locul I pe țară, și o bursă de studii, urmează Academia de Înalte Studii Economice „Regele Carol al II-lea" la Cluj. Vorbea și maghiară și germană. A fost încadrat ca economist la Târnăveni. Se refugiază la București. Mobilizat ca ofițer pe frontul antisovietic este rănit la Stalingrad, fiind decorat cu ordinul „Coroana României" și cu „Virtutea Militară cu Spadă și Panglică". Este spitalizat la Viena. După refacere se întoarce la unitatea militară, dar cade prizonier la ruși chiar în 24 august 1944 și este dus în lagăr lângă Kazan la diverse munci. Ce l-a salvat de la moarte prin înfometare a fost faptul

că în primăvara lui 1945 a fost la plivit de grâu și mâncând grâu încolțit se reface. Va fi eliberat în 1947. Revine la București, unde a lucrat ca economist, pensionându-se din Ministerul Agriculturii, în 1975. A decedat la 98, de ani în martie 2011;

Tanțoș R. Roman, n. 1913, a urmat Liceul Comercial Tîrgu Mureș devenind contabil;

Husar Roman, n. 1913, după școala din sat urmează Școala catolică de la Tîrgu Mureș, iar apoi, Liceul teologic de la Blaj fiind hirotonisit preot în anul 1939, la Ciucsângeorgiu;

Pastor C. Aurel, n. 1914, face școala din sat, liceul la Tîrgu Mureș, ajunge funcționar, apoi tehnician la Cluj la Întreprinderea de electricitate, gaz, apă. Între anii *1905–1919,* a funcționat ca *dascăl-învățător David Ioan Roman. Recensământul* din anul *1910,* consemnând o populație de 905 locuitori, din *care știau a scrie și a citi 245*, respectiv, dublul celor din 1900[34].

Primul Război Mondial (*1914–1918)* a adus multă suferință celor rămași acasă: femei, bătrâni de peste 60 de ani, copii, pământurile trebuiau cultivate de cei rămași acasă, conform ordonanțelor guvernamentale[35].

Rechizițiile de alimente, cereale, animale, hrană pentru animale, furaje, erau obligatorii. Sunt organizate colecte de bani pentru ostașii de pe front, sau răniții din spitale, cu ocazia Crăciunului și a Paștilor în anii 1914, 1915, 1916, dar deja cu ocazia colectei pentru Crăciunul din 1917 aflăm că nu s-a putut aduna nimic, nici de la elevii de la școala din Ceuaș, nici de la elevii din Săbed. Acest fapt este raportat și în ianuarie 1918 de parohul Nilca Augustin[36].

Rezultă, sărăcirea sătenilor, lipsurile la care s-a ajuns, neputința de a contribui cu bani la aceste colecte și, desigur, neîncrederea intervenită în conștiința lor privind îmbunătățirea situației de pe front, mai ales, după intrarea României în război de partea Antantei (Franța, Anglia, Rusia, apoi America). Dorința încheierii războiului era pregnantă.

În timpul războiului era cantor docente-învățător David Ioan Roman, care, prin intervențiile repetate ale Parohiei Săbadului și a Protopopiatului Tîrgu Mureș este eliberat „de obligământul de a sluji la gloate și-ți promitem să-l admanuezi (angajezi) cantor-învățător pe David Roman din Săbad ca pe temeiul ei să-și ceară eliberarea”[37].

Dintr-o scrisoare a parohului Nicolae Gherman, din 11 martie 1916, către Oficiul protopopesc aflăm că „în timpul acesta abnormal, fiind pruncii mai mărișori reținuți la economia casnică, pruncii de pe clasa a II-a nu au frecventat școala și-n urmare nu sunt prunci la carele-am putut da atestatele cerute. Ca pruncii din clasele mai mici, totu motivele arătate au frecventat școala rar, cu multe absențe, din care cauză s-a făcut tare puțin progres și deci: esaminul nu se va putea ține în anul curent, decât la finele lunii Mai, lăsând până atuncia ca să mai facă ce s-ar putea”[38].

Pe la mijlocul anului 1917, localul școlii fiind rechiziționat de Regimentul 37 honvezi, care au organizat aici Cancelaria și Prânzitoriul ofițerilor, în decursul lunii

[34] *A magyar szent korona*, 1910, vol. I, pag. 424.
[35] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Direcția aplicării reformei agrare*, Dosar nr. 258, fila 76.
[36] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș,* nr. act 1176/1917, și nr. act 1198/1918.
[37] Ibidem, nr. act. 1108, an 1914, fila 34.
[38] Ibidem, nr. act. 1108, an 1914, fila 38.

iunie 1918 au provocat pagube în materialul din dotarea școlii (bănci, hărți, alte rechizite) în valoare de 500 Coroane; Senatul școlii, întrunit sub președinția parohului Nilca Augustin hotăra ca învățătorul Ioan David Roman și curatorul primar, perceptorul să aducă la cunoștința Comandamentului militar din Sântana paguba suferită și restituirea pagubei făcute în suma respectivă[39]. Problema nu se va rezolva, fapt cunoscut dintr-un document din 13 martie 1919, scris de preotul Nilca Augustin către Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș, privind pagubele suferite de parohie în timpul războiului mondial[40].

La sfârșitul lunii octombrie 1918, s-a ajuns la destrămarea Imperiului Austro-Ungar, la separarea Austriei de Ungaria. S-a format *Consiliul Național Român Central* la Budapesta, care și-a asumat rolul de reprezentant suprem al năzuințelor românilor ardeleni, și care și-a stabilit sediul la Arad. Sunt organizate Consilii județene, orășenești, comunale. La *Tîrgu Mureș* este organizat *C.N.R. Cercual,* președinte fiind Ștefan Rusu, protopop ortodox, *vicepreședinte Nilca Augustin, preot greco-catolic, iar ca membru David Ioan Roman, învățător din* Săbad, exercitându-și cu autoritate rolul de organ conducător al românilor în raport cu consiliile locale de pe teritoriul aflat în raza sa de competență[41]. La 15 noiembrie 1918, C.N.R.C. dă o Proclamație cu privire la *alegerea delegaților* pentru *Adunarea Națională de la Alba Iulia.* La 26 noiembrie, învățătorul *Ioan David Roman* este ales delegat *cu credențional* (buletin de vot) pentru *Adunarea Națională* de la *Alba Iulia.* Erau evenimente epocale la care indirect participau și copiii, elevii, tinerii prin preotul ales și învățătorul lor, părinții participanți de bunăvoie pentru a susține Marea Unire. Pe baza documentelor menționate am alcătuit un tabel cu dascăli-învățători ce au servit școala la Săbad:

Tabelul nr. 34
Dascăli-învățători la Săbad (1738–1919)

Numele și prenumele	Perioada de funcționare (aproximativă)
1. Popa Ioan	1738–1778
2. Togan Vasile	1779–1810
3. Pop Teodor	1811–1868
4. Gherasim Teofil	1869–1882
5. Albu Ludovic (Fejer Lajos)	1883–1913
6. Roman Ioan David	1914–1919

În alcătuirea tabelului privind perioada de funcționare am considerat că un dascăl (cantor)-învățător funcționând de la tinerețe până la bătrânețe putea atinge o vechime de

[39] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Parohia greco-catolică Voiniceni*, nr. act 7.
[40] Ibidem, *Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș*, nr. act 1225, anul 1919.
[41] Silviu Ioan Nistor, *Contribuții mureșene...*, Cluj- Napoca, 1981, pag. 63.

40 de ani în aceeași localitate s-au mai multe. După Marea Unire și realizarea României Mari, învățământul a cunoscut o dezvoltare și diversificare, punându-se accent pe conținutul practic al acestuia, ca și pe partea teoretică de cultură generală. Școala confesională greco-catolică, la 4 martie 1922, trece, în baza articolului 6 al Legii pentru Reformă agrară, de la parohie în propritatea statului și devine *„Școala Primară de Stat" Voiniceni. (Arhiva parohiei Voiniceni).* Sunt repartizați învățători absolvenți de Școală Normală (pedagogică) și pentru că, nevoia de cadre pregătite era mare, au fost aduse cadre și din Vechiul Regat (Moldova și Muntenia): Irichinschi Petru, Biciușcă Eugenia, Codarcea Emil. *Man P. Silvia (n. Pogăcean, 13 noiembrie 1916)* își amintea „că învățătorii erau din Moldova și ne-au învățat poezii patriotice":

1955. Silvia P. Pogăcean (căsătorită Man) cu Maria P. Pogăcean (căsătorită Ghircoiași)

Românul

Veacuri triste-ntunecoase,
Peste capu-mi au trecut
Cu mii de oarde furioase
Prea adesea m-am bătut.
Dar nici timpurile grele,
Nici barbarii cei păgâni
N-au curmat zilele mele
Căci am fost oricând român.
Și oricât român voi fi,
Nu mă tem că oi pieri.
De asta doar colea îi bine
Orișicând eu mă mândresc
Cu-a mea limbă, cu-al meu nume
Și cu țara ce-o iubesc!

Ardealul

Frumos te-a-mpodobit
Părintele ceresc,
Ardealul nostru mult iubit.
Scump leagăn părintesc,
Mărețe câmpuri, mândre văi,
Un falnic lanț de munți stâncoși,
Mareț mi te-au încins!
Și-ncăpător mi te-au croit,
De neamuri primitor,
Să dai sălaș și adăpost,
Și hrană tuturor!
De mult cu stâncă de granit
El te-a făcut tot una.

România Mare

O, ce zile de avânt
De-nălțare, de-nnoire,
Al robiei lanț e frânt
Tirania-n vânt se pierde
Pe pământul românesc.
Liberi își dau mâna frații,
De azi nu-i mai desparte
Molna, Prutu, nici Carpații,
La un loc neamu-i strâns
Într-o largă Românie.
Toți românii pot să vie
Și să strige fiecare,
Trăiască România Mare!
(Ulița de Jos-Principală, nr. 1)

Ioan Pop

Togănel Dionisie (n. 1906 iulie 9, Tîrgu Mureș, str. Verii nr. 11) declara că în perioada 1921–1922–1923–1924, David Roman preda orele de sport la Liceul „Alexandru Papiu-Ilarian" din Tîrgu Mureș, după ce, în 1919, urmase cursurile pregătitoare pentru profesori în Cluj, pentru specialitățile: gimnastică, lucru manual, caligrafie și economie. Învățământul primar era obligatoriu. În perioada 1920–1939, numărul celor implicați în această formă de învățământ a crescut de 4 ori. Alături de preot, notar, învățătorii formează intelectualitatea sătească. În arhiva școlii s-au păstrat mai multe *Registre matricole,* începând cu anul școlar *1924–1925,* din care aflăm că *directorul școlii* era învățătorul *Irichinschi Petru,* iar obiectele de studiu: Limba română (Scriere și Exerciții gramaticale, Citire, Exerciții de memorie și liberă reproducere, Exerciții de compunere, Exerciții de intuiție) Matematică, Religie, Istorie, Geografie, Științe fizico-naturale, Dexterități: Caligrafie, Desen, Cântul, Exerciții corporale și jocuri gimnastice; Lucrul manual; Lucrări practice agricole. Elevii erau notați și la Purtare sau Frecventarea școlii.

Matricola *clasei I* avea înscriși *28 de elevi* din care *au promovat 16, 8 au rămas repetenți și 4 au abandonat* școala, clasa a fost îndrumată de doamna *învățătoare*

Biciușcă Eugenia. La sfârșitul anului școlar, cei mai buni elevi se clasau astfel: 1. *Bozedeanu Traian,* n. 20 aprilie 1918, media 9,83 (a început școala la 6 ani); 2. *Gabor Ioan,* n. 17 octombrie 1918, media 9,64 (a început școala la 6 ani neîmpliniți); 3. *Pastor R. Maria,* n. 10 martie 1916, media 9,51 (a început școala la 8 ani); 4. *Tămaș I. Elena,* n. 6 ianuarie 1916, media 9,45 (a început școala la 8 ani); 5. *Pogăcian P. Maria,* n. 19 mai 1919, media 9,24 (a început școala la 5 ani); 6. *Pogăcian P. Silvia,* n. 13 noiembrie 1916, media 9,09 (a început școala la 8 ani); *Bozedeanu Maria,* n. 1916, urmează și ea școala primară în sat, apoi liceul la Tîrgu Mureș și o școală postliceală la Cluj devenind asistent social la Primăria Cluj (căsătorită Barbu). *Bozedeanu Traian,* n. 1918, urmează Liceul „Alexandru Papiu-Ilarian" din Tîrgu Mureș, iar apoi Facultatea de Drept din Cluj și, care, în 1940 se mută la Sibiu odată cu cedarea Ardealului. A lucrat în administrație la Serviciul juridic al întreprinderii „Carbochim" Cluj. *Pogăcean Ioan*, n. 12.09.1918, după școala din sat, va face studii teologice superioare absolvite în anul 1940, fiind hirotonisit în 1942. *Pogăcian P. Maria,* n. mai 1919, va urma Școala Normală din Cluj, (sora mai mică a celui n. în 1905 și a celui n. 1913), se refugiază cu frații la București și nu pot participa în 1941 la înmormântarea tatălui lor. Se căsătorește cu profesorul universitar Nicolae Ghircoiașu, doctor în matematică la Institutul Politehnic din Cluj, mama lui fiind o strănepoată a marelui istoric și om de cultură Alexandru Papiu-Ilarian. Urmează cursurile Facultății de Biologie-Chimie, fiind *PRIMA femeie cu studii superioare din Voiniceni.* A devenit Conferențiar universitar la catedra de Fiziologie animală, în 1955 și-a luat doctoratul în acest domeniu. Nu a avut copii, dar s-a preocupat de pregătirea nepoților, strănepoților și a prietenilor, peste 40 de tineri au fost îndrumați în matematică și biologie.

Clasa a II-a, având un efectiv *de 28 de elevi, promovați 23 de elevi, 5 elevi repetenți,* era condusă de domnul *învățător Fleșeriu Vasile.* La sfârșitul anului școlar s-a realizat următorul clasament: 1. *Man Ioan,* n. 26 august 1913, media 9,32 (a început școala la 10 ani); 2. *Florea Vasile,* n. 25 iunie 1916, media 9,08 (a început școala la 7 ani); 3. *Fechete Ana,* n. 12 februarie 1917, media 8,98 (a început școala la 6 ani); 4. *Gabor Petru,* n. 24 mai 1914, media 8,90 (a început școala la 9 ani); 5. *Bucur Veronica,* n. 14 decembrie 1914, media 8,66 (a început școala la 9 ani împliniți).

Clasa a III-a cu un efectiv de *18 elevi, promovați 11 elevi, 4 elevi trecuți la cursul pentru adulți, 1 abandon școlar, 1 elev s-a transferat la* școala din *Râciu, 1 elev repetent.* Învățătorul clasei nu a semnat matricola rămânând necunoscut nouă. Presupun că era Codarcea Emil (declară Togănel Dionisie, Târgu Mures, str. Verii nr. 11). Clasamentul clasei la sfârșitul anului școlar se prezenta astfel: 1. *Togan Florian,* n. 25 iulie 1916, media 9,23 (a început școala la 6 ani); 2. *Tanțos V. Constantin,* n. 4 septmbrie 1913, media 8,95 (a început școala la 9 ani); 3. *Feier I. Petru,* n. 21 iunie 1914, media 8,68 (a început școala la 8 ani); 4. *Man Ștefan,* n. 27 aprilie 1914, media 8,66 (a început școala la 8 ani); 5. *Pop V. Constantin,* n. 25 aprilie 1912, media 8,36 (a început școala la 10 ani); 6. *Togănel Laurean,* n. 5 august 1914, media 8,31 (a început școala la 8 ani). *Togan Florian,* după școala din Voiniceni, va urma Școala Normală în

Tîrgu Mureș, iar apoi Facultatea de Istorie din cadrul Universitătii clujene devenind profesor de istorie la Tîrgu Mureș, decedând în 1996.

Clasa a IV-a cu un efectiv de *18 elevi, promovați 14 elevi, 3 repetenți, 1 abandon școlar. Învățătorul* clasei era Domnul *Irichinschi Petru.* Clasamentul era următorul: 1. *Cocan I. Ioan,* n.la 17 septembrie 1913, media 9,33 (a început școala la 8 ani); 2. *Pavel C. Ana,* n. 3 decembrie 1910, cu media 8,66 (a început școala la 10 ani împliniți); 3. *Togan Fl. Rafina,* n. 20 octombrie 1919, media 8,16 (a început școala la 10 ani); 4. *Man V. Ana,* n. 8 septembrie 1910, media 8,11 (a început școala la 10 ani); 5. *Togănel P. Petru,* n. 15 februarie 1912, media 7,98 (a început școala la 9 ani); 6. *Man Petru,* n. 6 februarie 1911, media 7,81 (a început școala la 10 ani). (Arhiva Școlii Gimnaziale Ceuașu de Câmpie, structura, Școala gimnazială „Vasile Săbădeanu" Voiniceni, Registre matricole)

Începând cu anul școlar *1925/1926 se generaliza învățământul de 7 ani,* astfel promovații clasei a IV-a din anul școlar precedent sunt înscrișii în *clasa a V-a, 14 elevi, vor fi promovați 9 elevi, 2 rămân repetenți, 1 este transferat* la Tîrgu Mureș, iar *2 elevi trec la cursul de adulți.* Clasa a fost îndrumată de *învățătorul Fleșeriu Vasile*. Clasamentul elevilor la sfârșitul anului școlar era: 1. *Cocan I. Ioan,* n. 17 septembrie 1913, cu media 10 (era de 13 ani); 2. *Togănel P. Petru,* n. 15 februarie 1912, cu media 9 (era de 14 ani); 3. *Fechete V. Vasile...,* cu media 8,33.

Am remarcat copiii care au început clasa I, târziu la 8, 9 și chiar la 10 ani datorită activității de convingere purtate de învățători cu fiecare familie. Elevii erau examinați la sfârșitul fiecărui an școlar, începând cu clasa a II-a, la toate obiectele grupelor de studiu, de o Comisie formată din: inspector, preot, învățător, un reprezentant al comunității. *Man Silvia (n. Pogăcian,* 13 noiembrie 1916) și-a amintit o poezie învățată în clasa I, și o alta în clasa a II-a:

Ghiocelul

Ghiocelul ce-mi ieși pe coastă,
Cu plăpânde foi,
Gerul, cântul te adastă
Ce-ai venit la noi?
Valuri albe de zăpadă
Stau în preajma ta,
Și ca mâine o să cadă
Iarna grea.
Mâine fiva nori!
Ce-mi pasă ce va fi!
Astăzi ziua e frumoasă,
Azi voi fi în flori!

Apa

Băutura cea mai bună,
Este apa de izvor.
Peste pietre apa curge
Murmurând încetișor.
O beau cerbi și căprioare,
Ea e limpede mereu
De ea capul nu te doare,
Nici nu face trupul greu.
Las să beie vin bătrânii!
Voi beți apă dacă ea,
Pentru copilași e bună!
Nici pentru bătrâni nu-i rea!

Amintiri din școală, Ulița de Jos, Principală, nr. 107.

Matricola școlară a *anului școlar 1927–1928,* menționa ca obiecte de studiu: Limba română (Scrierea și exprimarea gramaticală, Citire, Exerciții de memo - rie și liberă reproducere), Matematică, Religie, Comerț, Contabilitate, Istorie, Cultură socială și Învățământ civic, Geografie, Științe fizico-naturale, Higenă, Dexterități (Caligrafie, Desen, Cânt, Educație fizică, Lucru manual și aplicații practice-băieții, Lucru de mână-fete, Gospodărie. De asemenea elevii erau notați pentru Purtare și Frecventare. Sigur obiectele se studiau treptat în funcție de clasa de studiu.

Clasa I-a: 35 elevi înscriși, 24 promovați, 11 repetenți. Clasament la finele anului școlar: 1. *Tanțos Ioan,* n. 1 iulie 1920; 2. *Gabor Rafina,* n. 23 februarie 1920; 3. *Cozma Maria,* n. 8 octombrie 1919.

Clasa a II-a 17 elevi înscriși, promovați 13 elevi, repetenți 4 elevi. Clasamentul la sfârșitul anului școlar era: 1. *Togan Fl. Traian,* n. 3 iunie 1919; 2. *Togănel C. Traian,* n. 10 mai 1919; 3. *Togănel I. Ioan,* n. 9 iulie 1919. *Togănel A. Ioan,* n. 24 iunie 1919, era al 6-lea copil a lui Adrian și Lucreția, tatăl Adrian, prizonier în Primul Război Mondial a învățat rusește, era croitorul pentru bărbații din sat și cantorul bisericii. Togănel A. Ioan, după școala primară din sat, urmează gimnaziul și Liceul „Al. Papiu-Ilarian" din Tîrgu Mureș, se înscrie la Academia Teologică de la Blaj pe care o abandonează după 2 ani. În 1940, pleacă în refugiu, iar după război se înscrie la Facultatea de Agronomie din Cluj. Ca inginer, a lucrat la Fabrica de zahăr și apoi la Agrosem, ca inginer, director, de unde se pensionează. Am observat că toți au început școala la 7 ani.

Clasa a III-a: 22 de elevi, 13 promovați, 9 elevi repetenți. Clasament la sfârșit de an școlar: 1 *Man Vasile,* n. 23 august 1918; 2. *Șandor Ilie,* n. 1918, orfan de război, a fost declarat copil de trupă, urmând Liceul Militar, iar apoi Facultatea de Medicină Veterinară-București, a lucrat în armată ca medic veterinar. Și-a românizat numele devenind *Alexandru Ilie-Voiniceni.* Mobilizat în al Doilea Război Mondial, a lucrat în București și apoi la o unitate militară din Cluj, colonel, medic veterinar, de unde s-a pensionat. *Fechete V. Ana,* n. 1918, (căsătorită cu preotul Oltean Laurențiu), după școala primară din localitate, Gimnaziul îl face la Tîrgu Mureș, apoi Școala Normală, devenind învățătoare la Voiniceni și după căsătorie, preoteasă la Cipău. În epoca comunistă, fiind preoteasă, este nevoită să lase catedra lucrând ca secretară la o școală de ucenici la Tîrgu Mureș, pensionându-se la timp.

Clasa a IV-a: 20 de elevi înscriși, 14 elevi promovați, 6 repetenți. Clasamentul la final de an școlar: 1. *Pastor R. Maria,* n. 10 martie 1916 (a început școala la 8 ani); 2. *Tămaș I. E lena,* n. 6 ianuarie 1916 (începea școala la 8 ani).

Clasa a V-a: 16 elevi înscriși, 12 promovați, 3 repetenți, 1 abandon. Clasament la sfârșit de an școlar: 1. *Szoverfi Carol,* n. 17 mai 1915 (la 8 ani începea școala); 2. *Pastor Eliza,* n. 5 martie 1914 (la 9 ani începuse școala).

Clasa a VI-a: 5 elevi înscriși (din 12 promovați), 5 repetenți, nici un promovat.

Clasa a VII-a: 3 înscriși, 2 repetenți din cauza frecvenței reduse, 1 abandon. Din aceste rezultate remarcăm că generalizarea învățământului de 7 clase nu a avut succes, cu vârsta și creșterea capacității de muncă, copiii erau retrași de la școală, majoritatea

familiilor nu apreciau școala, ci doar realizarea prin munca câmpului, valorificarea produselor obținute pe piață. Matricola nr. VIII, *anul școlar 1931–1932,* menționează ca *director de* școala tot pe *Irichinschi Petru*, și următoarea situație școlară: *clasa I, 31 elevi înscriși, 21 elevi promovați, 10 elevi repetenți.* Clasament la sfârșit de an școlar: 1. *Pogăcian A. Maria,* n. 12 mai 1924, media 9,33 (7 ani); 2. *Togănel V. Constantin,* n. 7 martie 1925, media 6,95 (6 ani) 3. *Togănel C. Silvia,* n. 4 aprilie 1926, media 8,88 (5 ani). *Togănel V. Constantin,* n.martie 1925, urmează Școala Primară de Stat Voiniceni, bun gospodar urmând și cursuri de pregătire agro-zootehnică, Președinte C.A.P.-Voiniceni, unitate fruntașă în producția la hectar (cereale, sfeclă de zahăr) și la lapte. *Togănel A. Alexandru,* n. 1925, cl I-IV la Voiniceni, cl. V-VII și Liceul „Papiu" Tîrgu Mureș. Face și închisoare politică pe considerentul că tatăl lui era chiabur. A fost contabil.

Clasa a II-a, 30 de elevi înscriși, 26 promovați, 4 repetenți. La sfârșitul anului clasamentul era următorul: *1. Pogăcian C. Emilia,* n. 3 iulie 1923, media 8,63 (7 ani); 2. *Togan D. Ioan,* n. 6 decembrie 1923, media 8,28 (7 ani).

Clasa a III-a, 28 elevi înscriși, 19 promovați, 9 repetenți. Clasamentul la finele anului școlar a fost: 1. *Fechete V. Maria,* n..., cu media 9,56; 2. *Pastor I. Letiția,* n. 24 decembrie 1921, media 7,52 (7 ani).

Clasa a IV-a 14 înscriși, 10 promovați, 4 repetenți. Clasamentul la finele anului școlar 1. *Togănel C. Maria,* n. 3 februarie 1921, media 9,36; 2. *Togan Fl. Augustin,* n. 16 august 1921, media 9,14; 3. *Tanțos R. Ioan,* n. 18 noiembrie 1921, media 7,50. *Clasa a V-a avea înscriși 21 de elevi* din care *15 promovați și 6 repetenți.* Clasamentul era urmatorul; 1. *Tanțos Ioan,* n.la 1 iulie 1920, media 8,91; *2. Gabor S. Rafina,* n. 23 februarie 1920, media 8,18; *3. Husar V. Elena,* n. 11 aprilie 1920, media 8,09.

Clasa a VI-a, 7 elevi, 5 promovați, 2 repetenți. Clasamentul clasei era urmatorul: 1. *Togan Fl. Traian,* n. 3 iunie 1919, media 9,49; 2. *Bozedeanu I. Florica,* n. 15 februarie 1920, media 9,16; 3. *Togănel I. Traian,* n. 10 mai 1919, media 9,16. *Togan Fl. Traian* a urmat asemenea fratelui Școala Normală la Tîrgu Mureș, Facultatea de Biologie din Cluj, devenind profesor de biologie la Reghin, Batoș.

Clasa a VII-a, înscris 1 elev care nu a frecventat școala. Școala a funcționat cu 3 învățători, clase independente pentru ciclul primar clasele I-III, iar clasele ciclului secundar IV-VII, în sistem de simultaneitate, promovarea depindea de motivația elevului și a familiei, la care și considerentele materiale erau importante. A trimite copilul mai departe la oraș, la liceu, însemna un efort material important la care, prin muncă, contribuia toată familia: tata, mama, frații, surorile, sau frații mai mari cu slujbă și-au ajutat frații-surorile mult mai mici. (Frații Pogăcean P.)

Gospodarul *Togănel V. Constantin (*n. 1925) își amintea că „în clasa I și în clasa a II-a a avut ca învățătoare pe Oltean Dorica «înaltă și frumoasă». Își amintește de învățătorul Fleșeriu Vasile, «vesel» ne-a dus la activități culturale la Tîrgu Mureș cu echipa de gimnastică a satului, cu care făceam piramide în 5 rânduri, cu echipa de dans popular". Era conducătorul organizației „Șoimii Carpaților", legământul șoimilor fiind: *„Credință și muncă pentru Țară și Rege"*.

„De 10 Mai în 1933, 1934, 1935,.... erau întreceri la Palatul Culturii din Tîrgu Mureș, eram 120 de participanți, mergeam pe jos, încolonați, cu fanfara în frunte, până la Tîrgu Mureș.” (Ulița de Jos-Principală nr. 190).

Matricola a XI-a a Școlii Primare de Stat, în *anul școlar 1934–1935,* îl consemnează ca *director* al școlii pe învățătorul *Fleșeriu Vasile.*

Clasa I-a având 31 de elevi, vor promova clasa 15 elevi, 16 elevi neurmând școala. Clasament: 1. *Pogăcian Aurelia,* media 8,60; 2. *Pogăcian Rafina,* media 8,51; 3. *Pogăcian Petru*, media 8,06.

Clasa a II-a avea înscriși 23 elevi, promovați 9 elevi, repetenți 14. Clasament: 1. *Fleșeriu Viorel*, media 9,66; 2. *Pogăcian Constantin,* media 9,51; 3. *Mănișor Elena*, media 8,21.

Clasa a III-a, 40 înscriși, 17 promovați, 23 repetenți. Clasament: 1. T*anțoși Augustin,* media 8,91; 2. *Dan Constantin,* media 8,26; 3. *Man Augustin,* media 7,88; 4. *Pop Samson,* media 7,67. Elevii acestei clase se născuseră în anul 1924, iar *din cei 23 de repetenți 16 nu au frecventat* școala.

Clasa a IV-a, 24 elevi înscriși, 12 promovați, 12 repetenți din care 10 nu au frecventat școala și 2 nu s-au clasificat. Clasamentul la finele anului a fost următorul: 1. *Pogăcean A. Maria,* media 9,57; 2. *Mănișor C. Ioan,* media 7,50 Era fosta clasă I, care, în anul școlar 1931–1932, era o clasă de 31 de elevi. *Mănișor C. Ioan, n. 1925* a devenit subinginer chimist, lucrând în aviație. La Brașov a suferit un accident de muncă, o intoxicație cu o substanță chimică, murind în 1947.

Clasa a V-a, înscriși 26 elevi, 10 promovați, 16 repetenți din care *14 nu frecventaseră*, iar 2 elevi nu s-au clasificat. Clasamentul: 1. *Togănel Aurica*, media 9,05; 2. *Pogăcian Emilia,* media 8,26; 3. *Feier Silvia*, media 8,25.

Clasa a VI-a, 14 elevi, din care 4 promovați, 10 repetenți din care *9 nu frecventaseră,* iar 1 elev nu s-a clasificat. Clasamentul: 1. *Pop Augustin*, media 7,57; 2. *Pop Petru*, media 7,06; 3. *Togănel Ioan,* media 6,49; 4. *Togănel V. Constantin*, media 6,40.

Clasa a VII-a, 8 elevi înscriși, 5 promovați, 3 repetenți. Clasament; 1. *Pogăcean Traian,* media 9,13; 2. *Togan Augustin,* media 8,45[42]. *Frații Togan: Maria n. 1925, Silvia n. 1927 și Ioan n. 1930*, după școala din sat, fac Liceul „Unirea” și „Papiu” luându-și bacalaureatul, deveneau funcționari. La 1 septembrie 1939, a început al Doilea Război Mondial, când Germania hitleristă ataca Polonia, iar la 30 august 1940 avea loc „Dictatul de la Viena” prin care România va fi obligată de Germania hitleristă să cedeze NV-Transilvaniei Ungariei horthyste. Voinicenii a fost printre localitățile cedate, pentru locuitorii ei începând o prerioadă de 4 ani de umilințe, batjocoriri, lipsuri. Elevii școlii, *directorul școlii*, *Fleșeriu Vasile,* vor cunoaște acești ani grei. Elevii sunt cunoscuți din cataloagele claselor I-II și V-VI-VII ce s-au păstrat din *anul școlar 1939–1940.* Registrul matricol nu s-a păstrat.

[42] Ibidem

Clasa I, înscrişi 36 de copii din care 31 promovaţi, 5 repetenţi. Clasamentul a fost următorul: 1. *Fechete V. Viorel,* n. 27 martie 1932, media 8,64; 2. *Pastor Carolina,* n. 5 august 1932, media 7,94; 3. *Săbădeanu Adrian,* n. 4 septembrie 1931, media 6,33; 4 Togan Elena, n...., media 6,33; 5. *Togănel Elena,* n.., media 6,27. *Pastor Carolina (Nina),* n. 1932, după 7 clase la Voiniceni, a urmat Liceul la Timişoara, iar în final, Institutul Pedagogic de 3 ani, Facultatea de limba română-rusă. A profesat la Braşov.

Clasa a II-a, 22 de elevi înscrişi, 16 promovaţi, 6 repetenţi. Clasamentul: 1. *Fleşeriu V. Vasile,* n. 26 iulie 1931, media 9,04; 2. *Feier Aurel,* n. 9 aprilie 1931, media 7,95; 3. *Togănel A. Maria,* n. 10 noiembrie 1931, media 7,40; 4. *Togănel P. Maria,* n. 23 septembrie 1931, media 7,40. *Fleşeriu V. Vasile,* n.iulie 1931, după şcoala din sat, urmează Liceul, a lucrat la Prodcomplex-Tîrgu Mureş. Nu s-au păstrat cataloagele clasei a III-a şi a IV-a. *Pastor Dumitru,* n. 1929, după şcoala din Voiniceni, face liceul la Braşov, urmează şi o şcoală de maiştri. Tot la Braşov fac liceul şi vor lucra *Pol Laurean şi Togănel I. Ioan. Pastor A. Constantin* n. 1930, cl. I-IV le face la Voiniceni, apoi din clasa a V-a este adus la Tîrgu Mureş, urmează liceul agricol, după armată schimbă numele în Voiniceanu, lucrează ca tehnicean la

Clasa a V-a, 29 de elevi înscrişi, 20 promovaţi, 9 repetenţi. Clasamentul: 1. *Togănel Ioan,* n. 7 august 1928, media 8,47; 2. *Pastor Maria,* n. 23 iunie 1928, media 8,42; 3. *Mănişor I. Maria,* n. 19 noiembrie 1928, media 7,86; 4. *Fechete V. Ioan,* n..., media 7,65. *Cozma N. Elena, n. 1928* (căsătorită Oaneş), Şcoala primară o face la Voiniceni, Gimnaziul la Şcoala „M. Eminescu" din Tîrgu Mureş, Liceul Comercial Tîrgu Mureş, a lucrat ca inspector la Banca Naţională a României. *Fleşeriu V. Viorica,* n. 1928, după Şcoala din Voiniceni, cl. I-V, pleacă în refugiu cu familia, tata fusese bătut de mai multe ori de horthişti ca să plece în România, acolo termină gimnaziul. După război, familia revine la Voiniceni, va urma Liceul la Tîrgu Mureş, devenind funcţionară. *Togănel Visa Ioan,* n. 1928, va urma Liceul Comercial, Academia de Studii Economice din Cluj, devenind economist, promovând treptat ca director C.E.C. şi apoi director ILEFOR-Tîrgu Mureş.

Clasa a VI-a, înscrişi 15 elevi, 9 promovaţi, 6 repetenţi din cauza absenţelor. Clasamentul: 1. *Florea P. Elvira,* n. 25 februarie 1927, media 8,78; 2. *Pop V. Vasile,* n. 10 septembrie 1927, media 8,26; 3. *Pogăcean Z. Petru,* n. 7 martie 1926, media 7,76; 4. *Săbădeanu I. Maria,* n. 7 august 1927, media 7,28 *Cozma I. Adrian, n.*sep. 1927, urmează Şcoala primară de stat din sat, lucrează în gospodăria părintească, face armata 3 ani şi jumătate la marină, întemeiază familie, la 30 de ani intră în Miliţie ca subofiţer, lucrează şi în propria gospodărie.

Clasa a VII-a, cu 8 elevi înscrişi, 6 promovaţi şi 2 repetenţi. Clasamentul era următorul: 1. *Lazăr I. Ioan,* n. 20 noiembrie 1926, media 8,47; 2. *Fechete V. Vasile,* n. 30 martie 1927, media 8,04; 3. *Togănel S. Petru,* n. 23 iunie 1926, media 6,75; 4. *Pogăcian Constantin,* n. 21 mai 1927, media 6,71. *Pastor A. Petru,* n. 1927 după şcoala din sat 1940 urmează o şcoală profesională de mecanică agricolă, iar apoi, dând dovadă de tenacitate, face liceul şi Facultatea de Agronomie de la Bucureşti devenind inginer mecanic, lucrând la o întreprindere de maşini agricole.

1940. Familia Togănel Vasile și Sofia, fiul Constantin

1964. Togănel Vasile. Azi a V-a generație de oieri

1938. Oieri din consiliu, Togănel Vasile și Constantin

196?. Togănel Vasile, bunicul (1902-1982)

A lucrat la S.M.T.-Miercurea Niraj și, apoi, la Tîrgu Mureș. *Bango Iosif,* n. 1930 (fiul moașei Lila), după școala din sat, a fost muncitor dar și-a făcut liceul la seral, iar apoi Facultatea de mașini-unelte de la Iași, devenind inginer, inginer-șef și director la Fabrica de Rulmenți Bârlad. *Șandor A. Augustin,* n. 1930, după școala din sat, completându-și studiile ajunge colonel la Poliția Tîrgu Mureș, la serviciul circulație (a decedat 2011).

Din documentele „Protopopiatului greco-catolic" Tîrgu Mureș, *Raportul* făcut de parohul Nilca Augustin la data de *20 decembrie 1940,* consemnează că: *„Proprietatea veche a bisericii, 50 de iugăre sesiunea preot, 24 iugăre din reforma agrară sesiunea preot; proprietate veche cantor 9 iugăre și din reforma agrară, au fost luate fară nici o formalitate și arate gata și în parte semănate cu grâu au fost împărțite ungurilor din Herghelia-Menes.*"[43]

Aceasta se întâmpla după ce, în septembrie 1940, autoritățile militare s-au instalat în sat, la Casa cantorală, timp de 2 săptămâni, chemând la post și bătând pe preotul Nilca Augustin, directorul școlii, învățătorul Fleșeriu Vasile și alții, pentru ca să părăsească comunitatea, ceea ce s-a și întâmplat în cazul învățătorului. Din același raport privind situația învățământului aflăm: „În trecut au funcționat trei puteri didactice, în prezent încă sunt trei puteri didactice, 3 unguri, propun (predau) numai ungurește cu toate că sunt 163 de elevi români și 3 unguri."[44] „În nici o comună din cele amintite (Săbad-Voiniceni, Ceuaș, Porumbeni) învățători sau învățătoare fără post nu sunt. Toți s-au refugiat nefiind renumiți, ori unii amenințați și fostul director (Fleșeriu Vasile) din Mezőszabad (Voiniceni) bătut în trei rânduri de autorități." Fugiți în România fără optare sunt trei tineri, nu știu dacă au dorit să se reîntoarcă „(făcea referire la Fleșeriu, Irichinschi, Biciușca)[45]. Populația a fost batjocorită și de autorități și de populația ungurească, fiind unii bătuți cu 25, ori alții au scăpat cu fuga prin păduri unde dormeau cu noaptea....".

Pogăcian Silvia, n. 13 noiembrie 1916, căsătorită Man, mi-a povestit că învățătorii maghiari nu lăsau pe copii să vorbească românește nici în pauze, cine era prins era bătut. (în 1993 Ulița de Jos, nr. 107).

Șandor Maria (Măricica), n. 1921, de pe Ulița Mare a Bisericii își amintea că „veneau copiii de la școală cântând ungurește" (în 1993, Ulița Mare, nr. 76)

Togănel Constantin (bunicul lui Adi Togănel de lângă Școală), șugubăț cum era el, și-a amintit"... nu te învățau nimic, numai să cânți ungurește" (în 1993, Ulița de Jos, nr. 30).

Togănel Adrian (n. 1930) și-a amintit „la unguri învățătorul Pipas la un colț de gură avea pipa, iar din celălalt îi curgea balele; ori știai ori nu știai principalu era să mergi la clasă și te trecea clasa" (Ulița de Jos, nr. 34).

Pastor Ana (n. 1910) și-a amintit că în cl. I, a avut învățător pe Fleșeriu Vasile, iar în anul școlar 1940–1941, a avut-o învățătoare pe Zsadany Nagy Elvira, de loc din

[43] D.G.A.S. Mureș, *Fond: Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș,* nr. act 1819, an 1940, fila 46.
[44] Ibidem.
[45] Ibidem.

Budapesta. În clasa a III-a l-a avut învățător pe Nagy Jóska, cel ce a spus că suntem „olahi cu păr pe limbă” (Ulița de Jos nr. 38).

Togănel A. Elena (căsătorită Porav) n. 1937, „în cl. I, anul școlar 1944–1945 am avut-o învățătoare pe Fleșeriu Carolina, iar apoi pe Fleșeriu Vasile și Togănel Dionisie, care era de loc din sat. Eram la Școala de sus, într-o sală, grupați pe mai multe clase, unii veneau mai repede, iar alții mai târziu. Matematica o făceam comasat, toate clasele cu învățătorul profesor suplinitor Cazan Ioan (născut în Basarabia). Cu învățătoarea-profesor suplinitor Chinezu Ana am făcut geografia, ea fiind și diriginta mea și stând în gazdă la bunica. Cu învățătorul-profesor suplinitor Mancaș Pavel am facut Româna și Istoria”. (Târgu Mures, str. Aleea Carpati nr. 27 A)

La 23 August 1944, se punea în aplicare planul de răsturnare a regimului antonescian și de ieșire a României din războiul contra Națiunilor Unite și întoarcerea armelor contra Germaniei hitleriste și Ungariei horthyste, se trecea la eliberarea Transilvaniei de NV. În luna septembrie 1944, are loc eliberarea județului nostru, Mureș. Pe valea Voinicenilor, prin satul Voiniceni s-au retras o parte a trupelor germano-horthyste urmărite de trupe sovietice, chiar în zona satului căzând câteva obuze. Cu trupele în retragere au plecat și autoritățile maghiare și învățătorii unguri.

Începea *noul an școlar 1944–1945* la *Școala Primară de Stat* din Voiniceni, în limba română sub conducerea *directorului învățător Fleșeriu Vasile*, alții fiind: Fleșeriu Carolina, Togănel Dionisie, Cazan Ioan (1947), Chinezu Ana etc.

Clasa I avea înscriși 43 de elevi, din care 29 au promovat, 14 repetenți, din care 11 nu au frecventat. Clasificare: 1. *Togănel Constantin,* n. 18 martie 1937, media 8,53; 2. *Togănel Maria,* n. 10 mai 1937, media 8,23; 3. *Pol Ioan,* n. 15 februarie 1938, media 7,53; 4. *Moldovan Elena,* n. 3 martie 1937, media 7,23. *Togănel A. Elena,* n. 16 iulie 1937, face 7 clase la Voiniceni, urmează Liceul „Unirea” (10 clase sistem sovietic), apoi la Cluj, Facultatea de Științele naturii și geografie din cadrul Universității „Victor Babeș”. În 1958, este numită profesoară de biologie-geografie la Școala din Voiniceni, apoi la Școala sportivă din Tîrgu Mureș, obține gradul didactic I, metodistă a Inspectoratului școlar, director adjunct, distincție de Profesor evidențiat de la Ministerul Învățământului, după Revoluția din 1989, lector la Facultatea „Dimitrie Cantemir”. Pensionară activă. Căsătorită Porav. *Man I. Elena, n. 19 octombrie* 1937 (căsătorită Dan) clasele I-II le face la Școala din sat, iar apoi cl. III-VII la Liceul „Unirea” Tîrgu Mureș. Urmează liceul cu profil sportiv. Se angajează o perioadă scurtă la C.E.C., apoi la „Azomureș”-contabilă. *Pastor C. Viorica, n. 28 noiembrie 1937,* după absolvirea a 7 clase la Voiniceni, urmează Liceul Comercial Tîrgu Mureș. Lucrează la I.C.R.T.I. (Comerț), iar apoi face și Facultatea de Științe Economice București, după absolvire devenind profesoară la Liceul Economic Tîrgu Mureș (căsătorită Irkhe). *Pavel T. Augustin,* n. 1938, face școala din sat apoi este admis la Liceul „Al. Papiu-Ilarian” Tîrgu Mureș, după absolvire cu bacalaureat, dă admitere la Facultatea de română-istorie de 4 ani de la Universitatea din Cluj. Devine profesor la Band, treptat, obține toate gradele didactice, director al Liceului din Band, primește distincția de Profesor evidențiat, acordată de Ministerul Învățământului. *Oltean L. Lucia,* n. 1938, (căsătorită Miciofschi) după gimnaziul de la Voiniceni continuă la Liceul sportiv Tîrgu Mureș, iar apoi la Facultatea de Educație fizică și Sport-București. Ca profesoară de sport a lucrat

la Toplița, Școala Sportivă Tîrgu Mureș, Liceul Economic Tîrgu Mureș. *Pol P. Ioan,* n. 1938, după școala din sat urmează Liceul agricol Tîrgu Mureș, lucrând apoi la Serele orașului ca tehnician. *Man V. Elena,* n. 10 octombrie 1938 (căsătorită Voiniceanu), după Gimnaziul Voiniceni face Liceul Comercial Tîrgu Mureș și lucrează ca tehnician la I.R.T.A. Tîrgu Mureș.

Clasa a II-a avea 17 elevi din care au promovat 10 elevi, repetenți 7 elevi din care 3 elevi nu au frecventat școala. Clasificare: *1. Cozma Augustin,* n. 4 aprilie 1936, media 9,40; *2. Florea Ioan, n....,* media, 7,60; *3. Tântar Iuliu, n....,* media 7,26. *Togănel V. Vasile,* n. 1936, Școala Voiniceni, Liceul „Al. Papiu-Ilarian"-Tg. Mureș, Școală postliceală de contabilitate comercială. A lucrat la Brașov la Fabrica de Autocamioane-contabil-șef.

Clasa a III-a era formată din 16 elevi din care 14 promovați, 4 repetenți. Clasificați: 1. *Florea I. Ioan,* n. 15 septembrie 1935, media 7,16; 2. *Man V. Rafina,* n. 20 octombrie 1935; media 7,12. *Man V. Rafina,* n. 1935, după absolvirea școlii din sat, urmează o școală tehnică în oraș, lucrând ca referent la Sfatul Popular Voiniceni, iar apoi, ca funcționară la I.P.L. „23 August" devenită „Mobex" Tîrgu Mureș (căsătorită Șandor). *Pastor C. Ioan,* n. 1935, clasele I-VII la Voiniceni, urmează o școală tehnică, lucrând la Electromureș, apoi selectat, urmează Academia „Ștefan Gheorghiu" și este promovat la Județeana de partid, distins în muncă. *Săbădeanu C. Vasile,* n. 1935, cl. I-IV la Voiniceni, din cl. a V-a la Tîrgu Mureș, începe liceul la Tîrgu Mureș, dar ultimele clase le face la nou-înființatul Liceu de Chimie Făgăraș. Urmează Facultatea de Industrie Alimentară Galați devenind inginer. Avea aptitudini artistice pregătea serbări cu tinerii din Voiniceni.

Clasa a IV-a avea 20 de elevi înscriși, din care au promovat 16 elevi, 3 repetenți din care 3 nu au frecventat. Clasificare: 1. Pastor Petru, n. 21 iulie 1935, media 7,81; 2. *Man I. Vasile,* n. 9 septembrie 1934, media 7,31; 3. *Cozma Lucreția,* n. 16 mai 1934, media 7,25. *Pol P. Romulus,* n. 1935, cl. I-IV le face Voiniceni, Gimnaziul la Liceul „Al. Papiu-Iarian „Tîrgu Mureș, frecventează Liceul industrial absolvindu-l. Bolnav, moare la 24 de ani. *Săbădeanu A. Adrian,* n. 1935, face școala din sat, apoi o școală profesională și, mai târziu, o școală de maiștri, lucrează la IMATEX; același parcurs îl au *Husar Aurel,* n. 1935, *Lazăr Aurel, n. 1934, Țântar P. Petru,* n. 1934, lucrând la „MOBEX"-Tîrgu Mureș și *Pastor I. Augustin,* n. 1936, care va lucra în final la „AZOMUREȘ"- până la pensionare; *Szőverfi Constantin,* n. 1936, va lucra la „IMATEX"-Tîrgu Mureș, *Man I. Vasile,* n.sept. 1934, după școala din sat, urmează Liceul Comercial Tîrgu Mureș, Institutul Pedagogic-Facultatea de română-istorie Tîrgu Mureș finalizând studiile la Facultatea de Istorie a Universității din Cluj. A fost profesor la Grebeniș, apoi la Râciu, profesor gradul I didactic și director. Profesor evidențiat cu distincție de la Ministerul Educației. *Mănișor C. Constantin,* n. 1934, după clasa a IV-a de la Voiniceni, continuă gimnaziul la Tîrgu Mureș la Școala „Mihai Eminescu", iar apoi Liceul Comercial, pe care-l termină cu bacalaureat. Lucrează contabil. *Dan A. Petru,* n. 1934, face cl. I-IV la Voiniceni, Gimnaziul la Făgăraș, unde urmează și Liceul Industrial de Chimie. A făcut și o școală de maiștri. A lucrat la „Azomureș" până la pensionare. *Husar A. Teodor,* n. 1933, face clasele primare I-IV la

Voiniceni, Gimnaziul la Tîrgu Mureș și Liceul de prelucrare a lemnului. Lucrează la Borșa-Botiza, iar apoi la Reghin, ca tehnician în industria lemnului până la pensie.

Clasa a V-a cu 20 de înscrişi, din care au promovat 10, repetenţi 10 prin nefrcventa. Clasificare: 1. *Man I. Maria, n.* 1 decembrie 1933, media 7,12; 2. *Husar Elena*, n. 30 iulie 1933, media 7,06; 3. *Man V. Maria,* n. 31 ianuarie 1933, media 7,06; 4. *Tântişan Ioan,* n. 25 septembrie 1933, media 7,00. *Mănişor C. Maria* (căsătorită Nanu), n. 1933, face clasele I-IV la Voiniceni și continuă gimnaziul la Tîrgu Mureș la Școala „Mihai Eminescu", iar apoi Liceul „Unirea". Lucrează la I.R.T.A. ca tehnician până la pensie.

*Clasa a VI-a cu 20 de înscrişi, 9 promovati, 11 repetenţi c*are nu au frecventat școala. Clasificare: 1. *Togănel I. Elena*, n. 21 mai 1932, media 7,00; 2. *Togănel T. Ana*, n.., media 7,00; 3. *Rusu Petru,* n. 20 martie 1932, media 6,60; 4. *Fărăgăianu Ioan,* n. 19 aprilie 1931, media 6,46. *Săbădeanu Adrian,* n. 1931, după școala din sat urmează Liceul Industrial Tîrgu Mureș. A lucrat la Metalotehnica-Tîrgu Mureș. *Fechete V. Viorel*, n. august 1932, după școala din sat, face Liceul Agricol, devenind tehnician agricol, dar dus la armată face 3 ani și 6 luni la muncă forțată, tatăl fiind catalogat chiabur (țăran înstărit), și-a românizat numele devenind Negrea, a lucrat la A.D.A.S. (asigurări).

Clasa a VII-a, înscrişi 17 elevi, din care 3 promovaţi şi 14 repetenţi pentru că nu au frecventat școala. Clasament: 1. *Mănişor Ioan,* n. 19 iulie 1931; 2. *Pavel Teodor*, n. 10 mai 1931; 3. *Pastor Ioan,* n. 12 iulie 1931. (Arhiva Școlii Generale, Ceuașu de Câmpie).

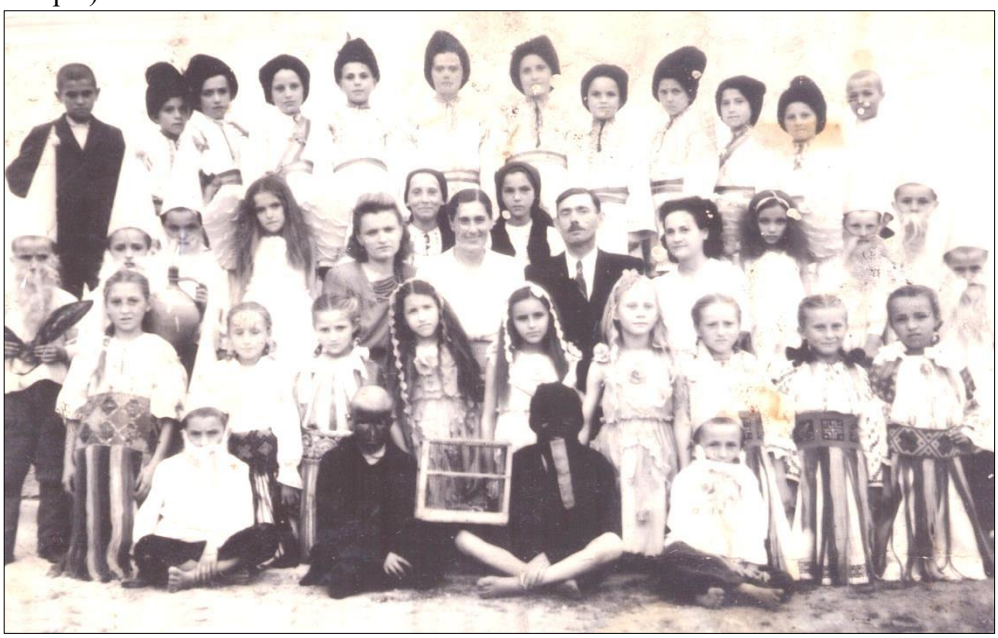

Fleşeriu Carolina şi Vasile, Chinezu Ana, iunie 1946

Chinezu Ana împreună cu clasa a VII-a a Școlii elementare Voiniceni, iunie 1951

Remarcăm că, deși după ciclul primar obligatoriu s-a introdus și ciclul complementar, cl. V-VII, efectivele erau în scădere, frecvența era redusă, abandonul ridicat, de aici și repetenția mare. Pe considerentul „nu te fac popă", copiii erau puși la muncile agricole, considerându-se că la munca câmpului nu-i nevoie de atâta carte.

România a intrat în sfera de influența sovietică, comunistă, culminând cu înlăturarea monarhiei, a regelui Mihai I și proclamarea, la 30 Decembrie 1947, a Republicii Popular Române.

În august 1948, Legea învățământului așeza școala pe principii comuniste, întreg învățământ trecând sub conducerea statului, desființâdu-se învățământul particular și confesional. Învățământul era gratuit, se desființau taxele școlare. A fost adoptat urmatorul sistem de învățământ: a) Învățământ preșcolar (Grădinița) pentru copiii de 3–7 ani; b) Școala elementară cu două cicluri:-ciclul I cu clasele I-IV (de la 7 la 10 ani);-ciclul II cu clasele V-VII (de la 11 la 14 ani); c) Școala Medie (clasele VIII-X); d) Învățământul Superior.

Reforma prevedea obligativitatea ciclului elementar și gratuit. Pentru clasele V-VII, veneau pe jos la școală copiii de la Bărdești, Herghelia, Porumbeni și chiar de la Ceuașu de Câmpiele, era greu, dar au venit: Suciu, Man, Baciu, Moldovan, Sabadi, Palaghie, Vârlan, Pintea, Șandor, Turcu, Benția, Graur etc. În arhiva școlii s-au păstrat cataloagele *anului școlar 1948–1949,* editate sub egida Ministerului Învățământului Public. Obiectele de studiu erau: Limba Româna (Scriere-Citire, Ortografie-Gramatică, Dezvoltarea vorbirii, Memoria), Deprinderi higenice, Limba Rusă, Aritmetică, Științele

Naturii, Istorie, Geografie, Gimnastică, Cânt, Desen, Lucru manual, Caligrafie. Elevii erau notați de asemenea la Purtare și Frecvență.

Catalogul clasei I-a cuprindea 39 elevi, din care au promovat 20 de elevi, 19 repetenți, 16 nu au frecventat și 3 erau cu situația neîncheiată. Clasament: 1. *Man V. Maria,* n. 1941, media, 9,00; 2. *Tanțoș A. Augustin,* media 9,00; 3. *Tanțoș Ro. Roman,* media 9,00; 4. *Pastor A. Maria,* media 8,44; 5. *Oltean V. Ștefan,* media 8,33; 6. *Husar V. Ioan,* media 8,22. *Togănel L. Otilia,* n. 1942, Școala Generală Voiniceni, Liceul „Unirea", Facultatea de chimie alimentară Galați, inginer chimist Galați, pensionată la termen. *Man V. Maria,* n. 15 octombrie 1941, clasele I-VII le face la Voiniceni, apoi este admisă la Liceul „Unirea" din Tîrgu Mureș, urmează Institutul Pedagogic de 3 Ani-Facultatea de fizică-chimie, Tîrgu Mureș. Lucrează ca profesoară de fizică-chimie la școala din sat, iar apoi iese din învățământ devenind laborantă la Vinalcool-Tîrgu Mureș, de unde se va pensiona (căsătorită Mănișor).

Catalogul clasei a II-a, 19 elevi, promovați 19. Clasament: 1. *Togănel L. Maria,* n. 1940, media 8,50; 2. *Togan Maria,* media 8,00; 3. *Suveican Constantin,* media 7,70; 4. *Moldovan C. Ana,* media 7,50; 5. *Rus Vasile,* media 7,30. *Togănel L. Maria,* n. 1940, termină 7 clase la Voiniceni, apoi Liceul „Unirea", va lucra ca funcționară.

Catalogul clasei a III-a, 20 elevi, 19 promovați, 1 repetent. Clasament: 1. T*ogănel A. Augustin,* n. 26 mai 1939, media 7,81; 2. *Săbădean Elena,* media 7,51; 3. *Pop V. Ioan,* media 7,43; 4. *Mănișor C. Constantin,* media 7,32; 5. Husar I. Maria, media 7,31. *Togănel A. Augustin,* n.mai 1939, clasele I-VII le face în sat, este admis la Liceul „Al. Papiu-Ilarian" Tîrgu Mureș, dar decesul tatălui îl aduce acasă ca să vadă de gospodărie. Finalizează liceul după armată, lucrând, la fără frecvență, la Liceul Bolyai. Urmează o postliceală de operator chimist la Roznov, apoi lucrează la „Azomureș". Este numit primar al comunei Ceuașu de Câmpie (13 ani), apoi revine în producție. După 1989 va fi ales primar (1992), ca independent, (13 ani), pensionându-se la timp (2004). Dezvoltă propriul S.R.L.

Catalogul clasei a IV-a, 13 elevi, 12 promovați, 1 elev repetent (nu s-a prezentat la examenul de absolvire). Clasament: 1. *Cozma I. Silvia,* n. 1937, media 7,43; 2. *Cozma D. Maria,* media 7,32; 3. *Mănișor C. Augustin,* media 7,32; 4. *Florea S. Samson,* media 7,26; 5. *Gabor A. Elena,* media, 7,03.

Florea I. Ioan, n. 15.09.1935, absolvind școala din sat, urmează Școala industrială de prelucrare a lemnului din Tîrgu Mureș, Facultatea de prelucrare a lemnului din Brașov, devenind inginer la Combinatul de prelucrare a lemnului din Gălăuțaș, apoi la I.P.L. „23 August" -Tîrgu Mureș inginer șef apoi director. Pe plan politic, membru P.C.R. este promovat prim secretar al județului Mureș, iar apoi Ministru al Economiei forestiere.

În anii 80, în timpul Dictaturii ceaușiste, când se punea problema achitării datoriei externe a țării și, deci, a eliminării importurilor, D-ul Ministru Florea a criticat măsura, având nevoie de lacuri, furnire și altele, de calitate, pentru producția de mobilă destinată exportului ce asigura valuta necesară achitării datoriei externe. Este destituit din funcție și trimis la Combinatul de prelucrare a lemnului de la Râmnicu Vâlcea

unde-l prinde Revoluția din decembrie 1989. Este creatorul și directorul general al S.A. „Mobinarta” S.R.L.-Voiniceni.

Mănișor C. Augustin, n. 1938, termină 7 clase în Voiniceni, urmează Liceul „Al. Papiu-Ilarian” Tîrgu Mureș, face Facultatea de Agronomie din Cluj devenind inginer agronom. Lucrează la G.A.S. Sâncrai, apoi la Vinalcool-Tîrgu Mureș și, în final, la Fabrica de Zahăr Tîrgu Mureș ca director, mulți voiniceneni au lucrat sezonieri aici. Și-a luat doctoratul în agronomie. A contribuit la privatizarea fabricii de zahăr după 1990.

Cozma I. Silvia, n. 1937 (căsătorită Togănel), termină școala din Voiniceni, urmează liceul la Tîrgu Mureș își ia bacalaureatul. Devine funcționară la ADAS, o instituție de asigurări de stat, devenită după revoluție ASIROM, de unde se pensionează.

Husar I. Maria, n. 1939, după șȘcoala din sat, urmează Liceul „Unirea” Tîrgu Mureș, lucrează ca funcționară la IRTA-Tîrgu Mureș.

Togănel T. Teodor, n. 1939, urmează 7 clase în sat, apoi școală profesională în Tîrgu Mureș, școală de maiștri la Cluj.

Togan I. Maria, n. 1940, după școala de la Voiniceni, face Școala Normală, devenind învățătoare la Reghin.

Togănel V. Ioan, n. 1943, clasele I-VII le face la Voiniceni, Liceul la „Al. Papiu-Ilarian”, apoi dă admitere la Institutul Pedagogic de 3 ani, Tîrgu Mureș, Facultatea de română-istorie pe care a absolvit-o devenind profesor, dar totodată continuă studiile la Cluj la Universitatea „Babeș-Bolyai”. Iasă din învățământ, trecând în administrație, la Prefectură devenind după revoluție Președinte al Consiliului Județean Mureș și Prefect al Județului Mureș, apoi demisionează și iese la pensie la timp.

Tanțoș A. Elena, n. 1943 (căsătorită Roman), face 7 clase la Voiniceni, Liceul „Unirea” Tîrgu Mureș, Școala postliceală de proiectant în industria energetică, lucrează ca proiectant la „Electrica” Tîrgu Mureș, pensionându-se la timp.

Togănel T. Silvia, n. 1943 (căsătorită Pastor), urmează 7 clase în sat, admisă la Liceul Agricol absolvindu-l cu bacalaureat. Lucrează ca tehnician la „Electromureș”, iar după Revoluție dezvoltă propria afacere.

Togănel P. Constantin, n. 1944, după cele 7 clase din sat, face liceul la Tîrgu Mureș. Reușind bacalaureatul, este admis la Politehnica Brașov devenind inginer, a lucrat la IMATEX-Tîrgu Mureș.

Pastor I. Măricica, n. 1945, Școala Generală de 7 ani Voiniceni, Liceul „Unirea” Tîrgu Mureș, lucrează la IMATEX-aprovizionare Tîrgu Mureș.

Florea I. Elena, n. 1946 (căsătorită Németh), școala de 7 ani Voiniceni, școala profesională, Lucrează la I.P.L. „23 August”, „Mobex” Tîrgu Mureș, școală de maiștri în prelucrarea lemnului. După Revoluție lucrează la „Mobinarta” Voiniceni.

Cozma D. Elena, n. 1946, și sora, *Cozma D. Silvia,* n. 1948, școala generală de 7 ani Voiniceni, Liceul „Unirea” Tîrgu Mureș, bacalaureat, funcționară, pensionate la timp.

Șandor A. Viorica, n. 1946, școala generală de 7 ani Voiniceni, Liceul Agricol-clasa de veterinară, lucrează la un Cabinet veterinar-laborator, pensionată la timp.

Tanțoș I. Ioan, n. 1947, absolvă școala generală de 7 ani din Voiniceni, este admis la Liceul Bolyai, ia bacalaureatul, urmează o școală comercială de 2 ani la Tîrgu Mureș, lucrează la BJATM, la S.C. Comat S.A. Tîrgu Mureș.

Togănel (Cozma) Silvia, n. 1947 (căsătorită Tudoran), face cl. I la Voiniceni, iar apoi familia se mută în orașul Dr. Petru Groza, azi Ștei, unde termină școala cu bacalaureat. Face I.P. de 3 ani, Facultatea de Educație fizică și Sport de la Oradea, devine profesoară de educație fizică și sport la Turda și Cluj.

Togan I. Maria, n. 1947 (căsătorită Răducan), urmează Școala de 7 ani din sat, face liceul la Tîrgu Mureș, iar apoi o școală postliceală de prelucrare a lemnului la Brașov devenind tehnician proiectant la „Mobex"-Tîrgu Mureș.

Togănel V. Vasile, n. 1947, urmează 7 clase în sat, Liceul industrial Tîrgu Mureș, Facultatea de subingineri Tîrgu Mureș, lucrând apoi ca tehnician-maistru.

Tanțoș I. Elena, n. 1947, face clasele primare I-IV la Voiniceni, apoi gimnaziul și liceul la Tîrgu Mureș, după bacalaureat, reușește admiterea la I.M.F.-Farmacie Tîrgu Mureș, farmacistă la Toplița.

Tanțoș V. Constantin, n. 1947, face 7 clase în sat, urmează o școală profesională, iar mai apoi și o școală de maiștri și un liceu, lucrează la Fabrica de Piele și Mănuși Tîrgu Mureș, ca și *Florea V. Constantin,* n. 1947, *Togan I. Vasile,* n. 1949 *și Togănel I. Ioan,* n. 1952, care continuă după revoluție să lucreze la privat.

Togănel P. Silvia, n. 1948 (căsătorită Sărac), face 7 clase la Voiniceni, urmează Liceul „Unirea" din Tîrgu Mureș, dă admitere și reușește la Facultatea de Științe Economice Cluj, economistă, lucrează la Abator, la Tipografia Cluj unde ajunge Director comercial, pensionându-se la timp.

Tanțoș I. Augustin, n. 1949, urmează școala de 7 ani Voiniceni, Liceul nr. 4 Tîrgu Mureș, bacalaureatul, Facultatea de Științe Economice Cluj, economist la Consiliul Județean Mureș, iar apoi, la Curtea de Conturi-Serviciul financiar.

Man I. Elena, n. 1948, școala generală de 7 ani Voiniceni, liceul la Tîrgu Mureș, lucrează la București. *Togănel C. Elena*, n. 1948 (căsătorită Man), Școala Generală Voiniceni, Liceul Electromureș Tîrgu Mureș, lucrează la Oficiul de Muncă.

Pop I. Ioan, n. 1949, Școala de 7 ani Voiniceni, școală profesională la Craiova, operator chimist, școală de maiști, „AZOMUREȘ" -Tîrgu Mureș.

Togan V. Vasile, n. 1949, școala generală din sat, liceul industrial la Tîrgu Mureș, bacalaureat, Universitatea „Petru Maior" din Tîrgu Mureș, a lucrat ca subinginer la „Electromueș" Tîrgu Mureș.

Togănel C. Silvia n. 1950, școala primară și gimnazială le face la Voiniceni, liceul la Tîrgu Mureș, I.M.F.-Facultatea de Farmacie Tîrgu Mureș devenind farmacistă la Piatra Neamț.

Pastor I. Ioan, n. 1950, termină școala generală la Voiniceni, urmează Liceul „Al. Papiu-Ilarian" Tîrgu Mureș, este admis la Facultatea de Agronomie Cluj, lucrează la Fabrica de Zahăr Tîrgu Mureș, iar după închiderea ei, devine director la o firmă de Insecticide. În paralel urmează o a doua facultate, Științe Economice, luându-și doctoratul. Lucrează la Universitatea „Petru Maior" în calitate de conferențiar.

Florea I. Maria, n. 1949 (a lui Ciocuța), școala generală Voiniceni, Liceul Forestier Tîrgu Mureș, operator Oficiul de calcul „Mobex" Tîrgu Mureș.

Togănel C. Silvia, n. 1949 (căsătorită Moldovan), școala de 7 ani Voiniceni, admisă la Liceul „Unirea" Tîrgu Mureș, bacalaureatul, operator la oficiul de calcul E-on Gaz.

Togănel I. Maria, n. 1950 (căsătorită Năznean), după absolvirea școlii din sat, dă admitere la Liceul Agricol-clasa de contabilitate, promovează bacalaureatul, este contabilă la Voiniceni, iar apoi la Poșta-Română, de unde se pensionează.

Fechete I. Elena, n. 1950, școala generală de 8 ani Voiniceni, admisă la liceu finalizat cu bacalaureat, lucrează ca funcționară în asigurări.

Fechete I. Maria, n. 1951 (căsătorită Butnaru), după absolvirea școlii generale la Voiniceni, dă admitere la Liceul „Unirea" absolvindu-l cu bacalaureat, urmează Facultatea de Industrializare a Lemnului de la Brașov, lucrează ca inginer la „Mobex" Tîrgu Mureș și director.

Săbădeanu I. Ioan, n. 1951, școala primară o face la Voiniceni, gimnaziul îl face la Râciu, liceul la Tîrgu Mureș, apoi o școală postliceală comercială la Tîrgu Mureș.

Man T. Silvia, n. 1951 (căsătorită Pop), după școala generală din Voiniceni, urmează Liceul Bolyai, devine funcționară, face contabilitate primară la „Mobex"-Tîrgu Mureș. Asemenea și *Pop V. Maria,* n. 1951 (căsătorită Togănel), școala generală Voiniceni, liceul Tîrgu Mureș, funcționară la A.D.A.S., inspectoare la ASIROM.

Togan I. Emilia, n. 1951, școala din Voiniceni, Liceul Economic Tîrgu Mureș, vânzătoare (căsătorită Rusu).

Tanțoș I. Maria, n. 1952, școala generală la Voiniceni, Liceul Agricol Tîrgu Mureș, Institutul Agronomic București (căsătorită), devine inginer agronom-profesoară de specialitate la un liceu agricol din Constanța.

Săbădeanu I. Maria, n. 1952, școala generală Voiniceni, Liceul Pedagogic Tîrgu Mureș, învățătoare.

Hosu V. Maria, n. 1952, absolvind Liceul Pedagogic Tîrgu Mureș, a devenit învățătoare la Tîrgu Mureș.

Togănel P. Vasile (Nicu), n. 1952, urmează 8 clase în Voiniceni, Liceul industrial Tîrgu Mureș, a lucrat la I.R.T.A.-Tîrgu Mureș, după Revoluție și-a deschis propria firmă de transport marfă intern și, mai ales, extern S.C. „Conicsim" S.R.L.

Gabor A. Elena, n. 1952 (căsătorită Pop), școala generală de 8 ani Voiniceni, admitere la liceu absolvit cu bacalaureat, operator la Oficiul de calcul Electrica-Tîrgu Mureș.

Togănel C. Aurelia, n. 1953, școala de 8 ani Voiniceni, Liceul de construcții mașini Tîrgu Mureș, Universitatea Brașov, facultatea Tehnologia Construcțiilor de Mașini Brașov, secția subingineri.

Pop V. Elena, n. 1953 (căsătorită Truța), frecventează clasele I-V la Voiniceni, apoi clasele VI-VIII la Liceul „Al. Papiu-Ilarian", este admisă la Liceul nr. 4 Tîrgu Mureș. După terminarea liceului dă admitere la I.P.3-Facultatea de matematică-fizică. Lucrează ca profesoară la Școala Generală din Sângeogiu de Mureș.

Cozma S. Samson, n. 1953, școala generală de 8 ani Voiniceni, Liceul „Electromureș”, bacalaureatul, Politehnica Cluj, lucrează la „Electromureș”, apoi la „Romcab” Tîrgu Mureș.

Man C. Rodica, n. 1953, școala generală de 8 ani, liceul industrial la Tîrgu Mureș, lucrează la Poliție, a continuat studiile la Universitatea „Lucian Blaga”-Sibiu, secția Tîrgu Mureș.

După *1949–1950* când se punea problema cooperativizării agriculturii după modelul sovietic, la renunțarea la proprietatea privată, înscrierea în întovărășire agricolă, apoi în Gospodărie Agricolă Colectivă (C.A.P.), gospodarii și-au orientat copiii spre școală, cel mic să rămână acasă, cei mai mari la oraș, în industrie, învățământ, administrație, medicină, la muncă, plătită, la o pensie asigurată.

În anul *1952, luna aprilie, a* avut loc *Congresul Învățătorilor* care a dezbătut următoarele probleme: ridicarea nivelului de pregătire a elevilor, munca educativă în școală, participaea cadrelor didactice la „transformarea socialistă a agriculturii”, munca de lichidare a analfabetismului, ridicarea nivelului cultural al maselor, îmbunătățirea nivelului ideologic (comunist) al cadrelor didactice.

În urma efortului depus de cadrele didactice în perioada 1952–1955 a fost lichidat analfabetismul și la Voiniceni.

Au fost cuprinși toți copiii de vârstă școlară în clasele I-IV, închizându-se izvorul analfabetismului. Din anul școlar 1958–1959 s-a generalizat învățământul obligatoriu și gratuit de 7 ani.

Rusu C. Elena, n. 1953, școala generală Voiniceni, liceul la Tîrgu Mureș cu bacalaureat, admisă la Facultatea de biologie-Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, profesoară de biologie la Roman, Sângeorgiu de Mureș și Voiniceni.

Cozma A. Maria, n. 1954 (căsătorită Togănel), face învățământul obligatoriu la Voiniceni, Liceul Pedagogic din Tîrgu Mureș, devenind învățătoare în satul de baștină, luându-și toate gradele didactice.

Husar I. Maria, n. 1954 (căsătorită Togănel), cl. I-IV la Voiniceni, gimnaziul și liceul la Tîrgu Mureș, Facultatea de Agronomie la Craiova, a lucrat la I.A.S., iar apoi la Direcția de Statistică.

Fechete I. Anișoara, n. 1954, școala generală Voiniceni, Liceul „Unirea” Tîrgu Mureș, bacalaureat, Facultatea de Fizică din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, profesoară de fizică la Năsăud.

Hosu T. Vasile, n. 1954, școala generală în sat, liceul industrial la Tîrgu Mureș, Politehnica Cluj, lucrează ca maistru la Cluj.

Husar A. Elena, n. 1954, urmează școala generală de 8 ani Voiniceni, Liceul nr. 2 de prelucrare a lemnului, lucrează ca funcționară-contabilă la I.P.L. „23 August”-„Mobex” Tîrgu Mureș.

Togănel I. Margareta, n. 1955 (căsătorită Blaga), urmează 8 clase la școala din sat, este admisă la Liceul „Unirea” Tîrgu Mureș, lucrează ca funcționară la Poșta Română.

Togănel I. Vasile, n. 1955, școala generală din Voiniceni, admis la Liceul „Gheorghe Șincai" Tîrgu Mureș, bacalaureat, lucrează șofer-mecanic auto.

Husar C. Constantin, n. 1955, școala generală Voiniceni, admis la lLiceul industrial în Tîrgu Mureș, Facultatea de Mecanică din cadrul Politehnicii Cluj-Napoca, după Revoluție a dezvoltat propria afacere, în domeniul produselor sanitare, la Cluj.

Togănel I. Maria, n. 1955 (căsătorită Rusu), școala generală de 8 ani Voiniceni, Liceul de construcți civile Tîrgu Mureș, lucrează în proiectare ILEFOR, MOBEX-Tîrgu Mureș.

Șandor P. Elena, n. 1956 (căsătorită Kiss), urmează învățământul primar și gimnazial la Voiniceni, apoi Liceul industrial la Tîrgu Mureș, lucrează tehnician la IMATEX.

Lazăr A. Augustin, n. 1956, școala generală Voiniceni, liceul industrial la Tîrgu Mureș, lucrează la IMATEX-Tîrgu Mureș, iar apoi la „Mobinarta"-Voiniceni.

Săbădeanu Elena, n. 1956, școala generală Voiniceni, Liceul sanitar cu bacalaureat, asistentă medicală la Policlinica II-pediatrie Tîrgu Mureș.

Șandor P. Augustin, n. 1956, *Pop C. Ioan, Șandor V. Augustin, Pop I. Ioan* (a lui Poștășița), *Hosu T. Vasile,* școala generală de 8 ani Voiniceni, liceul industrial la Tîrgu Mureș, facultatea la Tîrgu Mureș, angajați subingineri-tehnologi la Fabrica de Zahăr Tîrgu Mureș, Luduș, iar *Mănișor I. Augustin,* n. 1956, lucrează la IMATEX-Tîrgu Mureș.

Dan C. Maria, n. 1956 (căsătorită Tanțoș), școala de 8 ani Voiniceni, Liceul Agricol-contabilitate Tîrgu Mureș, bacalaureat, lucrează contabilă la C.A.P. Voiniceni și I.A.S.-Sâncrai.

Husar I. Constantin, n. 1956, școala primară, cl. I-IV, Voiniceni, clasele gimnaziale V-VIII-Școala Generală nr. 5 (la pod) Tîrgu Mureș, Liceul „Elecromureș" Tîrgu Mureș, lucrează la Mașini de Calcul, iar apoi la „Romcab"-Tîrgu Mureș.

Togan S .Elena, n. 1958, Școala Generală de 8 ani din sat, liceu economic, contabilă la „Mobex"-Tîrgu Mureș.

Șandor C. Elena, n. 1958 (căsătorită Bota), școala generală la Voiniceni, admisă la Liceul Sanitar Tîrgu Mureș, lucrează ca asistentă medicală la Dispensarul din Ceuașu de Câmpie.

Togănel I. Ioan, n. 1958, școala primară cl. I-IV la Voiniceni, gimnaziul cl. V-VIII la Tîrgu Mureș, liceu cu bacalaureat, Institutul Politehnic Cluj, lucrează la proiectare E-on Gaz România-Tîrgu Mureș.

Mănișor I. Constantin, n. 1959, școala generală din sat, liceul industrial la Tîrgu Mureș, facultatea la Iași, lucrează la „Energomur" din Tîrgu Mureș.

Szőverfi A. Augustin, n. 1959, școala generală de 8 ani Voiniceni, Școala de Miliție, Academia de Poliție, lucrează ca ofițer, își românizează numele după Revoluție, Ardeleanu, se pensionează ca maior și dezvoltă propria afacere comercială, sponsorizează reparația capitală a bisericii, iar fratele mai mic, *Szőverfi A. Ioan,* n. 1960, după școala din sat urmează Școala de Miliție-Poliție, lucrează ca subofițer la Poliția Tîrgu Mureș, și-a românizat numele în Ardeleanu.

Începând cu anul școlar *1964–1965,* învățământul obligatoriu și gratuit se desfășoară în *școala generală de 8 ani,* și funcționează în *noul local* de pe strada Principală nr. 27, construit prin munca voluntară a comunității, inclusiv a elevilor și cadrelor didactice, lucrare începută în 1963, fiecare clasă având sală proprie pe perioada celor 4 ani.

Școala Generală de 8 ani

S-a ajuns în situația în care numai cine nu voia nu termina 8 clase, pentru a urma apoi un liceu cu profil teoretic, agricol, industrial, ecomomic, sanitar etc. la Tîrgu Mureș, stând la internat, în gazdă, la rude.

Directori ai Școlii din Voiniceni au fost:
-1919–1933. Irichinschi Petru;
-1933–1940 Fleșeriu Vasile;
-1940–1944, ungur, „Dictatul de la Viena”
-1944–1951 Fleșeriu Vasile;
-1951–1956 Șerban Ioan;
-1956–1965 Mancaș Pavel;
-1965–1969 Negrean Gavrilă;
-1969–1975 Turcu Ioan;
-1975–1984 Bereș Maria;
-1984–1987 Hochmal Magdalena;
-1987–1989 Crâșmărelu Maria;
-1989–1990 Slabu Maria;
-1990–1996 Turcu Ioan;

-1996–2010 Rogozan Marioara, prof. coordonator;
-2010–2012 (februarie) Pop Laidia, prof. coordonator;
-2012–2014 Togănel Alina, prof. coordonator;
-2014–2016 Pop Laidia, prof. coordonator.

Cadrele didactice care au servit școala în anul școlar 1953–1954, conform dosarului de „State de plată”, au fost: Șerban Ioan, profesor-director, Cazan Ioan prof. suplinitor de matematică și româna, Chinezu Ana, prof. suplinitor de geografie-biologie, Mancaș Pavel, prof. suplinitor de istorie, Bucur Alexandru, prof. suplinitor de rusă, Fișcă Aurora, prof. suplinitor de..., Staicu Georgeta, învățătoare, Mureșan Maria, învățătoare, Fleșeriu Vasile, învățător, Cismariu Doina, învățătoare.

Statul de funcții pe anul școlar 1965–1966 menționează următoarele cadre didactice: Mancaș Pavel, profesor-director, Negreanu Elena, învățătoare, Turcu Ana, învățătoare, Cantacuz Giorgeta, învățătoare, Săbădeanu Maria, învățătoare, Bucur Marta, profesoară, Negreanu Gavrilă, profesor, Porav Elena, profesoară, Turcu Ioan, profesor, Pelea Margareta, profesoară, Mănișor Maria, profesoară.

Dintre elevii acestei generații menționez: *Togănel A. Ioan*, n. 1960, școala generală de 8 ani din sat, Liceul Pedagogic Tîrgu Mureș, învățător, apoi, Academia Militară, ofițer în armată;

Săbădeanu I. Maria, n. 1960 (căsătorită Husar), școala generală la Voiniceni, Liceul Sanitar cu bacalaureat, asistentă medicală cardiologie Tîrgu Mureș;

Man I. Elena, n. 1960 (căsătorită Togănel), școala generală la Voiniceni, Liceul Economic Tîrgu Mureș absolvit cu diplomă de bacalaureat, admitere la Institutul de Științe Economice Cluj-Napoca, economistă la o firmă particulară;

Pop D. Maria, n. 1960 (căsătorită Abudnărița), școala generală la Voiniceni, Liceul forestier Tîrgu Mureș, lucrează la „Mobex” Tîrgu Mureș;

Dan P. Crina, n. 1961, clasele primare la Voiniceni, clasele gimnaziale la Tîrgu Mureș, Liceul „Unirea” Tîrgu Mureș, Facultatea de Medicină Cluj-Napoca, lucrează ca medic la Sibiu, apoi emigrează în Australia la Adelaide;

Fechete I. Maria, n. 1961, școala generală de 8 ani la Voiniceni, Liceul Sanitar cu bacalaureat, laborantă la Centrul de transfuzii-Tîrgu Mureș;

Togănel A. Elena, n. 1962 (căsătorită Făgăraș), care a urmat ciclul primar la Voiniceni, gimnaziul la Tîrgu Mureș, iar liceul la Grupul Școlar Forestier, a lucrat la „Mobex”, iar după Revoluție în panificație, Director general la „Dona” S.R.L., pregătindu-și fiica Făgăraș D. Diana Teodora, n. 1989, absolventă de liceu economic Tîrgu Mureș, lucrează în firmă și studiază la Facultatea de Științe economice Cluj, să preia afacerea;

Tanțoș Lucia, n. 1962, școala generală la Voiniceni, Liceul de Chimie Tîrgu Mureș, lucrează operator chimist la Fabrica de Medicamente Tîrgu Mureș;

Ugran I. Maria, n. 1963, clasele primare le face la Voiniceni, clasele gimnaziale la Tîrgu Mureș, liceul finalizat cu bacalaureat la Tîrgu Mureș, Facultatea de chimie industrială Iași, inginer chimist la Constanța, apoi reporter T.V. „Antena 1” și la Radio.

Sabadi I. Elena, n. 1964 (căsătorită Lazăr), școala de 8 ani la Voiniceni, Liceul nr. 2 forestier, lucrează ca ospătar la „Mobex" Tîrgu Mureș.

Togănel I. Ioan, n. 1964, școala generală la Voiniceni, liceul industrial la Tîrgu Mureș, școală postliceală de metrologie București, lucrează la I.P.L. „23 August" Tîrgu Mureș apoi după Revoluție, la Depozitul de petrol de la Ungheni.

Turcu I. Camelia, n. 1965 (căsătorită Frâncean), școala generală de 8 ani la Voiniceni, Liceul Economic Tîrgu Mureș, contabilă la Cooperația din Sântana, iar acum la S.C. „Xedex" S.R.L;

Sabadi I. Maria, n. 1965, școala generală de 8 ani la Voiniceni, Liceul Sanitar Tîrgu Mureș, asistentă medicală la Luduș.

Gabor I. Ioan, n. 1965, școala generală de 8 ani la Voiniceni, Liceul de Chimie Tîrgu Mureș, Facultatea de chimie din cadrul Universității „Babeș-Bolyai" din Cluj, inginer la Fabrica de Zahăr, Tîrgu Mureș și după desființare la Luduș.

Luca N. Elena, n. 1965, școala generală de 8 ani la Voiniceni, Liceul de Chimie Tîrgu Mureș, admisă la Facultatea de Chimie industrială Iași, inginer chimist.

Iuga V. Minodora, n. 1966 (căsătorită Dobreanu), școala generală de 8 ani la Voiniceni, liceul cu bacalaureat la Tîrgu Mureș, admisă la I.M.F. Tîrgu Mureș, Doctorat în medicină-laborator, actualmente Conferențiar universitar la U.M.F.-Tg. Mureș.

Togănel P. Maria, n. 1966 (căsătorită Bobletec), școala generală de 8 ani la Voiniceni, admisă la Liceul „Unirea" Tîrgu Mureș, bacalaureat, apoi admitere la I.M.F.-Facultatea de Pediatrie Tîrgu Mureș, medic pediatru la „Protecția copilului „Tîrgu Mureș;

Porav G. Gabriela Elena, n. 1966, școala generală la Tîrgu Mureș, admisă la Liceul „Unirea" Tîrgu Mureș, bacalaureat, Facultatea de Chimie organică Cluj-Napoca, lucrează ca inginer chimist la E-on Gaz România-Serviciul tehnic Cluj;

Togănel A. Maria Mirela, n. 1967 (căsătorită Murar), termină 8 clase la Voiniceni, urmează Liceul „Al. Papiu-Ilarian" Tîrgu Mureș, bacalaureat, după Revoluție lucrează în panificație, Director la „Dona" S.R.L.;

Sabadi I. Gabriela, n. 1967, școala generală de 8 ani la Voiniceni, Liceul Forestier-Tîrgu Mureș, secretară „Mobex"-Tîrgu Mureș;

Mănișor A. Silviu, n. 1967, școala generală la Tîrgu Mureș, Liceul Agricol, Facultatea de Agronomie Cluj, Doctor în agronomie, a lucrat la Fabrica de Zahăr Tîrgu Mureș, acum la „Selgros";

Togănel I. Remus, n. 1967, școala generală de 8 ani la Voiniceni, Liceul nr. 2 forestier Tîrgu Mureș, lucrează acum ca gestionar „Mobex" Tîrgu Mureș;

Pastor P. Mirela, n. 1969, școala generală de 8 ani la Voiniceni, Liceul de Chimie Tîrgu Mureș cu bacalaureat, admitere la Facultatea de Mecanică din cadrul Institutului Politehnic Cluj-Napoca, inginer la Primăria Tîrgu Mureș și Prefectura Mureș;

Turcu I. Lucian, n. 1969, școala primară în sat, cl. V-VIII la Tîrgu Mureș, admis la Liceul „Al. Papiu-Ilarian" Tîrgu Mureș, bacalaureat, admitere la Politehnica București-Facultatea de Tehnică Auto, inginer auto, dezvoltă propria afacere în cadrul S.C. „Xedex" S.R.L. Tîrgu Mureș.

Dosarul de „State de plată" pe anul școlar 1971–1972 menționează următoarele cadre didactice: Turcu Ioan, profesor-director, Turcu Ana, învățătoare, Bălălău Marin, învățător, Săbădeanu Maria, învățătoare, Conțiu Margareta, învățătoare, Negreanu Gavrilă, profesor, Rață Doina, profesoară, Maior Mioara, profesoară, Ardeleanu Ana, profesoară, Bereș Maria, profesoară, Hochmal Magdalena, profesoară.

Între anii 1980–1989, cadre didactice au fost: Bereș Maria, profesor-director, Turcu Ana, învățătoare, Săbădeanu Maria, învățătoare, Conțiu Margareta, învățătoare, Staicu Georgeta, învățătoare, Ardeleanu Ana, profesoară de limba și literatura română, Gliga Ana, profesoară de matematică, Negreanu Gavrilă, profesor de istorie-geografie, Păștină Mioara, profesoară de biologie, Turcu Ioan, profesor de educație fizică, Bereș Lenuța, profesoară de fizică-chimie etc.

Dintre elevii acestei generații amintim: *Mănișor A. Horațiu,* n. 1969, școala generală Tîrgu Mureș, Liceul „Al. Papiu-Ilarian" Tîrgu Mureș, admis la Facultatea de Electrotehnică din Politehnica Cluj-Napoca, inginer, lucrează la Poștă, apoi la Jandarmeria Română Tîrgu Mureș;

Râtea Rodica, n. 1969 (căsătorită Tămaș) școala generală de 8 ani din sat, Liceul industrial „Avram Iancu" Tîrgu Mureș, lucrează la Direcția pentru protecția copilului Ceuașu de Câmpie;

Gabor I. Sorin, n. 1970, școala generală de 8 ani la Voiniceni, Liceul Agricol cu bacalaureat, Facultatea de Agronomie București, inginer la Fabrica de Zahăr Tîrgu Mureș, iar după privatizare și desființare, director la o firmă de insecticide Tîrgu Mureș;

Luca N. Nicolae, n. 1970, școala generală de 8 ani din sat, admis la Liceul de Chimie Tîrgu Mureș, bacalaureat, lucrează operator chimist AZOMUREȘ;

Velcherean I. Nicoleta, n. 1970, școala generală de 8 ani la Voiniceni, Liceul industrial la Tîrgu Mureș, Facultate de Chimie, lucrează la E-on Gaz România;

Pogăcean A. Daniela, n. 1971, școala generală de 8 ani din sat, liceu idustrial, lucrează la Fabrica de Piele, în paralel face Facultatea de subingineri-tehnologi Tîrgu Mureș, lucrează la E-on Gaz, Mediaș;

Surorile Man I. (de după Rât) *Elena,* n. 1971, *Camelia,* n. 1975, și *Cristina,* n. 1977, cu același traseu școlar: școala generală de 8 ani la Voiniceni, Liceul industrial nr. 2 forestier Tîrgu Mureș cu bacalaureat, lucrează secretariat, producție, educatoare, și, în paralel, fac Facultatea de Finanțe-Bănci de pe lângă Universitatea „Lucian Blaga" Sibiu-filiala Tîrgu Mureș;

Frații *Balea I. Sorin,* n. 1971 *și I. Daniela,* n. 1973, urmează școala din sat, liceul industrial, lucrează la S.C. Insecticid S.R.L.;

Husar I. Carmen, n. 1972 (căsătorită Moldovan), școala generală de 8 ani la Voiniceni, Liceul Electromureș Tîrgu Mureș, admisă la Colegiul de Institutori Tîrgu Mureș, angajată educatoare, apoi învățătoare la Voiniceni și Porumbeni, în paralel urmează Facultatea de psihologie și științele educației de pe lângă Universitatea „Babeș-Bolyai" Cluj-Napoca, învățătoare-profesoară, grad didactic I, Școala Generală Ceuaș.

Togănel A. Augustin Cristian. n. 1974, cl. I-II le face la Voiniceni, cl. III-VIII, la Școala Generală nr. 8 Tîrgu Mureș, Liceul „Gheorghe Șincai" (mecanică auto) Tîrgu Mureș, lucrează în panificație, director tehnic;

Pop I. Mihaela-Maria, n. 1973, școala primară în sat, gimnaziul cl. V-VIII Tîrgu Mureș, Școala de Institutori de la Blaj, completează studiile, Facultatea de Pedagogie și Științele Educației din cadrul Universității „Babeș-Bolyai" Cluj-Napoca, face un masterat în pedagogie, profesoară, lucrează ca educatoare la Grădinița Voiniceni.

Vaida I. Narcisa, n. 1973 (căsătorită Țogorean) școala generală de 8 ani la Voiniceni, liceul Tîrgu Mureș cu bacalaureat, admisă la Universitatea „Petru Maior" Tîrgu Mureș, alături de soț cântă muzică populară și religioasă în ansamblul folcloric „Mureșul";

Râtea Angela, n. 1973 (căsătorită Mureșan), școala generală din sat, Liceul Agricol Tîrgu Mureș, lucrează și, în paralel, urmează Școala postliceală de asistenți medicali de pe lângă Universitatea „Dimitrie Cantemir" Tîrgu Mureș, lucrează ca laborantă la Fabrica de Medicamente „Sandoz" Tîrgu Mureș;

Săbădean V. Ramona, n. 1973, școala generală de 8 ani din sat, Liceul industrial nr. 2 forestier Tîrgu Mureș, lucrează la Primăria Tîrgu Mureș;

Togănel P. Marcela, n. 1973 (căsătorită Hădărău), școala generală de 8 ani din Voiniceni, liceul Tîrgu Mureș, lucrează la Poștă, în paralel urmează și Facultatea de Finanțe-Bănci de pe lângă Universitatea „Lucian Blaga" Sibiu, filiala Tîrgu Mureș.

Fechete V. Lucian, n. 1974, școala primară, cl. I-IV, Voiniceni, școala gimnazială cl. V-VIII, la Tîrgu Mureș, Liceul Forestier-Tîrgu Mureș, lucrează la Gaz-Șincai, iar, în paralel, urmează Facultatea de Psihologie din cadrul Universității „Dimitrie Cantemir" Tîrgu Mureș. Dezvoltă o afacere proprie în instalarea de termopane S.C. „Odeon" S.R.L. Voiniceni.

Șandor V. Sorin, n. 1974, școala generală de 8 ani la Voiniceni, Liceul „Gheorghe Șincai" Tîrgu Mureș, lucrează șofer-mecanic auto;

Togănel C. Simona, n. 1974 (căsătorită Gligor), școala generală de 8 ani la Voiniceni, Liceul de Construcții Tîrgu Mureș, lucrează în panificație contabilitate la „Bopan" Curteni;

Pop I. Liana Silvia, n. 1975 (căsătorită Popșor) clasele primare le face la școala din Voiniceni, gimnaziul la Târgu-Mures, Facultatea de Informatică și Contabilitate în gestiune din cadrul Universității „Lucian Blaga" Sibiu, lucrează contabilă la S.C. „Dona" S.R.L;

Togănel I. Claudiu, n. 1977, școala generală de 8 ani la Voiniceni, Liceul Agricol-secția de protecție a plantelor, bacalaureat, dezvoltă o afacere proprie în zootehnie;

Man R. Ramona, n. 1979 (căsătorită Togănel), școala generală de 8 ani la Voiniceni, Liceul Economic cu bacalaureat, lucrează contabilă la la „Sanlacta" Sântana, urmează și Facultatea de Manegement și resurse umane din cadrul Universității „Petru Maior" Tîrgu Mureș. Lucrează contabilitate la o firmă de textile din Tîrgu Mureș;

Togănel Laura, n. 1979 (căsătorită Ardelean), școala generală de 8 ani la Voiniceni, Liceul Agricol-protecția plantelor, olimpică națională locul III-protecția plantelor, admisă la Facultatea de Agronomie Cluj, inginer agronom cu modul de pedagogie, lucrând ca profesoară de gastronomie și agricultură la Liceul Agricol „Ion Bujor" Reghin, pregătește doctoratul cu tema „Brocoli".

Togănel C. Liliana, n. 1979 (căsătorită Dica), școala generală de 8 ani la Voiniceni, Liceul Agricol-secția chimie alimentară Tîrgu Mureș. Lucrează în panificație, iar, în paralel, a terminat Facultatea de Finanțe-Bănci de pe lângă Universitatea din Brașov, filiala Tîrgu Mureș;

Oltean T. Gabriela, n. 1980, școala generală de 8 ani la Voiniceni, Liceul „Al. Papiu-Ilarian" clasa de matematică-fizică, lucrează la „Mobinarta" S.R.L. și, în paralel, urmează Facultatea de Finanțe-Bănci de pe lângă Universitatea „Lucian Blaga" Sibiu filiala Tîrgu Mureș;

Berbecar V. Roxana, n. 1981, școala primară, cl. I-IV, la Voiniceni, clasele gimnaziale, V-VIII, la Școala Generală nr. 4 (Europa) Tîrgu Mureș, Liceul „Al. Papiu-Ilarian" Tîrgu Mureș cu bacalaureat, Universitatea „Petru Maior"-Facultatea de română-engleză, profesoară titulară de engleză la Ceuașu de Câmpie, și în 2 ani masteratul, căsătorită la Cluj-Napoca, lucrează actualmente la Biblioteca Academiei Române, filiala Cluj-Napoca, posedă un Certificat de traducător-translator pentru limba engleză în domeniu juridic;

Fechete I. Ionuț, n. 1982, școala de 8 ani Voiniceni, Liceul Economic Tîrgu Mureș, Facultatea de Administrație publică de pe lângă Universitatea „Petru Maior" Tîrgu Mureș, lucrează la S.C. „Adimag" S.R.L. Tîrgu Mureș;

Man R. Claudia, n. 1983, școala generală de 8 ani la Voiniceni, Liceul Economic Tîrgu Mureș, lucrează la Poștă și, în paralel, a făcut Facultatea de Finanțe-Bănci de pe lângă Universitatea „Lucian Blaga" Sibiu, filiala Tîrgu Mureș, ca urmare, actualmente lucrează la fabrica de medicamente „Sandoz" Tîrgu Mureș.

După revoluția din Decembrie 1989 Școala Generală de 8 ani Voiniceni a fost servită de următoarele cadre didactice: Fechete Lucia, educatoare, Ungur Mirela, educatoare, Pop Mihaela, educatoare profesoară, Turcu Ana, învățătoare, Togănel Maria, învățătoare, Covrig Ionela, învățătoare (decedată la 26 ani), Nistor Maria, învățătoare, Togănei Alina, învățătoare, Dulău Maria, învățătoare, Ioancea Mihaela, profesoară de matematică, Bordeanu Minerva, profesoară de matematică, Pop Laidia,

profesoară de matematică; Lazăr Maria, profesoară de limba și literatura română, Rogozan Marioara, profesoară de istorie-geografie, Moalfă Maria, profesoară de biologie și agricultură, Rusu Elena, profesoară de biologie (decedată), Belei Lenuța, profesoară de fizică-chimie, Pogăcean Manuela, profesoară de fizică-chimie-informatică, Turcu Ioan, profesor de educație fizică și sport, Cioloca Loredana, profesoară de educație fizică și sport, Negruți Daniela, profesoară suplinitoare de limba franceză și limba engleză etc.

Activitate de secretariat au desfășurat: *Șuș Anda*, care, în paralel, a urmat Universitatea „Dimitrie Cantemir"-Facultatea de geografie, licențiată s-a titularizat în învățământ la Școala din Săbed (decedată la 40 ani), iar apoi din 1999, prin transfer de la oraș, *Șandor Aurora* (pensionată în 2015).

Dintre elevii acestei generații amintim: *Berbecar V. Alexandra*, n. 1983, urmează cl. I la Voiniceni, cl. II-IV la Școala Generală nr. 4 Tîrgu Mureș („Europa"), cl. V-VIII la Școala Generală nr. 3 Tîrgu Mureș (George Coșbuc), admisă la Liceul Pedagogic-clasa de biblioteconomie Tîrgu Mureș, lucrează ca bibliotecară U.M.F. Tîrgu Mureș, căsătorită locuiește la Voiniceni;

Berbecar V. Valentin, n. 1984, face cl. I la Voiniceni, cl. II-IV la Școala nr. 4 Tîrgu Mureș, cl. V-VIII, la Școala Generală nr. 3 Tîrgu Mureș („George Coșbuc"), Liceul „Bolyai Farkas"-clasa de matematică-informatică Tîrgu Mureș, admitere la Universitatea „Petru Maior", Facultatea de Științe economice administrative și juridice Tîrgu Mureș, iar, în paralel, și Facultatea de Inginerie mecatronică, inginer, masterat, lucrează la B.R.D.-Tîrgu Mureș;

Togănel P. Anca, n. 1984, școala generală de 8 ani la Voiniceni, Liceul „Al. Papiu-Ilarian", matematică-fizică din Tîrgu Mureș, Universitatea „Petru Maior"-Facultatea de Drept administrativ Tîrgu Mureș, lucrează la Poliție, evidența populației Tîrgu Mureș;

Togănel Sebastian, n. 1984, școala generală de 8 ani la Voiniceni, Școala profesională de mecanică auto, lucrează ca șofer transport public la „Siletina" Tîrgu Mureș, în paralel a absolvit Liceul „Aurel Perșu" Tîrgu Mureș;

Fechete I. Magdalena, n. 1985, școala generală de 8 ani la Voiniceni, Liceul Economic Tîrgu Mureș, Universitatea „Petru Maior", Facultatea de Administrație publică Tîrgu Mureș, masterat pe tema consultanței juridice, lucrează la S.C. „Adimag" S.R.L. Târgu. Mureș;

Gabor D. Silviu, n. 1985, școala de 8 ani din sat, Liceul Economic Tîrgu Mureș, Școala de Poliție de la Câmpina, lucrează la Politia rutieră ca subofițer, în paralel, urmează Facultatea de Drept Tîrgu Mureș, este ofițer în Poliție;

Togănel C. Adrian, n. 1986, școala generală de 8 ani din sat, Liceul „Al. Papiu-Ilarian" profilul informatică Tîrgu Mureș, Universitatea „Babeș-Bolyai", Facultatea de Automatizări-telecomunicații, inginer automatizări la o firmă particulară de H.P.-uri Cluj-Napoca;

Man I. Adela, n. 1987, școala generală de 8 ani la Voiniceni, Liceul Economic, lucrează contabilitate și în paralel urmează Facultatea de Finanțe-Bănci de pe lângă Universitatea „Lucian Blaga" Sibiu-Tîrgu Mureș, lucrează ca economistă în asociație cu o colegă la societatea proprie. (Informații despre foștii elevi, de la Pop Silvia, Ulița Mare nr. 80, și Porav Elena, str. Aleea Carpați nr. 27 A, Tîrgu Mureș.)

În anul școlar 1993–1994, la solicitarea patronatului fabricii de mobilă S.A. „Mobinarta" S.R.L., Voiniceni, (Patron și Director general Florea Ioan, n. septembrie 1935, patron și director tehnic Nemeth Ioan) pe lângă Inspectoratul Școlar al Județului Mureș, cu acordul Ministerului Educației și Cercetării, s-a înființat Școala de Ucenici-Tâmplari (de 2 ani), devenită Școala de Arte și Meserii, parte a Grupului Școlar de Prelucrare a Lemnului „Ion Vlasiu" din Tîrgu Mureș și care a funcționat până în anul 2006. Strălucit dascăl al școlii, exemplu pentru celelalte cadre didactice în activitatea de la catedră a fost d-nul profesor inginer de tehnologia prelucrării lemnului și desen tehnic *Ștefan Ioan (*n. 25 martie 1923, Jibou-Sălaj).

În imagine de la stânga spre dreapta, rândul de sus:
Fechete Ionuț, Man Claudia, Togan Ana, Macavei Ovidiu, Chifor Valer,
rândul de jos: Maria Moalfă, Ioan Ștefan, Manuela Pogăcean, Ana Turcu,
Mărioara Rogozan, Mihaela Ioancea, Lázár Mária, Ioan Turcu și Daniela Negruți

El mi-a mărturisit că: „După lăsarea la vatră în mai 1945, un fost coleg de liceu mi-a propus să fac o cerere către Inspectoratul Școlar Regional Cluj, pentru a fi încadrat în una din școlile tehnice reînființate în zona Ardealului retrocedat României. La sfârșitul lunii octombrie, printr-o telegramă eram anunțat că am fost numit profesor suplinitor pentru discipline tehnice la Liceul Industrial Român din Tîrgu Mureș și să mă prezint la post. Bucuria a fost deosebită. Acest moment a însemnat începutul unei vieți pe care am visat-o, poate în copilărie, când bunicul meu dinspre mamă, fost învățător, ne povestea întâmplări din activitatea de dascăl. Am devenit și eu dascăl din pasiune, pentru 61 de ani, până în 2006."

Cu ocazia împlinirii vârstei de 80 de ani, la 25 martie 2003, colectivul de cadre didactice de la școala noastră l-a aniversat pentru 55 de ani de activitate la catedră. Inspectoratul Școlar Mureș, inspectorul general Someșan Ioan, cu această ocazie i-a înmânant d-lui prof. ing. Diploma de Excelență „Dascăl de Seamă".

La sfârșitul anului școlar 2002–2003, cadrele didactice erau mândre de rezultatele obținute de elevii școlii: absolvenții clasei a VIII-a în procent de 100 % au promovat examenul de capacitate, la centrul de evaluare nr. 7 de pe lângă Școala Generală nr. 8 Tîrgu Mureș (azi Gimnaziul „Alexandru Ioan Cuza" din cartierul „Unirii"), iar absolvenții Școlii de Arte și Meserii au promovat examenul de meserie cu Comisia de examen delegată de la Grupul Școlar de Prelucrare a Lemnului „Ion Vlasiu" Tîrgu Mureș, în procent de 100 %.

An aniversar 2003, se împlineau 225 de ani de atestare documentară, de la 1778, a Școlii din Săbad-Voiniceni, cu această ocazie, în calitate de profesoară de istorie și director, Rogozan Mărioara, am făcut toate demersurile necesare către Inspectoratul Școlar Județean Mureș, via Consiliul Județean Mureș-Comisia de Cultură pentru a se da școlii numele de „Vasile Săbădeanu" fiu al satului, fost elev al școlii. În cadrul Adunarii Generale a Comunității din Voiniceni, adunare ținută în Cabinetul de istorie, cadrele didactice propuseseră ca nume al școlii pe cel de David Roman, fostul învățător, iar comunitatea, prin primarul Togănel A. Augustin, a propus pe cel al medicului dr. Vasile Săbădeanu, cel care prin învățătură, ca formă de muncă, a ajuns la cea mai înaltă treaptă, cea de Academician.

S-a citit și o scrisoare de la fiica celui propus. „Medicul, profesor universitar, dr. Vasile Săbădeanu s-a născut la 7 martie 1903 în satul Voiniceni și a murit la 19 octombrie 1995 (92 de ani). Părinții lui, Anania și Ludovica, l-au învățat din primii ani de copilărie că trebuie să treacă cu demnitate prin viată, și să aibă încredere în forțele proprii și să se aplece cu înțelegere asupra necazurilor oamenilor.

Viața sa s-a împletit cu zbuciumul secolului trecut, cu izbânzile și înfrângerile, cu bucuriile și necazurile pe care le-au trăit toți oamenii acestor locuri.

A cunoscut din plin încercările celor două războaie mondiale, la ultimul fiind participant activ, în calitate de ofițer-medic, ca și momentele înălțătoare din decembrie 1918 sau cele dureroase din septembrie 1940. A început școala primară la Voiniceni, și

a continuat liceul la Tîrgu Mureș, iar ultimele clase de liceu le-a făcut la Blaj, leagănul redeșteptării noastre.

După bacalaureat, obține prin concurs o bursă de studii care îi dă posibilitatea să urmeze Facultatea de Medicină din Cluj, la recent înființata Universitate românească pe care o absolvă în 1926. A fost un elev și un student de excepție. Încă din ultimul an de studenție a devenit preparator la Clinica de Oftalmologie din Cluj, iar între anii 1930–1933, este numit asistent universitar la aceeași clinică. În primăvara anului 1933 vine la Tîrgu Mureș ca medic oftalmolog, unde va rămâne aproape întreaga sa viață, împreună cu familia pe care și-o întemeiase.

În toamna anului 1940 pleacă din Ardealul ocupat refugiindu-se la București și la Brăila. După terminarea războiului, revine la Tîrgu Mureș, în 1945, ca medic primar oftalmolog, iar în 1948 devine, prin concurs, profesor de oftalmologie la Institutul de Medicină și Farmacie, unde activează neîntrerupt până la pensionare, în 1973. După pensionare, în calitate de Profesor Consultant și Conducător de doctorat a sprijinit în continuare activitatea colaboratorilor săi.

În cei aproape 60 de ani de activitate medicală a alinat suferințele multor oameni, pe care nu i-a împărțit niciodată în bogați și săraci, în buni sau răi. Numeroase serii de studenți au trecut prin amfiteatrul în care își ținea prelegerile, transmițându-le cunoștințe de specialitate și picurându-le în suflete bunătatea, nobletea și cinstea. Adevărat creator de școală s-a putut mândri cu numeroși discipoli, ajunși ei însăși cunoscuți specialiști răspândiți în toată țara, care l-au iubit și respectat în egală măsură.

A scris cursuri, manuale și tratate, a elaborat peste 100 de lucrări științifice. A fost medic emerit, Decan al Facultății de Medicină, membru al Academiei de Științe Medicale încă din 1969. A fost un adevărat om al Cetății care s-a implicat activ în viața acesteia, ca membru în numeroase asociații culturale. Și-a iubit țara și neamul, nu în mod ostentativ și zgomotos, dar din toată ființa lui, fiind preocupat de prezentul și viitorul acestora.

A fost un adept al înțelegerii și colaborării între oameni, blând și prietenos, găsind o vorbă bună pentru fiecare în orice împrejurare. A ținut la locurile natale, a fost foarte mândru de originea sa și s-a întors mereu pe meleagurile mureșene unde s-a bucurat de atâta respect și prețuire.”

Vasile A. Săbădeanu

Adunarea, în unanimitate, a votat ca școlii să i se dea numele de „Vasile Săbădeanu". Cu ocazia festivității de acordare a denumirii *Gimnaziul „Vasile Săbădeanu", din data de 29 noiembrie 2003,* prin grija primarului dl Togănel A. Augustin, au participat numeroase personalități din conducerea județului, de la UMF-Tîrgu Mureș, foste cadre didactice ale școlii, săteni, foști pacienți, foști și actuali elevi, invitați. Adunarea s-a desfășurat în fața monumentului *„TREPTE SPRE VIITOR"* creație a sculptorului Togănel Iuliu, fiu al satului, creație inaugurată cu ocazia sărbătorii a 500 de Ani de atestare documentară a localității, în august 1993, în parcul din fața școlii. S-a dezvelit o placă comemorativă, iar la Căminul Cultural a fost prezentat un scurt program artistic, s-a desfășurat o masă festivă.

Personalități cu care comunitatea se mândrește:

-Domnul patron și director general ing. Florea Ioan la S.A. Mobinarta S.R.L.-Voiniceni;

-Doamna patron și director general Togănel A. Elena, căsătorită Făgăraș, „Dona" S.R.L. Voiniceni;

-Doamna patron și director Togănel A. Mirela, căsătorită Murar, Dona S.R.L. Voiniceni;

-Domnul patron și director tehnic Togănel A. Augustin Cristian, la S.C. Dona S.R.L.-Voiniceni;

-Domnul patron și director general Togănel P. Vasile (Nicu), S.C. Conicsim S.R.L.;

-Domnul director ing. Mănișor Augustin, Fabrica de Zahăr Tîrgu Mureș;
-Domnul președinte al Consiliului Județean Mureș, Togănel Ioan;
-Doamna dr. prof. univ. Pogăcean P. Maria (Ghircoiaș), Univ. Babeș-Bolyai Cluj-Napoca;
-Domnul dr.inginer, economist, conferențiar universitar Universitatea Petru Maior Tîrgu Mureș, Pastor Ioan;
-Doamna director ing. Butnaru Maria, S.A. Mobex S.R.L.-Tîrgu Mureș;
-Domnul director ing. Togănel Ioan, S.A. Ilefor S.R.L.-Tîrgu Mureș;
-Domnul dr.medic O.R.L. Florea Constantin;
-Doamna dr. medic laborant, conferențiar universitar, Iuga I. Minodora (Dobrea nu), U.M.F. Tîrgu Mureș;
-Doamna medic primar pediatru, Togănel P. Maria, Protecția copilului Mureș;
-Domnul patron ing. Turcu I. Lucian, S.A. Xedex S.R.L. Tîrgu Mureș;
-Domnul patron Fechete V. Lucian, S.C. Odeon S.R.L. Voiniceni;
-Doamna medic stomatolog Tanțoș Elena;
-Doamna profesoară de biologie Porav Elena;
-Doamna farmacistă Togănel Silvia;
-Doamna profesoară Pastor Viorica;
-Doamna profesoară Pop Elena;
-Domnul inginer Bango Ioan;
-Doamna învățătoare Togănel Maria;
-Doamna profesoară pentru ciclul primar Husar Carmen;
-Doamna profesoară-educatoare Pop Mihaela;
-Domnul Maior de poliție Ardeleanu Augustin;
-Domnul inginer proiectant la Distrigaz, Togănel Ioan;
- Dl Togan Adrian, gospodar;
- Dl Man Remus, gospodar;
- Dl Togănel Șt. Petru, gospodar;
- Dl Tanțoș Augustin și Maria, gospodari;
- D-na Șimon Maria;
- Dl Togănel C. Ioan, gospodar etc.

Din rândul tinerei generații, de după Revoluție, cu care școala se mândrește amintesc: Cordoș Cristian, Oltean Călin, Togănel Delia, Fechete Alina, Moldovan Sabin, Togan Alina, Husar Mihaela, Fechete Ionuț, Oltean Daniel, Man Sergiu, Husar Mariana, Husar Ovidiu, Fechete Horea, Gabor Dorel, Togănel Adrian, Otvoș Nicolae, Vaida Crina, Bârsan Claudiu, Bârsan Maria, Bârsan Claudia Viorica, Fechete Oana, Nagy Paula, Rusu Larisa, Man Ramona și Claudia, Cordoș Anca, Togănel Andrea, Cozma Ovidiu, Fechete Magdalena, Cucută Adrian, Oltean Liliana, Togănel Roxana, Man Adriana, Togan Adriana, Pol Cornelia, Cozma Sanda și Cozma Elena, Cordoș Ioan, Otvoș Daniel, Dan Anca, Țântar Paula, Togan Ramona, Cozma Adina, Fechete Adina, Gabor Silviu, Pavel Veronica, Cucută Dan, Țântar Teodor, Ghibuț Ioan, Togănel Raluca, Hosu Diana, Cozma Laura, Togan Roxana, Togănel Raluca, Nagy Adrian Florin, Otvoș Bogdan, Alina Lăcătuș etc.

VII. Obiceiuri și tradiții

Am realizat acest capitol cu precădere pe baza informațiilor culese de la surorile Pogăcean Sofia, căsătorită Togănel, și Pogăcean Silvia, căsătorită Man. În anul 1984, Togănel Sofia a fost personaj de „Monografie de informator: Sofia Togănel" realizată de studentul Liviu Malița de la Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Filologie, Cluj-Napoca, în vederea ordonării unui bogat material folcloric cules de la sus-menționata.

„Sofia Togănel, femeie de 75 ani, o cunoscătoare a vieții satului, martoră și judecător al transformărilor lui.... mărturisind despre sine: «am avut o viață necăjită... văduvă de la 46 de ani, cu patru copii... nu mi-a fost ușor». Nu i-a lipsit însă energia și spiritul de inițiativă. Când i-a murit soțul și-a reorganizat viața: «Băiatu era la liceu, la Papiu... L-am adus acasă, am vândut paltonu și i-am făcut haine de pănură și l-am făcut țăran».

Întrebată fiind în legătură cu studiile, mărturisește că deși: «La școală când am umblat/Profesorii s-or mirat/Cât de bine-am învățat...» n-a făcut decât 7 clase pentru că, spune dânsa cu umor și auto-ironie, «am fost șapte frați (Elena, Constantin, Sofia, Ioan, Petru, Silvia, Maria), iar io am fost de corvoadă»... Despre sat vorbește cu mândrie și cu oarecare nostalgie pentru tot ceea ce comunitatea sătească a pierdut în ultima vreme.

O parte din valori (sat) pot fi recuperate cu ajutorul Sofiei Togănel: 27 bocete, 20 colinde, 12 ghicitori, 40 cântece și doine și 103 strigături (chiuituri)... Informatoarea pare a avea un talent înnăscut, deoarece, după cum singură mărturisește, nu avea de unde să-l dobândească. «N-am fost de când îs să mă-nvețe nime. La mine or vint destule... Așa am fost io, că ce-am auzit n-am uitat.... Cel mai mult mi-au plăcut chiuiturile»... unele le-a adaptat sau creat ea însăși, după împrejurări. O altă varietate bine reprezentaată în repertoriul informatoarei o constituie bocetele... păstrează schema arhaică, în ciuda degradării obiceiului.... apoi, o ordonare a cântecelor și doinelor culese..."[46]

Eu prezint obiceiuri și tradiții la Voiniceni în conformitate cu derularea lor într-o viață de om și într-o ordine calendaristică de-a lungul anului, după cum veți constata. Cu toții știm că în sat este prezent un fenomen de defolclorizare, firesc, în condițiile de astăzi.

Nașterea. (informator Man Silvia, n. Pogăcean, 13 noiembrie 1916, de 77 ani în 1993, nr. casă 107). Venirea pe lume a unui copil era așteptată cu bucurie.

[46] Liviu Malița, *Monografie de informator,* Universitatea Babeș-Bolyai, 1984, Manuscris, pag. 1–6.

În familia unde era așteptat primul născut, îngrijorarea era mare. Viitoarele mame erau asistate la naștere de o anumită femeie specializată în nașteri „moașa”, rar vecine. Moașa, după nașterea copilului, umbla timp de o săptămână la casă, îmbăia copilul seara și dimineața, spăla cârpele copilului, de asemenea, îngrijea de tânăra mamă, ungând burta și strângând-o cu un ștergar pe care-l cosea pentru ca femeia să nu rămână cu „burta urâtă”. Moașa era răsplătită cu produse. Timp de 6 săptămâni femeia care a născut era vizitată de nașa de cununie, care-i aducea de 3 ori pe zi de mâncare, apoi de rudele apropiate, de prietene, care aduceau și ele de mâncare: supă, friptură, țuică și vin.

Dacă copilul nou-născut era sănătos atunci el era botezat în decurs de 6 săptămâni de la naștere, dacă era bolnav, în decurs de o săptămână de la naștere, era dus de nașă la biserică sau la casa parohială pentru a fi botezat, aceasta pentru a nu muri nebotezat, fiind un mare păcat.

Copilul sănătos, era dus la botez de nașă. Nașa care purta copilul spunea în pragul casei:

— Duc un păgân, s-aduc un creștin.

După botezul de la biserică, nașa care purta pruncul botezat intrând în casă făcea o cruce deasupra mesei cu pruncul în brate, spunând:

— Am dus un păgân, am adus un creștin.

Copilul era așezat pe masă, alături se punea o cană cu apă sfințită „aghiasmă” urând copilului și familie: „Să fie de cinste în viață!”

1930. Nunta lui Togănel Augustin și Pogăcean Sofia

1934. Stegarul Pop Ioan

Nunta. (-informator Togănel Sofia, n. Pogăcean, 1909, de 84 de ani în 1993, nr. Casă 7). Întemeierea unei familii se făcea cu multă petrecere, voie bună, cu joc și veselie. Nunțile se făceau în orice anotimp al anului, excepție, Postul Crăciunului, Postul Paștilor, Postul Sfintei Mării. Ritualul desfășurării ei era în funcție de următoarele: dacă tinerii erau din același sat; dacă unul din tineri era din alt sat. Erau chemate la nuntă rudele, familiile prietene, prietenii, prietenele.

Chemările se făceau miercurea seara. Tatăl miresei chema pe cei din partea sa. Mirele umbla și chema la nuntă pe cei din partea lui. Nașii aveau și ei chemații lor, 6-7 perechi. Sâmbăta seara era joc și la mire și la mireasă. Nașul cu chemații lui-bărbații mergeau la mire, jucau 1-2 jocuri, luau mirele și mergeau la mireasă. Aici se juca, dar nu bărbații făceau invitațiile la joc, ci starostele alcătuia perechile. Mirele nu juca. Invitații miresei în frunte cu starostele miresii dădeau mai întâi mireasa la nași, apoi la starostele mirelui. Se jucau câteva jocuri, apoi se mergea înapoi la casa mirelui. Duminică dimineața se mergea la biserică pentru cununie.

Înainte de a pleca la biserică alaiul miresei, mireasa își lua rămas bun prin starostele său, care lua iertăciuni acasă, zicând părinților, fraților, surorilor:

— Dragi părinți, azi mă despart de voi, de frați, cu trupul, cu sufletul nu. Vă rog frumos să-mi dați o binecuvântare, că „binecuvântarea părinților întărește casile fiilor”, și voi iubiții mei frați să fim și de aici înainte tot frați, să ne iubim unii pe alții cum și-a iubit Hristos Biserica.

Nașul cu chemații lui mergeau primii la biserică. Acolo erau poftiți în față, când venea mirele cu chemații lui, nașul ducea mirele în față lângă el. Când venea mireasa cu chemații ei, nașa o aducea pe mireasă în față lângă ea. Când se termina slujba cu toții mergeau în fața altarului pentru cununia religioasă. Afară aștepta carul de nuntă tras de o pereche de boi frumos împodobiți, unde ședeau „năsălăicile” (fete și neveste tinere) ce chiuiau:

„Ce mireasă ducem noi
N-am da-o pe șase boi
Fie boii a Domnului
Și mireasa a Mirelui
Mire om frumos
Azi îți ți peana jos
Nu-ți mai pui peană de flori
Nu mai mergi în șezători.”

Când se ieșea din biserică, mergându-se spre poarta bisericii se chiuia:

„Ajută-ne Doamne Sfinte
Să umblăm în drum cu cinste,
Ajută-ne Doamne dragă
Să umblăm în drum cu treabă.

Cine ne-o făcut drumu?
Da, mirele harnicu!
Cine ne-o făcut calea?

Da, mireasa harnica!
Cine ne-o făcut ăst drum
Facă-l Dumnezeu păun,
Cine ne-o făcut azi cale
Facă-i Dumnezeu o floare."

Se chiuia pentru nași:

„Bine-i stă lui Nașu mare
Cu Finuții dumnisale.
Ca la Soare când răsare,
Că Soarele-i luminos
Și Finuții i-s frumoși!"

Nașa și mireasa se urcau în car pentru a merge acasă după zestre, fetele, nevestele, chiuiau.

La casa miresii pe un car frumos împodobit se punea zestrea miresii: un pat cu țoluri, lepedee, 4 perne mari, 2 perne mici; un alt car era încărcat cu mobilă; dulap de haine, masă, scaune și „credențal" (dulap-bufet). Dacă nunta era la mire, chemații miresii cu zestrea se îndreptau spre casa mirelui. Dacă nunta era la casa miresii, zestrea era așezată la vedere într-o parte a curții. Unde era nunta, la poartă starostele nașului se oprea în fața porții, închise, starostele de casă fiind la poartă, intrând la discuții cu celălalt staroste pentru a se plăti intrarea pe poartă.

— Ați greșit drumul!

— Ba nu, aveți un împărat ce și-a ales mireasa noastră, deschideți poarta!

— Dacă plătiți deschiderea!

Atunci, având o farfurie în mână, întoarsă cu fața în jos, nunul mare punea banii pe ea care erau aruncați apoi de starostele de casă peste cap, banii fiind adunați de copii. Se intra în curte, soacra mare venea la car să-și ieie nora chiuind; (soacră ce nu avea fiică)

„Frunză verde sălcioară
Draga mamii nurioară,
Să mă scoți de la povară,
Că de când am fost ca tine
Pe mine nu m-o scos nimeni."

Altă chiuitură, soacra fiind văduvă:

„Ieși afară a me măicuță
Și ie-ți nora de mânuță,
Și-i dă năframă cu flori
C-așa se dă la nurori!
Și dă năframă cu pui
Că a nostru tată nu-i,
Și i-o dă cu mână bună
Să trăiți bine-împreună.”

-în continuare îi chiuie:

„Noră, nurioara mea
Eu de mâna te-am luat,
Pe gură te-am sărutat.
Adă mâna la mama
Să te duc în casa ta.
Că ți casa lângă drum
Și fecioru-i băiat bun.
Și-i trăi în casă cu drag
Și afară cu găzdășag.”
Sui, noră, pe trepte-n sus
Căci ca tine multe nu-s,
Și frumoasă și cuminte
Și dintre oameni cu cinste,
Că dacă-mi-i asculta
Eu bine te-oi învăța!”

Sora mirelui chiuia (dacă avea soră):

„Frunză verde de gutăi
De mama s-a sculți întâi
Că dacă îi asculta,
Mama bine te-o învăța!
De-o zice să calci în foc
Calcă că-i avea noroc,
Calcă că-i avea tihneală!”

Altă chiuitură a soacrei mari:

„Uitați-vă oameni buni

Că ce duc nu mi-e rușine,
Că eu duc frunză de vie
La feciorul meu soție!
Și eu duc frunză de fag
Și nouă pe plac!”

Mireasa era condusă în casă trântindu-se ușa foarte tare, rămânând vorba:
— Așa ai trântit ușa ca după mireasă.
Veneau nuntașii miresii așezându-se la masă alături de nuntașii mirelui. Femeile chiuiau, după soacra mare, făcând portretul elogios al mirilor:

„Frunză verde di pă coastă
Frumoasă-i mireasa noastră
Că-i în floarea inului
Și pe placul mirelui.
Frunză verde di pă tău,
Nici la mire nu-i stă rău
Că-i în floarea piersicii,
Că-i plăcerea miresii!”

Ideea de potrivire a celor doi tineri este mereu reluată, subliniată, ca o condiție a reușitei nunții:

„Pătăcuță de argint,
Doamne cum i-ai potrivit!
Pătăcuță de aramă
Pare că-s născuți de-o mamă.”

Unele strigături din timpul desfășurării nunții păstrează în structura lor urme ale unor tabuuri, ale unor vechi interdicții ale comunității sătești, ca de exemplu, interdicția de căsătorie a fetei în alt sat, care apare sub forma de fals blestem, greșeala fiind izbăvită prin supunerea în fața destinului:

„Care fată-și lasă satul
Bate-o doru și bănatu,
Da n-o bată săraca
I-o fost rânduit așa.
Că di-ai mere cât ai mere,
Ce ți rânduit nu piere.
De te-ai duce cât te-ai duce
Ce ți rânduit te ajunge.”

După supă și friptură se punea pe masă prăjitura și era adusă găina, moment ce înviora desfășurarea nunții, fiind adusă de o rudă apropiată a miresii, o nevastă „socăciță” chiuind:

„Zi țigane, zi cu drag
Să-mi pun picioru-n prag!
Zi țigane, zi cu dor
De pe prag să mă cobor,
Să mă duc la nuna mare
Să vedem ce voie are.
De-o avea voie bună
Io i-oi da găina-n mână.
De-o avea o voie rea
Găina-i în mâna me,
Și-i-oi da-o cui oi vre.
Nunu mare dragul meu,
Astă noapte n-am dormit
Pân găina am pregătit
Până i-am smuls penele,
Mi-am pârlit sprâncenele.
Până i-am smuls cotorii
Mi-am pârlit ochișorii.
Nunu mare asta-i o găină bună!
Crescută pe lângă șură,
Io de prânz i-am dat cafei
Și la amiază tăieței,
Și de cină tot smântână,
Și găina-i tare bună!”

Se ridică nevasta starostelui nunului mare și răspunde:

„Socăciță cu bubui
Ce mi dat să nu te spui,
C-ai prins cloșca de la pui
Și-ai prins-o de pe copaci
Și-o rămas puii săraci.”

Atunci socăcița răspundea:

„Stăretița crezi ce spui
Că nu-i cloșca de la pui,
Că-i friptură de pui

Și io am gătit-o tare.”

Apoi chiuie nunului mare:

„Nunul mare, dragul meu,
Dacă-i vrut să fi hârsât
Să-ți fi ales scaun de rând,
Ți-ai ales scaun de frunte
Ca să dai parale multe.”

Se ridică starostele nunului mare, zicând:

— Socăciță cu mine trebuie să te târguiești. Scoate puțini bani, spunând:
— Asta-i plata găinii.

Socăcița zice:

—Să trăiască starostele!

Și începe a-i chiui acestuia:
„Starostele-i mare sfârnar
Umblă pe la târguri mari,
După oi după cârlani,
Câte mii le-o câștigat
Tot la neveste le-o dat
La găină n-o lăsat.”

Apoi chiuie către nașa mare:

„Nuna mare-i de la vamă
Poartă miile-n năframă
Nuna mare-i de la munte
Poartă cu dânsa mii multe.”

Nuna mare se ridică zicând:

„Troscoțel de pe lângă rât
Mulțumesc de chiuit,
Troscoțel de pe lângă cale
Mulțumescu-ți dumnitale.”

Apoi socăcița chiuia nunului mare:

„Asară pe la sfințit,
Cu nunu m-am întâlnit
Și așa ne-am sfătuit,
Ca astăzi aici la masă
S-aduc o găină grasă,
Că mi-o da doi boi de-acasă,
Doi boi și-o vacă sură
Și să-i dau o dată gură.”

Starostele plăteste găina și socăcița zicând:

„Nunu mare, dragul meu,
Eu găina ț-am dat
Dar glaja nu ți-oi da
Până nu mi-ți săruta,
Să vedem pe nuna mare
Cum s-o mai uita de tare.”

Este dată și glaja (sticla cu țuică).

Urma cinstirea mirilor: Nunu mare o sumă de bani și un purcel; nuna mare o cloșcă cu pui, apoi chemații nunului mare, bani și cadou; apoi ceilalți, după cum stăteau la masă, la urmă, socrul mare, dacă tinerii rămâneau să stea cu el spunea: „Ce-i aici le rămâne lor, să ne cinstească, să ne omenească”; dacă mergeau din casă tinerii, socrul mare le facea casă după posibilități.

Socrul mic spunea că, pe lângă cele văzute „zestrea”, câte pământuri dă miresii și doi boi sau două vaci, 5 oi cu miei, sau purcică de-a făta, după posibilități.

Togănel Augustin și Sofia, 1935

Soacra mare, văduvă fiind, chiuia:

„Asta-i nuntă cam săracă
Că mirele n-are tată,
Astă nuntă putea fi
Dacă tatele ar veni,
Haide Gusti din mormânt
De vezi nora ce mi-o vint.
Haide vezi pe Gusti mire
Și pe nora lângă mine,
Să nu fiu tot singurea
Ca și-a mi-o fost soarta me
Să trăiesc viață gre.
Frunză verde mătrăgună
Nici tânără, nici bătrână.
Frunză verde de tuleu
Cum în lume îi mai greu."

Reîncepea jocul până la miezul nopții, în timpul jocului nașa cu femeia starostelui nașului și alte femei lua mireasa într-o altă încăpere a casei și o dezbrăcau de hainele de mireasă o îmbrăcau cu haine de nevastă și o pieptănau de nevastă cu coc împletit, îi puneau batic pe cap, se revenea la joc, fiind dată mirelui și acesta „juca nevasta ai nouă." Chemații nunului mare mergeau la nunul mare, chemații mirelui sau miresei mergeau la casă, fiind ospătați cu mâncare, apoi mergeau acasă. Timp de o săptămână „nevasta ai nouă" nu mergea la casa părintească. Duminica următoare tinerii căsătoriți erau la masă la nași, de asemenea, și părinții lor. De mare respect se bucurau în continuare în raporturile dintre ei, cuscri, nași și fini.

Înmormântarea. (informator Togănel Sofia, n. 1909, 84 de ani în 1993, nr. casă 7) Decesul unuia dintre soți, al unui copil, a unei fete, al unui fecior, era însoțit de multă jale, exprimată prin bocete. Bocetele, prin natura lor mai conservatoare, păstrează schema arhaică, în ciuda degradării obiceiului. Am selectat câteva aspecte:-vestirea morții prin dangăt de clopot:

„Roagă-te cui ti-i ruga
Roagă-te la clopotar
Să tragă clopotile,
Să meargă sunetile
Peste tăte dealurile
Să s-adune neamurile."

Moartea a venit trimisă de Hristos-mușcând din măr.

„Întoarnă-te, nu te duce
Că ț-om aduce tăt ce-i zâce

De mi-ț da pită cu unt
Tăt mi-i musai să mă duc.
Că mi-o poruncit Hristos
P-on măruț roșu, frumos.
Din măr când am îmbucat
Ziua bună mi-am luat...”

Există o perioadă de acomodare până ce mortul se integrează în lumea cealaltă:

„Mult te-o mai mânca urâtu
Pân ti-i deda cu pământu...”

Motivul mortului ascuns, a comunicării dintre lumi prin intermediul omului-centru al pământului sau coloană cosmică-dar și a opoziției lor fundamentale:

„Că-astă lume-i, lume rea
Tăț oamenii mărg dân ia
Aislaltă-i lume bună
Tăți oamenii-n ie s-adună.”

Funcția bocetelor se desprinde din textul următor:

„Nu te cânt că știu cânta
Da-mi astâmpăr inima.
Nu te cânt că știu să cânt
Da-ți văd copiii cum plâng...”

Obiceiuri de Crăciun. (de la Man Silvia, n. 1916, nr. casă 107). În ajun de Crăciun, de la amiază copiii încep colindatul, de la ora 18, după înserat încep feciorii, grupați în câte 3–4 rânduri, de la preot, apoi pe rând la toate fetele, nu se băgau unii peste alții.

Colinde de copii

I.

„Haidați noi să ne suim
În cetatea Viflaim
Că acolo om vedea
O fetiță tinerea
Și ce-i învelită-n soare
Cu cunună la picioare
Și dă țâță la Cristos
La mântuitoru-nost

II.

„În patru coarne-a lumii
Trâmbițat-au îngerii
Trâmbițat-au toț odată
Să merem la judecată
Judecata-i mare frică
Nu poci mere cu nimică
Nici cu aur nici cu-argint
Făr cu suflet drept și sfânt

Care a scos suflet din Iad
Pe Eva și pe Adam
Și pe vița lui Avram."

Puntea Raiului-i subțire
Subțirică ca ș-un pai
Nu poț mere până-n Rai
Care om îi păcătos
Cade de pe punte jos."

În seara de Crăciun lampa nu se stingea. Erau primiți toți colindătorii, mici și mari.

Colindă de feciori
„Fericea"

În fața casei:

„Ferice ferici Doamne-le-ai
Doi corindiei
Pe jupân gazdă
Cum l-om dărui Doamne-le-ai
Doi colindei
Cu o masă de argint Doamne-le-ai
Doi corindiei
Pe masă de argint Doamne-le-ai
Pe masa de argint
Doi corindei
Pomu-i răsădit Doamne-le-ai
Doi corindiei
Vânăt înflorit Doamne-le-ai
Cu flori vineții Doamne-le-ai."

Apoi unul din feciori spunea afară:

„Astăzi se slăvește și se prea mărește
Luna pe sub Soare
Domn din cel ce-i tare
C-aveți o fată – feciorință
Plină de dar și credință
Vă poftim să trăiți
De la Tinerețe și pân la Bătrânețe
Jupâne gazdă."

Gazda le răspundea: „Să trăiți" și-i poftește în casă. Când intră în casă colindă:

„La micioară gălbioară
Hai Lerui Doamne

Galbenă-i și-ntraurită
Da deasupra mesei
Hai Lerui Doamne
Sunt doi vineți porumbași
Hai Lerui Doamne
Dar nu-s vineți porumbași
Hai Lerui Doamne
Că-i Arhanghelul Mihail
Cu Arhanghelul Gavriil
Hai Lerui Doamne-le-ai
Tăt întreabă acest Domn bun
Hai Lerui Doamne
Ce și-o dat pe acest loc bun
Dat-o oi, ori dat-o boi
Dat-o buți cu bani mărunți
Dat-o cară cu scovoară – Roșioară
Hai Lerui Doamne
Al voinicu cel de-o scară
Șade-n poartă răzămat
Cu cizme negre încălțat
Hai Lerui Doamne
Cu paloșul ferecat
Cu păr galben retezat
Cu ciucie Dalbă-n cap.”

Unul din băieți sau prieten – drăguț – al fetei gazdei zicea:

„Azi se slăvește și se preamărește
Luna pe sub Soare, Domn din cer – cel tare
C-aveț o fată - feciorință
Plină de dar și de credință
Vă poftim să trăiți
De la Tinerețe pân-n la Bătrânețe
Jupâne gazdă.”

Gazda îi poftește să se așeze, colindătorii se așează pe canapea, pe scaune după masă pe care se află cozonacul și 2–3 sticle cu vin. Gazda lua o sticlă și o închina primului fecior „Să trăiești”. Acesta lua sticla și o închina gazdei și fetei sau a altuia din casă, iar apoi feciorilor transmițându-se sticla de la unul la altul. Se începea o nouă colindă:

„Nouă ne-o lăsat
Sfântă Măria
Rându-i și mâncându-i
Gazdei-i mulțumind
De dar de pahar
De pahar de vineri
De colac de grâu
Crucea ni s-o întors
Pe ușa ne-o scos."

Fiecare spune „Seara bună" și pleacă. După un timp, vine un alt rând de colindători feciori, pâna se termină câte rânduri sânt, cu aceleași colinde. Colindele acestea le cântau numai feciorii la fete. Când gazdele, familiile mergeau la colindat, la familii prietene sau la rude se colinda: (Togănel Sofia, nr. casă 7)

„În patru coarne a lumii
Trâmbițat-o îngerii
Trâmbițat-o toți odată
Să merem la judecată
Judecata, mare-i frică
Nu poți mere cu nimică
Nici cu aur, nici cu argint
Făr cu suflet drept și sfânt
Să fi gazdă sănătoasă
Ca ș-un rujmălin frumos
Și găzdoaia sănătoasă
Ca o violă frumoasă.
Să plătești colinda noastră
Cu un colac de grâu curat
Pe cum Dumnezeu le-o dat
Nici prea mare, nici prea mic
Dintr-o mierță și-o pătrar
Ca rotila plugului
Și ca obiarta steagului."

Altă colindă:

„Sus în poarta Raiului
Domnului, Domnului, Domn
Este o masă dalbă-ntinsă
Pângă jilțuri trasă
Domnului, Domnului, Domn
Dar-ntâilea colț de masă
Șade Domnul Dumnezeu

Cu Isus, cu fiul său
Domnului, Domnului, Domn
Ș-al doilea colț de masă
Șade Iuon Nănașul lui D-zeu
Domnului, Domnului, Domn
Și-al treilea colț de masă
Șade Petru Sfânt Petru
Domnului, Domnului, Domn
Și-al patrulea colț de masă
Șade și jupânul gazdă
Cu dalba jupânească
Domnului, Domnului, Domn
Cu pahar galben de dar
Tot închină și deschină
Da din mână nu-l înschimbă
C-ăstai dar de la Nănaș
Domnului, Domnului, Domn
De micuț m-o botezat
De mare m-o cununat
Să fi gazdă sănătoasă
Domnului, Domnului, Domn
Ca ș-un rozmarin frumos
Și găzdoaia sănătoasă
Să plătiț colinda noastră
Domnului, Domnului, Domn
C-un colac de grâu curat
Pe cum D-zeu l-o dat
Ca rotila plugului
Ca bertița steagului..” etc.

Obiceiuri de Anul Nou. „Furatul porților” sau „Schimbatul porților” era o practică izvorâtă din dorința opiniei celor mulți ca Anul Nou să nu-i găsească dormind pe niciunul din locuitorii satului. Evenimentul avea loc după miezul nopții când feciorii schimbau poarta fetei cu poarta feciorului sau schimbau poarta cu a treia a vecinului, sau aruncau poarta în șanț. Rar erau cei ce scăpau de schimbatul porții. „Nouă nu ne-au schimbat poarta, tata fiind un om foarte aspru - Pogăcean Petru - poate din respect, pentru că a fost mult timp primar sau de frică, nu știu, aveam o poartă grea, solidă.” (Man Silvia, nr. casă 107, de 76 de ani în 1993).

Turca o imitație de capră, făcută cu multă grijă și pricepere, împodobită cu coarne și bot, era luată în spate de un om mai ager și priceput, care se vâra sub cearșaful de lână care forma învelișul exterior al acestei capre. „Omul cu turca”, de regulă era cel mai poznaș din sat și în același timp, un bun jucător. Turca era însoțită de 3–4 oameni,

care întrebau gazda: „Primiți turca?” Gazda răspundea: „Primim.” Intrau în casă și se juca Turca. Apoi gazda dădea cozonac, vin și bani. De asemenea, umblau grupuri de 3-4 ceterași cu vioară, țambal și gordoană (contrabas), cântând pe la casele oamenilor cântece de voie bună, obicei ce se repeta de Paști și de Rusalii.

În prima zi de Anul Nou copiii, până se mergea la biserică, umblau cu:

„Sorcova
Sorcova vesela
Să trăiți, să-n bătrâniți
Ca-un măr, ca un păr
Ca un fir de trandafir
Tare ca piatra,
Iute ca săgeata,
Tare ca fierul,
Iute ca oțelul,
La Anul și la Mulți Ani!”

Obiceiuri de Paști. (informator Man Silvia, nr. casa 107). Fetele, femeile împistruiau oăle. Se mergea la biserică de Înviere. După masa de la ora 4 (16) înainte și după vecernie oamenii ciocneau ouă, se dădeau feciorilor 2 ouă, fetele spunându-le: „Îți dau 2 ouă, dar nu-s frumoase.” (așa se zicea) După aceea era joc. Feciorul era obligat să joace fetele care i-au dat ouă. Tot atunci, erau ciocnite ouă între rude, prieteni, spunându-se: „Cristos a Înviat!” și răspunzându-se: „Adevărat ca-nviat!”, care era ou mai tare acela câștiga și celălalt spart, iar în final oul era ținut la „ban”, dacă banul intra în ou, era câștigat oul, dacă nu, pierdeau banul. Tot în prima zi de Paști femeile pregăteau ouăle pentru rudenii: fini, nepoți, copiii vecinilor, copiii săraci, pe care le dădeau lor în curtea bisericii, câte un ou înainte de vecernie.

În a doua zi era jocul numit „Zala”, la care participau „băiețanii”. Se trăgea o linie și, pe rând, de la 2,5 m aruncau o monedă-ban; câștiga cel care arunca moneda cel mai aproape de linie. Acela strângea toți banii-monedele, le aduna, le scutura și le lăsa să cadă jos, care erau cu marcă erau ale lui, urma al doilea mai apropiat de linie și tot așa.

Obiceiuri de Sfântul Gheorghe, 23 Aprilie. De cu seara din ajun, se aduceau spini de măcieș, crengi, se puneau la poartă, la ferestrele casei și la ușa grajdului, ca să nu vină „Stigonia” să le ia laptele vacilor. Se fura o roată chiar și 2–3 de la un om „moale”, era învelită în paie, dusă în „Coasta Furcii”, aprinsă și lăsată la vale. Mulți mergeau din sat să vadă lansarea roților. Cel păgubit de roată, trebuia să meargă să-și caute roata, rar când feciorii îi duceau roata acasă, înapoi, fără să vadă cine a furat-o. Tot cu această ocazie, erau strigate „Strigături” peste sat, seara, și nu oricine, ci cei ce aveau curaj, ca de exemplu:

„Să trăiască Petru (feciorul) cu Safta!” (țiganca)
„Să trăiască Anghelina (țiganca) cu feciorul Primarului!” etc.

Un alt obicei era *Udatul fetelor* (informator Togan Florian, n. 1917, de 76 ani în 1993, Tîrgu Mureș, str. Libertății nr. 110). Începea la orele 9–10, când flăcăii, de 20–30 de ani, începeau să meargă la udat cu gălețile în mâna, să ude fetele, asta până la amiază.

Intrau în gospodărie, fata se ascundea, ei o căutau prin șură, casă, fânar, poiată, magazie, podul casei și găsind-o, luau apă cu găleata de la fântână aruncând-o pe fată, se aruncau 4–5 găleți cu apă, apoi era lăsată să intre în casă, să se schimbe. Schimbată, fata ieșea în uliță să vadă cum erau udate alte fete. O dată, 3 fete s-au refugiat pe „Dealul Furcilor” și de acolo urmăreau ce se întâmplă în sat, în loc să stea ascunse. Flăcăii văzându-le, 6–7 din ei s-au dus după ele, le-au prins, le-au adus jos și le-au băgat în pârâul „Sidisora”.

De la udat nu era scăpare decât foarte rar, fetele ce se ascundeau pe la o bătrână sau cele ce mergeau la oraș scăpau. După-amiaza băiețandrii obișnuiau să urzice fetele peste picioare când se mergea la joc. Un obicei de Sfântul Toader, (informator Togănel Sofia, n. Pogăcean în 1909-84 ani în 1993, nr. casă 7), în prima sâmbătă din Postul Paștilor, fetele-copilele, se sculau de dimineață, mergeau la pârâu și luau apă pe care „o țâpau peste cap” zicând: „Cât rău îi în capul meu, tot să meargă în părău”. Apoi mergeau grăbite acasă să se piptene până nu răsărea soarele și-și tăiau din codiță 2–4 cm și spuneau: „Să nu râncheze calul Sf. Toader în capul nepieptănat.” Apoi mergeau mândre la școală.

Jocul (informator Man Silvia, n. Pogăcean în 1916, nr. 107), pe vară începea de la Paști, 2 feciori „chezași” recunoscuți de ceilalți, făceau înțelegerea cu ceterașii, și erau răspunzători pentru jocul de peste vară. În fiecare duminică ori sărbătoare, când era joc-horă, ei se îngrijeau pentru masa de prânz și ojână (gustarea de după masă). Acolo unde prânzeau se jucau 2 jocuri, cei 2 feciori jucau fata care a dat prânzul ceterașilor, participau la joc și alți tineri, rude, vecini. Apoi se revenea la locul unde era Jocul Mare, la cine avea curte dreaptă și largă primind o sumă de bani pentru jocul organizat în curtea sa. Banii, plătiți de „chezași” ceterașilor și gazdei, erau adunați de la feciorii și fetele participante la joc. Feciorii plăteau mai mult, pentru că ei jucau mai mult, fetele mai puțin pentru că jucau doar dacă erau invitate. Ojâna (ora 18) era adusă într-un coș de o fată. În casa gazdei unde era jocul ceterașii, chezașii și câte un prieten de-al gazdei mâncau. După ojână reîncepea jocul, unul din chezași jucând fata ce adusese ojâna. La jocul mare de după prânz, al doilea joc era jucat de feciori și fete „drăguța”-„drăguțu”, ca și după ojână, primul joc.

Numai feciorii chiuiau:

„Frunză verde nucă seacă
Umblă Dragostea prin apă
Și strigă că nu se-neacă”

„Vai de mine cum nu poci
Să mă duc în târg la Moci
Să mă duc printre cojoace
S-aleg mândrii care-i place.”etc.

Jocul pe iarnă era organizat tot de chezași, care căutau o casă cu o cameră mai mare, dacă gazda o da pe bani. Era și „jocul mic”, la care participau cei ce învățau să joace, în altă casă, ceteraș fiind unul ce învăța să cânte la instrument.

Șezătoarea-începea dinainte de postul Crăciunului, când se mai termina cu lucrul pe afară, toamna târziu. Erau mai multe șezători la cine voia, cu încăpere mare, după cum se-nțelegeau cu femeia gazdei sau când femeia gazdei spunea: „Anul acesta ținem șezătoarea la mine.”

Masa era luată, rămânând lavițele, canapeaua, scaunele. În frunte erau fetele, mai înapoi nevestele, apoi bătrânele. Mergeau în șezătoare și fetițele care știau să toarcă de la 12–13 ani, cu mama lor. Fetele torceau câlți (din cânenepă), nevestele tinere torceau câlți și urzeală, iar bătrânele torceau fuior. Se torcea și lână, erau și fete ce făceau dantelă, mai rar. Se cânta: „În fundu grădinii”, „Fă, Măriță un-te duci” etc.

Se spuneau ghicitori. Se spuneau și povești. Se făceau și așa-numitele „mătăhăli”: Feciorii mascați care mergeau în șezători se puneau lângă fete care speriate se trăgeau de lângă ei, până în cele din urmă erau recunoscuți și atunci se demascau. De obicei, feciorii veneau după 2–3 ore de la începerea șezătorii.

Dacă nu veneau, atunci bătrânele spuneau fetelor: „Nu vă vin feciorii, haideți strigați-i pe horn.” Atunci fetele se apropiau de sobă, și strigau lângă țeava hornului: „Să vie Petru a Sandului”, alta „Să vie Ion a Mării” etc. Dacă veneau feciorii, bătrânele spuneau: „Na, de-aia au venit că i-ați strigat voi fetelor!”

Când veneau feciorii în șezătoare fetele îi chemau să „șadă”, se duceau să stea jos pe locul fetei, iar fata pe genunchii feciorului continuând să toarcă, se făcea și „glodul”. Un băiat lua fusul de la o fată și mergea afară. Atunci fata mergea după fus, venea băiatul de afară aducând și fusul pe care-l punea în caierul fetei spunând unui băiat desemnat de fata de afară să iasă afară.

Acesta mergea, sta cu fata de povești, apoi fata revenea în casă, numea o altă fată să meargă afară, desemnată de băiatul din „glod”. Totul se repeta până ce toate fetele și băieții ieșeau.

Când era spre sfârșitul șezătorilor, aproape de Crăciun se mergea la șezătoarea numită „La potolit”. Atunci, spre orele 11 din noapte, se întindea masa, fiecare punând pe masă ce a adus de acasă: friptură, murătură, prăjitură, vin sau țuică. Fetele invitau băieții, pe care voiau ele, servindu-i din mâncarea lor, se îmbiau unele pe altele din bucatele aduse ca să se servească, băieții invitați mai aduceau și ei vin, nu peste măsură.”

Niciodată n-am apucat să se îmbete cineva „La potolit”. După Bobotează se reluau șezătorile până se termina torsul. Care termina torsul nu mai mergea la șezătoare. Acasă se punea războiul de țesut, începea țesutul pânzei de fuior pentru cămăși, izmene, sau a pânzei de pantaloni, a pânzei de cearșaf etc.

Toamna era „Culesul viilor”. Se fixa o zi când tot satul aduna strugurii, viile oamenilor fiind toate în „Dealul Viilor”. Se mergea cu căruțe cu cadă, în frunte cu 2–3 ceterași ce cântau, la urmă, drept răsplată primeau struguri. Paznicul viilor dădea în primire gazdelor viile. În timpul culesului, ceterașii mergeau de la o gazdă la alta cântând. Via culeasă, fiecare mergea acasă unde strugurii erau zdrobiți cu un lemn cu crac. Din cadă strugurii zdrobiți se puneau într-un sac de urzică, iar apoi era pus într-o cadă cu orificiu la fund pe butucul roților carului, legată, dedesubt era pusă o găleată. Gazda, după ce se spăla bine pe picioare și se făcea cu aghiasmă (apă sfințită), se băga în cadă călcând sacul cu struguri, astfel că mustul se scurgea în găleata de sub cadă. Mustul se ducea în butoiul din pivniță sau în casa dinainte.

De largă circulație în sat erau cântecele de dor, de dragoste, de înstrăinare, de măritiș, de jale.

Cântec de dor
S-a dus cucul di p-aici

„S-a dus cucul di p-aici
S-a-ntors cucul de-o vreme
Și și-o lăsat puii mici
Și ș-o găsit puii cu pene
I-o lăsat lâng-o tulpină
Cucu de părere bună
Să-i crească mumă străină
Cântă-n codru de răsună.”

Togănel, n. Pogăcean, Sofia, nr. casă 7

Mândră doru de la tine

„Mândră doru de la tine
Peste multe dealuri vine
Ș-așa vine de fierbinte
De-ar sta-n loc s-ar și aprinde.”

Cântec de dragoste[47]
Păstrează gura

„Așa mi-a zis măicuța,
Să-mi păstrez cum pot gura
Mamă dragă-i tare greu
Să n-o dau la cini vreau eu.”
Să n-o dau la nimenea.”

[47] Dionisie Togan, *Culegere de folclor poetic din județul Mureș,* Tîrgu Mureș, 1976, pag. 108.

Mă dusei la plug pe coastă

„Mă dusei la plug pe coastă
Cu boii de la nevastă
Când o fost la prânzu mare
Trece o fată pe cărare
Uitându-mă după dânsa
Mi s-a rupt plugul și bârsa,
Pân mi-am făcut bârsă nouă
Mi s-a rupt grindeiu-n două.
Pân mi-am făcut grindeiu nou
Mi s-a sângerat un bou.
Pân l-am desângerat
Mi-o picat ș-a celălalt,
Din fecior de gazdă bună
Am rămas cu bâta-n mână
Da, cu bâta ce să fac?
Cată slugă să mă bag!”

Cântec de jale despre cei trei feciori și bărbatul pierduții în Primul Război:

„Liordane, liordane,
Dorul tău e chiar cu coarne
Și vrea ca să mă răstoarne
Îi cu coarne ca boii
Și nu mă lasă a trăi.
Din anu paisprăzece
Trăiesc cu inima rece
Că a fost o mare bătaie
Ardealul tot în vălvătaie
Bărbatul mi l-o luat
Trei feciori i-o-ngropat
Și-am rămas pustie-n sat.
D-am noroc cu Dumnezeu
Că nu mă lasă la rău
Mă mai duc la făgădău
Și mai beau câte-o porție
Și nu mai trăiesc așa pustie,
Și oamenii mai închină
Și trăiesc mai pe hodină.”

Man Silvia, nr. casă 107.

Toate creațiile populare sunt un document istoric al timpurilor trecute și s-au transmis din generație în generație. Considerând că adunarea datinelor, obiceiurilor, este o necesitate pentru a nu fi uitate, le-am adunat și consemnat în acest capitol al lucrării, pentru a fi transmise tinerei generații ce trece pragul școlii și nu numai.

Căminul cultural, edificiu public ridicat în anii 50 ai secolului XX, prin munca voluntară a sătenilor, loc de manifestare a unor obiceiuri și tradiții, a unor sărbători și comemorări, prin reprezentanții comunității, cu precădere, a tinerei generații.

Primarii care au fost aleși sau desemnați și au servit comunitatea de-a lungul timpului, au fost:

1699-Pastor Ioan (jude sătesc);
1785-Timar Filip (jude sătesc);
1820-Tantzos Sanduy (jude sătesc);
1869/70-Sonka Ioan (jude sătesc);
1916-1919-Pastor Petru;
1920-1930-Pogăcean Petru;
1930-1934-Togănel Dionisie;
1934-1938-Pastor Petru;
1938-1940-Bozedean Vasile;
1941-1944 Pastor Petru;
1944-1949-Husar Teodor;
1950-1954-Săbădean Ioan;
1954-1955- Rusu Ioan;
1955-1956-Pop Augustin;
1956-1959-Rusu Ioan;
1959-1960-Tanțoș Augustin;
1961-1968-Florea Vasile;
1968*-1973-Șandor Ioan;
1973-1974-Păcuraru Mihail;
1974-1987-Togănel Augustin;
1988-1989-Sălăgean Dumitru;
1989-1991-Moldovan Marius;
1991-2004-Togănel Augustin;
2004-2012-2017-Szabó Levente.

Cel mai longeviv primar, domnul Togănel A. Augustin, n. 26 mai 1939, din tata Augustin și mama Sofia, a fost desemnat în 1974 primar al comunei Ceuașu de Câmpie constituită din 8 sate: Bozed, Câmpenița, Ceuașu, Culpiu, Herghelia, Porumbeni, Săbed, Voiniceni, cu o populație de aproximativ 6.000 de locuitori, până în anul 1987, 13 ani.

Satul Voiniceni era cel care avea cea mai mare contribuție la formarea bugetului comunei. A organizat după anul 2000 două Referendumuri pentru constituirea Comunei Voiniceni cu satele: Herghelia, Porumbeni și Voiniceni, dar unii din Voiniceni, mai ales tineri, nu au venit la vot, au lipsit 29 de voturi pentru a avea prezență la urne 50 % +1 pentru a se valida Referendumul. (din cauza unor rivalități dintre familiile din sat, „De ce să avem Post de Poliție în sat?", sau „Iar să se îmbogățească unii?" mai bine un străin; cum se spune „Să moară capra vecinului").

A doua oară a fost ales prin vot de cetățenii comunei, candidat independent, inclusiv ungurii l-au ales, 1991-2004. Dintre realizări: reparația capitală a Căminului Cultural, construirea trotuarelor din beton, desecarea luncii pâraielor Porumbeni și Voiniceni, Cămin cultural la Câmpenița, introducerea gazului metan în 1991 și a apei potabile în 1996, centrale automate de telefonie, reparația capitală, de două ori, a școlii și grădiniței din Voiniceni, inclusiv apă și grup sanitar în interior, construirea de poduri și podețe, pietruirea periodică a stăzilor neasfaltate, aplicarea Legii Fondului Funciar și a Pădurilor în două etape, 1991 și 2000, eliberarea Titlurilor de Proprietate, manifestarea „500 de ani Voiniceni" în 1995, organizarea Festivalului de Colinde-1998 cu participarea a 12 localități, pietruirea drumului spre cimitir, aniversarea celor 225 de ani ai școlii cu acordarea numelui de „Gimnaziul Vasile Săbădeanu" Voiniceni în 2003, sediu nou pentru Primăria Ceuașu de Câmpie, donație importantă pentru reparația capitală a bisericii în două etape, precum și modernizarea antrenării clopotelor bisericii cu ajutorul curentului electric. După 1968, satul Voiniceni face parte din comuna Ceuașu de Câmpie. Informator Togănel A. Augustin.

1954. Tinerii căsătoriți Pop Ioan și Maria

Togănel Constantin, 1940

1940. Mirii Togănel Vasile și Viorica, nașii Togănel Vasile și nașa Sofia

1944. Togănel Constantin și Elena

VIII. Monumentul Eroilor

Monumentul eroilor în memoria celor 46 de români din sat căzuți în Primul Război Mondial

În anul 1932, din inițiativa Bisericii a fost creat un Comitet, avându-l ca președinte pe parohul Augustin Nilca, pentru ridicarea unui *Monument al eroilor* în memoria celor 46 de români din sat căzuți în Primul Război Mondial.

Acesta este compus din două părți: una din lemn, iar alta din piatră. Lucrarea din lemn a fost realizată de maestrul tâmplar voinicenean Ioan Florea, care a suportat toate cheltuielile. Ea simbolizează *Biserica* și, deci, *Credința* în numele căreia s-au jertfit ostașii satului pe frontul din Galiția și nordul Italiei în Primul Război Mondial. La dreapta și la stânga de treptele ce urcă la biserică sunt cele două plăci de marmură, pe soclu de beton, sub cruce menționând numele celor căzuți: Săbădean Ambrozie, Pol Dănilă, Husar Constantin, Florea Samson, Cizmaș Ioan, Man Vasile, Tanțos Vasile, Dombi Procopie, Moldovan Ioan, Moldovan Mihai, Căliman Dumitru, Cozma Ioan, Graur Ioan, Cozma Petru, Șandor Alexandru, Câmpean Samson, Florea Constantin, Florea Ilisie, Husar Constantin, Lingurar Alexandru, Poța Imre, Căliman Avram, Pastor Ioan, Florea Samson, Rus Vasile, Moldovan Constantin, Togan Ioan, Florea Petru (ăl timid), Ghibuț Petru, Mărginean Ioan, Sabadi Constantin, Cozma Ioan, Cozma Ioan, Mănișor Augustin, Florea Ioan, Pastor Petru, Câmpean Ilie, Roman Francisc, Roman Alexandru, Florea Andrei, Roștaș Petru, Poțo Petru, Roștaș Matei. Lucrarea în piatră, în partea stângă, se constituie dintr-un postament pe care se ridică Placa comemorativă pe care scrie 1914–1918, având în vârf un vultur cu aripile larg deschise, iar în cioc ținând crucea credinței. *„Monumentul eroilor”* s-a dezvelit în noiembrie 1933. Au participat și au ținut discursuri, Ștefan Panea, directorul prefecturii, prim-pretorul plășii, C. Frățilă și dr. Ioan Bozdog, președintele Despărțământului Mureș al Astrei. După Al Doilea Război Mondial, pe Placa comemorativă s-a scris: *„În amintirea eroilor căzuți pe câmpurile de luptă 1944–1945”:* Maior-Căliman Dumitru, Locotenent-Joja Constantin, Ghibuț Augustin, Gabor Augustin, Szővérfi Victor, Sabadi Ioan, Pastor Ioan, Togănel Laurean, Florea Constantin, Șandor Ioan, Togănel Laurean, Șandor Alexandru, Feher Ioan, Pogăcean Teodor, Mănișor Traian, Moldovan Teodor.

Eroul *Ghibuțiu P. Augustin este cel ucis de horthyști la* Moisei *la 14 octombrie 1944, alături de cei trei bărdășeni Vasile Hosu (văr primar), Ștefan Pelea și Iacob Pelea ca și alți 27 de martiri, morți*[48].

Monumentul poate fi completat cu un al treilea soclu pe care să se înscrie veteranii de război ai satului, cei care, întorși acasă de pe front, din lagăre, au muncit din greu în anii „cotelor”, în anii cooperativizării agriculturii și ai planurilor cincinale în agricultură, iar pentru completarea veniturilor în fabricile din Tîrgu Mureș. În anul 2016 a decedat ultimul veteran de război.

Iată-i pe aceștia: Gabor S. Aurel, Man V. Vasile, Man P. Ioan, Manoilă G. Constantin, Mănișor I. Ioan, Pop G. Petru, Săbădeanu A. Ioan, Togan V. Ioan, Todănel I. Augustin, Togănel S. Ioan, Togănel P. Ioan, Togănel D. Laurențiu, Pastor I. Ilie, Alexandru D. Augustin, Togănel V. Constantin, Man I. Ioan[49]. () Au mai venit

[48] Gheorghe I. Bodea și Vasile T. Suciu, *Moisei*, Editată de Revista Vatra, Tîrgu Mureș, 1982, pag. 49–50, 190, 197.

[49] Cercul Militar, Piața Trandafirilor, nr. 2, Tîrgu Mureș, Registrul de Evidență a Veteranilor de război, pag. 45–46.

după război din prizonirat Togan V. Samson, tatăl lui „Nanu”, Pogăcean P. Ioan, Togănel V. Petru, Togănel A. Augustin. (Porav A. Elena, Aleea Carpați nr. 27/1 A)

În fiecare an de *Înălțarea Domnului (Ispasul), Ziua Eroilor*, printr-o slujbă de pomenire la „Monumentul Eroilor*” comunitatea în frunte cu preotul,* coborând de la biserică, lor alăturându-se și școala*, își cinstesc eroii* căzuți pe câmpurile de luptă.

La 10 septembrie 2017 din inițiativa Comunității locale, a avut loc întâlnirea „Fiii satului - Poartă către suflet”. În imagine, momentul înălțării Drapelului Național

P.S.

La 10 septembrie 2017, din inițiativa comunității locale, în urma unor donații bănești și în natură, prin voluntariat, sub Motto-ul „Vine o vreme când simți chemarea străbunilor, iar atunci te întorci la locurile natale”, a avut loc întâlnirea „Fiii satului - Poartă către suflet”.

Desfășurarea evenimentului a cuprins:

- ora 10 - Slujba de la Biserica Ortodoxă Voiniceni;
- ora 12 - Înălțarea drapelului tricolor la Monumentul Eroilor;
- ora 13 - Masă festivă la Căminul Cultural;
- ora 15 - Program cultural-artistic pe scena din parcul Școlii Gimnaziale „Vasile Săbădeanu”, la care și-au adus contribuția invitați din județ, cât și reprezentanții comunității voinicenene.

Bibliografie

A. Direcția Generală a Arhivelor Statului-Mureș (D.G.A.S. Mureș).

1. Fond: Scaunul Mureș, Pachet: Conscripții fiscale, nr. act 828. Anul 1713, fila 16.
2. Fond: Primăria municipiului Tîrgu Mureș, Acta politica, Grupa I/101, Anul 1608 ianuarie 1.
3. Fond: Primăria municipiului. Tîrgu Mureș, Acta politica, Grupa I, nr. act 40 B, Anul 1590 februarie 1.
4. Fond: Primăria municipiului Tîrgu Mureș, Acta politica, Grupa I, nr. act 39 E, anul 1590 mai 18.
5. Fond: Primăria mun. Tîrgu Mureș, Acta politica, Grupa I, nr. act 1, anul 1611.
6. Fond: Primăria mun. Tîrgu Mureș, Acta politica, nr. act 266 A, anul 1648.
7. Fond: Primăria mun. Tîrgu Mureș, Acta politica, nr. act 269 B, anul 1651.
8. Fond: Primăria mun. Tîrgu Mureș, Acta politica, nr. act 271 D, anul 1653.
9. Fond: Primăria mun. Tîrgu Mureș, Acta politica, nr. act 288 A, anul 1656.
10. Fond: Primăria mun. Tîrgu Mureș, Acta politica, nr. act 300 B, anul 1699.
11. Fond: Scaunul Mureș, Seria; Conscripții fiscale, nr. act 2, anul 1694, fila 3.
12. Fond: Scaunul Mureș. Seria: Conscripții fiscale, nr. act 4, anul 1700.
13. Fond. Scaunul Mureș, Seria: Conscripții militare, nr. act 2/1635, fila 135.
14. Fond: Conscripții fiscale, nr. act 20, anul 1702, fila 5.
15. Fond: Conscripții fiscale, nr. act 28, anul 1710, fila 3 și 5.
16. Fond: Conscripții fiscale, nr. act 304, anul 1750, filele 1-8.
17. Fond: Conscripții fiscale, nr. act 128, anul 1777.
18. Fond: Conscripții urbariale, nr. act 102, anul 1785 septembrie 16.
19. Fond: Scaunul Mureș, Inventar 129, Seria: Conscripții fiscale, nr. act 304, anul 1753, fila 13, 14 și 19.
20. Fond: Conscripții fiscale, nr. act 633, anul 1803 și anul 1804.
21. Fond: Conscripția cirakiană, Colecția de microfilme, rola 713, cadrele 113–135.
22. Fond: Conscripții fiscale, nr. act 752, anul 1831.
23. Fond: Conscripții fiscale, nr. act 813, anul 1845, fila 10.
24. Fond: Conscripții fiscale, nr. act 816, anul 1846, fila 22.
25. Fond: Documente referitoare la răscoala lui Horea, nr. act 2, anul 1784.
26. Fond: Documente referitoare la răscoala lui Horea, nr. act 48, anul 1784.
27. Fond: Parohia greco-catolică Voiniceni, nr. act 1, pag. 19 și 21.
28. Fond: Colecția de Registre de stare civilă comuna Voiniceni, nr. act 1019 (1824-1848), fila 99.
29. Fond: Conscripții militare, nr. act 146, anul 1848.

30. Fond: Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș, Pachet V, nr. act 186, anul 1848.
31. Fond: Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș, Pachetul V, nr. act 187, an 1848.
32. Fond: Scaunul Mureș, Organe revoluționare, nr. act 3, anul 1849, fila 23.
33. Fond: Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș, Pachetul V, nr. act 216, anul 1848, fila 6 și fila 9.
34. Fond: Recensămintele populației, nr. act 59, anul 1859.
35. Fond: Recensămintele populației, nr. act 246, anul 1869.
36. Fond: Colecția de Registre de stare civilă comuna Voiniceni, nr. act 1021 (1868-1898).
37. Fond: Coloana de evidență cadastrală, nr. act 4810, anul 1912.
38. Fond: Coloana de evidență cadastrală, nr. act 4811, anul 1912
39. Fond: Coloana de evidență cadastrală, nr. act 4812/80 E, anul 1912.
40. Fond: Recensământul populației, Dosar nr. 246, anul 1870.
41. Fond: Coloana de evidență cadastrală, nr. act 4816, anul 1912.
42. Fond: Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș, nr. act 1103, anul 1915 aprilie 8, fila 52 și 53.
43. Fond: Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș, nr. 1123, anul 1915, fila 85.
44. Fond: Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș, nr. act 1108, anul 1914, fila 34.
45. Fond: Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș, nr. act 1176, anul 1917, fila 5 și 38.
46. Fond: Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș, Pachet XLVIII, nr. act 1198, anul 1918, fila 6, 7, 11.
47. Fond: Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș, Pachet I, nr. act 1225, anul 1919, fila 14.
48. Fond: Parohia greco-catolică Voiniceni, nr. act 2, anul 1918.
49. Fond: Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș, nr. act 1126, anul 1919.
50. Fond: Direcția aplicării Reformei agrare, Dosar nr. 258, anul 1921.
51. Fond: Scaunul Mureș, Seria: Conscripții fiscale, nr. act 558, anul 1780, fila 4 și fila 29.
52. Fond: Parohia greco-catolică Voiniceni, Registru de venituri și cheltuieli, nr. act 1, anii 1826-1877, filele 1-128.
53. Fond: Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș, nr. act 238, anul 1852
54. Fond: Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș, Pachetul VIII, nr. act 306, anul 1859/1869.
55. Fond: Parohia greco-catolică Voiniceni, nr. act 2, anul 1872–1888.
56. Fond: Parohia greco-catolică Voiniceni, nr. act 3, anii 1826-1929.
57. Fond: Parohia greco-catolică Voiniceni, nr. act 4, anul 1898, fila 1.
58. Fond: Parohia greco-catolică Voiniceni, nr. act 7, vol II, 1904-1929, file 114.
59. Fond: Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș, Pachet I, nr. act 20 din 20 august 1918.
60. Fond: Protpopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș, nr. act 613, anul 1888.
61. Fond: Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș, Pachetul XVIII, nr. act 613, anul 1888.
62. Arhiva Școlii gimnaziale Ceuașu de Câmpie, structura Școala gimnazială „Vasile Săbădeanu” Voiniveni, Registre matricole, State de plată.

63. Arhiva Primăriei Ceuașu de Câmpie-Recensământul populației din anul 2012, sat Voiniceni.
64. ***** Internet, GOOGLE, Harta Iosefină 1768–1785.

B. Publicații: Cărți și Anuare.

1. Andrei Zrinyi, Repertoriul localităților județului Mureș, cu descoperiri arheologice din secolele IV-XIII d. Hr., în MARISIA, VI. Tîrgu Mureș, 1998.
2. Valeriu Lazăr, Antichități ale județului Mureș, Ed. Ardealul, Tîrgu Mureș, 1998.
3. Kurt Horeth, Contribuții la istoria Transilvaniei în secolele IV-XIII, București, 1958.
4. Ștefan Pascu, Voievodatul Transilvania, vol. I-II, Cluj, 1972, 1978.
5. *****Călători străini despre Țările Române, Ed. Științifică, București, 1970.
6. Szabó Károly, Szádeczky Lajos, Székely Oklevéltár, vol. I-VIII, Cluj, Budapesta, 1872-1934.
7. *****Din istoria Transilvaniei, vol. I-II, București, 1963.
8. *****Istoria României, vol. II-III, București, 1962-1964.
9. *****Istoria lumii în date, Ed. Enciclopedică Română, București, 1972.
10. Benkő Károly, Marosszék ismertetése, Cluj, 1868/1869.
11. Kővári László, Erdély történelme, vol. I-IV, Pesta, 1860-1861.
12. Kővári László, Erdély statisztikája, Cluj, 1847.
13. Orbán Balázs, A székelyföld leirása, Budapest, 1870.
14. Borsos Tamás, Vásárhlytől a Fényes Portáig, Ed. Kriterion, București, 1968.
15. Aurel Chibeleanu, Oliviu Marcu, Traian Dușa, Județuț Mureș. Ghid, Ed. Poligrafică, Tîrgu Mureș, 1972.
16. Traian Popa, Monografia orașului Tîrgu Mureș, Ed. Ansid, Tîrgu Mureș, 2005 și Ed. Concordia, Tîrgu Mureș, 1932.
17. Ioan Rusu Abrudeanu, Moții, Ed. Cartea română, București, 1928.
18. Liviu Botezan, Organizarea sesiilor iobăgești pe teritoriul actualului județ Mureș, în MARISIA, vol. V, și vol. IX, Tîrgu Mureș, 1976 și 1979.
19. Liviu Botezan, Contribuții la studiul organizării intravilanelor iobăgești în Transilvania în perioada 1785-1820, în Studia Historia, nr. 12, fascicola II, 1967.
20. ***** În Memoriam-Avram Iancu, Tîrgu Mureș, 1972.
21. Victor Cherestesiu, Adunarea Națională de la Blaj, București, 1966.
22. Vasile Cristureanu, Toponimia satului Voiniceni, în limba română, nr. 1, 1971, București.
23. Coriolan Suciu, Dicționarul istoric al localităților din Transilvania, Ed. Aca - demiei, București, 1967.
24. *****A magyar korona országainak helységnévtára, Budapest, 1877.
25. *****A magyar korona országaiban az 1881-év elején végrehaitott népszámlás, vol. II, Budapest, 1882.

26. *****A magyar korona országainak mezögazdasági statisztikája, vol. I, Budapest, 1897.
27. *****A magyar korona országainak 1900 népszámlálása, vol. I, Budapest, 1902.
28. ***** A magyar szent korona országainak 1910-évi népszámlálása, vol. II, Budapest, 1912.
29. *****A magyar korona országainak gazdacintára, Budapest, 1897.
30. ****Magyarország népesége pragmatika sankctio korában, Budapest, 1896.
31. Ioan Bodea. și Vasile T. Suciu, MOISEI, Ed. Revista Vatra, Tîrgu Mureș, 1982.
32. ***** Profiluri mureșene, vol II, Tîrgu Mureș, 1973.
33. *****Dicționar Explicativ al Limbii Române, Ed. Academiei Române, București, 1975.
34. *****Istoria României în date, Ed. Enciclopedică, Buc., 1972.
35. Pál Antal Sándor, Sigiliile instituțiilor mureșene, Ed. Mentor, Tîrgu Mureș, 2013.
36. Pál Antal Sándor, Székely székek a 18 században. I Marosszék 1701-1722 kőzőt, Ed. Mentor, Tîrgu Mureș, 2007.
37. Demény Lajos, Székely Oklevéltár, Uj sorozat, vol I-VII, Cluj- Napoca, 1998-2004.
38. ***** Az erdélyi Káptalan jegyzőkőnyvei, Cluj-Napoca, 2006.
39. ***** Cartea de aur a parohiei Voiniceni, în manuscris la Biserică.
40. Ioan Eugen Man, Tîrgu Mureș istorie urbană, vol. I, Ed. Nico, Tîrgu Mureș, 2006.
41. Nicolae Sulică, Contribuții la istoria vechimii elementului românesc, în Renvierea, i anuarie-martie 1938, Tîrgu Mureș.
42. Fülöp Mária, Maros Megyi Életrajzi Lexikon-MMÉL, în manuscris la Bibleoteca județeană Mureș.
43. Sebestyén Mihály, Időtár I Marosvásárhely tőrténeti kronologiája a kezdedektől 1848-ig, Ed. Mentor, Tîrgu Mureș, 2009.
44. Silviu Dragomir, Studii privind istoria revoluției română de la 1848, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1989.
45. Nicolae Albu, Istoria învățământului românesc din Transilvania, până în 1802, Blaj, 1944.
46. Aurel Hobică, Școala din Regiunea Mureșului superior în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, în MARISIA, vol. IX, Tîrgu Mureș, 1979.
47. Kovács József, Despre nivelul dezvoltării agriculturii în Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor și formele de exploatare a țărănimii, în Anuarul Institutului de Istorie, Cluj, 1966
48. Kovács József, Date în legătură cu descompunerea țărănimii în Transilva- nia după desființarea iobăgiei din anul 1848, în Studii și cercetări de istorie, Cluj, 1957.
49. Constantin Martinovici și Nicolae Istrati, Dicționarul Transilvaniei, Banatu -lui și a celorlalte ținuturi alipite, Cluj, 1921.
50. Liviu Moldovan, Conscripții și recensăminte în Transilvania, în Revista de Statistică, nr. 8, 1970.

51. Oros alias Ioan Rusu, Memorii, București, 1989.
52. Páll Antal Sandor și Aurel Chertes, Populația Scaunului Mureș la începutul secolului al XVIII-lea, în Studii și Materiale, III, IV, Tîrgu Mureș, 1972.
53. Pavelescu Gheorghe, Studii și cercetări de folclor, București, 1971.
54. Constantin Preda, Circulația monedelor bizantine, în Studii-revistă de istorie, nr. 2, 1968.
55. David Prodan, Problema iobăgiei în Transilvania (1700-1848), București, 1989.
56. Ioan Ranca și Liviu Moldovan, Contribuții privind răscoala lui Horea în partea centrală și răsăriteană a Transilvaniei, în Studii-revistă de istorie, nr. 2, 1968.
57. Traian Rusu, Structura agrară în comitatul Mureș-Turda, în Marisia, V, Tîrgu Mureș, 1975.
58. Cornel Sigmirean, Intelectualitatea ecleziastică: Preoții Blajului, Editura Universității „Petru Maior”, Tîrgu Mureș, 2007.
59. Gheorghe Sima, Școala românească din Transilvania și Ungaria, București, 1915.
60. Szabo Nicolae, Ioan Pop, Câmpia Transilvaniei. Conscripții urbariale din 1819-1820. Studiu economico-social privind țărănimea aservită, în manuscris la Centrul de cercetări istorice „Gh. Șincai” de pe lângă Biblioteca Teleki-Bolyai din Tîrgu Mureș.
61. Șematismul venerabilului cler al Archidiacesei Metropolitane greco catoli- ce române de Alba Iulia și Făgăraș, Pre Anul Domnului 1900 De la Sfânta Unire 200, Blas. Tipografi Seminarului Archidiecesan..
62. Traian Rus, Problema agrară și situația țărănimii în județul Mureș-Turda în perioada 1919-1921, în Marisia, VII, Tîrgu Mureș, 1977.
63. Vasile Puțiu, Culegere de folclor poetic din județul Mureș, Tîrgu Mureș, 1976
64. Ioan Ranca „Voiniceni 500” (1495-1995), Tîrgu Mureș, 1995.
65. Ioan Ranca, Românii din Scaunele secuiești în antroponimele din conscripții 1699-1821, vol. I, Cluj-Napoca, 1995.
66. Atlas istoric, coordonator: Prof. univ. Ștefan Pascu, Ed. didactică și pedagogică, București, 1971.
67. Mihai Ardelean, Istoria altuia în apărarea eului, Ed. University Press, Tîrgu Mureș, 2009.
68. Mihai Ardelean, Dorin Andrei Suciu, Istorii locale, Tîrgu Mureș, 2011.
69. Traian Popa, Documente privitoare la trecutul românilor din vechiul Scaun al Mureșului, vol. I, Ed, Concordia, Tîrgu Mureș, 1936.
70. Ana Hancu, Aspecte privitoare la situația economică a preoților..., în Anuarul arhivelor mureșene, vol. IV, 2005.
71. Ana Hancu, Drama Ardealului 1848/1849, Ed. Nico, Tîrgu Mureș, 2012.
72. Ela Cosma, Cronologia anilor 1848-1849 în Transilvania, în Anuarul institutului de istorie, tom XLIV, Cluj-Napoca, 1973.
73. Terezia Losonczi, Ioan Moldovan, Revoluția de la 1848-1849 în Scaunul Mureș și împrejurimi, Ed. Tipomur, Tîrgu Mureș, 1998.
74. Constantin Daicoviciu, Ștefan Pascu, Istoria României. Compendiu. București, 1969.

75. ***** Recensământul general al populației României la 1930, vol. II, București, 1939.
76. Traian Rotariu și colaboratorii, Recensământul populației din 1941 în Transilvania, Ed. Presa Universitară, Cluj-Napoca, 2002.
77. Nicolae Edroiu, Vechi formule românești de jurământ pe colecții de legi săsești, în MARISIA, VII, Tîrgu Mureș, 1977.
78. *****Az első Magyarországi népszámlálás 1784-1787, Budapest, 1960.
79. Teodor Oancă, Istoria numelui la români din antroponimia românească, în Cuvântul liber, Joi 26 ianuarie 2017, pag. 4.
80. L. Gyémánt, R. Câmpianu, A. Dorner, Conscripția fiscală a Transilvaniei din anul 1750, vol. II, Ed. Enciclopedică, București, 2009.
81. Nicolae Iorga, Istoria poporului român, Ed. Științifică și enciclopedică, București. 1985.
82. Liviu Ursuțiu, Chezășia pe domeniul Gurghiu la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, în Marisia, VI, Tîrgu Mureș, 1976.
83. Nicolae Szabó, Notarul satului..., în Lucrări științifice, vol. II, Tîrgu Mureș, 1970.
84. Nagy István, Erdelyi ezredek a világháboruba-Marosvásárhlyi 22 Honvéd - gyalogezred, 1942, la Bibleoteca Teleki din Tîrgu Mureș.
85. Peter Moldovan, Pace și război: 1848-1849 în Transilvania centrală, Ed. Presa Universitară clujană, Cluj -Npoca, 2008.
86. Internet, Google, Izidor Todoran, Autobiografie,... În Augustia, nr. 8, Sfântu Gheorghe, 2004
87. Silviu Nistor, Contribuții mureșene la Mareaa Unire din 1918, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1981.
88. Marcel Știrban, Din istoriaa României, 1918-1921, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1987.
89. Traian Bosoancă, Mureșenii și Marea Unire, Ed. Ardealul. Tîrgu Mureș, 2000.
90. Grigore Bota și Vasile Ormenișanu, Socolu de Câmpie fila de monografie, E$d. Tipomur, Tîrgu Mureș, 2005.
91. Ioan Scrieciu (gen. de divizie în rezervă) și Vasile T. Suciu (colonel în rezervă), Cartea cărților de aur, Tîrgu Mureș, 2011.
92. Mihai Stavilă, Lucia Stavilă, Monografia localității Căpușul de Câmpie județul Mureș, Ed. Nico, Tîrgu Mureș, 2009.
93. Liviu Maior, Transilvania și războiul pentru de independență, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1977.
94. Varga E. Árpád, Erdély etnikai és felekezeti statisztikája I. Népszámlálási adatók 1850 és 2002 kőzőtt, Csikszereda, 2011.
95. Alexiu Viciu, Etnografice (A. Nume de familie la români. B. Nume de locuri.) Blaj, 1929.
96. Ilarie Gh. Opriș, Sângeorgiu de Mureș. Monografie, Ed. Nico, 2010.
97. Vasile Netea, Constantin Romanu-Vivu, prefectul legiunii XII în anii 1848-1849, Ed. Societății Tinerimii Române „Constantin Romanu-Vivu”, Tîrgu Mureș, 1937.

98. ***** Marisia, XI-XII, Studii și materiale (Arheologie, Istorie, Etnografie) extras, (Liviu Moldovan, Recensământul populației transilvănene 1850-1851) Tîrgu Mureș, 1981-1982.
99. Silviu Dragomir, Avram Iancu, Ed. Științifică, București, 1965.
100. Ioan I. Russu, Românii și Secuii, Ed. Științifică, București, 1990.
101. Ioan Eugen Man, Biserici de lemn ale românilor din ținuturile mureșene, Ed. Nico, Tîrgu Mureș, 2012.
102. Ioan Olteanu, Revoluția de la 1848 în Câmpia Transilvaniei, Ed. Arhipelag XXI, Tîrgu Mureș, 2014.
103. David Prodan, Trnsilvania și iar Transilvania, Ed. enciclopedică, București, 1992.
104. Valer Pop, Bătălie pentru Ardeal, Ed. Colosseum, București, 1990.
105. Grigore Ploiesteanu, Vasile T. Suciu, Lazăr Lădariu, Epopeea de pe Mureș, Ed. Revista Vatra, Tîrgu Mureș, 1985.
106. ***** Anuarul Arhivelor Mureșene, II, Tîrgu Mureș, 2003.
107. Nicolae Albu, Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800-1867, Ed. didactică și pedagogică, București, 1971.
108. Marioara Rogozan Moldovan, Bărdești. Însemnări monografice, Ed. Veritas, Tîrgu Mureș, 2015,
109. ***** Dicționar maghiar-român.
110. ***** Dicționar latin-român.

Cuprins

Cuvânt înainte 5
Prefață 7
I. Mutații pedo-climatice în Câmpia Transilvaniei, în satul Săbad-Voiniceni 8
Relieful 12
Clima 12
Hidrografia 12
Flora și fauna 13
Solurile 14
II. Dezvoltarea istorică a localității Voiniceni din antichitate până în feudalism 15
Antecedente istorice 15
III. Dezvoltarea localității Zabad-Szabad-Săbad-Voiniceni în epoca feudală 16
Atestare documentară 18
Toponimia 21
ZABAD-SZABAD-SĂBAD în secolul al XVI-lea 23
ZABAD-SZABAD-SĂBAD, în secolul al XVII-lea 28
Evoluția demografică (1567-1785) 35
SZABAD-SĂBAD în secolul al XVIII-lea 39
Situația economico-socială 39
SZABAD-SĂBAD până la mijlocul secolului al XIX-lea 74
Mișcările sociale și naționale de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și din prima jumătate a secolului al XIX-lea 90
IV. Dezvoltarea localității în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Epoca modernă 106
Evoluția demografică 106
Situația economico-socială a localității 112

Participarea la Primul Război Mondial (1914–1918) și la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 150
IV. Satul Voiniceni de la Marea Unire până în zilele noastre. Epoca contemporană 158
Dezvoltarea social-economică 158
Mărturii, amintiri voinicenene 165
V. Biserica şi şcoala 172
A. Biserica 172
B. Școala 196
VII. Obiceiuri și tradiții 243
VIII. Monumentul Eroilor 266
Bibliografie 269
Cuprins 277